Profesorius JURGIS LEBEDYS

Vilnius
„Mokslas“
1983

~~83.3L7~~
Pr-119

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

akad. prof. dr. JONAS KUBILIUS (pirmininkas)
akad. prof. dr. VYTAUTAS MAŽIULIS
prof. dr. ZIGMAS ZINKEVIČIUS
doc. VITAS AREŠKA

Sudarė doc. JUOZAS GIRDZIJAUSKAS

Recenzavo filologijos daktaras prof. JONAS PALIONIS,
filologijos kandidatai LEONAS GUDAITIS, REGINA MIKŠYTĖ

Pr-119 **Profesorius** Jurgis Lebedys: [Straipsnių rinkinys] / Sudarė J. Girdzijauskas; Red. kolegija: J. Kubilius (pirm.) ir kt.— V.: Mokslas, 1983.— 240 p., 4 iliustr. lap.— (Žymieji Tarybų Lietuvos mokslininkai).

Bibliogr. / J. Tumelis, p. 206—221. Asmenvardžių rodyklė: p. 222—230.

Leidinį, skirtą žymaus Tarybų Lietuvos mokslininko filologo J. Lebedžio (1913—1970) gimimo 70-mečiui, sudaro trys dalys. Pirmojoje nušviečiamas jo gyvenimas ir mokslinė veikla. Čia atskleidžiami įvairūs J. Lebedžio darbų moksliniai aspektai, literatūrinės koncepcijos, estetinės pažiūros, kultūros istorijos samprata ir kt., gvildenama jo darbų folkloristinė, lingvistinė, bibliografinė vertė. Antrojoje dalyje spausdinami atsiminimai apie J. Lebedį, trečiojoje — išsami bibliografija.

4601000000
P 70202—081 / M854(08)—83 130—83

BBK 83.3L7
8L2

© Leidykla „Mokslas“, 1983

PRATARMĖ

Jurgis Lebedys (1913—1970) — žymus Tarybų Lietuvos mokslininkas filologas, daugiausia jėgų atidavęs senosios (feodalizmo epochos) lietuvių literatūros ir kultūros tyrinėjimui. Intensyviai įsijungęs į mokslo darbą ir pedagoginę veiklą aukštojoje mokykloje tuoj po Didžiojo Tėvynės karo, jis drauge su kitais tarybiniais literatūrologais formavo ir įtvirtino marksistinę senosios lietuvių literatūros sampratą, savo reikšmingomis monografijomis ir studijomis, senųjų raštų publikacijomis labai praturtino keleto šimtmečių lietuvių kultūros vaizdą. J. Lebedžio darbai padeda suvokti lietuvių nacionalinės kultūros genezę, reljefiškai išryškina jos pradinius posūkius bei vingius, atskleidžia grožinės lietuvių literatūros formavimosi premisas bei ištakas, taikliais komentarais palydi jos pirmuosius žingsnius. Jie yra svarbus šaltinis lietuvių tautos praeičiai pažinti ir tvirta atrama jai toliau tyrinėti.

Atsižvelgdama į J. Lebedžio nuopelnus lietuvių filologinei bei humanitarinei kultūrai ir norėdama prasmingai paminėti jo gimimo septyniasdešimtmetį, Vilniaus V. Kapsuko universiteto lietuvių literatūros katedra, remiama lietuvių kalbos ir baltų filologijos katedrų, pritariama Rektoriaus, sumanė parengti šį leidinį. Jį sudaro trys pagrindiniai skyriai. Pirmajame dedami straipsniai, kuriuose nušviečiama J. Lebedžio biografija, įvairūs jo darbų moksliniai aspektai, aptariami jo pedagoginiai principai. Straipsniuose atskleidžiamos J. Lebedžio literatūrinės koncepcijos, estetinės pažiūros, jam būdinga kultūros istorijos samprata, meninis skonis, gvildenama jo darbų folkloristinė, lingvistinė, bibliografinė reikšmė. Šio skyriaus straipsnius parašė atitinkamų sričių specialistai, kuriems itin artima J. Lebedžio darbų problematika. Antrajame skyriuje spausdinami J. Lebedžio giminių, artimųjų, mokslo draugų, mokinių, bendradarbių atsiminimai apie jo gyvenimą ir asmenį. Atsiminimai pirmiausia išdėstomi pagal atskirus biografijos etapus, o detaliau — pagal tekstų rišlumą bei loginį nuoseklumą. Leidinyje pasinaudota N. Gaižutytės 1981 m. apgintu diplominiu darbu „Jurgis Lebedys — pedagogas atsiminimuose (iki 1946 m.)“, kurį ji parašė vadovaujama dėstytojų B. Katinienės ir V. Daujotytės-Pakerienės. Kai kurie atsiminimai

sutrumpinti. Visų jų autentiški tekstai saugomi J. Lebedžio archyve Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos rankraštyne (f. 133). Trečiajame skyriuje pateikiama J. Lebedžio bibliotekos ir rankraštyno apžvalga, taip pat bibliografija, kuri apima tiek paties autoriaus darbus, tiek ir spausdintą medžiagą apie jį. Leidinio gale — asmenvardžių rodyklė.

Redkolegija dėkoja straipsnių, atsiminimų autoriams ir kitiems asmenims, padėjusiems parengti šį leidinį, taip pat „Mokslo“ leidyklai, kuri pasirūpino jį laiku ir dailiai išleisti.

Į MOKSLO AUKŠTUMAS

KELIO VINGIAI

Vytautas Vanagas

Jurgis Lebedys yra kilęs iš Kėdainių krašto, kurio naši Nevėžio lygumų žemė išugdė ne vieną lietuvių kultūros darbininką. Jo gimtinė — Devynduonių kaimas. Tai sena vietovė. Šalia jos esantys Žvyryno ir Gaičpilės senkapiai byloja, kad ji apgyventa nuo neatmenamų laikų, o XVI a. jau paminėta ir rašytiniuose šaltiniuose. Kaimas įsikūręs prie dešiniojo Nevėžio intako Liaudės upelio, 9 km į rytus nuo Gudžiūnų, Pociūnėlių—Miegėnų ir Gudžiūnų—Krekenavos vieškelių sankryžoje. Devynduoniai — iš didžiųjų Lietuvos kaimų. 1923 m. surašant Lietuvos gyventojus, juose buvo 97 kiemai, kuriuose gyveno 471 žmogus [1]. Po Pirmojo pasaulinio karo kaimui skirstantis į vienkiemius, Lebedžių sodyba įsikūrė kilometro atstumu į pietus nuo senosios kaimavietės. Prasidėjus kolektyvizacijai, Devynduoniai tapo Kėdainių rajono to paties pavadinimo kolūkio centru, o šiuo metu yra viena iš sustambinto Žemaitės kolūkio gyvenviečių.

Gimė J. Lebedys 1913 metų sausio 25 (senuoju kalendoriumi sausio 12) dieną [2]. Tėvai Anastazas ir Salomėja Gustaitė Lebedžiai, savo kilmės šaknimis seni devynduoniškiai, valdė 14 ha ūkį. Šeima buvo gausi. Jurgis turėjo vieną už save vyresnę seserį ir vieną vyresnį bei tris jaunesnius brolius. Žemdirbe likusi sesuo Veronika Povilauskienė, gimusi 1911 m., tebegyvena Devynduonių kaimynystėje, Vikaičiuose; tėvų pėdomis pasekė 1910 m. gimęs vyriausias brolis Juozas, kuris mirė gimtinėje 1965 m., taip pat po Jurgio, 1915 m., pasaulį išvydęs brolis Rokas, iki šiol gyvenantis Devynduoniuose. Trys minėti prie žemės likę Lebedžių vaikai pasitenkino anais laikais artojui įprastu mokslų maksimumu — pradžios mokykla. Abu jaunesnieji jų sūnūs, kaip ir Jurgis, pasirinko kitokį gyvenimo kelią. Julius, gimęs 1917 m., studijavo Kauno universitete ir jau nuo 1948 m. darbuojasi Partijos istorijos institute prie LKP CK, vadovauja marksizmo-leninizmo klasikų raštų vertimų į lietuvių kalbą sektoriui. Kaune technikos mokykloje mokėsi jauniausias, 1920 m. gimęs, Bronius, kuris mirė 1944 m. Maskvoje, kur buvo pasitraukęs nuo hitlerininkų okupacijos. Tėvas mirė 1958 m., baigdamas aštuntąją dešimtį

---

[1] Žr. Lietuvos apgyventos vietos.— K., 1925, p. 94.

[2] Pociūnėlių bažnyčioje 1931.VIII.21 išduotų gimimo metrikų išrašas.— VUB RS, f. 133 (J. Lebedžio fondas), b. 495.

(buvo gimęs 1879 m.), motina — 1974 m., perkopusi devyniasdešimtmetį (gimusi 1882 m.).

Kelią į mokslus J. Lebedys pradėjo gimtajame kaime, kur veikė dar caro laikais, 1908 m., įkurta pradžios mokykla. Pirmą kartą šios mokyklos slenkstį jis peržengė 1920 m. rugsėjo 1 d., ketverius metus joje mokėsi ano meto programose nustatytų dalykų (tikybos, lietuvių kalbos, aritmetikos, gimtinės mokslo, krašto mokslo, gamtos mokslo, geografijos, istorijos, dainavimo, grafikos ir dailyraščio) ir 1924 m. birželio 1 d. baigė mokslo kursą „labai gerai". Tokie duomenys įrašyti 1924 m. birželio 3 d. jam išduotame Devynduonių pradžios mokyklos baigimo pažymėjime [3].

Parodęs didelį rašto bei knygos pamėgimą ir tvirtai išėjęs pradinius mokslus, J. Lebedys užsitikrino tėvų paramą kopiant į tolesnes šviesos aukštumas. Pervasar pasimokęs vokiečių kalbos, 1924 m. rugpjūčio mėnesį jis išlaikė egzaminus į Krekenavos keturių klasių vidurinės mokyklos (progimnazijos) antrąją klasę. Po trejų metų, 1927 m. birželio mėnesį, šią mokyklą J. Lebedys baigė. Iš keturiolikos disciplinų, surašytų jo baigimo pažymėjime, septynios įvertintos penketais (vokiečių kalba, istorija, geografija, aritmetika, algebra, gamtos mokslas, paišyba ir braižyba), šešios — ketvertais (tikyba, lietuvių kalba, geometrija, lotynų kalba, dailyraštis, kūno kultūra) ir tik viena — trejetu (muzika ir dainavimas)[4].

Tolesnis J. Lebedžio mokslo kelias vedė į Panevėžį, į mokytojų seminariją. Šitokį jo pasirinkimą, matyt, lėmė praktiniai sumetimai. Seminarijoje buvo mokamos stipendijos, o svarbiausia — ją baigusieji ne tik gaudavo atestatą, prilygstantį gimnazijos atestatui, bet ir įgydavo pedagogo — pradinės mokyklos mokytojo — specialybę, leidžiančią keliolikamečiams jaunuoliams pradėti savarankišką gyvenimą.

Panevėžio mokytojų seminarija buvo viena geriausių iš anuomet Lietuvoje veikusių šio tipo mokyklų. Įsteigta 1872 m., lietuviams atvira, tiesa, tiktai po 1905 m. revoliucijos, ji turėjo žinomą vardą bei tvirtas darbo tradicijas. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą, 1906—1908 m., lietuvių kalbą joje dėstė J. Jablonskis, po karo, 1919—1924 m.,— J. Balčikonis. Mokantis J. Lebedžiui, čia dirbo kalbininkas P. Būtėnas, muzikas M. Karka, gamtininkas J. Elisonas, istorikas ir teisininkas P. Pakarklis. Pastarasis, beje, buvo J. Lebedžio klasės auklėtojas. Iki tol seminarija savo ruožtu jau buvo išleidusi nemažą būrį švietimo darbininkų, iš kurių ne vienas yra pasiekęs didesnių kultūrinių aukštumų. Šitai būtų galima pasakyti ir apie vėlesnius jos auklėtinius.

Į Panevėžio mokytojų seminariją J. Lebedys buvo priimtas 1927 m. rugpjūčio 26 d., mokėsi iki 1931 m. birželio 20 d. ir išėjo

[3] Ten pat, b. 492.

[4] Ten pat, b. 493 (Krekenavos vidurinės mokyklos baigimo pažymėjimas, išduotas 1927.VI.15).

visus keturis jos kursus. Be paramos iš namų, Panevėžyje jis gavo nedidelę stipendiją, be to, šiek tiek prisidurdavo pats, versdamasis korepetitoriaus pamokomis.

Nors ir ne penketais, tačiau sėkmingai baigęs Krekenavos keturklasę, mokslą seminarijoje J. Lebedys pradėjo ne iš karto tvirtai. Atsiliepė, matyt, nauja didesnio miesto ir didesnės mokyklos aplinka, prie kurios prisitaikyti teko keturiolikmečiui paaugliui, turinčiam dar labai menką gyvenimo patyrimą. Bet įeiti į vėžes jam sekėsi nesunkiai. Sunkėliau buvo tiktai pirmame kurse, kai keleto dalykų mokėjimas tevertinta ketvertais ir trejetais, nors pažangumo kreivė akivaizdžiai kilo: I ketvirtyje pažymių vidurkis buvo 3,8, II — 4,0, III — 4,3[5]. Antrame kurse jis ėmė mokytis tik labai gerais ir gerais pažymiais, tarp kurių trejetas pasidarė retenybė. Visus metus klasėje pirmaudamas, kursą baigė vidurkiu 4,63[6]. Tokį pažangumą J. Lebedys išlaikė ir tolesnius dvejus mokslo metus ir, kaip jau sakyta, 1931 m. birželio mėnesį baigė Panevėžio mokytojų seminariją. Seminarijos atestate, išduotame tų metų birželio 20 d., surašytos 26 disciplinos, kurias jis čia išėjo. Iš jų 21 įvertinta penketu, 4 — ketvertu ir tik viena — trejetu[7]. Taigi atestato pažymių vidurkis gana aukštas — 4,8.

Seminariją baigus — įgijus pradžios mokyklos mokytojo teises ir kartu vidurinį išsilavinimą,— J. Lebedžiui iškilo klausimas, kur sukti toliau: ar krautis ant pečių nelengvą pedagogo naštą ir įsilieti į „kaimo žibintų" būrį, ar pačiam veržtis į platesnį pasaulį, siekti aukštesnių mokslo viršūnių. Iš pradžių jo norėta eiti pirmuoju keliu. Gavęs seminarijos atestatą, daug nedelsdamas, tų pačių metų liepos 8 d. jis kreipėsi prašymu į Kėdainių apskrities I rajono pradžios mokyklų inspektorių, kad šis skirtų jį savo žinioje esančion mokyklon[8]. Vis dėlto mokytoju J. Lebedys netapo. Daugiau kaip trisdešimt metų vėliau jis dirbo pedagogo darbą, bet tai buvo ne pradžios mokykla. Darbas čia jo, matyt, neviliojo, o masino knygų ir mokslo pasaulis; jau tada jam, tevarančiam devynioliktuosius metus, buvo nesvetimos filologo ambicijos, kurioms reikštis kaimo mokytojo pareigos bei aplinka būtų neteikę sąlygų. „Visados mėgdavau skaityti įvairaus turinio knygas ir mėgdavau mokslo darbą"[9],— rašė jis prie minėto prašymo pridėtame savo „Curriculum vitae". Iš tiesų J. Lebedžio polinkis ir gabumai šiam darbui ryškėjo jau seminarijos suole. Čia jis daug skaitė, lavinosi, savarankiškai mokėsi vokiečių ir esperanto kalbų. Mokydamasis Krekenavoje ir ypač Panevėžyje, J. Lebedys apskritai daug dėmesio skyrė pagrindinėms, „fundamentaliosioms" disciplinoms — tiek humanita-

[5] Ten pat, b. 493 (I kurso baigimo pažymėjimas).
[6] Ten pat (II kurso baigimo pažymėjimas).
[7] Ten pat.
[8] Ten pat.
[9] Ten pat.

rinėms, tiek ir tiksliosioms. Kitų, „antraeilių“ dalykų turbūt nelabai mėgo, o kai kuriems gal neturėjo ir didesnių sugebėjimų. „Achilo kulnas“ jam buvo tokie pradžios mokyklai reikalingi ir svarbūs dalykai, kaip muzika, dainavimas, dailyraštis, piešimas bei jų mokymo metodika. Iš šių dalykų dažnai jis tenkindavosi trejetais, kurių po vieną yra ir Krekenavos mokyklos baigimo pažymėjime (iš muzikos ir dainavimo), ir Panevėžio seminarijos atestate (paišyba ir braižyba). Taigi mokytoju į pradžios mokyklą J. Lebedys buvo beeinąs ne patraukimo skatinamas, ir, kai tik atsirado galimumas, jis tuoj pat ryžosi studijoms universitete.

Per vasarą pasimokęs lotynų kalbos (jos kursą išėjo tik Krekenavos vidurinėje mokykloje, o Panevėžio mokytojų seminarijoje ji nebuvo dėstoma), 1931 m. rugsėjo 21 d. J. Lebedys įstojo į Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą [10]. Iš pradžių pasirinko germanistikos specialybę, bet po metų šį savo sprendimą pakeitė. Ne vokiečių kalba ir literatūra buvo jo studijų tikslas. Visų pirma jis rengėsi mokslo darbui, literatūrą ar kalbą tyrinėjančio filologo profesijai. O plačiau apsidairęs, greitai pamatė, jog vokiečių filologijos laukai yra taip išpurenti ir turi tiek purentojų, kad žmogui, atėjusiam „iš šalies“, čia sunku ką nors benuveikti. Tuo tarpu lietuvių filologija tebedirvonavo, ir ištisi plotai laukė pirmųjų artojų. Esant tokiai situacijai, J. Lebedys pakeitė savo specializaciją — perėjo į lituanistiką. Pridurtina, kad šalutine specialybe jis pasirinko prancūzų kalbą ir literatūrą, filosofijos istoriją ir pedagogiką.

Kauno universitetas, 1930 m. pavadintas Vytauto Didžiojo vardu, J. Lebedžio studijų metais, ketvirtajame dešimtmetyje, gyveno savo veiklos įsibėgėjimo laiką. Tiesa, sąlygos jam dirbti nebuvo lengvos ir palankios. Dviem statutų pakeitimais (1930 ir 1937 m.) valdžia apkarpė universiteto autonomiją, brangstant pragyvenimui ir kylant mokesčiui už mokslą, jame mažėjo studentų skaičius (1931 m.— 4234, 1937 m.— 2646; Humanitarinių mokslų fakultete atitinkamai — 692 ir 372) [11]. Tačiau nepaisant visų negatyvių faktų bei aplinkybių, universitetas buvo ir liko svarbiausias Lietuvos mokslo ir visuomeninės minties židinys. Jame telkėsi pagrindinės intelektualinės krašto pajėgos, davusios toną dvasiniam tautos gyvenimui, puoselėjusios pažangias idėjas ir kėlusios balsą prieš autoritarinį režimą. Universiteto profesūrą sudarė žmonės, plačiai žinomi savo moksliniais, kultūriniais, visuomeniniais darbais. Tai visų pirma pasakytina apie Humanitarinių mokslų fakultetą. Ilgamečio dekano V. Krėvės vadovaujamame šiame fakultete tada dirbo V. Mykolaitis-Putinas, B. Sruoga, Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, E. Volteris, V. Dubas ir dar ne vienas žinomas kultūros barų darbininkas.

---

[10] Ten pat, b. 495.

[11] Žr. Vilniaus universiteto istorija 1803—1940.— V., 1977, p. 234—239, 241—246.

Universitetą J. Lebedys išėjo per šešerius metus (kadangi keitė specialybę, faktiškai per penkerius). Tais laikais daugelis studijuodavo žymiai ilgiau, nes nebuvo griežtos perėjimo iš kurso į kursą reglamentacijos, be to, kas ketvirtas penktas studentas kur nors dirbo, tad mokslui galėjo skirti mažiau laiko, pagaliau tada nestigo „amžinų studentų". J. Lebedys baigė universiteto kursą, galima sakyti, vienu prisėdimu. Mokslui jis atsidėjo labai rimtai, dirbo sistemingai, einamų dalykų studijoms bei apskritai knygai skyrė visą savo laiką. Studentiškos jo buities minimumą užtikrino šiokia tokia materialinė namų parama ir stipendijos vardu vadinama valstybės paskola, kurią buvo privalu grąžinti iždui, pradėjus dirbti [12]. Studijuodamas J. Lebedys, tiesa, šiek tiek ir uždarbiavo: kurį laiką skaitė savaitraščio „7 meno dienos" korektūrą, lektoriavo M. Valančiaus liaudies universitete.

PriešKarinė Kauno universiteto studentija buvo savotiškas viešojo gyvenimo „spiritus movens". Margoka savo socialiniu ir idėjiniu veidu, ji spietėsi į konfrontuojančias draugijas, aktyviai reagavo į politinius ir visuomeninius įvykius. J. Lebedys laikėsi atokiai nuo veiklos ir sambrūzdžių. Jis tepriklausė katalikiškos orientacijos „Šatrijos" studentų būreliui, kurio narystė buvo artimai susijusi su studijų tikslais. Globojamas V. Mykolaičio-Putino, būrelis jungė pradedančius ir jau viešai debiutavusius jaunuosius universiteto literatus, kūrybiniu bendravimu siekusius ugdyti savo sugebėjimus. Svarbiausia J. Lebedžiui buvo mokslas, tinkamas pasirengimas filologo profesijai, juoba kad per penkerius metus teko solidus darbų krūvis, kurį pakelti ruošiantis ne diplomui, o gyvenimui buvo įmanoma tik nuolatiniu sistemingu darbu. Kaip ir vėliau, plušant literatūros tyrinėjimų bei pedagogikos baruose, studijų metais noro dirbti jam nestigo.

Kauno universiteto baigimo diplomą, pasirašytą tuometinio rektoriaus M. Remerio ir Humanitarinių mokslų fakulteto dekano V. Krėvės-Mickevičiaus, J. Lebedys gavo 1937 m. balandžio 15 d.[13] Jo mokslo rezultatai diplome vertinami pažymiu „gerai". Iš tikrųjų vidurkis yra didesnis — siekia 4,25. Iš viso J. Lebedžiui teko išlaikyti 36 dalykų egzaminus [14]. Vienuolika dalykų įvertinta penketu, dvidešimt trys — ketvertu ir du (naujųjų amžių filosofijos istorijos ir pedologijos) — trejetu. Žiūrint į universiteto rezultatų liudijimą, sunkoka kategoriškai pasakyti, kokios disciplinos J. Lebedį traukė labiau, o kuo neabejotinai mažiau domėjosi. Vis dėlto viena ryški tendencija pastebima: J. Lebedys daugiau sentimentų turėjo gryniesiems lituanistiniams ir istoriografiniams mokslams (tų dalykų pažymiai dažniausiai penketai). Labai kruopščiai ir atsidėjęs jis rašė taip pat diplominį

[12] Per visus studijų metus J. Lebedys šios paskolos buvo gavęs 2925 litus. Grąžinti ją pradėjo mokytojaudamas Utenoje, nuo 1938.IV.1, bet grąžino tik 877,5 lito, likusius Finansų departamentas nubraukė (VUB RS, f. 133, b. 495).

[13] VUB RS, f. 133, b. 496 (diplomo originalas).

[14] Ten pat, b. 495 (HMF 1937.IV.26 liudijimas).

darbą, kuriuo pirmą kartą rimtai išbandė savo mokslinį pajėgumą. Pasirinkęs dėkingą ir kartu nelengvą naujosios literatūros temą („Vienuolio kūrybos raida"), diplomantas to pajėgumo parodė turįs užtenkamai. Jo vadovas V. Mykolaitis-Putinas atsiliepime pažymėjo, „kad darbas parašytas metodiškai, rodo nemenką autoriaus erudiciją ir literatūrinę kultūrą, duoda naujos medžiagos Vienuolio kūrybai suprasti ir vertinti, be to, siekia plačiau, negu paprasto diplominio darbo ribą" [15]. J. Lebedys iš tikrųjų viršijo diplomantui keliamus reikalavimus, teksto apimtimi bei literatūrine kondicija priartėjo prie šiandieninės kandidato disertacijos. Už diplominį jis gavo ketvertą, nors vadovas siūlė vertinti „labai gerai". Nulėmė recenzentai M. Biržiška ir V. Krėvė-Mickevičius — jiems, ypač pastarajam, nepatiko iš vokiečių literatūros teoretikų diplomanto pasiskolintas psichologinės analizės metodas, kuris tarp lietuvių tyrinėjimų galėjo atrodyti neįprastai ir „pretenzingai". Bet pažymiu „gerai" irgi nebuvo švaistomasi nei vertinant diplominius, nei per egzaminus, taigi galima sakyti, kad, universitetą baigęs ketvertu su ketvirčiu, J. Lebedys iš jo išėjo gerai pasirengęs filologas lituanistas, žodžiu ir raštu mokantis vokiečių, prancūzų ir lenkų kalbas, gavęs „pirmąjį krikštą" kaip literatūros tyrinėtojas, kupinas ryžto mokslo darbui.

Su Kauno universiteto absolvento diplomu 1937 m. rudenį J. Lebedys atkilo į Uteną, kur nuo rugsėjo 1 d. buvo paskirtas gimnazijos mokytoju [17]. Pareigas pradėjo eiti rugsėjo 15 d. Vyresnėse klasėse, pradedant penktąja, dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą. Krūvį turėjo didelį — daugiau kaip 30 savaitinių pamokų, be to, dar buvo pedagogų tarybos sekretorius. Nelengvą mokytojo kasdienybės naštą jis nešė atsidėjęs, pareigingai ir greitai spėjo įgyti kūrybingo, reiklaus lituanisto vardą. Antra vertus, J. Lebedžio interesų ratas nesibaigė vien gimnazija ir pamokomis. Literatūros temomis jis skaitė paskaitas visuomenei, o svarbiausia — neišblėso jo noras atsidėti mokslui, filologiniams tyrinėjimams. Atliekamomis nuo mokytojo darbų valandomis jis ėmė lasioti medžiagą disertacijai. Pritariamas V. Mykolaičio-Putino, jai pasirinko temą „Meninės lietuvių prozos evoliucija iki Lietuvos nepriklausomybės pradžios" [18]. Utenoje literatūros tokiai temai, žinoma, stokojo, tad teko siekti Kauno bibliotekų, leistis į netrumpas keliones, aukoti atostogų ir poilsio laiką.

Deja, darbo apie lietuvių prozos užuomazgas ir raidą mokytojaudamas J. Lebedys neparašė. Neparašė jo ir vėliau, nors šią temą buvo pradėjęs. Kaip ir daugelio ano meto žmonių, jo gyvenimo ritmą pakeitė 1940 m. istoriniai įvykiai.

---

[15] Ten pat, b. 497.
[16] Ten pat.
[17] Ten pat, b. 495.
[18] Ten pat, b. 494 (HMF dekano M. Biržiškos 1939.VI.19 pažymėjimas, kad J. Lebedys rašo minėtą disertaciją, kuriai medžiagos galima esą rasti tik Kauno bibliotekose).

Utenos gimnazijoje išdirbęs trejus metus, 1940 m. rugsėjo 1 d. Švietimo liaudies komisariato įsakymu J. Lebedys buvo perkeltas į kitą Lietuvos pakraštį, į Skuodą, ir, kaip labai gerai pasirodęs bei pažangių įsitikinimų pedagogas, paskirtas čionykštės gimnazijos direktoriumi [19]. Turint galvoje sudėtingas pirmųjų tarybinių metų sąlygas, radikalias socialines bei kultūrines permainas, idėjinius lūžius ir įtampą visuomenėje bei žmonių sąmonėje, direktoriauti jam nebuvo lengva. Bet, kaip ir dirbti klasėje, vadovauti mokyklai J. Lebedžiui sekėsi neblogai. Jis gana sėkmingai sprendė kasdien iškylančius įvairiausius mokymo ir ūkio reikalus, vyresnėse klasėse turėjo keliolika lietuvių kalbos pamokų. Rūpesčių ir darbo pakako, juoba kad ir buitis buvo pasidariusi komplikuota, nes į Skuodą atsikėlė jau vedęs ir čia netrukus susilaukė dukters [20].

Vokiečiams 1941 m. okupavus Lietuvą, nuo liepos 1 dienos J. Lebedys buvo atleistas iš direktoriaus pareigų, o netrukus, liepos 19 d., suimtas. Arešto priežastys, matyt, buvo dvi: direktoriavimas tarybinėje mokykloje ir į Tarybų Sąjungą pasitraukę broliai. Tardymo metu saugumo policiją labiausiai ir domino brolių likimas. Iki rugsėjo 1 d. J. Lebedys buvo kalinamas Kretingoje, paskui perkeltas į Dimitravą. Nesudarius įkalčių, lapkričio 6 d. jis buvo paleistas [21], bet atiduotas prižiūrėti policijai, kurioje registruotis turėjo visą okupacijos metą.

Po kalinimo daugiau kaip porą mėnesių J. Lebedys gyveno be darbo Skiemonyse netoli Utenos, kur žmona mokytojavo pradžios mokykloje. Atsiradus laisvai vietai, nuo 1942 m. sausio 16 d. jis vėl buvo priimtas Utenos gimnazijos mokytoju [22]. Be lietuvių, čia dar dėstė vokiečių ir lotynų kalbas. Išdirbo visą likusį okupacijos laiką. Frontą praleidęs su šeima tėviškėje, Devynduoniuose, 1944 m. rudenį vėl grįžo į Uteną. Bet jos gimnazijoje mokytojavo neilgai. Netrukus — nuo lapkričio 1 d.— J. Lebedys buvo pakviestas į Panevėžį mokytojų seminarijos dėstytoju. Seminarijoje, kurią prieš trylika metų pats buvo baigęs, jis dėstė būsimiems pedagogams lietuvių literatūrą ir jos mokymo

[19] Ten pat, b. 495.

[20] J. Lebedys vedė 1939.X.31. Žmona Elena Žičkutė-Lebedienė gimė 1919.XI.22 Utenoje. Baigusi vietos gimnaziją ir pedagoginius kursus Ukmergėje, mokytojavo Naujonių (Anykščių vls.), Morkūnų (Utenos vls.), Skuodo, Skiemonių, Antalgės (Utenos vls.) pradžios mokyklose, 1952—1964 m. dirbo Vilniuje Knygų rūmuose. Vilniaus universitete 1959 m. įsigijo bibliotekininkės specialybę, nuo 1970 m. dirba Vilniaus universiteto bibliotekoje, nuo 1973 m. tos bibliotekos Lituanistikos ir lituanikos skyriaus vedėja. Reiškiasi kaip bibliografė, yra išleidusi knygą „Kristijono Donelaičio bibliografija“ (1964).

Lebedžiai susilaukė trijų vaikų. Dukra Ramūnė (g. 1940) baigė Vilniaus universitete matematiką ir Dailės institute meno istorijos specialybę, dirba Paminklų konservavimo institute; sūnus Arvydas (g. 1944) Vilniaus universitete įsigijo pramonės ekonomikos specialybę ir inžinieriauja Elektrografijos institute; sūnus Jurgis (g. 1962) universitete studijuoja biologiją.

[21] VUB RS, f. 133, b. 495.

[22] Ten pat.

metodiką. Panevėžyje išdirbo dvejus mokslo metus. Pedagoginio darbo jis nesikratė, jam atidavė daugel gyvenimo metų. Mokytojaudamas ilgainiui sukaupė nemažą šio darbo patyrimą, būtiną šiaip jau nelengvai mokytojo profesijai. Tačiau J. Lebedys nemanė atiduoti vidurinei mokyklai visus tolesnius savo metus. Karo meto negandų bei rūpesčių prislopintas jo ketinimas sukti į mokslo sritį, imtis literatūros tyrinėjimų, randantis palankesnėms sąlygoms, atgijo vėl ir pasidarė pagrindinis gyvenimo tikslas. O toks tikslas, dirbant Panevėžyje ar kitoje provincijos mokykloje, buvo sunkokai pasiekiamas. Mokslininkui filologui, ypač pasiryžusiam brautis į lietuvių raštijos praeitį, turėjo būti kasdien prieinama bibliotekos, archyvai bei rankraštynai. Atsidurti šalia jų buvo tolesnis J. Lebedžio žingsnis, kurį žengė, kai tik susidarė galimumas. Pakviestas dirbti Vilniaus universitete, 1946 m. vasarą jis be dvejonių persikėlė į sostinę, kur telkėsi pagrindinės lietuvių filologijos jėgos. Prasidėjo naujas beveik ketvirtį amžiaus trukęs, neabejotinai vaisingiausias ir svariausias jo biografijos etapas.

Vilniaus universitete J. Lebedys ėmė dirbti 1946 m. liepos 1 d.[23] Iš pradžių ėjo lietuvių literatūros katedros asistento pareigas, o po pusantrų metų, 1948 m. sausio mėnesį, buvo pakeltas vyresniuoju dėstytoju. Universiteto laikotarpis jo gyvenime iš pirmo žvilgsnio galėtų atrodyti vienodas, tačiau iš tikrųjų jis turiningas ir pakankamai įvairus.

Svarbiausią J. Lebedžio jėgų ir laiko dalį dabar absorbavo dvi darbo sritys — pedagoginė ir mokslinė veikla.

Nuo pirmųjų savo darbo universitete metų J. Lebedys dėstė senąją lietuvių literatūrą. Dėstė lituanistams, taigi plačiausiai ir detaliausiai einamą akademinį jos kursą. Be paskaitų, suprantama, vedė šios literatūros seminarus, vadovavo senųjų rašto paminklų temomis rašomiems kursiniams ir diplominiams darbams. Tyrinėtojo akimis žvelgdamas į paskaitų medžiagą, kruopščiai ruošdamasis kiekvienai akistatai su auditorija, pagaliau kaupdamas patyrimą, jis greitai susidarė autoritetingo specialisto, dėstomo dalyko žinovo opiniją. Pedagoginė jo „kondicija“ bei tolydus jos augimas deramai įvertinta: 1956 m. birželio 30 d. Aukščiausioji atestacinė komisija (VAK) jam suteikė mokslinį docento, o 1968 m. vasario 28 d.— profesoriaus vardą [24].

J. Lebedžio sėkmė pedagoginio darbo bare, rengiant lituanistų kadrus, neatsiejama nuo intensyvios jo mokslinės veiklos. Tai suprantama, nes mokyti kitus galima tiktai pačiam be perstojo gilinantis į dalyką. Antra vertus, savo mokslinių siekimų bei jų rezultatų J. Lebedys nepajungė vien didaktiniams reikalams ir

[23] Ten pat, b. 342 (kadrų įskaitos lapas, rašytas 1949.V.5).
[24] Ten pat, b. 488.

uždaviniams. Tie siekimai jam buvo savarankus ir turbūt pamatinis gyvenimo veiksmas.

Pirmuosius žingsnius mokslininko keliu J. Lebedys žengė Kauno universitete; diplominis darbas, kaip sakyta, prašoko šios rūšies darbams reikalingą lygį. Išbandęs savo jėgas ir jomis patikėjęs, drąsinamas, be to, V. Mykolaičio-Putino, literatūros tyrinėtojo plunksnos jis ryžosi nebepadėti. Tiesa, beveik devynerius metus trukęs mokytojavimas nėra vaisingas jo mokslinės biografijos tarpsnis. Karo bei okupacijos ir pirmųjų pokario metų sąlygos, galiausiai pakankamai sunkus mokytojo kasdienybės reikalų krūvis nesudarė mokslui palankios atmosferos ir deramų aplinkybių. Per tą laiką J. Lebedys šį tą nuveikė — debiutavo kaip literatūros tyrinėtojas spaudoje, paskelbdamas straipsnių apie literatūrines įtakas A. Vienuolio kūrybai ir lietuviškos tematikos J. I. Kraševskio trilogiją [25], padarė apmatus po studijų užsimotai disertacinei monografijai apie lietuvių beletristikos užuomazgas bei formavimąsi. Bet visa tai sudaro nedidelę jo mokslinės veiklos dalį. Varyti šią veiklą plačiu baru ir intensyviai jis ėmė tiktai atsikėlęs į Vilnių.

Pradėjęs dirbti universitete, J. Lebedys netrukus buvo priimtas ir į MA Lietuvių literatūros institutą jaunesniuoju moksliniu bendradarbiu. Čia jis išbuvo neilgai — porą nepilnų metų (nuo 1946 m. liepos 15 d. iki 1948 m. balandžio 1 d.[26]), tačiau padirbėjo našiai ir nuveikė nemaža. Institute J. Lebedys parengė stamboką straipsnį apie S. Daukanto biblioteką (paskelbtas 1947 m. „Lietuvių literatūros instituto darbų" I tome) ir, V. Mykolaičio-Putino vadovaujamas, pradėjo rašyti jau minėtą, dar prieš karą užsimotą studiją, kurios temą dabar susiaurino ir suformulavo taip: „Grožinės prozos pagrindai ir užuomazgos tikybinėje literatūroje". Deja, šio darbo parašė tik atskiras dalis — įvadą bei skyrius apie J. Bretkūną ir M. Daukšą [27]. Toliau pasistūmėta nebuvo. Matyt, J. Lebedį „atšaldė" gana plati, sudėtinga ir pokario laikais „neaktuali" tema. Bandė jis, tiesa, tą temą skaldyti, siaurinti jos chronologinį rėmą (imti lietuvių beletristikos raidą nuo J. Šulco iki M. Valančiaus, tenkintis tiktai S. Daukantu kaip meninės prozos kūrėju [28]), bet viskas liko iš esmės tik projektai. Skatinamas mokslinės kvalifikacijos kėlimo motyvo, rinkosi kompaktiškesnį ir įvairiais atžvilgiais „patogesnį" tyrinėjimo objektą. Čia J. Lebedžio akys nukrypo į Simoną Stanevičių.

Monografiškai aprašyti S. Stanevičių, suprantama, irgi nebuvo lengva. Reikėjo daug laiko užimančių paieškų archyvuose bei rankraštynuose, teko naujai — marksistinės filosofijos šviesoje — įvertinti faktus bei reiškinius, sudarančius tiek patį tyrinėjimo

[25] Žr. šiame leidinyje skelbiamą J. Lebedžio bibliografiją (p. 212).

[26] VUB RS, f. 133, p. 355, b. 503.

[27] Rankraščius žr. LKLIR, f. 4, b. 927, 928.

[28] Žr. Lebedys J. Lituanistikos baruose.— V., 1972, t. 2, p. 263—268, 272—273.

dalyką, tiek istorinę jo aplinką. Reiklus sau ir disciplinuotas, J. Lebedys gana operatyviai susidorojo su šiuo uždaviniu. S. Stanevičiaus ėmęsis 1948 m., darbą jis padarė per ketvertą metų. Tai neilgas terminas, juoba kad tik pasiųstas vieneriems metams (nuo 1950 m. sausio 15 d.[29]) aspirantu į Leningrado universitetą, S. Stanevičiui galėjo atsidėti ištisai, o šiaip jau daug laiko turėjo atiduoti paskaitoms bei kitiems reikalams, mokslui vakariniame marksizmo-leninizmo universitete, kurį 1947 m. rudenį pradėjo ir 1949 m. liepos mėnesį baigė. Monografiją „Simonas Stanevičius" 1953 m. rugsėjo 4 d. Vilniaus universiteto Mokslinėje taryboje J. Lebedys apgynė kaip kandidatinę disertaciją, o 1955 m. ją išleido atskira knyga.

Darbas apie S. Stanevičių buvo pirmas stambus mokslinis J. Lebedžio laimėjimas, pirma ženkli gairė kūrybiniame jo kelyje. Antra dar iškilesnė gairė tame kelyje — monografija „Mikalojus Daukša".

M. Daukšą tyrinėti J. Lebedys pradėjo dirbdamas Lietuvių literatūros institute, kur parašė jau minėtą skyrių. Bet jame šį mūsų raštijos kūrėją jis palietė vienu aspektu, parengdamas dalį plačios studijos apie lietuviško beletristinio žodžio formavimąsi. Nuodugniai M. Daukšos problemai J. Lebedys atsidėjo vėliau — baigęs apie S. Stanevičių monografiją ir kitus po jos varytus darbus. Spręsdamas šią problemą, jis sugaišo keletą metų. Iš jų dvejus (nuo 1963 m. sausio 4 d.) buvo gavęs atostogų daktaro disertacijai rengti (paskirtas vyresniuoju moksliniu bendradarbiu)[30], o šiaip dirbo šalia kitų mokslo reikalų ir pedagoginių pareigų. Be to, monografinis M. Daukšos tyrinėjimas reikalavo daug pastangų ir laiko. Teko studijuoti tolimus lietuvių raštijos laikus, kurie daugeliu atvejų tebebuvo niekieno nepaliestas dirvonas. Su jam būdingu kruopštumu J. Lebedys išrausė visus pasiekiamus archyvus, jų foliantuose iššvejodamas, atrodytų, viską, kas vienaip ar kitaip lietė tyrinėjamą temą, surankiojo menkiausias dalyko užuominas iš spausdintų šaltinių. Sutelkęs maksimumą žinių, gabiai iš nuotrupų rekonstruodamas visumą, jis atkūrė gana ryškų M. Daukšos epochos, jo gyvenimo, asmenybės bei literatūrinių darbų vaizdą. Monografiją apie šį įžymų mūsų raštijos kūrėją 1963 m. J. Lebedys išleido atskira knyga, o 1965 m. kovo 9 d. ją apgynė kaip daktaro disertaciją. Rašydamas monografiją apie M. Daukšą, lygiagrečiai J. Lebedys rengė ir jo bibliografiją, kuri buvo išleista jau po autoriaus mirties, 1971 m.

Dar nebaigęs M. Daukšos monografijos, J. Lebedys ėmė brandinti naujo stambaus tyrinėjimo idėją. Šį kartą jis užsimojo pažvelgti į XVII—XVIII a. lietuvių kalbos funkcionavimą viešajame gyvenime. Minimi amžiai, tiksliau, XVII a. antroji pusė ir beveik visas XVIII a., istoriografijoje laikomi „juoda dėme" mūsų kultū-

[29] VUB RS, f. 133, b. 507.
[30] Ten pat, b. 506.

roje, raštijos bei raštų kalbos stagnacijos ir degradavimo laikotarpiu. J. Lebedžiui rūpėjo nustatyti, ar taip yra iš tikrųjų, ar esama vis dėlto ženklų, rodančių, kad anais neabejotinai skurdžiais laikais būta ir lietuvių raštijos bei kalbos gyvybingumo tendencijų, pastangų tęsti XVI a. užsimezgusias tradicijas. Ir iš tikro — tokių ženklų, nors gal ir ne itin gausių ir daugeliu atvejų ne itin iškalbingų, jis surado nemaža. Surado literatūros šaltinių puslapiuose, kurių nebuvo nuodugniau studijavę ligtoliniai istoriografai, ir, svarbiausia,— archyvuose. Ryškėjo kontūrai studijos, kurios faktai, analizė ir išvados turėjo gerokai praplėsti bei pakoreguoti minėto laikotarpio istoriografinę sampratą. Bet šios studijos J. Lebedys nebeparašė. Paliko tiktai jos apmatus ir susistemintą medžiagą, kuri davė pagrindą V. Zaborskaitės parengtai publikacijai „Lietuvių kalba viešajame gyvenime XVII—XVIII a." (1976).

Tokios yra pagrindinės gairės, ženklinančios J. Lebedžio kaip mokslininko kelią. Tačiau tą kelią apibūdina ne vien jos, ne vien dvi išėjusios ir viena pradėta knyga. Šalia kapitalinių darbų, kuriuos J. Lebedys visada turėjo ant savo stalo, paraleliai jis varė ir kitus, smulkesnius ar gana nemažus darbus. Jų, kaip matyti iš bibliografijos, tarp „didžiųjų" gana apstu. Per dvidešimt savo brandžios mokslinės veiklos metų jis paskelbė gerą pluoštą straipsnių, liečiančių įvairias senosios lietuvių literatūros ir kultūros problemas, parengė keletą solidžių publikacijų. Straipsniai, o ypač fundamentaliai parengtos publikacijos (S. Slavočinskio giesmyno, XVII—XVIII a. užrašytos smulkiosios lietuvių tautosakos, S. Stanevičiaus darbų) pareikalavo iš jo daug triūso ir, suprantama, ne mažiau laiko [31].

Kalbant apie „antros eilės" J. Lebedžio mokslinius darbus, prisimintina dar keletas dalykų. Jo daliai teko dažnos, kone etatinės oponento pareigos, kandidatinių ir daktarinių disertacijų recenzavimas. Šio tipo recenzijų — labai dalykiškų, kvalifikuotų — jis yra parašęs apie porą dešimčių [32]. Tai, be abejo, reikalavo kūrybinės energijos ir laiko, juoba kad oponuoti teko ne tik literatūros, bet ir kalbos bei tautosakos temomis parašytas disertacijas. Kaip autorius, redaktorius, recenzentas J. Lebedys prisidėjo ne prie vieno lituanistikai svarbaus išėjusio arba rengto leidinio. Ir nebedirbdamas mokslinių bendradarbiu, jis bendradarbiavo su Lietuvių kalbos ir literatūros institutu, buvo vienas „Lietuvių literatūros istorijos" I tomo autorių ir „Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijos" redaktorių. Daugiausia jo yra pasidarbuota rengiant 1949 m. turėjusius išeiti K. Donelaičio „Raštus". Šiam skiltinėse korektūrose likusiam leidiniui jis parašė straipsnius apie grožinės lietuvių literatūros pradininko kūrybos raidą bei

[31] Viename laiške T. Buchienei (1957.V.6) J. Lebedys sakosi prie S. Slavočinskio giesmyno jau dirbęs 600 val. ir dar reiksią apie 1400 (ten pat, b. 454).

[32] Žr. Lebedys J. Lituanistikos baruose.— V., 1972, t. 2, p. 62—155.

leidimus ir vertimus, suredagavo „Metų“ ir pasakėčių tekstus. Aktyviai reiškėsi J. Lebedys kaip recenzentas, reikliai ir dalykiškai įvertinęs ne vieną išėjusią ar rengiamą leisti mokslo knygą, chrestomatinį leidinį, vadovėlį (planuotą lietuvių pasakėčių rinkinį, K. Donelaičio autografų fotografuotą leidimą, J. Jurginio „Renesansą ir humanizmą Lietuvoje“, M. Jučo „Lietuvos metraščius“ ir kt.)[33]. Nemažai jis talkino enciklopedijų leidėjams. Jo plunksnai priklauso kelios dešimtys straipsnių, paskelbtų „Mažojoje lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“ (daugiausia apie senąją lietuvių raštiją ir kultūrą. Milane leidžiamai italų enciklopedijai jis parašė apžvalginį straipsnį „Lietuvių literatūra“.

Dirbdamas universitete, J. Lebedys yra ėjęs ne tik pedagoginės, bet ir administracines pareigas. Du kartus jis vadovavo lietuvių literatūros katedrai: pirmą kartą nuo 1953 m. rugsėjo 14 d. iki 1954 m. spalio mėnesio, antrą — nuo 1967 m. balandžio 10 d. iki mirties. Visada galintis pareikšti autoritetingą nuomonę, J. Lebedys, reikalui esant, spręsdavo filologinius, leidybinius, kultūrinius klausimus. Jis buvo MLTE redakcijos literatūros ir kultūros skyriaus redaktorius konsultantas, kaip narys priklausė Filologijos tyrinėjimų koordinavimo tarybai, Nuolatinei K. Donelaičio komisijai, „Vagos“ leidžiamų knygų serijos „Lituanistinė biblioteka“ komisijai. Galima sakyti, pastovūs ryšiai J. Lebedį siejo su leidyklomis, visų pirma su „Vaga“. Jo archyve esama gausaus pluošto šiuos ryšius liudijančių dokumentų — reikalų raštų, sutarčių [34]. Su leidėjais, apskritai imant, jis bendravo našiai ir rezultatyviai, nors vienu kitu atveju yra palikęs darbų, kurie nebuvo išspausdinti (jau minėtas K. Donelaičio kūrybos leidimas, 1948 m. ketinti išleisti S. Stanevičiaus raštai), be to, talkindamas pagal sutartis leidykloms, J. Lebedys yra triūsęs ir ne itin produktyviai, padarė darbų, kurie iškrinta iš jo mokslinės veiklos arba su literatūra turi iš viso mažai ką bendra, nes, tvarkydamas kitų verstą beletristiką, o juo labiau versdamas bei redaguodamas vadovėlių tipo knygas iš geografijos ir dirvožemio mokslo srities, savo kūrybinio balanso jis nepraturtino. Šie pašaliniai ir atsitiktiniai darbai buvo duoklė nelengvai pokario metų buičiai, filologui kone vienintelis būdas prisidurti rublį prie šeimos biudžeto. Matyt, tokiais sumetimais 1951 m. J. Lebedys, dirbdamas dėstytoju, net buvo ketinęs įsidarbinti etatiniu redaktoriumi Politinės ir mokslinės literatūros leidykloje [35].

Pagaliau J. Lebedžio mokslinės veiklos vaizdą papildo ir praplečia jo laiškai. Rašyti jie paskutiniaisiais keliolika gyvenimo metų ir sudaro nemažą epistolinės kūrybos pluoštą. J. Lebedys korespondavo su geru būriu — apie dvidešimt — mokslo bei kultūros pasaulio žmonių. Tarp jo laiškų adresatų matome T. Bu-

[33] Žr. ten pat, p. 7—61, 156—166.
[34] Žr. VUB RS, f. 133, b. 512.
[35] Ten pat, b. 343 (pareiškimas leidyklos direktoriui).

chienę, H. Budenzygą, B. Lariną, J. Locherį, J. Ochmanskį, J. Safarevičių, A. Seną, Ch. Stangą, P. Trostą ir dar ne vieną lituanistui pažįstamą ar girdėtą vardą. Plati, kaip jau matyti iš minėtų pavardžių, ir adresatų geografija — Lenkija, Vokietijos Federacinė Respublika, Prancūzija, Šveicarija, Norvegija, Čekoslovakija, Italija ir, žinoma, ne viena Lietuvos bei Tarybų Sąjungos vieta. Susirašinėti J. Lebedį skatino profesiniai interesai, literatūros tyrinėtojo noras ieškoti atsakymo į rūpimus klausimus. Bendravimas laiškais — tai mokslinių kontaktų forma, savotiškas informacijos šaltinis. Tačiau buvo ir kitas, dažnesnis ir bene svarbesnis šio bendravimo tikslas. Su dauguma minėtų žmonių J. Lebedys susirašinėjo kaip savotiškas bibliofilas. Knyga yra, galima sakyti, pagrindinis daiktas, apie kurį sukasi kalba jo korespondencijoje. Čia nuolat prašoma paieškoti kokio nors seno leidinio ir parūpinti jo mikrofilmą ar mainais už Lietuvoje išeinančius atsiųsti užsienyje pasirodančių leidinių. Tokiu keliu J. Lebedys pildė bei turtino savo biblioteką vertingomis ir filologo darbui būtinomis knygomis, kurioms, kaip ne kartą yra prisipažinęs laiškuose, turėjo „nepasotinamą apetitą".

Nepasotinamas J. Lebedys buvo ne tik knygai, bet ir darbui. Visą gyvenimą, ypač mokslinės brandos metais, jis dirbo labai intensyviai ir kryptingai, eidamas prie vis sudėtingesnių, mažai liestų ar niekieno neliestų tyrinėjimo sričių.

Tuo pačiu metu jo gyvenimo dienotvarkėje nemažai laiko teko poilsiui gamtoje. Žiemą jis buvo aistringas slidinėtojas, su kolegomis lituanistais išraižęs visas Vilniaus apylinkių kalvas, vasarą, kaip sakosi viename savo laiškų,— prisiekęs žvejys, negalintis būti be ežerų. Gyvendamas bei dirbdamas disciplinuotai ir racionaliai, darbą mokėdamas derinti su fizines ir dvasines jėgas aktyvinančiu atokvėpiu, J. Lebedys pasiekė svarių mokslo rezultatų. Ir pridurtina, kad pasiekė per trumpą laiką, nes lemtis jam nedavė nei ilgų kūrybinių metų, nei ilgo amžiaus.

Mirė Lebedys teįpusėjęs 58-uosius metus, 1970 m. liepos 12 d. Mirė širdimi, staiga, Sčiūrio vienkiemyje prie Baltųjų Lakajų ežero (Molėtų raj.), kur su šeima leisdavo atostogų vasaras. Palaidotas tėviškėje — Devynduonių kaimo kapinėse.

SENOSIOS LITERATŪROS PANORAMA

Albinas Jovaišas

J. Lebedžio mokslinių tyrinėjimų pagrindinis objektas buvo feodalizmo epochos lietuvių literatūra. Tačiau ne visi tos epochos laikotarpiai ir reiškiniai jį vienodai domino. Nesunku pastebėti, kad palaipsniui jo interesų periferijoje liko XIX a. pirmoji pusė. Tiesa, J. Lebedžio darbai apie XIX a. rašytojus taip pat yra labai reikšmingi. Jis vienas pirmųjų pokario metais tapo filologijos kandidatu (monografija „Simonas Stanevičius", 1955), vėliau parengė „Lituanistinės bibliotekos" serijoje išleistus S. Stanevičiaus „Raštus". „Lietuvių literatūros istorijos" I tomui parašė skyrius apie D. Pošką, S. Valiūną. Nepaprastai reikšmingas jo straipsnis „Ar pagrįsta naujoji versija apie bajorišką S. Daukanto kilmę?", kuriame tokią versiją atmetė, paskaitų konspektas „Liudvikas Rėza". Šių darbų, suprantama, negalima priešpastatyti kitiems jo veikalams, bet vis dėlto jie sudaro lyg atskirą tyrinėjimų šaką. Mokslinės J. Lebedžio veiklos centras — tai pirmieji lietuvių nacionalinės literatūros formavimosi laikotarpiai, būtent XVI—XVIII amžiai. Tokiam pasirinkimui turėjo reikšmės tai, kad J. Lebedys dvidešimt penkerius metus dėstė senąją lietuvių literatūrą (XIV a. pabaiga—1795 m.). Bet ši aplinkybė, mūsų nuomone, išorinė. Iš esmės jo mokslinių tyrinėjimų kryptį nulėmė vienas didžiulis tikslas — išspręsti lietuvių literatūros atsiradimo problemą. Kur lietuviško grožinio žodžio pradžia? Ką laikyti idėjiniais ir estetiniais lietuvių literatūros pradais? Kokie veiksniai skatino ir kas stabdė lietuvių literatūros formavimąsi pradinėje stadijoje? Atsakymai į šiuos klausimus grindžiami išsamia ir precizine faktų analize bei raidos dėsningumų aiškinimu.

J. Lebedžio, tiek literatūros istoriko, tiek ir apskritai literatūrologo, mokslinių pažiūrų pobūdį nulėmė marksistinė metodologija. Lietuvių literatūros pradų suradimas, jų įkomponavimas į visą literatūrinio gyvenimo sistemą, tos sistemos susiejimas su socialinėmis, politinėmis, kultūrinėmis sąlygomis, reiškinių perimamumo atskleidimas remiasi dialektiniu metodu. „Senosios lietuvių literatūros istoriją, iš pirmo žvilgsnio, atrodytų, turinčią apsčiai sporadiškų, vienas nuo kito nutolusių reiškinių, J. Lebe-

dys traktavo kaip nuolatinį, tolydžio platėjantį ir gilėjantį procesą“ [1].

Dar mokslinio kelio pradžioje J. Lebedys buvo sumanęs rašyti stambų darbą apie lietuvių grožinės prozos raidą (parašė tik pirmuosius poskyrius). Šio darbo apmatai akivaizdžiai rodo, kaip J. Lebedys praktiškai taiko dialektinį istorinės raidos dėsnį lietuvių literatūros istorijai nušviesti. Iš pradžių jis ketino pirmuoju lietuvių prozos žingsniu laikyti S. Daukanto „Darbus“, turinčius grožinio aprašymo, pasakojimo elementų, bet pagaliau studiją nusprendė pradėti nuo J. Bretkūno, M. Daukšos, K. Sirvydo laikų, nes „biblijos ir postilės vertimuose ir originaliuose pamoksluose ieškota ir iš dalies rasta lietuviškų atitikmenų turtingam pergyvenimų pasauliui, gausybei įvykių, vaizdų ir emocijų apibūdinti, minčiai abstraktiškai tiksliai ir retoriškai įtaigiai suformuluoti“ [2]. Pripažindamas, kad apie grožinę prozą religinio turinio knygose nedera kalbėti tikrąja žodžio prasme, J. Lebedys nurodo, jog geriausiomis jų iš dalies rėmėsi ir XIX a. pradžios rašytojai, pavyzdžiui, S. Stanevičius, ir paskelbia apibendrinamąjį postulatą, aforistiškai išreiškiantį visą jo koncepciją: „Jei ne Bretkūnas, kažin ar būtume sulaukę ir Donelaičio“ [3]. Rašydamas apie J. Bretkūną, J. Lebedys pabrėžė pirmųjų religinių lietuviškų raštų bendrą kultūrinę reikšmę, remdamasis F. Engelso teiginiu, kad M. Liuteris XVI a. viduryje savo vokiškuoju biblijos vertimu išvalė vokiečių literatūrinę kalbą — kaip graikų mitinis stipruolis Heraklis išmėžė Elidės valdovo Augėjo arklides — ir „sukūrė šiuolaikinę vokiečių prozą“ [4]. J. Lebedys analogiškai pabrėžė ir J. Bretkūno biblijos vertimo į lietuvių kalbą reikšmę lietuvių literatūrinės kalbos, apskritai literatūros, raidai. Deja, J. Bretkūno vertimas, skirtingai negu M. Liuterio, nebuvo išspausdintas, nors vėliau kiti vertėjai juo remdavosi. J. Lebedžio pateiktas M. Liuterio ir J. Bretkūno, kaip XVI a. biblijos vertėjų į tautines kalbas, lyginimas yra pagrindas vertinti ir kitus talentingesnius religinės raštijos kūrėjus XVI—XVIII a., ieškoti tų pozityvių elementų, kuriuos jie įnešė į lietuvių literatūrinės kalbos formavimąsi. Be literatūrinės kalbos tam tikro lygio, tam tikrų tradicijų beveik neįmanomas pasaulietinės grožinės kūrybos atsiradimas, ir priešingai — literatūrinės kalbos pasirodymas religinėje tematikoje, religiniuose žanruose jau yra tam tikra paskata, atrama ir pasaulietinei literatūrai rastis.

Senosios lietuvių literatūros tyrinėjimas iki Antrojo pasaulinio karo neturėjo žymaus reprezentanto. Net toks autorius, kaip K. Donelaitis, nebuvo iškeltas į deramą aukštį: nespausdinti poe-

---

[1] Girdzijauskas J., Vanagas V. Jurgis Lebedys.— Kn.: Lebedys J. Lituanistikos baruose. V., 1972, t. 1, p. 7.

[2] Lebedys J. Lituanistikos baruose.— V., 1972, t. 2, p. 271.

[3] Lebedys J. Lituanistikos baruose, t. 1, p. 87.

[4] Marksas K., Engelsas F. Rinktiniai raštai dviem tomais.— V., 1950, t. 2, p. 51.

to raštai, nesirūpinta archyvinės medžiagos paieškomis jo gyventose vietose, Karaliaučiuje.

Senosios literatūros srityje daugiausia dirbo M. Biržiška ir bibliografas V. Biržiška. Bet jų darbuose sukaupta gausi faktinė medžiaga neatskleidė dialektinio reiškinių ryšio. Apskritai galima pasakyti, kad iki Antrojo pasaulinio karo išleistuose lietuvių literatūros istorijos tyrinėjimuose ir vadovėliuose jau išryškėja senosios lietuvių literatūros istorijos objektas, tačiau apstu faktinių klaidų, spragų, periodizacijos nenuoseklumų, prieštaringumų.

Imkime pačią svarbiausią senosios lietuvių literatūros problemą — K. Donelaičio kūrybos interpretavimą. Čia tie prieštaringumai ryškiausi. Pavyzdžiui, V. Zajančkausko vadovėlyje, nors ir pripažįstama, kad „Metai" pradeda naują lietuvių literatūros „gadynę" [5], K. Donelaitis priskiriamas religinės literatūros laikotarpiui, daroma pernelyg skubota išvada, kad jo kūryba „nesukėlė tautinės srovės lietuvių tarpe" [6]. Z. Kuzmickio vadovėlyje nemaža medžiagos pratyboms — autorius prisipažįsta esąs „laboratorinio mokymo metodo" šalininkas. Dėl to vadovėlyje pateikiami ir reikšmingesni religinės raštijos paminklai. Bet K. Donelaitis vertinamas idealistiškai, teigiama, kad „pirmoji rūpimoji idėja yra Duonelaičiui *religinė*" [7], kad „Metų" „fabulą sudaro žemiškas žmogaus, daugiausia būro, gyvenimas ryšyje su rojaus tragedija", kad K. Donelaičio vaizduojami „rojaus katastrofos padariniai" [8]. M. Biržiška taip pat nepakankamai išryškino svarbiausią K. Donelaičio kūrybos problemą — antagonistinius baudžiauninkų ir ponų santykius, nors ir pabrėžė K. Donelaičio nacionalinę reikšmę: „Baudžiavų ir kalbos klausimai yra „Metuose" iškilę aukščiau už kitus [...]. Jokis kitas mūsų poezijos kūrinys neturi tokios svarbios mūsų visuomenei reikšmės, kaip „Metai" [9].

J. Lebedžio mokslinės veiklos novatoriškumas, palyginti su prieškariniais senosios lietuvių literatūros tyrinėjimais, yra labai ryškus. Šia prasme neužtenka konstatuoti tai, kad tyrinėtojas rėmėsi dialektiniu istorinio progreso, istorinio perimamumo, determinizmo kriterijumi. Didžiausią reikšmę jo idėjiniams-metodologiniams pagrindams susiformuoti turėjo V. Lenino teiginys, kad kiekvienoje nacionalinėje kultūroje buvo dvi nacionalinės kultūros: viena dirbančiųjų ir išnaudojamųjų masių, kita — dvarininkų, kunigų, buržuazijos kultūra [10]. Šiuo V. Lenino teiginiu vadovaujasi visas lietuvių tarybinis literatūros istorijos mokslas. J. Lebedys iškėlė sau uždavinį surasti, išryškinti, susieti su tolesniais procesais liaudiškosios kultūros užuomazgas labai su-

---

[5] Zajančkauskas V. Lietuvių literatūros vadovėlis.— V., 1928, p. 53.
[6] Ten pat, p. 30.
[7] Kuzmickis Z. Lietuvių literatūra.— K., 1932, d. 2, p. 178.
[8] Ten pat, p. 166—167.
[9] Biržiška M. Duonelaičio gyvenimas ir raštai.— K., 1927, p. 166.
[10] Leninas V. Raštai.— V., 1953, t. 20, p. 8.

dėtingame ir prieštaringame lietuvių nacionalinės kultūros kelyje feodalizmo laikais, kai valdančiųjų klasių kultūra viešpatavo. Tuo laiku nebuvo nė vieno literato, kurio nebūtų veikusi feodalinė-bažnytinė ideologija. Bažnyčia buvo „bendriausioji esamosios feodalinės santvarkos sintezė ir bendriausioji jos sankcija“ [11]. Šiuos F. Engelso žodžius pabrėžė J. Lebedys. Feodalinės, bažnytinės ir nacionalinės priespaudos sąlygomis lietuvių literatūros pažanga buvo labai lėta. Tai, ką kitų tautų literatūrose, kurios vystėsi palankesnėmis sąlygomis, galima laikyti antraeiliais, nelabai reikšmingais reiškiniais, lietuvių literatūros istorijoje neretai reikia kelti į matomą vietą, nes tas reiškinys tuo metu buvo vienintelis, kad ir nežymiai, bet tarnavo kultūros, literatūros pažangai. Visa tai J. Lebedys analizavo su nepaprastu preciziškumu, nuoseklumu ir moksliniu atsakingumu, aiškiai diferencijuodamas istoriniame procese teigiamus ir neigiamus veiksnius, sustingimo ir progreso momentus, priešiškas jėgas.

Senosios lietuvių literatūros istorijai priklauso nemaža religinės raštijos paminklų. J. Lebedys be galo dėmesingai ieškojo joje pažangesnių idėjinių elementų. Jis aptarė kiekvieną socialinio protesto žodį, nuskambėjusį toje raštijoje, pavyzdžiui, K. Sirvydo pamokslų rinkinyje „Punktai sakymų“ („žmonės, labiausiai didžios giminės ir ant aukštų sostų pasodinti, tiesos nemyli“; „žmonės didžiūnai svieto lėtus ir pavargusius išgaišina, kramto, praryja“) [12]. Tačiau J. Lebedys, žiūrėdamas į lietuvių tautos praeitį plačiu žvilgsniu, religinės raštijos paminklus vertino ne tik pagal tai, kiek juose tiesioginės kritikos valdančiųjų klasių adresu, bet ir pagal tai, kiek juose vaizduojama apskritai tikrovė ir koks jų kalbos lygis, kiek juose literatūrinių elementų.

Katekizmuose, giesmynuose, pamokslų rinkiniuose vyrauja verstinė, kompiliacinė medžiaga arba bendro pobūdžio katalikų ir protestantų bažnytinių dogmų, religinės pasaulėžiūros ir moralės propaganda. Tokios raštijos turinys yra tolimas Lietuvos ar Prūsijos lietuvių gyvenimo tikrovei, nors ji ir adresuota lietuvių visuomenei. Bet toje raštijoje yra ir originalių puslapių, kurie atspindi to meto lietuvių gyvenamo krašto klasinę situaciją, sunkią liaudies padėtį, švietimo būklę, buitį, istorinius įvykius, stichines nelaimes, netiesioginį protestą santvarkai, nacionalinei priespaudai, parodo gamtos vaizdus. Tai J. Lebedys iškėlė kaip pasaulietinius elementus religinėje raštijoje — priešpriešą religinei tematikai. Šitokia interpretacija leido tyrinėtojui subtiliai apčuopti kiekvieną pažangesnės minties kibirkštėlę. Jis pabrėžė, pavyzdžiui, J. Bretkūno meilę lietuvių liaudžiai („miela Lietuva“, „mums nabagėliams“), M. Mažvydo, M. Daukšos nuolat pasikartojantį raginimą leisti vaikus į mokyklą, šviesti [13]. Nuosekliai

[11] Engelsas F. Valstiečių karas Vokietijoje.— V., 1962, p. 33.
[12] Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra.— V., 1977, p. 84.
[13] Ten pat, p. 46, 62, 104.

išstudijavęs giesmynus, J. Lebedys atkreipė dėmesį į kai kurių giesmių tematikos pasaulietinius motyvus: istorinių įvykių atspindžius P. Šrubauskio giesmyne „Balsas širdies“, pusiau ironišką ponijos pašiepimą „Giesmėje apie smertį“, stichinės nelaimės (maro epidemijos) pavaizdavimą S. Jaugelio Telegos giesmyne, M. Švobos giesmių D. Kleino giesmyne pasaulietinį pobūdį, sunkios valstiečių buities vaizdus jose [14].

Senieji lietuviški religiniai raštai yra epochos dokumentas ir kita prasme — jie tarnavo valdančiosioms klasėms, mokė liaudį joms paklusti. Šie momentai taip pat svarbūs lietuvių literatūros istorijai, nes parodo, kaip liaudis buvo verčiama klausyti ponų, varu varoma į bažnyčią, gąsdinama bausmėmis.

Pirmieji lietuviški religiniai raštai yra reikšmingi, kaip minėta, ne tik pasaulietinės tematikos užuomazgomis. Jų liaudiškumo, istorinio pažangumo kriterijumi reikia laikyti ir kalbą, tiksliau — kalbos lygį, jos taisyklingumą, turtingumą, vaizdingumą. Pasaulietinių lietuviškų raštų, išreiškiančių demokratiškesnes tendencijas, XVI—XVIII amžiai davė labai nedaug (išskyrus K. Donelaičio kūrybą). Kadangi bajorija Lietuvoje dažniausiai vartojo lenkų kalbą, o šviesuomenė Prūsijoje — vokiečių kalbą, lietuviškų raštų kalbinis lygis savaip rodo jų liaudiškumo laipsnį. Nuo tų raštų kalbinio lygio — to aspekto negalima užmiršti — priklausė ir jų vėlesnis vaidmuo XIX—XX amžių lietuvių literatūros, ypač kalbos mokslo, raidoje. Šioje srityje J. Lebedys dirbo itin intensyviai, apibendrindamas tyrinėjimų rezultatus kapitaliniame veikale „Mikalojus Daukša“ (1963).

Senųjų lietuviškų religinių raštų kalbą J. Lebedys nagrinėjo literatūriniu-stilistiniu aspektu, vadovaudamasis socialine prielaida, kad geriausiai lietuvių kalbą mokėjo tie autoriai, kurie buvo artimi liaudžiai. Jis rašė, kad M. Daukšos pažiūras į gimtąją kalbą, be kitų veiksnių, nulėmė jo „ryšys su liaudimi ir smulkiąja bajorija“, o J. Bretkūnui „liaudis [...] buvo artimesnė už ponus ir galinguosius, prieš kuriuos visą laiką pats turėdavo lankstytis“ [15]. Nesileisdamas į specialias lingvistines problemas, nors ir šioje srityje pasižymėjo didele erudicija, J. Lebedys įrodė, kad geriausi, liaudiškiausi senieji rašytojai „padėjo pagrindus literatūriniam žodynui, rašomajai kalbai, panaudojo daug vaizdinių ir emocinių žodžių“ [16]. Kalbos liaudiškumo kriterijus rodo, kad ir į lietuviškų raštų kalbinę išraišką J. Lebedys žiūri, remdamasis lenininiu mokymu apie dvi kultūras.

Šios rūšies J. Lebedžio darbuose keliami esminiai ne tik stilistikos, bet ir poetikos klausimai. Pažindami atskirų rašytojų ir laikotarpių poetinius laimėjimus, daug objektyviau galime vertinti literatūros menines ypatybes. Progresyvus reiškinys litera-

---

[14] Ten pat, p. 97, 118, 141—142.
[15] Ten pat, p. 68, 104.
[16] Lebedys J. Lituanistikos baruose, t. 2, p. 271.

tūrinės kalbos raidoje yra eiliuotos kalbos susiformavimas. Ilgą laiką eiliuota lietuvių literatūrinė kalba vystėsi vieno žanro ribose — kaip religinės giesmės. Šią literatūrinės kalbos atmainą J. Lebedys daugiausia nagrinėjo studijoje apie S. Slavočinskio giesmyną (1646). Čia aptariama poetinės kalbos vaizdingumo, gyvumo, liaudiškumo aspektai, giesmių eilėdara, strofika, vertimo menas. Studija svarbi, nes nušviečia, kaip radosi konkretūs poetiniai įvaizdžiai, eilėdaros formos, nustato ankstyvuosius literatūrinius ryšius (vertimai iš garsaus lenkų poeto J. Kochanovskio), atskleidžia bendruosius pasaulietinės literatūros ir religinės raštijos santykių dėsningumus, naujus vertimo principus (pažodinį vertimą keičia poetinis), silabotonikos apraiškas silabinėje eilėdaroje.

Pagrindinis J. Lebedžio literatūrinės koncepcijos bruožas yra kompleksinis požiūris į reiškinius. Literatūros raida laikoma kultūros vystymosi dalimi ir traktuojama kaip daugialypis reiškinys, kurį sudaro arba sąlygoja šie svarbiausi komponentai: 1) literatūrinė kalba (pirmiausia pastangos ją ugdyti); 2) folkloristikos pažanga; 3) kalbos vartojimas viešajame gyvenime; 4) grožinė kūryba (pirmiausia K. Donelaitis). Visa tai analizuojama plačiame socialiniame kontekste. Tuo būdu J. Lebedys laikytinas iš dalies ir kultūros filosofu: galima kalbėti apie jo nacionalinės kultūros sampratą.

Platų J. Lebedžio tyrinėjimų diapazoną, suprantama, lėmė ir tai, kad lietuvių literatūriniam gyvenimui feodalizmo laikais buvo būdingas sinkretiškumas. Literatūros reiškiniai tada organiškai susiliedavo dažnai su kitomis intelektinės veiklos rūšimis. Ši literatūrinio gyvenimo apraiškų įvairovė atsispindi J. Lebedžio darbuose. Istoriografija ir publicistika, žodynai ir gramatikos, etnografija ir folkloristika, švietimo būklė ir kitos visuomeninės sąlygos — tai vis klausimai, su kuriais nuolat susiduria tyrinėtojas, siekiąs parodyti, kokie veiksniai literatūros augimą skatino, kokie — stabdė, nes kultūrinis vystymasis yra koreliatyvi sistema. Ta linkme J. Lebedžio veiklą gal kiek kreipė ir jo visapusiškas filologinis pasirengimas, gilus Lietuvos istorijos problemų išstudijavimas, užsienio literatūros pažinimas. Tačiau būtina pabrėžti svarbiausią dalyką, jau minėtą,— jo mokslinis uždavinys buvo nagrinėti tai, kas liaudiška pačia pirmąja, tiesiogine prasme, t. y. kas sukurta liaudies kalba.

Klaidinga būtų iš to daryti išvadą, kad J. Lebedys siaurino lietuvių literatūros istorijos objektą iki vien tik lietuvių kalba sukurtų paminklų. Priešingai, būdamas ištikimas istorizmo metodui, jis lietuvių nacionalinės literatūros objektą suvokė su visomis jo sudėtingomis, dažnai prieštaringomis apraiškomis, kaip įvairiakalbį, įvairių socialinių luomų atstovų sukurtą palikimą. Feodalizmo epochos lietuvių literatūrą J. Lebedys laikė pradiniu jos vystymosi etapu, o jo nuomonė dėl struktūros ir apimties buvo aiški. Prisimindamas laiką, kai buvo diskutuojama dėl lietuvių

literatūros periodizacijos ir jos objekto apimties, J. Lebedys vėliau recenzijoje „Akademinė lietuvių literatūros istorija" rašė: „O nuomonių būta įvairių. Sakysim, vieni galvojo, kad lietuvių literatūros istorija pradėtina Donelaičiu, kiti — Mažvydu, o dar kiti — pirmaisiais metraštiniais kūriniais (rusų k.). Būta skirtingų pažiūrų ir dėl veikalų ne lietuvių kalba (lietuviška tematika), dėl neliteratūrinių savo esme, bet turinčių literatūrinių elementų ar vienu kitu požiūriu reikšmingų literatūros formavimuisi raštų įtraukimo, dėl periodizacijos ir t. t. Sėkmingas šių ir kitų probleminių klausimų sprendimas yra neginčytinas akademiko K. Korsako, vadovavusio visam darbui, ir I tomo autorių nuopelnas" [17]. Taigi J. Lebedys platų raštų rusų, lotynų, lenkų kalbomis lietuviška tematika įtraukimą į lietuvių literatūros istoriją laikė lietuvių tarybinių literatūrologų nuopelnu. Jis pats buvo aktyvus tokių siekimų iniciatorius ir talkininkas, vienas iš čia paminėto „Lietuvių literatūros istorijos" I tomo autorių.

Bet grįžkime prie centrinės J. Lebedžio spręstos problemos — lietuviškų raštų — ir kompleksinio požiūrio į ją.

Puikiai išstudijavęs M. Daukšos lietuviškuosius vertimus, susiejęs jo darbo praktinius rezultatus su teoriniais reikalavimais, išdėstytais „Postilės" pratarmėje,— ugdyti, turtinti, tobulinti lietuvių literatūrinę kalbą,— J. Lebedys tuo būdu išryškino labai pažangią lietuvių raštijos, literatūros raidoje M. Daukšos tradiciją, kurią galime laikyti bendrąja tendencija, dėsningumu. Tiesa, vienu laikotarpiu — XVII a. antrojoje pusėje ir XVIII a.— toji tendencija Lietuvoje buvo vos juntama, tačiau labai aktyviai, kaip pažangos veiksnys, vėl iškilo XIX a. pirmojoje pusėje. Žiūrint iš istorinės perspektyvos, ji buvo tokia universali, kad ją įžvelgiame ne tik Lietuvoje, bet ir ano meto Prūsijoje. Prie M. Daukšos idėjų šliejasi pirmųjų spausdintų lietuvių kalbos gramatikų (XVII a. vidurys) autorius tilžėnas D. Kleinas. Jis savo gramatikos pratarmėje, anot J. Lebedžio, „gynė lietuvių literatūrinės kalbos teises, rūpinosi jos ugdymu, norminimu, gryninimu" [18]. Tai — M. Daukšos iškeltas uždavinys. Tokį pat „tikėjimą lietuvių literatūrinę kalbą ilgainiui būsiant išugdytą" [19] reiškė ir Z. Blotnas pratarmėje S. Vaišnoro „Žemčiūgai teologiškai", išleistai Prūsijoje 1600 m., taigi vienais metais vėliau negu M. Daukšos „Postilė". Prūsijoje „daukšininkais" iš dalies galime laikyti — bent tipologine prasme, nes faktų apie konkrečias sąsajas neturime — visą XVIII a. pradžios filologų grupę, kuri siekė lietuviškų raštų kalbą gerinti, remdamasi liaudies šnekamąja kalba ir tautosaka. Tai M. Merlinas, paskelbęs „Pagrindinį lietuvių kalbos principą", J. Šulcas, pagal tuos reikalavimus išvertęs „Ezopo pasakėčias", Pil. Ruigys, entuziastingai palaikęs šią veiklą ir pats ją labai vaisingai pratęsęs, ir kt.

[17] Ten pat, p. 93—94.
[18] Ten pat, p. 21.
[19] Ten pat.

M. Daukšos tradicijų tęsėjais Lietuvoje J. Lebedys visai pagrįstai laikė pirmojo lietuvių kalbos žodyno autorių K. Sirvydą, pirmojo Lietuvoje išleisto giesmyno vertėją S. Slavočinskį. Ši grandinė rodo, be to, kaip J. Lebedys atskleidžia literatūrinės raidos stadijas: vertimas (M. Daukša), leksikografijos gimimas (K. Sirvydas), eiliuotos kalbos ir poetinių formų vystymasis (S. Slavočinskis). Geriausiais XVI—XVII a. prozos atstovais J. Lebedys pripažino (imant chronologiškai) J. Bretkūną, M. Daukšą ir K. Sirvydą. Jis rašė, kad po J. Bretkūno ir M. Daukšos vėliau K. Sirvydas „ugdo prozą išraiškos atžvilgiu“ [20]. Studijoje apie S. Slavočinskio giesmyną J. Lebedys nustatė, kad jame yra apie tris šimtus žodžių, paimtų iš K. Sirvydo žodyno, kurio jau buvo pasirodęs trečiasis leidimas. Taip literatūrinės kalbos analizė leidžia determinuoti literatūrai perspektyvų raštijos žanrų turtėjimą, perimamumą, įvairią jų transformaciją. (Vėl prisimintina: „Jei ne Bretkūnas, kažin ar būtume sulaukę ir Donelaičio“.)

Studijoje „Pirmieji smulkiosios lietuvių tautosakos rinkiniai“, kuri buvo paskelbta kaip įvadas fundamentaliai publikacijai „Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a.“ (1956), J. Lebedys išryškino kitą didžiai reikšmingą literatūrinio gyvenimo komponentą — jo ryšį su tautosaka.

Pirmiausia detaliai parodoma, kaip vyksta pasaulietėjimo procesas lietuvių leksikografijoje Prūsijoje. Visada nušviesdamas istorinį procesą kaip priešybių kovą, šiuo atveju J. Lebedys tai atskleidžia folkloristikos pagrindu. Principinės reikšmės turi pati koncepcija: sunkiomis feodalinės, bažnytinės, nacionalinės priespaudos sąlygomis vyksta liaudiškojo lietuvių kultūros prado kova su viešpataujančiųjų klasių kultūra, ir toje kovoje valdančiųjų klasių pozicijos silpnėja. Tada vyravo feodalinis-bažnytinis požiūris į tautosaką, kaip į niekinamo valstiečių luomo vulgarios kultūros apraišką. Tačiau pažangiau nusiteikę lietuvių kalbininkai ir etnografai jau XVII a. pabaigoje ėmė remtis savo darbuose liaudies kūrybos pavyzdžiais, ja domėtis. XVIII a. pirmojoje pusėje šis procesas pasistūmė toliau į priekį. J. Lebedys išskiria palaipsnį tautosakos vaidmens didėjimą lietuvių literatūriniame gyvenime. Pati ankstyviausia stadija — tai smulkiosios tautosakos pavartojimas, jos minėjimas, tolerantiškas vertinimas etnografinio pobūdžio darbuose. Netrukus tautosaka ima skverbtis ir į kalbinius darbus, t. y. sąmoningai vartojama literatūrinei kalbai turtinti.

Apskritai tautosakos atsiradimas literatūrinio ir kultūrinio gyvenimo scenoje yra reikšmingas keleriopai, rodo didelius socialinius ideologinės atmosferos poslinkius, sukeltus prasidedančios Švietimo epochos.

Apie lietuvių liaudies dainas pirmasis rašė istorikas M. Strijkovskis savo „Kronikoje“, išleistoje 1582 m. Tačiau šis Renesan-

[20] Ten pat, p. 270.

so kultūros atstovas tautosaką siejo su istorijos įvykių atspindžiais ir bajorų luomu. Jam svarbu buvo pasakyti, kad lietuvių liaudis apdainuoja žymius savo bajorus, tokius, kaip „Giedrotos kunigas" Daumantas, kiti pilių gynėjai. Taigi M. Strijkovskiui tautosaka tėra lietuvių bajorų narsumo liudytoja, primenanti riterių literatūros pavyzdžius.

Iš esmės kitoks ir istoriškai žiūrint nepalyginti perspektyvesnis tautosakos traktavimas formavosi Prūsijoje nuo XVII a. pabaigos. J. Lebedys parodo, kad tautosaka čia suvokiama kaip liaudies kultūros reiškinys, kaip lietuvių tautos dvasinių ypatybių ir kalbos savybių reiškėja. Tiesa, XVIII a. pradžioje Pil. Ruigys vienu momentu susvyruoja: jis pastebi, kad lietuvių liaudies dainas XVII a. pabaigoje Kaune dainavusios garbingos bajorės, bet šiaip dainas laiko paprastų kaimo žmonių kūryba.

Šitaip suvokdamas tautosaką, ją palyginti gausiai rinko XVIII a. viduryje J. Brodovskis savo rašomam dideliam lietuvių—vokiečių kalbų žodynui. Domėjosi jis, kiek turima žinių, tik smulkiąja tautosaka.

Publikuodamas J. Brodovskio rankraštinio žodyno išlikusioje dalyje esančią, taip pat kitų autorių darbuose paskelbtą smulkiąją tautosaką, J. Lebedys iškelia dvejopą jos reikšmę — ir kalbinę, ir literatūrinę. Gausiai vartojamą smulkiąją tautosaką J. Brodovskio žodyne jis laiko posūkio momentu lietuvių leksikografijos raidoje. Ankstesni leksikografai rėmėsi religinių raštų (bibline) leksika, o J. Brodovskis pasuka pasaulietinės, liaudiškos, valstietiškos leksikos ir frazeologijos kryptimi. J. Lebedys tai vertina kaip labai reikšmingą ideologinį poslinkį leksikografijoje ir iškelia literatūrinius šio reiškinio aspektus.

J. Brodovskis buvo žymiausias lietuvių tautosakos rinkėjas XVIII a. viduryje: surinko daugiau kaip tūkstantį smulkiosios tautosakos vienetų. Analizuodamas šią palyginti gausią medžiagą, J. Lebedys ją klasifikuoja kryptingai, parodo, kaip tautosaka atspindi liaudies pažiūras į gyvenimą, socialinius lūkesčius, žmonių buitį, moralines, psichologines ypatybes, krašto gamtą ir pan.

Šitoks J. Brodovskio medžiagos eksponavimas veda prie apibendrinimų, be kurių būtų negalima suprasti lietuvių literatūros raidos.

Žvelgdami į lietuvių literatūrą iki K. Donelaičio, joje nerandame liaudies žmogaus paveikslo. Kitaip tariant, nėra to socialinio luomo, kuris, nuėjus nuo istorinės arenos bajorijai, taps demokratinių lietuvių kultūros tendencijų atrama. Kad nebuvo ryškesnio liaudies žmogaus paveikslo iki K. Donelaičio lietuvių literatūroje, žinoma, nereiškia, jog apie jį visai nebuvo rašoma. Jam tik nebuvo leidžiama kalbėti savo paties balsu, reikšti savo paties interesus. Jau M. Mažvydas pirmosios lietuviškos knygos prakalboje vaizduoja lietuvį valstietį, kuris sako, kad jam mielesni pagoniški papročiai negu krikščionių bažnyčios reikalavimai

(jam geriau „su šventa burtinikie gaidi valgiti“ negu bažnyčioje „šaukima žeku klausiti“ [21]). Tai valstiečio požiūrio pareiškimas. Bet tokius žodžius švietėjas ir krikščionybės skleidėjas M. Mažvydas smerkia, laiko valstiečių tamsumo liudijimu, tiesa, už tai jis apkaltina ne pačius valstiečius, o ponus ir kunigus, kurie nesirūpino liaudies mokymu, auklėjimu.

J. Brodovskio surinktoje tautosakoje valstiečio balsas jau skamba nevaržomai. Vadinasi, čia jau ryškėja lietuvių valstiečių autentiškų paveikslų kontūrai. Valstiečiai kandžiai juokiasi iš ponų, kunigų: „Baudžiava mums privinčiavota kaip marti“, „Mes, biednieji lietuvninkai, ėdelmonais, kunigais į peklą netilpsim“ ir t. t. Tokias valstiečių mintis ir nuotaikas maždaug po dvidešimt metų savo kūryboje išreiškė K. Donelaitis. J. Lebedys parodė, kaip iš J. Brodovskio rankraščių tautosakos kūriniai pasiekė K. Milkaus, D. Poškos, S. Daukanto raštus.

Taigi, analizuodamas praeities palikimą, J. Lebedys atkuria vieningą sistemą, kurios komponentai tarpusavyje dialektiškai susiję: literatūrinė kalba—leksikografija—folkloristika—literatūra.

Lietuvių kalbos vartojimą viešajame gyvenime J. Lebedys laikė viena iš svarbiausių bendrųjų literatūros raidos sąlygų. Šis dalykas, atrodo, savaime suprantamas, tačiau konkrečiai jis buvo menkai ištirtas, miglotai suvokiamas, niveliuojamas, nes labai trūko faktinių duomenų. J. Lebedys pasiryžo tą klausimą nagrinėti iš pagrindų.

Apie lietuvių kalbos padėtį Prūsijoje svarbių duomenų teikė P. Pakarklio parengtas rinkinys „Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams“ (1960) ir kitų autorių darbai. Buvo žinoma, kad lietuvių kalbos mokytasi Karaliaučiaus ir Halės universitetų teologijos fakultetų specialiuose seminaruose ir kitur. Tuo tarpu apie Lietuvą duomenų labai trūko.

Pirmą kartą svarbų šiai problemai straipsnį J. Lebedys paskelbė 1965 m.— „Ar senajame Vilniaus universitete buvo lietuvių kalbos katedra?“ Istoriografijoje kartais būdavo tvirtinama, kad XVII a. pradžioje Vilniaus universitete buvo įsteigta lietuvių kalbos katedra. Tokiai nuomonei atsirasti leido XIX a. viduryje išspausdinta J. I. Kraševskio monografija apie Vilnių. J. Lebedys, remdamasis nauja medžiaga, kritiškai ir objektyviai išnagrinėjo faktus ir padarė išvadą, kad tokios katedros nebuvo, nors lietuvių kalbos buvo mokoma. Dalis universiteto studentų, kurie stodavo į jėzuitų ordiną, lietuvių kalbos mokėsi noviciate, vėliau, tęsdami studijas, turėjo pamokslų pratybas lietuvių kalba. Tačiau lietuvių kalba nebuvo dėstomoji disciplina.

J. Lebedys sistemingai ir ilgai tyrė archyvus bei kitus šaltinius ir surinko gausią faktinę medžiagą trečiajai savo monografijai „Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime“, kurios tespėjo parašyti pratarmę. Surinktoji medžiaga, išleista

[21] Mažvydas M. Pirmoji lietuviška knyga.— V., 1974, p. 105.

1976 m., svarbi lietuvių kultūros, švietimo istorijai. Bet pabrėžti čia norime ne tai. J. Lebedžio tikslas buvo kitoks, išplaukiantis iš jo literatūrinės koncepcijos kompleksiškumo. Aiškiausiai tai išreikšta pratarmėje. J. Lebedys nesutinka su tradicija, kad XVII a. antrosios pusės—XVIII a. laikotarpis Lietuvoje „traktuojamas beveik vien neigiamai, kaip ištisa juoda dėmė“ [22]. Tai, rašo J. Lebedys, nepateisinama metodologiniu atžvilgiu: jei toks ilgas laikotarpis būtų traktuojamas ištisai neigiamai, nutrūktų ryšys tarp XVI a. (M. Daukša) ir naujo lietuvių literatūros pakilimo XIX a. pradžioje. Todėl J. Lebedys reikalauja diferencijuoti požiūrį į šį laikotarpį, nesumenkinti teigiamų reiškinių, nors jie ir buvo nustelbti, nedominavo. Juos reikia „iškelti, išryškinti, akcentuoti bendrame smukimo fone“, nes ir šiuo laikotarpiu buvo kovojama dėl lietuvių kalbos teisių. „Nuo pažiūros į kalbą, jos paskirtį, nuo vartojimo, nuo pastangų ją ugdyti, tobulinti, tur būt, daugiausia priklausė lietuvių raštijos lygis“ [23].

Taigi J. Lebedys literatūros raidoje nelinkęs palikti „juodų dėmių“ nė vienu jos laikotarpiu.

J. Lebedžio metodologijos sinteze, jo suformuotos lietuvių literatūros koncepcijos ryškiausiu pavyzdžiu galima laikyti specialaus kurso paskaitas apie K. Donelaičio kūrybą. K. Donelaitis buvo, be abejo, vienas mėgstamiausių J. Lebedžio poetų. Vadovaujamasi tais pačiais pagrindiniais kriterijais, kaip ir kituose darbuose, tačiau rašymas apie genialaus poeto kūrybą suteikė puikią galimybę mokslininko meistriškumui, literatūriniam subtilumui atsiskleisti. Išryškėja J. Lebedžio, kaip grožinės literatūros interpretatoriaus, bruožas — psichologinis įsijautimas į rašytojo asmenybę ir kūrybą. K. Donelaičio kūrinių analizė tokia subtili, lyg būtų amžininko liudijimas. J. Lebedžiui pavyko tai, ko jis siekė,— pajusti poeto „asmenybės ryšį su kūriniu, suvokti, kaip iš šiurkščios ir pilkos kasdienybės sukūrė nemarų paveikslą“ [24]. K. Donelaitis rodomas tarp dviejų pasaulių: idealiojo (kūryba, menas, mokslas) ir tikroviškojo (baudžiava, valdžios smurtas, moralinės ydos). „Idealiajam — išminties kupinas; malonus, gerbiamas draugas — mažam ratelyje. Objektyvus, ramus, švelnus, kritiškas, kai svarstomi kasdienybei tolimi dalykai [...]. Kasdienybėj — šiurkštus, rūstus, karštas, negalįs šaltai pagalvoti, lyg iš perspektyvos pasižiūrėti, toleruoti [...]. Tikrovė per daug neatitinka idealiojo pasaulio“ [25].

Pagrindinė J. Lebedžio išvada apie K. Donelaitį yra tokia: „Aukštesnės rūšies sintezė, abiejų pradų sujungimas, pasaulių suderinimas, harmonija, jungtis tarp tikrovės ir idealiojo pasaulio

---

[22] Lebedys J. Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime.— V., 1976, p. 17.
[23] Ten pat.
[24] Lebedys J. Lituanistikos baruose, t. 2, p. 187.
[25] Ten pat, p. 204—205.

yra K. Donelaičio kūryba — „Metai“ [26]. Šiose paskaitose taip pat ryškiai analizuojama K. Donelaičio ideologija: „būras „Metuose“ (ir kartu aukštesnė būro sąmonė)“; „praktikoj K. Donelaitis — ponų luomo priešas“; „visiško luomų (kartu ir tautybių) nesutaikomumo, nesuderinamumo konstatavimas“; „jaučiam laipsnišką prieš ponus nusiteikimo organizavimą (kontrastiniai vaizdai, nežmoniškumo vaizdavimas, grasinimas)“ [27]. J. Lebedys išsamiai nušviečia ir prieštaravimus tarp poeto liaudiškumo ir moralistinio, kunigiško ribotumo.

J. Lebedžio darbai senosios lietuvių literatūros klausimais yra vieni iš ryškiausių lietuvių tarybinio literatūros mokslo puslapių ir turi principinės reikšmės donelaitianai bei lietuvių literatūros istorijos sampratai.

MENINIO ŽODŽIO SPALVOS

Vanda Zaborskaitė

J. Lebedys imponavo asmenybės vientisumu. Jo darbai ir darbo metodai, jo gyvenimo būdas, santykiai su savais ir svetimais, visa, ką jis darė ir mėgo, kas jį erzino ir pykdė,— viskas buvo ryškiai individualu, sakytume — stilinga. Stilinga — bet nevienoda. Vienijantis ir jungiantis branduolys, kažkokia labai stipri įcentrinė jėga siejo ir lydė nepanašius, skirtingus, tarsi net prieštaringus bruožus, ir dėl to jutai asmenybės gelmę, jėgą, turtingumą. Jau priežodžiu buvo tapęs J. Lebedžio darbštumas, organizuotumas, griežčiausias laiko taupymas, o drauge jis galėdavo ištisom valandom svarstyti žmonių gyvenimo situacijas, atvirus ir slepiamus jų elgesio motyvus, kaupti pastabas jų charakteristikoms, jas pildyti, koreguoti, svarstyti jų vertę ar nevertingumą. Jo moksliniai darbai — tikslumo, kruopštumo, griežto kritiško požiūrio į kiekvieną faktą, detalę pavyzdys, o drauge jiems būdingas pagrindinių linijų aiškumas, bendrosios kompozicijos darna. Rankraščių kalnuose ir knygų tomuose sulasyta medžiagos gausybė jam niekados nebuvo galutinis tikslas, o visados paklusdavo konstruktyviai minčiai. Jis buvo senosios raštijos tyrinėtojas, nepralenktas istorinio-genetinio metodo meistras. Bet drauge — jis ir labai subtilus meninio žodžio interpretatorius, nors šitoji jo darbų ypatybė mažiau akcentuojama kalbant apie J. Lebedį kaip apie literatūrologą.

Visi mes — jaunesnieji J. Lebedžio draugai ir bendradarbiai — pažinome jį kaip jau susiformavusį mokslininką, pasirinkusį ir griežtai apibrėžusį savo tyrinėjimo objektą ir jį atitinkančius metodus. Nuosekliai išlaikomas istorizmo principas reikalavo gilintis į literatūrą lemiančius socialinius veiksnius, ir jis tapo vi-

[26] Ten pat, p. 206.
[27] Ten pat, p. 215, 221, 227—228.

sapusišku feodalizmo epochos žinovu, neginčijamu šios srities autoritetu.

Bet iki to dar buvo nueitas kitas kelio gabalas, tenkinti kiti intelektualiniai poreikiai. J. Lebedys į pokario metus atėjo su gana dideliu kraičiu, kurio lobius jis labai organiškai įlydė į savo vėlesnius darbus, o šie jo tyrinėjimams suteikė savitos pilnatvės bei vertingumo.

Nuo jaunystės J. Lebedį prisimenantys artimieji, draugai, bendradarbiai sako jį mokėjus bendrauti su žmonėmis. Ir vėliau, kaip minėta, jį labai traukė žmogiškos prigimties bei charakterių vidinis mechanizmas. Šį polinkį, matyt, gerai atitiko psichologinis metodas, jo studijų metais turėjęs didelį svorį nemarksistinėje literatūrologijoje. Į ją J. Lebedys puolė su visu jaunystės įkarščiu ir jau tada jam būdingu nuodugnumu ir metodiškumu.

Pirmiausia, atrodo, pasineriama į XX a. antrojo ir trečiojo dešimtmečio vokiečių literatūros mokslą (šia linkme turbūt stūmė, be kita ko, ir geras kalbos mokėjimas, ankstesni ketinimai atsidėti germanistikai). Diplominis darbas „Vienuolio kūrybos raida" pasižymi teorinio pagrindo aiškumu ir metodologijos nuoseklumu. Jis paremtas V. Diltėjaus „išgyvenimo" („Erlebnis") samprata, pagal kurią meno kūryba — tai autoriaus gyvenimiškos patirties transformacija ir įprasminimas. Tačiau meniniam perkūrimui pasiduodanti ne bet kuri tikrovės patirtis, o tik ta, kuri atitinka įgimtą menininko dvasios sandarą („pasaulėžiūrą"), jo polinkį į tam tikrą pasaulio pažinimo kelią, tam tikras gyvenimo vertybes ir tam tikrus elgesio principus. V. Diltėjus pasiūlė labai bendrą „pasaulėžiūrų" tipologiją, kuri daugelio teoretikų bandyta konkretizuoti, taikyti atskirų meno šakų — muzikos, poezijos, tapybos — kūrėjams.

V. Diltėjaus suvoktai pasaulėžiūrai apibūdinti J. Lebedys ima R. Miulerio-Freienfelso aprašomosios psichologijos kategorijas [1], apibūdinančias asmenybės psichikos savitumą. Svarbu pažymėti, kad psichologinio tipo formavimosi pagrindiniu veiksniu čia laikoma ne tiek įgimti polinkiai, kiek gyvenimo sąlygos ir aplinkybės. Be to, R. Miulerio-Freienfelso kategorijos nėra kokios nors schemos, į kurias būtų spraudžiama asmenybė; ji čia suvokiama kaip įvairių savybių susikryžiavimas ir junginys.

Sekdamas minėtų autorių nusmaigstytomis gairėmis, J. Lebedys tad ir interpretuoja A. Vienuolio asmenybę ir jos pasireiškimą kūryboje. A. Vienuolis apibūdinamas kaip išraiškos ir nuotaikos menininkas, tipologiškai gimininga Gėtei, kurio poezija, jo paties žodžiais, esanti „didelės išpažinties fragmentai" („Bruchstücke einer grossen Konfession"). Taip ir A. Vienuolio kūryba — tai savo paties vidinio pasaulio projekcija į objektyvybę. Kur toji objektyvybės medžiaga atitinkanti autoriaus „pasaulėžiūrą", ten kūrinys esąs gyvas, įtaigus, meniškas. Ir priešin-

[1] Müller-Freienfels R. Persönlichkeit und Weltanschauung.— 1919.

gai — kur tokio atitikimo nėra, ten kūrinys stokojąs meninio išraiškingumo ir vientisumo.

Kiek vaisingas yra psichologinis literatūros tyrinėjimo metodas, labai priklauso, be abejo, nuo tyrinėtojo psichologinio ir meninio jautrumo. J. Lebedys nestokojo nei vieno, nei kito, užtat jo duotas A. Vienuolio kūrybos vaizdas ir vertinimas šviežias, originalus ir įtikinantis, nors šiandien, žinoma, atsiskleidžia daug kitų interpretacijos aspektų bei galimybių.

Bet ir anuomet J. Lebedys, matyt, greitai suvokė, kiek ribotas ir pavojingas yra psichologinis metodas, grindžiamas daugiausia tyrinėtojo subjektyviu jautrumu bei intuicija. J. Lebedžio interesai pakeičia kryptį: ne kūrėjo asmenybė ir jos pasireiškimas kūryboje, o pats kūrinys tampa pagrindiniu tyrinėtojo objektu. J. Lebedį vis labiau ima traukti stiliaus, poetinio žodžio problematika.

Kaip psichologizmas, taip ir meninės išraiškos tyrimas stipriai atsirėmęs į prigimtį, į tą stiprų ir nuolatinį J. Lebedžio pomėgį, kad visa, kas daroma, būtų dailu, tvarkinga, gražu. Mėgdavo rašyti ant gero, švaraus, nesulamdyto popieriaus gera plunksna; jo išrašai bei pastabos būdavo pedantiškai tikslūs (gražiai tvarkydavo ir grybus bei savo sugautas žuvis). Jis labai puikiai jusdavo formą tiek dvasinėje, tiek paprasčiausioje buities sferoje. Bet jam būdingas ir gyvas, intensyvus estetinis jautrumas pačia plačiausia prasme: stipriai išgyvenamas gamtos grožis — visi tie ankstyvi rytmečiai, saulės patekėjimai; su ašaromis akyse klausoma Bethoveno Devintoji.

Jis gebėjo tiksliai išgirsti kiekvieną meninio žodžio atspalvį ir dėl to drąsiai galėjo imtis stiliaus studijų. Tokių gabumų neturėdamas, juk nebūtų išsirašęs iš perskaitytų teorinių darbų, kad stilistikos istorijos alfa ir omega yra matymas, sugebėjimas matyti, apercepcijos jėga, kad ją galima išlavinti tiktai iki tam tikro laipsnio arba tiktai pradedant tam tikru laipsniu, kad jos negalima išmokyti, nes ji yra įgimtas sugebėjimas, kurį žmogus turi arba kurio neturi.

Literatūra jį domina šiuo metu tiek, kiek ji yra menas. Skaitydamas prancūzų ir vokiečių prozos interpretacijas, jis ugdo savo sugebėjimą pastebėti subtiliausius stiliaus niuansus. Atvažiavęs 1937 m. mokytojauti į Uteną, jis jau turėjo disertacijos temą: „Meninės lietuvių prozos evoliucija (1822—1918)". Bet mintis dar nėra griežtai ir išskirtinai susitelkusi temos žanriniuose rėmuose. Skaitomų interpretacijų paraštėse randame ne tik Valančių, Žemaitę, Krėvę, bet ir Baranauską bei Maironį. Ieškoma paralelių, interpretacijos aspektų. J. Lebedys šiuo metu yra ne tik mokslininkas, einąs gilyn į pasirinktąją temą, bet ir mokytojas, nuolatos turįs prieš akis savo dėstomos lietuvių literatūros visumą. Jį domina šiuo metu ne tik dalykinis stilistikos aspektas, bet ir mokomasis-metodinis. Šalia V. Šneiderio vokiečių XIX a. prozos interpretacijų jis stropiai skaito, pasibraukydamas jam

svarbiausias vietas, to paties autoriaus sudarytą rinkinį, skirtą literatūros rašinių mokymui vidurinėje mokykloje, kur sudėta XX a. pradžios vokiečių rašytojų pasakymai. Čia jis pasibraukia apie gimtosios kalbos mokytoją, kad jis esąs ne m o k s l o, bet m e n o mokytojas, kad jis privaląs jausti grožį, kad ta prasme jis panašus į muzikos ir piešimo mokytoją.

Šiuo metu klostosi stiliaus tyrinėjimo teoriniai pagrindai. Iš pradžių stiliaus samprata dar lieka psichologinė: jame siekiama įžiūrėti kūrėjo „psichinio profilio bruožus". Tačiau dėmesys telkiamas ne į kūrėjo asmenybę, kaip buvo, rašant darbą apie A. Vienuolį, o į tekstą. Pačiame tekste ieškoma organizuojančio centro, tos jėgos, kuri yra pagrindas „išraiškos priemonių vieningumo, darnumo, konvergencijos" [2]. Remiamasi iš B. Kročės impulsų išaugusia stilistika: L. Špicerio, K. Foslerio darbais, V. Šneiderio stilistikos kategorijų sistema. Stropiai skaitomi prancūzų stilistų darbai, ypač „neprilygstamas Lansonas", kuriuo bus žavimasi iki gyvenimo pabaigos. Kartu studijuojami ir žymieji tarybiniai poetinės kalbos ir stiliaus teoretikai: V. Vinogradovas, V. Žirmunskis, J. Tynianovas, V. Eichenbaumas. Domimasi ne tik prozos, bet ir lyrikos problemomis. J. Lebedys užima tvirtas pozicijas savo meto ir savo aplinkos literatūros moksle.

Sąmoningai ugdomas įgimtas jautrumas žodžio estetinėms savybėms. Atidus, rūpestingas įsiskaitymas į tekstą suvokiamas kaip stiliaus tyrinėjimo išeities taškas ir metodas. Išrašuose, skaitomuose veikaluose pasibraukiama: „Skaityti, nuodugniai skaityti yra mano vienintelis darbo metodas" [3]. „Iš tikrųjų, man atrodo, kad skaitymas, nuodugnus skaitymas yra geriausias kelias, kuriuo galime įsiskverbti į žodžio meno paslaptis" [4]. Mokomasi per detalę matyti visumą, lyg saulę, atsispindinčią rasos laše. Tikriausiai drauge su stiliaus pajautimu tikslėjo bei aštrėjo ir bendresnis literatūrologo, literatūros istoriko įžvalgumas, tas J. Lebedžiui taip būdingas sugebėjimas kartais iš negausių detalių rekonstruoti asmenybės, biografijos, aplinkos visumą. Tam reikia intuicijos — be jos tos detalės liktų negyvos ir padrikos lygiai taip pat, kaip lieka negyvos iš teksto išlasytos „meninės priemonės", jei nesugebama pamatyti tų organizuojančių centrų, kurie parodo, kad kiekviena teksto ląstelė švyti vientisa menine individualybe.

Esminis J. Lebedžio pripažįstamos stiliaus teorijos postulatas — suvokti stilių kaip individualią visumą, sujungti visa, kas autoriaus kūryboje stilistiniu požiūriu yra dėmesio verta, ir susieti tai su jo asmenybe — ne gyvenimiškąja, bet kūryboje atsiskleidžiančia „sielos biografija" [5]. Tokiam metodui svetimas me-

[2] L e b e d y s J. Meninės lietuvių prozos evoliucija (1822—1918), p. 22 (rankraštis VUB RS, f. 133).
[3] S p i t z e r L. Stilstudien.— München, 1928, Bd. 2, S. 526.
[4] Ten pat, p. 17.
[5] Ten pat, p. 526.

chaniškas teksto skaidymas, „priemonių“ išrinkimas, apibūdinimas, klasifikacija; kiekvienas elementas matomas tik susijęs su kitais elementais ir su teksto visuma. Ypač čia išskiriama intonacija, ritmas — jis, beje, visados akcentuojamas J. Lebedžio stilistinėse analizėse,— nes „būtent ritme glaudžiausiai susilieja siela ir kalba“ [6].

Individualus autoriaus stilius šios rūšies tyrinėjimuose yra centrinė kategorija, bet ne galutinis tikslas: siekiama apimti literatūros rūšies, žanro, srovės stilių ir taip palaipsniui eiti į visos tautinės literatūros stilistiką. Nors neįvardyta ir nesuformuluota, čia jau kyla literatūrinės konvencijos problematika.

J. Lebedys remiasi naujosios stilistikos postulatu, kad literatūrologija negali būti atskirta nuo lingvistikos, kad šias dvi disciplinas turėtų jungti „asmeninė unija“, kad stiliaus tyrinėjimams reikia tiek pat lingvistinės patirties, kiek ir meninio takto. Tad platūs kalbiniai J. Lebedžio interesai kilo ne vien iš jo vėlyvesniojo tyrinėjimo objekto — senosios literatūros — specifikos, bet buvo skatinami dar ankstesnio jo posūkio į stilistikos studijas.

Pokario metais J. Lebedys savo likimą visam laikui susiejo su Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedra, kur skaitė senąją lietuvių literatūrą. Ir tyrinėjamas objektas, ir laiko reikalavimai — poreikis perprasti marksistinę metodologiją — skatino sutelkti dėmesį į literatūrą determinuojančius istorinius-socialinius veiksnius. Bet nepamirštami ir senesni interesai. Studijuojami tarybiniai poetinės kalbos teoretikai: grįžtama prie jau žinomų vardų, ypač atidžiai perskaitomas V. Vinogradovas, skaitomas B. Tomaševskis ir kt. Plačiai domimasi eilėdaros ir vertimo teorija.

Kalbant apie J. Lebedžio, kaip senosios literatūros tyrinėtojo, vaidmenį, visų pirma pažymėtina, kad jis nustatė jos estetinių vertybių hierarchiją, peržiūrėjo visą senąją literatūrą, ieškodamas talento, kūrybiškumo apraiškų, žvelgdamas reikliai, kritiškai, bet drauge su dideliu dėmesiu iškeldamas visa, kas teigiama. Nėra čia deklaratyvumo, nusakymo bendrais bruožais, remiamasi labai atidžiai perskaitytu v i s u tekstu, jo analize. Išskyrus Donelaitį, kuris jau nuo seno traktuojamas kaip pirmasis didelis lietuvių žodžio menininkas, kiti didieji buvo vertinami visų pirma kalbos istorijos požiūriu. Bretkūnas, Daukša, Sirvydas ir kiti smulkesni autoriai buvo traktuojami kaip raštijos, o ne meninio žodžio kūrėjai.

J. Lebedys niekados neabejojo lingvistinio senosios literatūros aspekto reikšme ir verte, tuo, kad autorių svoris mūsų kultūros raidoje grindžiamas pirmiausia jų kalbos vertingumu. Suprato ir tai, kad aptarti estetines jų žodžio savybes įmanoma tik nuodugniai suvokiant kalbinę jų raštų pusę. Užtat kalbinis-filologi-

[6] Ten pat, p. 528.

nis išprusimas J. Lebedžiui literatui yra pirmoji darbo prielaida. Jis visiškai realizuoja dar ankstyvesnių studijų metais susiformuluotą postulatą, kad stiliaus tyrinėjimuose — o senuosius tekstus stilius dažniausiai ir tesieja su grožine literatūra — eina išvien kalbotyra ir literatūrologija, kad sistemingas, nuoseklus kalbinių ypatybių supratimas teleidžia išskirti ekspresyvius, estetiškai prasmingus, stilistinę vertę turinčius žodžio aspektus. Būtent J. Lebedys įstatė Bretkūną, Daukšą, Sirvydą į meninės lietuvių prozos tėkmę, apibūdino ir įvertino jų vietą ir reikšmę. J. Lebedys pirmasis senosios raštijos kūrėjams neabejodamas taiko gabumo, talento, kūrybiškumo kriterijus.

Senoji literatūra daugiausia verstinė. Tad vertimo principų ir jų taikymo klausimas — svarbiausia. Nuo Mažvydo iki Daukšos J. Lebedys mato esant pažodinį vertimą, bet šio principo taikymas priklauso, be abejo, nuo vertėjo sugebėjimų. Labai istoriškai ir pagarbiai vertindamas M. Mažvydą, J. Lebedys, aptardamas šio vertimo lygį, vis dėlto atsargiai pasako, kad jis, nors ir nebuvo „visiškai aklas" vertėjas, bet neišvengė lotynų ir lenkų kalbų įtakos. Mažvydas „ne visai suvokė pagrindinius dalykus ir negera linkme nukreipė tolesnį lietuvių literatūrinės kalbos vystymąsi" [7]. Kitaip J. Bretkūnas. Versdamas bibliją irgi pažodžiui, jis šio principo aklai nesilaikęs ir užtat pasiekęs neblogų rezultatų [8]. Apie J. Bretkūną sakoma, kad jis „buvo didelių gabumų žmogus, lyginant su M. Mažvydu, B. Vilentu, J. Rėza" [9]. Pažodinis vertimo principas esąs būdingas ir M. Daukšai, bet jis kūrybinėmis galiomis, gabumais (ypač „Postilėje") ne tik prilygęs originalui, bet vietomis jį netgi pralenkęs.

Iš esmės kitaip vertęs S. Slavočinskis, lietuviškų vertimų srityje pasirodęs tikras novatorius. Jam rūpėję perduoti ne atskirus žodžius ir kiekvieną detalę, o originalo visumą, turinio esmę, pagrindinę mintį. Įvaizdžius, detales jis keisdavęs panašiomis savo prasme, estetine verte [10]. „Jo darbo sėkmę nulėmė kūrybinis vertimo principas, meninė nuojauta, gyvosios kalbos panaudojimas" [11].

Apskritai — talentas, sugebėjimas visados iškeliamas, pabrėžiamas. Kaip menininkas šalia S. Slavočinskio pastatomas D. Kleinas — abu turį tokią pat reikšmę poezijos raidai, kaip J. Bretkūnas, M. Daukša, K. Sirvydas — prozos. Iškeliamas S. Jaugelis Telega kaip „vienas gabiausių XVII a. lietuvių eiliuotojų (šalia S. Slavočinskio, D. Kleino, M. Švobos)" [12]. Kalbos išraiškingumu ir vaizdingumu jis pralenkiąs net S. Slavočinskį, nors daug ma-

---

[7] Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra.— V., 1979, p. 46.
[8] Ten pat, p. 107.
[9] Lebedys J. Lituanistikos baruose.— V., 1972, t. 1, p. 110.
[10] Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra, p. 91.
[11] Ten pat, p. 93.
[12] Ten pat, p. 96.

žiau už jį rūpinęsis „kalbos grynumu“ [13]. Kalbama apie jo poetinę nuovoką, literatūrinę kultūrą. K. Milkui, priešingai — „stigo [...] poetinio talento“ [14]. Kritikuojama A. F. Šimelpenigio biblijos antro leidimo eiliuota prakalba, kuri „tėra sueiliuota proza, nelabai sklandi“ [15]. Palankiau vertinamas to paties autoriaus literatūrinis laiškas už intymumą, humoristinę nuotaiką, lengvą eiliavimą. J. Lebedys gerai įsiklauso į kiekvieną kūrybos blyksnį. „Stilius yra tai, kas individualu“. Bet stiliaus individualumą dar tik besiformuojančioje literatūroje nelengva apčiuopti. Dažniausiai tegalima taikyti elementarius kriterijus: kalbos taisyklingumo, gyvumo, turtingumo, artimumo liaudies šnekamajai kalbai. Norint pamatyti šiose bendrybėse individualumą, savitumą, reikia didelių specialių studijų, ir negalima tenkintis bendru įspūdžiu ar atskirų ryškesnių fragmentų analize.

Iš trijų didžiųjų mūsų senosios raštijos kūrėjų — J. Bretkūno, M. Daukšos, K. Sirvydo — pastarojo charakteristika yra bendriausia, nes jo J. Lebedys nėra tiek išsamiai tyrinėjęs, kiek kitų dviejų. Užtat jis nė nekelia klausimo apie K. Sirvydo individualumą, tik trumpai pasako, jog šis norėjęs duoti gražios kalbos pavyzdį, jog jo kalba esanti turtinga, vaizdi ir emocinga, sakinys sklandus, lietuviškos konstrukcijos, turįs retorinį atspalvį.

Kitaip su J. Bretkūnu ir M. Daukša. Ypač įdomiai, savitai J. Lebedys apibūdina J. Bretkūno stilių. Nuodugniai išanalizavęs „Postilės“ tekstą, jis konstatuoja, kad čia „nėra ryškaus, kiekvieno lengvai pastebimo individualaus atspalvio, nejaučiama jame slypinčios formuojančios jėgos, kuri kaip galinga srovė visa apimtų“ [16]. Vis dėlto individualumo čia ieškoma ir — randama, nors tokį blyškų, neaiškų, neišryškėjusį individualumą daug sunkiau apčiuopti negu akivaizdų originalumą. Čia reikia itin jautrios estetinės klausos.

Aptaręs J. Bretkūno stiliaus liaudiškumą, J. Lebedys tuoj pažymi, kad „liaudiškumo sąvoka nėra vienareikšmė“ [17], ir apibūdina specifinį J. Bretkūno liaudiškumą — savitą stačiokiškumo ir švelnumo derinį, nežymų biblinių vaizdų transformavimą, kad ir nesąmoningai taikantis prie lietuviškos, liaudiškos aplinkumos — tuo keliu vėliau eisiąs M. Valančius; pastebi retorinį stiliaus nuspalvinimą, čia pat nurodo, jog kiek reikšmingesnių laimėjimų J. Bretkūnas nepasiekęs. J. Lebedys nepasiduoda pagundai idealizuoti šį mūsų raštijos milžiną. Jo kritikizmas visados yra taip pat pamatuotas, kaip ir pagyrimai. Reikia įsivaizduoti, kaip įdėmiai buvo skaitomas v i s a s tekstas, kad galima buvo pririnkti tokių taiklių pavyzdžių, kokiais operuoja J. Lebedys; kokį reikėjo turėti teoriškai išmiklintą žvilgsnį, kad žinotum, kur

[13] Ten pat, p. 97.
[14] Ten pat, p. 192.
[15] Ten pat, p. 180.
[16] L e b e d y s J. Lituanistikos baruose, t. 1, p. 100.
[17] Ten pat, p. 101.

ir kuriuo atžvilgiu ieškoti retų savarankiško meninio jutimo blykstelėjimų; kaip aiškiai reikėjo suvokti tyrinėjamo meto kalbinę normą, kad galėtum pastebėti stilistinę vertę turinčius nukrypimus; kokius reikėjo turėti aiškius ir drauge istoriškus vertinimo kriterijus, kad galėtumei taip tiksliai nurodyti trūkumus bei laimėjimus.

Kitokį objektą J. Lebedys turėjo prieš save, tyrinėdamas M. Daukšą. Nedvejodamas vadina jį menininku, pabrėžia jo kūrybiškumą, meistriškumą, literatūrinę kultūrą. „Žodžio menas prasideda ten, kur sąmoningai rūpinamasi forma" (G. Lansonas). Atskleisti sąmoningas menines M. Daukšos aspiracijas — pagrindinis tyrinėtojo uždavinys. Kruopščiai skaitydamas M. Daukšos ir J. Vujeko tekstus, J. Lebedys jautriai fiksuoja ir interpretuoja kiekvieną vertimo nutolimą nuo originalo, ieško jo estetinio įprasminimo, stilistinės reikšmės, šiuos nutolimus grindžia siekimu rasti vaizdingesnį bei ekspresyvesnį žodį, noru aiškiau pasakyti mintį ar sumaniai derinti aukštąjį ir žemąjį stilių.

Dar teorinių stilistikos problemų studijavimo metais susiklostė J. Lebedžio požiūris, kad ritmas, intonacija autentiškiausiai išreiškia meninę individualybę. Klausą jis lavino, skaitydamas numylėtąjį G. Lansoną. J. Lebedys pirmasis tarybinėje lietuvių literatūrologijoje taip išsamiai analizuoja prozos ritmą, periodo ritminę sandarą. Lygindamas Vujeko originalą su Daukšos vertimu, jis labai įtikinamai atskleidžia vertėjo menines intencijas, jo skonį, savitą požiūrį į periodo sandarą ir apibūdina pasiektus rezultatus. Paaiškėja M. Daukšos polinkis į sudėtingesnę periodo struktūrą su aiškiai dominuojančiomis trinarėmis konstrukcijomis, jo jautrumas ritminiam ir melodiniam kalbos momentui. J. Lebedžio monografijos apie M. Daukšą stilistinės analizės yra pirmosios mūsų literatūrologijoje ir iki šiol bene vienintelės, taip preciziškai ir išsamiai apibūdinančios senosios literatūros prozą. Kaip kruopščiai filologiškai čia perskaitytas tekstas ir kokia jautri jo estetinė interpretacija, tepailiustruoja vienas pavyzdys. Lygindamas sinonimų gretinimo stilistinę figūrą J. Bretkūno ir M. Daukšos postilėse, J. Lebedys konstatuoja: „Jau antikos laikais žodžiai grupėje būdavo dedami taip, kad antrasis būtų ilgesnis už pirmąjį arba svarbesnis savo reikšme. J. Bretkūnas to nepaisė. Jo sinoniminės grupės antrasis žodis yra trumpesnis ir blankesnis už pirmąjį, šio nepapildo, nesustiprina [...]. M. Daukša mėgsta sugretinti žodžius, kurių antrasis savo reikšme yra svarbesnis, stipresnis arba bent papildo, lyg praplečia pirmąjį..." [18]. Toliau eina tiksliai parinkti pavyzdžiai, kurie negalėjo būti atsitiktinai išgriebti iš teksto, o rodo, kad abu autoriai labai atidžiai perskaityti.

Kitokio masto estetines problemas kėlė K. Donelaičio kūryba. Ir šalia V. Mykolaičio-Putino studijos (1947) ryškiai ir savaran-

[18] Lebedys J. Mikalojus Daukša.— V., 1963, p. 332—333.

kiškai atsistoja sintetinė K. Donelaičio meninio pasaulėvaizdžio charakteristika J. Lebedžio darbe „K. Donelaičio kūrybos raida“ (1948—1949). Čia plačiausiai išdėstyta, didaktiniais sumetimais kiek suschematinta, J. Lebedžio stiliaus koncepcija, stiliaus tyrinėjimo teoriniai pagrindai. Centre, be abejo, meninės individualybės problema. J. Lebedys susidūrė su didele, ryškia menine Donelaičio individualybe, tad čia jis galėjo visiškai realizuoti tą esminį postulatą, kuris senosios raštijos tyrinėjimuose tik iš dalies tegalėjo būti įvykdytas: ieškoti visų stiliaus elementų „bendro vardiklio“, suvokti individualų stilių kaip visumą, pasireiškiančią visuose žodžio lygmenyse. Antrą kartą J. Lebedys laikysis šio postulato, analizuodamas S. Stanevičiaus grožinę kūrybą, nors čia kūrėjas vėlgi siauresnio masto.

J. Lebedžio stiliaus sampratoje pastovią vietą užima adresatas, kaip esminis stilių apsprendžiantis veiksnys. J. Bretkūno poetinis adresatas — valstietis, todėl autorius „taikosi prie liaudies sąmonės ir kalbos“ [19], jis „mėgsta, kaip ir liaudis, sustiprinti išraišką [...]. Kartais, norėdamas labiau paveikti klausytojus — ką nors suniekinti, nuo ko nors atgrasinti, [...] J. Bretkūnas pavartoja ir vulgarokus pasakymus [...]. Iš kitos pusės — Bretkūnas, kaip ir liaudis, gana dažnai vartoja mažybinius bei maloninius daiktavardžius, meilius pasakymus [...]“ [20].

Kitaip M. Daukša. Neišsakydamas savo požiūrio *expressis verbis,* J. Lebedys visa analize implikuoja, kad M. Daukša turėjo prieš akis apsišvietusį skaitytoją, užtat jis ir savo frazę modeliavo pagal antikinės meninės prozos pavyzdžius. Remdamasis gyvąja liaudies šnekamąja kalba, jis siekė patenkinti kalbos grožio, raiškumo reikalavimus, sąmoningai kėlė sau estetinius uždavinius — orientavosi į gerai išlavintą literatūrinį skonį.

J. Lebedys nepaneigia galimybės, kad K. Donelaitis savo kūrinius skaitęs parapijos žmonėms bažnyčioje, kad pasakėčias parašęs Stalupėnų mokyklos mokiniams [21]. Bet neabejotinu dalyku jis laikė tai, kad „savo kūrinius Donelaitis skaitydavo draugams, patiems artimiausiems, mylimiausiems“ [22]. Jis mano, kad ir „Metai“ „gal tebuvo skirti artimiausių draugų rateliui“ [23], ir dėl to Donelaitis čia atsiskleidęs visiškai laisvai, nevaržomas nei leidėjų, nei cenzūros, nei platesnės publikos [24].

D. Poška, A. Klementas savo kūrybą skyrę bajorams ir dėl to orientavosi į jų kalbinį skonį, klasicistinį (aukštąjį, retorinį) stilių su sentimentalumo atspalviu „net ir tada, kai jie vaizdavo sunkią valstiečių baudžiauninkų buitį ir panaudojo realistinius

---

[19] Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra, p. 105.
[20] Ten pat.
[21] Lebedys J. Lituanistikos baruose.— V., 1972, t. 2, p. 208—209.
[22] Ten pat, p. 209.
[23] Ten pat.
[24] Ten pat, p. 210.

gyvosios kalbos elementus“ [25]. Tuo tarpu A. Strazdo kūryboje, skirtoje liaudžiai, sentimentalizmo ir klasicizmo poetiką neutralizuojąs ryšys su gyvąja liaudies kalba [26].

Iškeldamas individualumą kaip centrinę stilistikos kategoriją, kūrybinę asmenybę, jos savitumą ir talentą laikydamas svarbiausiu stilių nulemiančiu veiksniu, J. Lebedys neišleidžia iš akių ir tokio ne vien nuo individo priklausančio veiksnio kaip literatūrinė konvencija. Stilius ir žanras, stilius ir srovė — tai dažnų jo svarstymų sritis. Pamokslų žanrą atitinkantis stiliaus retoriškumas Bretkūno, Daukšos „Postilėse“, Sirvydo „Punktuose“ iškeliamas kaip natūrali jų stiliaus dominantė. Donelaitis neatsižvelgė į žanro specifiką, ir todėl jo pasakėčios turi meninių trūkumų [27]. Stanevičiaus poetinę sintaksę jis sieja su jo pasakėčių epiškumu [28]. D. Poškos, A. Klemento, A. Strazdo stiliui, pasak jo, atsiliepė klasicizmo estetika [29]. Donelaičio stilius siejamas su realizmo, klasicizmo, sentimentalizmo estetika (metodu) [30].

Stilių laikydamas visų pirma asmenybės išraiška (tipinių žanro ar srovės stilių tyrinėjimas jam tebuvo antraeilis dalykas), jis niekad neišleido iš akių asmenybę ugdžiusių veiksnių: gyvenimo aplinkybių, santykių su žmonėmis, lektūros, mokyklos... Labai atidžiai gilinamasi į visuomeninę-socialinę aplinką, klasių santykius, rašytojo ideologiją, analizuojant K. Donelaičio, S. Stanevičiaus kūrybą.

Grožinės literatūros ar jos elementų tyrinėjimą J. Lebedys, kaip matėm, sieja su žodžio, stiliaus problematika. Tai nulėmė, iš dalies, jo ankstyvesnių studijų kryptis, bet labiausiai — pagrindinis tyrinėjimų objektas — senoji lietuvių raštija, kurią su grožine literatūra dažniausiai ir tesieja specifinė žodžio organizacija, estetinių žodžio aspektų aktualinimas. J. Lebedžio interpretacijos savitos, itin individualios: jose nėra nieko impresionistiška, *impulsyvu*, viskas *preciziška*, *metodiška*, *gerai argumentuota*, logiškai susieta. Bet drauge jose prabyla nepriekaištingas skonis, puiki meninė nuojauta.

Ilgainiui J. Lebedys vis griežčiau ribojo savo tyrinėjimų objektą, pasiryžęs neperžengti XVIII a. ribos. Atitinkamai traukėsi iš jo mokslinių interesų sferos specifinės meninės problemos, nelabai būdingos senajai lietuvių raštijai. Bet jis pritarė kiekvienam, kas tyrinėjo literatūrą kaip meną, pats domėjosi atitinkama teorine literatūra ir ją komplektavo. Iš jo bibliotekos ne vienas yra ėmęs paskaityti retų, tada dar sunkiai gaunamų teorinių veikalų. Jis džiaugėsi eilėdaros tyrinėjimais ir juos skatino. La-

---

[25] Lebedys J. Simonas Stanevičius.— V., 1954, p. 241.
[26] Ten pat.
[27] Lebedys J. Lituanistikos baruose, t. 1, p. 218.
[28] Lebedys J. Simonas Stanevičius, p. 248—249.
[29] Lebedys J. Lituanistikos baruose, t. 1, p. 295; taip pat jo. Simonas Stanevičius, p. 241—242.
[30] Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra, p. 299—300.

bai pritarė vieno iš draugų sumanymui parašyti knygelę apie poezijos interpretavimą. Domėjosi naująja literatūra, savo buvusių studentų kūryba, kai kuriuos itin brangino. Paskutinysis, kurį sutiko su didele viltimi ir pasigėrėjimu, buvo S. Geda. Galimas dalykas, kad žmogaus reiškimasis mene jį labiausiai domino, ir literatūros, kaip estetinio reiškinio, tyrinėjimas būtų buvęs jo prigimčiai artimiausias. Bet aplinkybės pastūmėjo jį kita linkme. Jis atsidėjo senajai raštijai, atidavė tam reikalui visus savo gabumus ir jėgas, imdamasis to, kas šiam dalykui esmingiausia ir svarbiausia. Meninio žodžio tyrinėjimas čia užėmė tokią vietą, kokia jam objektyviai dera. Objektyvybės reikalavimai ir pareiga savo laikui bei kultūrai J. Lebedžiui buvo visais atžvilgiais svarbiau negu subjektyvūs polinkiai ir sumetimai. Meninio žodžio, kuris mūsų kultūroje pražydo tik naujausiais laikais, tyrinėtojų bei vertintojų nestigo, o jo šaknis tyrinėti, be J. Lebedžio, beveik nebuvo kam. Tad jis šį darbą ir dirbo su būdingu jam nuoseklumu.

KULTŪROS ISTORIKO ŽVILGSNIU

Juozas Jurginis

J. Lebedžio mokslinis palikimas ypač vertingas tuo, kad jis lituanistikos kaip mokslo disciplinos, tiriančios lietuvių kalbą, literatūrą ir tautosaką, neatskyrė nuo tautos istorijos, kurios feodalinis laikotarpis labai sudėtingas.

Paskelbtos J. Lebedžio monografijos ir straipsniai chronologiškai apima visą feodalizmo laikotarpį nuo lietuvių krikšto iki romantizmo, kuriam atstovauja Simonas Stanevičius. Tyrinėtojams tas laikotarpis kėlė ir tebekelia nemaža ginčų.

Iki lietuvių raštijos atsiradimo XVI a. lietuvių sukurtoje valstybėje — Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje rusų (baltarusių ir mažarusių, kuriuos nuo XVII a. imta vadinti ukrainiečiais) kalba buvo sukurti tokie reikšmingi kultūros paminklai, kaip Lietuvos metraščiai, Lietuvos Metrika ir Lietuvos Statutas. Teisėtas klausimas: kokią reikšmę šių paminklų atsiradimas turėjo lietuvių kultūrai? Kaip į šį klausimą žiūrėjo J. Lebedys, matyti iš tų paminklų vertinimo.

J. Lebedžio paskaitų kurso, išleisto 1977 m.[1], skyriuje, pavadintame „Raštai rusų kalba", duodama ne tik Lietuvos metraščių, bet ir Lietuvos Metrikos ir Lietuvos Statuto apžvalga. Metraščiai šitaip vertinami: „Nors jie tarnavo didiesiems kunigaikščiams ir feodalams, bet prašoko siaurus klasinius interesus. Jie tarnavo ir valstybei. Kiek juose buvo reiškiama valstybės savarankiškumo tendencijų, tiek jie buvo istoriškai pažangūs. Met-

[1] Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra.— V., 1977.

raščiai reikšmingi ir kaip Lietuvos istoriografijos pradžia. Juose buvo duota pirmoji ištisinė Lietuvos istorija. Iš jų išaugo ir spausdintoji Lietuvos istorija (M. Strijkovskis, A. Vijūkas-Kojelavičius, T. Narbutas). Pagaliau jie reikšmingi ir grožinės literatūros formavimuisi. Patys turėdami nemaža beletristinių užuomazgų ir elementų, jie kartu davė daug medžiagos vėlesniems grožinės literatūros kūrėjams“ [2]. Dėl Lietuvos Metrikos J. Lebedys padarė tokią išvadą: „Nors su grožine literatūra Lietuvos Metrika tiesioginio ryšio neturi, ji vis dėlto svarbi ir literatūros tyrinėjimui kaip didžiai vertingas Lietuvos kultūros istorijos šaltinis“ [3]. Lietuvos Statutas — Lietuvos feodalinės valstybės įstatymų rinkinys, teisių kodeksas, kur surašytos bajorų teisės ir privilegijos. „Lietuvos Statutas taip pat labai svarbus feodalizmo epochos dokumentas, parašytas rusų kalba. Jo pasirodymas susijęs su daugeliu visuomeninių procesų ir politinių įvykių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyvenime“ [4].

Tiktų pridurti, kad šis teisių kodeksas, palyginti su kitų Europos valstybių feodalinės teisės rinkiniais, yra pažangiausias, jo normomis išreikštos kai kurios humanistinės idėjos. Jame užtikrinama religinė tolerancija, pagal jo straipsnius negalima apkaltinti žmogaus erezija, skelbiama individuali atsakomybė už nusikaltimą, viešame teisme paaiškėjus, kad žmogus apkaltintas nusikaltimu valstybei nepagrįstai, skundikui skiriama tokia pat bausmė, kokia grėsė įskųstajam. Teisė ryškiausiai atspindi visuomenės klasinius santykius, visa rašytinė teisė tarnavo viešpataujančiai žemvaldžių klasei, valstiečiai neturėjo žemės nuosavybės bei pilietinių teisių, ir vis dėlto Lietuvos Statutas laikomas kultūros istorijos paminklu, priklausančiu toms tautoms, kurios gyveno ir kūrė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Kultūros komponentų reikšmė kultūros progrese nebuvo vienoda. Kultūra nėra aritmetinė jos dalių (švietimo, literatūros, dailės, architektūros, papročių, teisinių normų ir dorovės) suma. Ji yra netolygiai besivystančių dalių sintezė, išreiškiama visuomenine (pilietine ar tautine) sąmone, ir keičiasi pasaulėžiūrų bei ideologinėje kovoje. Visuomeninės būties ir visuomeninės sąmonės santykį išreiškia visuomeninės-politinės pažiūros, ideologija, o ne kuris nors vienas kultūros elementas. Dvasinės kultūros vertybių (gėrio, blogio, grožio, doros) esmę lemia ne prigimtis, o dalyvavimas visuomeninės būties sferoje. Žmogui vertybės yra jo interesų objektai, pagal kuriuos jis orientuojasi savo socialinėje veikloje. Rašto paminklai, kaip ir kitos dvasinės kultūros vertybės, atsirado visuomenėje, priklausiusioje kuriai nors tautai ir valstybei.

---

[2] Ten pat, p. 24.

[3] Ten pat, p. 25.

[4] Ten pat.

Tebėra gajus, galima sakyti, tradicinis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) tapatinimas su Lietuva, o jos piliečių — su lietuviais. J. Lebedys įsakmiai pabrėžia, kad Lietuvoje ir Lenkijoje XVI a. vyravo pažiūra, jog tauta — tai feodalai, didikai ir bajorai. Liaudis į tautos sąvoką nebuvo įjungiama. Tautos sąvoka buvo tapatinama su valstybės sąvoka. „Lėmė ne etninė priklausomybė, bet pilietinė, teritorinė, indigenatas. Kas gyveno Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, į jos teritoriją įeinančiose žemėse,— ar jis būtų baltarusis, ukrainietis, lenkas ar lietuvis,— paprastai būdavo vadinamas lietuviu. Kovojant dėl valstybinio savarankiškumo ir draudžiant svetimšaliams užimti įtakingas vietas, tik indigenatu ir buvo remiamasi. Kalba neįėjo Lietuvos feodalų tautos sąvokon, nebuvo laikoma esminiu dalyku. Dėl to feodalai, vadindami save lietuviais, galėjo ramiausiai kalbėti lenkiškai“ [5]. J. Lebedys, aiškindamas feodalinį tautos supratimą, tuo pačiu nepritarė dažnai pasitaikančiam lietuvio-indigeno (LDK piliečio) tapatinimui su lietuvių tautybės gyventoju. Toks tapatinimas Lietuvos istoriografijoje siejasi su autorių pasaulėžiūra, paremta nuomone, kad pagonys lietuviai nukariavo baltarusius ir ukrainiečius ir valdė juos kaip beteisius, panašiai kaip Livonijos vokiečiai valdė latvius ir estus. Bet, palyginus skirtingomis kalbomis kalbančių tautų santykius Livonijoje ir LDK, aiškiai matyti skirtumas. Livonijoje oficialioji (valdymo institucijų) kalba buvo vokiečių kalba, vadinas, užkariautojų, o ne engiamų latvių ir estų, o LDK atvirkščiai: nukariautojai lietuviai pasisavino nugalėtų rusų (baltarusių ir mažarusių) kalbą. Jeigu Lietuvą lygintume su Lenkija, tai skirtumas būtų tas, kad Lenkijoje oficialiuose raštuose nuo lotynų kalbos vartojimo buvo pereita prie lenkų, o Lietuvoje nuo rusų kalbos — prie lenkų. Jeigu lenkų feodalai dėl lotynų kalbos vartojimo nesuromanėjo, tai lietuvių feodalai, nuo rusų kalbos vartojimo pereidami prie lenkų, o ne lietuvių, sulenkėjo.

Tiek indigenato sąvokos įsigalėjimui, tiek ir vienos kalbos pakeitimui kita, didelę reikšmę turėjo religija. Pilietinė (kitų vadinama tautine) sąmonė, kuria LDK gali didžiuotis, susiklostė vykstant aštriems religiniams ir tautiniams prieštaravimams. Gedimino sūnūs ir anūkai (Algirdaičiai) valdė Rusios žemes, priėmę graikų apeigų (pravoslavų) religiją ir kalbą. 1387 m. vasario 22 d. Jogailos, kai kurių jo brolių ir kitų Gediminaičių, priėmusių katalikų krikštą, buvo surašytas ir priesaika patvirtintas pasižadėjimas, kuriame sakoma, kad, „norėdami tą katalikų tikybą praplėsti mūsų Lietuvos ir Rusijos žemėse“, jie įsipareigoja „visus lietuvių tautos (omnes natione Lithuanos) abiejų lyčių, kurio bebūtų luomo, padėties ir kilnumo, asmenis, esančius mūsų Lietuvos ir Rusios viešpatystėse“, atvesti į katalikų tikėjimą ir į „Šventą Romos bažnyčios paklusnumą“. Jie uždraudžia lietuvių

[5] Lebedys J. Mikalojus Daukša.— 1963, p. 283.

santuoką su rusais, jeigu jie nėra paklusę Romos bažnyčiai. Nepaklusniesiems grasinama prievarta su kūno bausmėmis[6]. Tai reiškė, jog bus siekiama, kad Rusios žemių lietuvių kilmės kunigaikščiai ir bajorai persikrikštytų ir remtų Romos katalikų bažnyčią ir drauge su tuo paklustų Lenkijos siekimams.

Tiek unijos su Lenkija skelbimas Jogailos pasižadėjimu (1385 m. Krėvoje) prijungti LDK prie Lenkijos, tiek ir reikalavimas persikrikštyti ar paklusti popiežiui susidūrė su pasipriešinimu, nes keitė susiklosčiusius politinius ir kultūrinius valstybės dalių (žemių) santykius.

1413 m. Horodlės akte pabrėžtinai kartojamas LDK prijungimas prie Lenkijos ir sakoma, kad visos įsteigtos ir steigiamos katalikų bažnyčios ir parapijos bus aprūpinamos ir saugomos taip kaip Lenkijoje. Dovanojimai ir pareigybės tvirtinami tiems bajorams, kurie katalikų tikėjimo, paklusnūs Romos popiežiui ir gauna Lenkijos šlėktų herbus. Jeigu kuris kilmingojo luomo žmogus pasipriešintų Lenkijos karalystei, pasielgtų kaip priešas ir netektų turto bei garbės. Vaivadomis ir kašteliomais gali būti skiriami tiktai katalikai, ir tik jie gali būti vyriausybės (Ponų tarybos) nariai[7]. Tačiau ir šio akto reikalavimai nebuvo įgyvendinti. Kilus karui tarp Švitrigailos šalininkų (pravoslavų) ir Žygimanto Kęstutaičio šalininkų (katalikų), 1434 m. buvo paskelbta, kad pravoslavų ir katalikų pilietinės ir politinės (dalyvavimo vyriausybėje) teisės sulyginamos. Toks sulyginimas virto realybe. „Anų laikų atsitikimai,— rašo istorikas J. Jakubovskis,— rodo, kad ten, kur reikėjo ginti Lietuvą nuo Karalystės pasikėsinimų, rusinai karščiau gynė jos teises kaip patys lietuviai. Nesantaika Lietuvos su Lenkija sudarė Lietuvos ir Rusios solidarumo pagrindą“[8]. Tas skirtingų tautybių (lietuvių, baltarusių, ukrainiečių) bajorų solidarumas valstybės valdymo ir jos gynimo klausimais rodė jų pilietinę sąmonę, propaguotą Lietuvos metraščiuose ir patvirtintą visuose trijuose Lietuvos statutuose. Žodžiu lietuvis tuomet buvo pasakoma LDK bajorų pilietybė (indigenatas), o ne tautybė. Kaip ir kuo pasireiškė lietuvių tautinė sąmonė, J. Lebedys išdėstė, aiškindamas Mikalojaus Daukšos „Prakalbą į malonųjį skaitytoją“. Bet prieš tai žvilgterkim į jo aiškinimą, kodėl religiniai tekstai lietuvių kalba atsirado tik praėjus daugiau kaip 150 metų nuo lietuvių krikšto (1387).

J. Lebedys atkreipia dėmesį į tai, kad 1585 m. Vilniuje buvo išleisti Kanizijaus katekizmo vertimai latvių ir baltarusių kalbomis ir kad tai padaryta jėzuitų iniciatyva. Pasižymėjęs diploma-

---

[6] Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji Wileńskej. (1387—1507).— Kraków, 1948, t. 1, Nr. 82, s. 59.

[7] Akta unji Polski z Litwą 1385—1791. Wydali S. Kutrzeba i W. Semkowicz.— Kraków, 1932, s. 61—69 (§§ 5, 10, 11).

[8] Jakubowski J. Studya nad stosunkami narodościowemi na Litwie przed Unią Liubelską.— Warszawa, 1912, s. 26. (Knygos vertimas į lietuvių kalbą išleistas Kaune ir Vilniuje 1921 m.).

tine veikla A. Posevinas rašė popiežiaus nuncijui, kad reikalingas mažojo Kanizijaus katekizmo vertimas į rusų kalbą. 1581 m. jis priminė Vilniaus vyskupui: „pirmučiausiai reiks pasirūpinti, kad mažasis katekizmas, rusų kalba ir raidėmis rašytas [...], būtų išspausdintas“ [9]. 1582 m. jis vėl pabrėžia būtinumą leisti Vilniuje katekizmus rusų kalba, apie lietuviškus visai neprasitardamas [10]. J. Lebedys reikalą šitaip išaiškino: „Jam, kaip ir kitiems jėzuitams, labiausiai rūpėjo katalikybės ekspansija, atgauti tai, kas prarasta (Livonija) ir naujos didžiulės teritorijos, kur viešpataujanti religija buvo nekatalikų. Dėl to taip ir rūpinosi išleisti katekizmą baltarusių ir latvių kalbomis. Kai praėjo pavojus, kad Lietuvoje gali įsigalėti reformacija, jėzuitai stengėsi stiprinti savo ir katalikų bažnyčios pozicijas, veikdami karalių, didikus, stambesnius feodalus, nes nuo jų viskas priklausė. Pakako juos laimėti, ir viskas buvo laimėta: liaudis turėjo klausyti pono ir tikėjimo dalykuose. O stambiuosius feodalus galima buvo veikti ir be lietuvių kalbos. Atsižvelgiant į jėzuitų siekimus ir taktiką, baltarusių ir latvių kalbomis knygos jiems atrodė reikalingesnės, negu lietuviškos“ [11].

Katalikybė buvo Lenkijos ekspansijos LDK priemonė. Įsteigtai Vilniaus vyskupystei pirmasis rūpestis iki jėzuitų atsikraustymo buvo veikti pravoslavus, nes, J. Jakubovskio skaičiavimu, „kai Lietuva Vytauto laikais buvo užėmusi didžiausią plotą, etnografinės Lietuvos žemės sudarė $^1/_{10}$ visos valstybės dalį, o XVI šimtm., jam sumažėjus, etnografinė Lietuva sudarė $^1/_6$ dalį“ [12]. Lietuvos bajorams, iki krikšto mokėjusiems rusų kalbą, nesunku buvo suprasti lenkiškai. J. Dlugošas, aprašydamas aukštaičių krikštą, net neužsimena apie lenkų kunigų pamokslų vertėjus; žemaičius krikštijant 1413 m., vertėju buvęs pats Jogaila.

Tautinę sąmonę, kaip ir kitų tautų, taip ir lietuvių, pažadino Renesanso humanistai. Jie išplatino legendą, kad lietuviai kilę iš romėnų, kad jų kalba — tai slaviškais žodžiais atmiešta lotynų kalba. Mykolas Lietuvis rado 72 žodžius, beveik vienodai tariamus ir vienodą reikšmę turinčius lietuvių ir lotynų kalbose. A. Gvagninis, J. Lasickis, M. Strijkovskis aprašė valstiečių ūkio darbus, jų tikėjimus, papročius. Didžioji jų pateiktų žinių dalis dabar priskiriama lietuvių folklorui. Mykolas Lietuvis, A. Gvagninis, J. Lasickis rašė lotyniškai, M. Strijkovskis — lenkiškai. Jų veikaluose nauja tai, kad greta kunigaikščių ir bajorų, politinės istorijos veikėjų, jie savo dėmesį atkreipė į lietuviškai kalbančius valstiečius. Jie keitė tautos supratimą. To keitimo viršūnė buvo J. Lebedžio išaiškinta ir įvertinta Mikalojaus Daukšos tautos koncepcija. Daukšai tautos sąvoką sudarė trys elementai: 1) terito-

[9] Lebedys J. Mikalojus Daukša, p. 186.
[10] Ten pat.
[11] Ten pat, p. 188.
[12] Jakubovskis J. Tautybių santykiai Lietuvoje prieš Liublino uniją.— K., 1921, p. 7.

rija — tėvų žemė, 2) papročiai — istoriškai susiformavęs kultūrinis bendrumas ir 3) kalba. Svarbiausiu iš jų M. Daukša laikė kalbą. Tai — jam esminė tautos žymė, be kurios tauta jau nebe tauta [13]. M. Daukšos tautos supratimas grindė tautinį patriotizmą, kurio metraščiuose nebuvo. Ten vyravo pilietinis patriotizmas, paremtas ištikimybe valstybei ir jos vyriausybei. J. Lebedys padarė tokią išvadą: „M. Daukša mylėjo kalbą, kuria kalbėjo liaudis ir kurios pradėjo atsižadėti bajorai. Remdamasis kitų tautų pavyzdžiu, kaip pagrindinį patriotinį dalyką iškėlė tos kalbos meilę ir pabrėžė, jog reikia ją puoselėti, ugdyti, suteikti jai deramą vietą. Tai ir buvo aktualiausia, turint prieš akis augančius kultūrinius krašto poreikius ir žalingas tendencijas, sustiprėjusias po Liublino unijos“ [14]. M. Daukša norėjo, kad lietuvių kalba būtų rašomi įstatymai, leidžiamos savosios ir svetimų tautų istorijos, aptariami valstybės reikalai, kad ji būtų vartojama bažnyčioje, tarnyboje, namie. Tačiau patriotiškas M. Daukšos raginimas liko be atgarsio.

Apibūdindamas XVII a. vidurio—XVIII a. literatūrą, J. Lebedys teigė: „Lietuvių literatūra Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Prūsijoje vystėsi skirtingomis sąlygomis. Lietuvoje matome didelį literatūros smukimą, degradaciją, o Prūsijoje — priešingai: lietuvių literatūra kaip tik ima stiprėti, persilaužia iš religinės į pasaulietinę. Ryšys tarp Lietuvos ir Prūsijos šiuo metu visai susilpnėja“ [15]. Toliau jis nurodo nepalankias sąlygas kultūrai vystytis Lietuvoje: „Bajorija jau buvo nutautusi, sulenkėjusi. 1697 m. teismuose vietoj rusų kalbos buvo įvesta lenkų kalba. Dar labiau įsigalėjo katalikybė, buvo grįžtama į viduramžius. Gausiai leidžiama religinė literatūra irstančiam feodalizmui palaikyti. Atgaivinamos įvairios obskurantiškos knygos, liaudis gąsdinama visokiais prietarais. Knygų ne tik turinys, bet ir kalba degraduoja“ [16].

Lietuvos lietuviai nebuvo nukariauti ir pavergti, jie sukūrė valstybę, kuri, daugelio Lenkijos ir Lietuvos feodalų teigimu, XVI a. pabaigoje susijungusi su Lenkija, turėjo būti galingesnė ir kultūriškai pranašesnė, o išėjo atvirkščiai — net lyginant ne su kuria nors kaimynine tauta, o su tos pačios tautos dalimi, kuri buvo kryžiuočių nukariauta ir atsidūrė vokiečių hercogų, vėliau jų karalių valdžioje. XVII—XVIII a. žymiausi lietuvių nacionalinės kultūros paminklai atsirado toje lietuvių gyventos teritorijos dalyje, kuri istoriografijoje gavo Mažosios Lietuvos vardą. Kas tai buvo: atsitiktinumas, vieno ar kito visuomeninės veiklos talento blykstelėjimas? Iki Lebedžio niekas tokio klausimo nekėlė. Raštijos sumenkėjimas arba buvo nutylimas, arba pateisinamas tuo, kad lietuvių kalba, reikalinga pastoracijai, te-

[13] Lebedys J. Mikalojus Daukša, p. 284.
[14] Ten pat, p. 291—292.
[15] Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra, p. 138.
[16] Ten pat, p. 139.

sirūpinusi tik bažnyčia, ir tik ji raštiją ta kalba išgelbėjusi, nes feodalams pasauliečiams ji visai nerūpėjusi. Buvo ir J. Jakubovskio teiginio, kad svetimos kalbos vartojimas vietoj gimtosios „nereiškė nutautėjimo ir visai tiko tautiniams jausmams reikšti", šalininkų, nes tos pačios tautos diduomenė gali kalbėti ir rašyti kitos tautos kalba, o liaudis — sava. Taip buvo feodalinėje Lietuvoje iki 1794 m. Tado Kosciuškos vadovauto sukilimo, kai sukilėlių sudaryta vyriausybė į valstiečius kreipėsi lietuviškai.

J. Lebedys, pastebėdamas, kad Prūsijoje lietuvių literatūra stiprėjo persilauždama iš religinės į pasaulietinę, iškėlė pagrindinę skirtumo priežastį. Lietuvoje pirmieji religiniai tekstai, ypač M. Daukšos postilė, neabejotinai reiškė lietuvių kultūros pažangą, davė pradžią literatūrinei kalbai. Tos kalbos rūpestingas puoselėjimas buvo susijęs su tautinės savigarbos skatinimu, nuostabiai gražiai išreikštu „Prakalboje į malonųjį skaitytoją". Tačiau XVII a. religinių tekstų vertėjai ir autoriai apie M. Daukšos raginimą jau net nebeužsiminė. Jiems lietuvių kalba buvo tik priemonė religijai tarp valstiečių skleisti, tikintis, kad, kada valstiečiai išmoks kalbėti arba suprasti lenkiškai, toji kalba iš viso taps nebereikalinga. Tik taip galima paaiškinti knygų dviem kalbom (lenkų ir lietuvių) atsiradimą. Ne tik valdžios institucijos, bet ir bažnyčių kanceliarijos (katalikų ir reformatų) ir kunigų sinodai (susirinkimai) naudojosi lenkų kalba. Jeigu mums ausį rėžia nemalonūs žodžiai *smukimas* ar *degradacija,* galima vietoje jų vartoti *sustingimas* arba *stagnacija,* bet tas reikalo esmės nekeičia, nes negalima paneigti tos pažangos lituanistikoje, kuri aiškiai reiškėsi Prūsijoje. To skirtumo priežastis buvo politiniai ir socialiniai santykiai.

Prūsijoje protestantizmo laimėjimas reiškė ne tik religijos, bet ir politinės santvarkos pakeitimą. Bažnytinės žemės buvo sekuliarizuotos, jos perėjo valstybės valdovui. Kartu su žemėvalda nuo valstybės valdžios priklausė ir reformatų bažnyčia. Parapijos klebonas nebuvo žemvaldys ir negalėjo naudotis baudžiauninkų darbu. Jis išlaikymą (atlyginimą) gaudavo iš valdovo — hercogo ir vėliau karaliaus, o jam skirtą žemės sklypą turėjo dirbti su savo šeimos nariais pats arba samdyti šeimyną. Tas keitė santykius tarp dvasininko ir parapijiečio.

Bažnyčia Prūsijoje turėjo tarnauti valstybei. Pasitikėjimą valstybe ir paklusnumą valdovui, ypač jo įsakymams, turėjo skatinti ne tik bažnyčia, bet ir teismo, administracijos institucijos. Kad gausius valdžios įsakymus lietuviai suprastų ir vykdytų, nuo pat hercogų valdymo pradžios jie buvo skelbiami lietuviškai. Ir kada buvo ketinama su lietuviais pasielgti taip, kaip buvo pasielgta su prūsais, lietuvių ginti stojo tie reformatų kunigai ir valdžios pareigūnai, kurie buvo atsakingi už lietuvių paklusnumą įstatymams. Būdingas C. Heilsbergo, karo ir domenų patarėjo, žodis, atspausdintas K. Milkaus žodyno įvadinėje dalyje. Prieštaraudamas Frydricho Vilhelmo II įsakymui mokyklose vaikus mokyti

tik vokiškai, jis rašė: „Bendra šalies arba valstybės kalba mažai padės kultūrai ir politikai, nors šiuos dalykus ir skatina iškylantieji bendravimo poreikiai.

Atskirų provincijų suliejimas įvedus vieną kalbą vargiai bus pasiektas. Vis dar neišspręsta, ar tai pasitarnaus valstybės interesams, ar jiems pakenks, visa tai lieka labai reliatyvu ir didesniu ar mažesniu mastu priklauso nuo to, pakels ar smukdys dorovę“ [17]. Toliau jis aiškina lietuvių savybes. Lietuvis „gerbia savo tėvų religiją ir, nors jis nėra visai laisvas nuo pagonybės, tačiau negalima nuginčyti jo daromos švietimo pažangos. Nepaisant karo luošinimų, jis stipraus kūno sudėjimo ir ištvermingas. Iš prigimimo lietuvis yra paslaugus, pagelbsti be atpildo ir nekenčia gobšumo. Jis išdidus ir nelengvatikis, už įžeidimą čia pat atsiteisia ir gana lengvai susitvardo. Apskritai savo veiklumu ir sumanumu iš kitų išsiskiria kaip ūkininkas. Nors ir kaip jis prisirišęs prie senų papročių, bet vyresnybės potvarkiams ir įstatymams pasiduoda, jeigu jie skelbiami jo kalba“ [18]. Toliau Heilsbergas sako: „Antras bruožas — tėvynės meilė. Iš tėvynės meilės ir ypatingo prisirišimo prie paveldėtos žemės lietuvis nenoriai keliauja svetur ir nelengvai sukasi aplink savo tėvynę... Dėl to lietuvis yra ištikimas valstybės pilietis ir tikras kareivis“ [19].

Prie Heilsbergo nuomonės prisidėjo ir Imanuelis Kantas, „Draugo prieraše“ pareikšdamas: „Tačiau nežiūrint naudos, kurią valstybei gali duoti tauta su tokiu charakteriu, nereikia menkinti ir viso to, ką gali duoti mokslams, ypač senajai tautų kilnojimosi istorijai, tos labai senos, dabar mažame plote suspaustos ir tartum izoliuotos tautos dar gryna kalba. Todėl išsaugoti jos savitumą jau savaime yra labai svarbu“ [20].

Taip lietuviai buvo aukštinami XVIII amžiuje, ginant juos nuo germanizacijos. Bet lietuvio ir lietuvių tautos sąvoka, artima M. Daukšos skelbtai ir priešinga LDK susiklosčiusiai indigenato sąvokai, Prūsijoje įsivyravo XVII amžiuje, kai Lietuvoje neatsirado bajoro ar kunigo, lietuvio ar lenko, kuris lietuviškai kalbančius Lietuvos gyventojus būtų gynęs nuo polonizacijos ir valstiečius būtų laikęs gerbtinais patriotais. Tarp lietuviškų raštų autorių neatsirado panašaus į Danielių Kleiną, išleidusį pirmąją lietuvių kalbos gramatiką, kurio skatinimas, kaip pastebėjo J. Lebedys, apvalyti lietuvių kalbą „nuo purvo, kuriuo taip ilgai buvo aptekusi, ir padaryti gražią, rodo, kad jis daugiausia rėmėsi gyvąja kalba“ [21]. Tai galima paaiškinti ne kuo kitu, kaip pagarba kalbai ir ja kalbantiems žmonėms. Įsidėmėtina J. Lebedžio išva-

---

[17] Mielcke Ch. G. Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches Wörterbuch.— Königsberg, 1800, Dritte Vorrede.

[18] Ten pat.

[19] Ten pat.

[20] Ten pat. Nachschrift eines Freundes. Vertimą į lietuvių kalbą žr.: Problemos, 1968, Nr. 1, p. 63—65.

[21] Lebedys J. Lituanistikos baruose.— V., 1972, t. 1, p. 159.

da: „Pažymėtinas reikšmingas šio laikotarpio kalbinių darbų bruožas — jų platesnis užmojis, nesiribojimas siaurais religiniais interesais. Pavyzdžiui, D. Kleino bendradarbis J. Hurtelijus (miręs 1666 m.), Ragainės kunigas, bandė įrodinėti tariamą lietuvių kalbos giminystę su hebrajų kalba ir savo žodyne dalį lietuviškų žodžių kildino iš hebrajų kalbos. J. Partacijus, Laukiškos kunigas (miręs 1646 m.)*, įrodinėjo lietuvių kalbos giminystę su graikų kalba ir daugiau kaip 400 lietuviškų žodžių buvęs iš jos išvedęs. Taip pat pažymėtinas kalbinių darbų autorių domėjimasis etnografiniais dalykais, senojo tikėjimo liekanomis, glaudus jų ryšys su etnografais“ [22].

J. Lebedys sudarė ir paskelbė smulkiosios lietuvių tautosakos rinkinį, kurio įvadinėje dalyje rašė: „Pirmieji smulkiosios lietuvių tautosakos rinkinėliai ir rinkiniai, sudaryti XVII—XVIII amžiuje, turi neprilygstamą vertę tautosakos mokslui, jos istorijai ir raidai nušviesti, periodizacijai nustatyti. Jie nepaprastai reikšmingi ir kultūros bei literatūros istorijai kaip pirmosios ryšių su tautosaka, dvasine liaudies kultūra užuomazgos. Kaip seniausi gyvosios kalbos paminklai, labai svarbūs tie rinkiniai ir kalbos mokslui, lietuvių kalbos istorijai. Būdami gyvas kūrybinis liaudies žodis, jie yra nepakeičiamas šaltinis liaudies buičiai, ideologijai, klasiniams santykiams praėjusiais amžiais pažinti“ [23]. Jo paskelbti tautosakos užrašymai nebuvę sporadiniai, daugiau ar mažiau atsitiktiniai. Tautosakos rinkimas ir vartojimas buvęs naujas dėsningas reiškinys, pasirodęs XVII a. viduryje. Religinė lietuvių literatūra buvo ne originali, o verstinė, ir tautosakos vartojimo galimybės joje buvo labai ribotos, todėl nesusidarė jos vartojimo tradicijų. Visa, ką paskelbė Lebedys, buvo sukurta Mažojoje Lietuvoje, vykstant kovai dėl lietuvių literatūrinės kalbos, jos ugdymo ir turtinimo. Jis išvertė Brodovskio žodyno daug pasakančią antraštę: „Vokiečių-lietuvių ir lietuvių-vokiečių kalbų žodynas, kuriame yra tiek biblijos Senojo ir Naujojo testamento žodžiai, tiek namų apyvokos žodžiai, taip pat daugiau kaip du tūkstančiai lietuviškų priežodžių ir daugiau kaip šimtas mįslių ir kuris tuo būdu yra jei ne visiškai pilnas, tai bent gana išsamus. Visa tai vien dievo garbei ir lietuvių kalbos mylėtojų labui dideliu vargu ir atsidėjimu sulasė Jokūbas Brodovskis, Trempų precentorius“ [24].

Lietuvių kalbos mylėtojai buvo kartu ir ta kalba kalbančios tautos gerbėjai. Kaip kalboje, taip ir ta kalba sukurtoje tautosakoje, jie matė liaudies buitį, jos išmintį, darbštumą, apdairumą, tvarkingumą, ydas, valstiečio moralę, gėrio ir tiesos siekimą, tėviškės meilę. Nei J. Brodovskis, nei D. Kleinas, nei kuris kitas

* Turimas galvoje F. Partacijus, Įsruties kunigas (miręs 1687 m.).— Žr. Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra.— V., 1977, p. 159. (*Red. pastaba.*)

[22] Ten pat, p. 160—161.

[23] Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a. / Paruošė Jurgis Lebedys.— V., 1956, p. 5.

[24] Ten pat, p. 21.

Mažosios Lietuvos kultūros veikėjas tautosakos nesukūrė, o tik užrašė, laikydami ją tautinės kultūros vertybe. Ant šios vertybės supratimo ir klostėsi tautinė sąmonė. Iš jos atsirado grožinė literatūra su Kristijonu Donelaičiu. Pradiniai religiniai tekstai priklausė tai kultūros daliai, kuri vadinama raštija, joje klostėsi eilėdara, poezijos ir prozos elementai, bet tai dar nebuvo pasaulietinio ir tuo pačiu tautinio jausmo išraiška.

Lietuvos dalyje, patekusioje į Žečpospolitos sudėtį, XVII—XVIII amžiais niekas nebeprisiminė aistringo Mikalojaus Daukšos kreipimosi į lenkiškai kalbančius bajorus ir kunigus. Negana to, liko užmirštas ir humanistų domėjimasis lietuvių kalba, valstiečių buitimi ir mitais, tuo, ką dabar vadiname etnografija. Didžiojoje Lietuvoje neatsirado tokių etnografinės medžiagos rinkėjų, kaip Mažojoje Lietuvoje buvo Teodoras Lepneris ar Matas Pretorijus, o ką jau bekalbėti apie E. Vagnerį, J. A. Brandtą ir kitus, lietuvių kultūros istorijoje mažiau žinomus veikėjus.

Pirmoji J. Lebedžio monografija skirta Simonui Stanevičiui, vienam iš romantikų (S. Daukanto, D. Poškos, S. Valiūno) plejados. S. Stanevičius literatūrinį darbą pradėjo nuo vertimų. Pirmasis spausdintas verstinis jo darbas buvo knygelė „Apie darymą valgio“ (1823), kaip pati jos antraštė sako, vaizduoja žemdirbių buitį. Bet didžiausias jo nuopelnas buvo — liaudies dainų („Dainos žemaičių“, 1829) su melodijomis (1833) išleidimas. S. Stanevičius liaudies dainas laikė bendru tautos turtu, jos kultūros lobynu. J. Lebedys neabejoja, kad S. Stanevičius liaudies kūrybą norėjo padaryti grožinės literatūros pagrindu. Rašydamas pasakėčias, jis rėmėsi pasakojamąja tautosaka, iš jos ėmė ir dalį siužetų. J. Lebedžio išvada: „S. Stanevičius pirmasis skelbė nacionalinio bendrumo idėją ir tuo padėjo nacionalinei sąmonei formuotis“ [25].

Paskutinis J. Lebedžio darbas, pavadintas „Lietuvių kalbos vartojimas viešajame gyvenime XVII—XVIII a. ir lietuvių raštija“, nebaigtas. Surinkta šiai temai medžiaga paskelbta po jo mirties. Joje yra frazė: „Tai buvo šviesa tamsos karalystėje. Ji *neužgeso juodžiausioje naktyje*“ [26]. Taip pasakyta apie anoniminę 1737 m. gramatiką ir K. Sirvydo trikalbio žodyno leidimus.

J. Lebedys norėjo surasti tiltą tarp M. Daukšos (XVI a.) ir S. Stanevičiaus (XIX a. pradžia). Pripažindamas lietuvių raštijos degradaciją, jis negalėjo sutikti, kad ji būtų buvusi visuotinė, nepasiduodanti progresui. Progreso variklis yra priešybių kova. Nors kova dėl kalbos kultūros, jos branginimo, vertinimo, dėl prisirišimo prie jos buvo nustelbta, bet ji neišnyko, kaip neišnyko ir lietuviškai kalbanti valstietija. Labai reikšminga ir įsidėmėtina J. Lebedžio išvada: „Esminis skirtumas kovoje dėl gimtosios kalbos teisių, lyginant šį [XVII a. antrosios pusės—

[25] Lebedys J. Simonas Stanevičius.— K., 1955, p. 286.

[26] Lebedys J. Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime.— V., 1976, p. 20.

XVIII a.] laikotarpį su ankstesniuoju, ypač XVI a. pabaiga, yra tas, kad vietoje pagrindinio tada M. Daukšos iškelto gimtosios kalbos branginimo *nacionalinio patriotinio* motyvo, dabar į *pirmąjį planą iškeliamas kitas — religinis*. Be abejo, religinis motyvas, daugiau lyg *malum necessarium,* negalėjo atstoti patriotinio, bet tolydžio stiprėjant nepalankioms kultūrinio lietuvių gyvenimo tendencijoms — įsigalint neigiamai pažiūrai į lietuvių kalbą — jis yra suvaidinęs irgi gana reikšmingą vaidmenį, tuo labiau, kad M. Daukšos idėjos irgi turėjo poveikio, o ypač jo atliktas didžiulis literatūrinės kalbos kūrimo darbas“ [27].

Kultūra nekilo tiesia linija. Įvairūs jos komponentai plėtojosi nevienodai ir ne vienu metu. Po Renesanso, laimėjus kontrreformacijai, Lietuvos feodalai kultūrinio smukimo nepajuto, jie nenuskurdo, statė bažnyčias, steigė vienuolynus, jų pastangomis suklestėjo barokinė architektūra ir dailė. M. Žagelis ir kiti dvarininkai davė pinigų jėzuitams, kad jų misionieriai keliautų į kaimus ir stengtųsi valstiečius padaryti gerus, dievobaimingus krikščionis. Karingas viduramžių ideologijos, paremtos katalikybe, grįžimas ir visko, kas buvo susiję su pasaulietiška humanistų pasaulėžiūra, naikinimas, stabdė ir glaudžiai su ta pasaulėžiūra susijusią tautinę sąmonę, nacionalinės kultūros pagrindą.

J. Lebedys, aiškindamas kultūros progresą, vadovavosi visuomeninės sąmonės (pilietinės ir tautinės) koncepcija. Iš jo darbų matyti, kad iki Renesanso lietuvių sukurtoje valstybėje tarp skirtingų tautybių to paties privilegijuoto luomo žmonių įsigalėjo indigenatas, paremtas pilietine sąmone ir įtvirtintas įstatymais. Renesanso humanistai, skleisdami pasaulietišką pasaulėžiūrą, pažadino tautinę sąmonę, į tautos sąvoką jungdami lietuviškai kalbančią liaudį. Ši sąmonė visuomenėje neįsigalėjo ir pergyveno nuopuolį dėl feodalų sulenkėjimo ir jų dalyvavimo lenkiškoje — katalikiškoje ekspansijoje, ko nepatyrė Prūsijos lietuviai, priešindamiesi germanizacijai. XIX a. pradžioje romantikai atgaivino ir išpuoselėjo tautinę sąmonę, kuri, baudžiavai žlungant, priartino tautą prie nacionalinio judėjimo.

Minėtų problemų nušvietimas yra didelis J. Lebedžio nuopelnas lietuvių kultūros istorijai.

TAUTOSAKOS LOBIAI

Leonardas Sauka

Šiandien lietuvių folkloristika jau nebeįsivaizduojama be Jurgio Lebedžio darbų. Jo publikacijos, tyrinėjimai, koncepcijos įėjo į šios disciplinos pagrindus, suformavo pastovųjį žinių klodą, kuriuo operuojama vėlesniuose moksliniuose veikaluose, o kartais

[27] Ten pat, p. 21.

net neprisimenama, kas jų autorius. Užmirštama, kad prieš keletą dešimtmečių daug kas anaiptol nebuvo dar žinoma ar buvo ne taip vertinama. Kai darbo rezultatai taip plačiai pripažinti, vargu ar bereikia laukti didesnių laimėjimų moksle.

Šitie laimėjimai juo nuostabesni, kad pasiekti tyrinėtojo, kurio pagrindinė interesų sritis vis dėlto buvo ne tautosaka, o senoji lietuvių literatūra. Tautosaka buvo lyg ir antroji jo specialybė, bet tokia svarbi, kad nelikdavo pamiršta ir pagrindinėse literatūros istorijos studijose.

Svarbesni Lebedžio darbai, kurie ištisai ar atskirais skyriais siejasi su folkloristika, yra šie: 1) S. Stanevičiaus „Dainos žemaičių" (1954),— parengti tekstai, parašyta įvadas, komentarai; 2) monografija „Simonas Stanevičius" (1955); 3) S. Stanevičiaus „Raštai" (1967),— parengti tekstai, parašyta įvadas, komentarai; 4) „Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a." (1956),— parengta publikacija, pridėta įvadas, paaiškinimai. Folkloristikai reikšminga ir „Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija" (1957), redaguota kartu su K. Korsaku, ir „Lietuvių literatūros istorija" (1957, t. 1), kurios atskirus skyrius parašė Lebedys, ir kai kurie monografijos „Mikalojus Daukša" (1963) skyriai. Po mirties paskelbtame Lebedžio darbų rinkinyje „Lituanistikos baruose" (1972, 2 t.) greta ankstesnių studijų nemažai skelbiama ir pirmą kartą (paskaitų apie L. Rėzą konspektas, tautosakinių disertacijų recenzijos ir kt.). Svarbių folkloristikai faktų ir apibendrinimų randame nebaigtame paskutiniajame darbe „Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime" (1976; sudarė V. Zaborskaitė) ir vadovėlyje „Senoji lietuvių literatūra" (1977; parengė J. Girdzijauskas).

Lebedys nušvietė tautosakos vietą rašytiniuose XVI—XVIII a. šaltiniuose, atskleidė domėjimosi lietuvių tautosaka ištakas, priežastis, pateikė pirmųjų etapų periodizaciją ir jų charakteristikas, detaliau analizavo svarbesnius darbus, kaupė šykščias žinias apie jų autorius. Kertinį akmenį padėjo XIX a. pirmosios pusės lietuvių folkloristikos istorijos tyrinėjimui, nušvietęs daug svarbių klausimų, susijusių su S. Stanevičiaus ir jo bendraamžių tautosakine veikla. Lebedys sprendė ir sudėtingas tekstologines problemas, publikuodamas senus rankraštinius ir bibliografinėmis retenybėmis tapusius spausdintus rinkinius. Be to, savo mokslinio darbo metodologija, etika veikė visą tarybinę lietuvių folkloristiką, buvo sektinas pavyzdys jaunimui, tiesiog rūpinosi folkloristikos kadrų ugdymu.

Tautosakiniuose Lebedžio darbuose galima išskirti kelias sritis, kurios labiau domino tyrinėtoją. Viena iš jų, kuo glaudžiausiai besisiejanti su senosios literatūros tyrinėjimais, yra t a u t o s a k a s e n o j o j e r a š t i j o j e. Šiuo atžvilgiu ypač reikšminga yra knyga „Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a.". Joje Lebedys 1956 m. pirmą kartą lietuvių folkloristikos istorijoje nustatė laiką, kada pradėta domėtis tautosaka, atskleidė šios

kultūrinės tendencijos priežastis, pobūdį, suskirstė procesą į etapus, įvardijo ryškesnius jų požymius. Etnografinis domėjimasis prasideda nuo XVI a., o kalbinio tautosakos vartojimo raštuose tradicija šiame amžiuje dar nesusidarė. Bet jau „nuo pat XVII a. vidurio iki XVIII a. pabaigos domėjimasis tautosaka, jos vertinimas ir panaudojimas susijęs su kalbiniais ir etnografiniais darbais“ [1]. Lebedys aptaria šaltinius, kurie patvirtina šią mintį. Tarp svarbesnių šaltinių (anoniminio žodyno, anoniminio tautosakos rankraščio, J. Brodovskio žodyno) nagrinėja ir F. Pretorijaus, K. Sapūno—T. Šulco, T. Lepnerio, M. Pretorijaus, J. A. Brandto, D. Kleino, M. Merlino, J. Perkūno, P. Ruigio, G. Ostermejerio, K. G. Milkaus darbus, pateikia biografinių žinių apie šiuos autorius, įvertina jų sąlytį su tautosaka, išryškina tarpusavio sąsajas, tradicijas ir kt. Kruopšti istorinė apžvalga įgalino Lebedį padaryti reikšmingas išvadas: pirmieji smulkiosios tautosakos užrašymai, jos panaudojimas nėra „sporadiniai, daugiau ar mažiau atsitiktiniai reiškiniai“ [2]. „Tautosakos rinkimas ir panaudojimas buvo naujas dėsningas reiškinys, pasirodęs XVII a. viduryje, o į amžiaus pabaigą sudaręs jau esminį kai kurių kultūrinio darbo sričių bruožą“ [3]. Šie kertiniai, rūpestingai pagrįsti teiginiai šiandien visų pripažinti. Jie įėjo į mokslo apyvartą, įtraukti į aukštųjų mokyklų lietuvių tautosakos programas ir t. t.

Tautosakos vaidmenį ir vietą senojoje raštijoje Lebedys akcentuodavo visą tolesnį laiką, dėstydamas senąją literatūrą. Tai matome ir iš „Senosios lietuvių literatūros“. Be jau aukščiau minėtų įvade bei paaiškinimuose gvildentų dalykų, šiame vadovėlyje randame išryškintas ir kitų amžių raštijos sąsajas su tautosaka. Čia paliesti metraščiuose panaudoti padavimai, atkreiptas dėmesys į senovės papročių, tikėjimų atspindžius lotynų kalba rašytuose veikaluose, M. Mažvydo „Katekizme“, Volfenbiutelio postilėje, 1572 m. lietuviškoje priesaikoje, M. Daukšos „Katekizme“. J. Lebedys itin domisi M. Daukša, nurodo „Postilėje“ aptinkamus tautosakos terminus, išvardija nemaža jo pavartotų priežodžių, patarlių, liaudiškų posakių. Ypač nuodugniai jis ištyrinėjo M. Daukšos veiklą ir darbus savo monografijoje. Ten plačiai aptartas rašytojo santykis su patarlėmis, polinkis vartoti mažybines bei malonines formas ir kt. Vadovėlyje Lebedys iškėlė K. Sirvydo liaudiškus palyginimus, S. Slavočinskio giesmių deminutyvus, aptarė J. Bretkūno domėjimąsi papročiais, padavimais, atskleidė liaudiškus posakius, mažybines formas jo kalboje. Rašydamas apie M. Strijkovskį, E. Vagnerį, akcentavo tautosakos, etnografijos, mitologijos intarpus jų raštuose.

Lebedys užsimena ir apie neigiamą religinių giesmių poveikį tautosakos gyvavimui: jomis buvo siekiama nustelbti liaudies

[1] Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a. / Paruošė J. Lebedys.— V., 1956, p. 7.
[2] Ten pat, p. 6.
[3] Ten pat.

dainas. XVIII a. antrosios pusės religiniai raštai „turėjo neigiamą įtaką ir liaudies kūrybai, gadino grožio jausmą, nes tie patys geriausi dainininkai dainuodavo dainas ir giedodavo giesmes. Gausios liaudies pasakos apie velnius taip pat turi neabejotiną ryšį su religine proza“ [4]. Nurodoma, kad formos, ypač eilėdaros, srityje giesmių poveikis liaudies dainoms dažnai yra ryškus.

Vadovėlyje aptariamos vokiečių poetų bei mąstytojų — G. E. Lesingo, J. G. Herderio, J. V. Gėtės, F. Šilerio, A. Šamiso, V. Jordano — mintys apie lietuvių tautosaką. Iškeliamas ir tautosakos vartojimas XVIII a. lietuvių grožinėje literatūroje, visų pirma K. Donelaičio kūryboje. Akcentuojamas pozityvus poeto santykis su tautosaka: „paukščių epas „Metuose“ artimai susijęs su lietuvių liaudies pasakomis. Daugelyje kūrinio vietų jaučiamas smulkiosios tautosakos poveikis. Iš tautosakos išaugę nemaža meninės išraiškos priemonių“ [5]. O pasitaikantį nepalankų atsiliepimą apie dainas aiškina tuo, kad ir tautosakoje, ir papročiuose „matyt, smerkė tik tai, kas išeidavo iš ribų, o kadangi mėgo hiperbolinti, tai atrodo, lyg smerktų viską“ [6]. Vadovėlyje aptariami ir K. G. Milkaus originalios kūrybos tautosakiniai elementai.

Kaip matome, Lebedys glaustai, bet taikliai nužymėjo svarbius lietuvių senosios raštijos sąlyčio taškus su tautosaka XV—XVIII a., išryškino ir įvertino tautosakos vartojimo tendencijas, reikšmingas tolesniais amžiais.

Lebedys nuodugniai tyrė ir tolesnio feodalizmo epochos laikotarpio — XIX a. pirmosios pusės — lietuvių tautosakinės veiklos tendencijas literatūriniame bei kultūriniame gyvenime. Centrinė jo tyrinėjimų figūra šiuo laikotarpiu buvo S. Stanevičius. Rašydamas monografinį darbą apie šį Lietuvos švietėją, Lebedys atskleidė ir tuos dalykus, kurie rodo jį esant vienu iš reikšmingiausių praeito amžiaus pirmosios pusės lietuvių tautosakininkų. Jis išryškino S. Stanevičiaus pažiūras į tautosaką, iškėlė jų pažangumą, atskleidė jo darbo vertę.

Nušviesdamas aplinką, kuri veikė S. Stanevičių, Lebedys aptaria XIX a. pirmųjų dešimtmečių nuotaikas ir idėjas, ypač pabrėžia pažangias dekabristų pažiūras į tautosaką, parodo to meto Vilniaus universiteto profesorių, labiausiai I. Lobojkos, poveikį S. Stanevičiui, susieja jį su kitų universiteto auklėtinių — E. Stanevičiaus, L. Rogalskio, A. Mickevičiaus, J. Čečoto — veikla, papasakoja apie domėjimąsi lietuvių tautosaka Rytų Prūsijoje. Monografijoje ir kituose S. Stanevičiui skirtuose straipsniuose pabrėžiama, kad tuo laikotarpiu į tautosaką atsigręžti skatino įvairūs motyvai. Vieni veikėjai (T. Čackis, I. Onacevičius) liaudies dainose ieškojo naujų istorijos šaltinių, kiti „natūralaus, gamtoje gyvenančio žmogaus jausmų, ir tik kai kurie su jomis buvo

[4] Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra.— V., 1977, p. 143.
[5] Ten pat, p. 251.
[6] Ten pat.

suaugę iš mažens ir taip pamėgę, kad kūrė jų dvasia, jomis sekė“ [7].

Išnarpliojęs domėjimosi tautosaka kryptis, įvairius motyvus, nevienodus tikslus, Lebedys ryškiai parodė, kad S. Stanevičiaus santykis su liaudies kūryba buvo pozityvus. Jis ypač iškelia S. Stanevičiaus pažiūrų kritiškumą. Nustatydamas jo vietą tarp kitų to laikotarpio tautosakinėje veikloje pasižymėjusių autorių, tyrinėtojas argumentuotai parodo, koks vertingas ir būtinas buvo toks požiūris. Tai akivaizdžiai atsiskleidžia, tyrinėjant pažiūras į dainų senumą, į istorijos atspindžius liaudies dainose. S. Stanevičius netiesiogiai „polemizavo su tais, kurie liaudies dainose tikėjosi rasti tolimos senovės, mitologijos atgarsių ir ieškojo istorinių dainų“ [8]. Tiesioginių praeities atspindžių, faktų, vardų ieškoti „buvo beveik bergždžios pastangos, skatinusios falsifikuoti tautosaką (T. Narbutas, iš dalies L. Rėza, L. Jucevičius)“ [9]. Lebedys nurodo, kad S. Stanevičius perdėjo, neigdamas žilos senovės pėdsakus (juos specialūs tyrinėjimai galėtų atskleisti), bet tuo metu kritiškas požiūris buvo pažangus. Šis požiūris ryškiai atsispindi iš „Dainų žemaičių“ pratarmės.

Lebedžio nuomone, lietuvių folkloristikos istorijoje buvo svarbi ne tik S. Stanevičiaus (kaip ir S. Daukanto) liaudiškoji tautosakos vertinimo orientacija, bet ir ryšio su tikrove ieškojimas dainose: „Jis skiria dvi plotmes: meninę ir tikrovinę, puikiai suprasdamas, kad jos glaudžiai susijusios. Pro švelnius lyrinius vaizdus jis įžvelgia šiurkščią realybę, skurdžią valstiečio buitį“ [10]. Šitoks lietuvių liaudies dainų vertinimas buvo visai naujas dalykas. „Realistiškai traktuodamas liaudies dainą, S. Stanevičius stojo prieš perdėm idealistinę reakcinę kryptį, kuri, imdama dainą atsietai nuo tikrovės ir remdamasi jos „nežemišku pasauliu“, idealizavo valstiečių buitį (Pr. Zatorskis)“ [11].

Tyrinėtojo pastangomis buvo išryškintas S. Stanevičiaus pažangus dainos sinkretiškumo suvokimas: „Jis pirmasis įvertino melodijos reikšmę, suprato jos organinį ryšį su tekstu ir laikė ją neatskiriama dainos dalimi, be kurios jau ir daina nebe daina, o kūnas be gyvybės“ [12]. Pažymima, kad S. Stanevičiui labai rūpėjo ir estetinė dainų vertė: iš surinktų tekstų jis paskelbė tik penktąją dalį, sugebėjo atskirti klasiką nuo menkaverčių dalykų.

Monografijoje ir straipsniuose S. Stanevičius lyginamas su kitais tuo metu folkloristikos bare dirbusiais autoriais. Lebedys pateikė įžvalgias, lakoniškas L. Rėzos, E. Stanevičiaus, L. Rogalskio, K. Nezabitauskio, S. Daukanto, L. Jucevičiaus, P. Za-

---

[7] Lebedys J. Simonas Stanevičius.— V., 1955, p. 184.

[8] Lebedys J. S. Stanevičius ir jo palikimas.— Kn.: Stanevičius S. Raštai.— V., 1967, p. 13.

[9] Ten pat, p. 14.

[10] Ten pat.

[11] Lebedys J. Simonas Stanevičius, p. 191.

[12] Lebedys J. S. Stanevičius ir jo palikimas, p. 14.

torskio, J. Kraševskio tautosakinės veiklos charakteristikas. Apie dviejų XIX a. pradžios poetų — D. Poškos ir S. Valiūno — santykius su tautosaka Lebedys užsimena „Lietuvių literatūros istorijos" I tome. Traukė jį ir S. Daukanto asmenybė. O apie L. Rėzą jis yra palikęs paskaitų konspektą, kuris paskelbtas „Lituanistikos baruose". Šiame darbe aptarti svarbesni L. Rėzos kaip tautosakininko bruožai, su užsidegimu kalbama apie jo nuopelnus liaudies kūrybai. Jis vertino L. Rėzos veiklą ir darbus, atsižvelgdamas į to meto sąlygas: „Žinotina, kaip valstiečiai lietuviai — būrai buvo nusmelkti, kokios germanizavimo užmačios apėmė valdininkus. Ir tokiu metu iškelti būrų kūrybą, jų dainiaus Donelaičio kūrybą, išreikalauti jai deramą vietą buvo didelis žygis, lygus perversmui literatūriniame gyvenime. Tai rodo gilų Rėzos patriotizmą, meninių-literatūrinių vertybių reikšmės supratimą, pagarbą joms" [13].

Taigi Lebedys, ir tirdamas paskutinio feodalizmo epochos laikotarpio (XIX a. pirmoji pusė, iki 1863 m.) tautosakines tendencijas kultūroje, išvarė gilią vagą, glaustai nušvietė visą procesą, sudėjo svarbesnius akcentus ir paliko itin ryškų S. Stanevičiaus kaip tautosakininko paveikslą.

Gana nepramintu taku žengė Lebedys, rengdamas senuosius šaltinius spaudai. Čia jam teko spręsti įvairius tautosakos t e k s t o l o g i j o s i r e d i c i j o s klausimus. Konkrečiai su jais susidūrė pradėjęs rengti klasikinio lietuvių liaudies dainų leidinio — S. Stanevičiaus „Dainos žemaičių" — naują publikaciją. Pirmą kartą jos buvo išleistos 1829 m. ir spėjo virsti bibliografine retenybe. Po 125 metų Lebedys vėl jas pateikia skaitytojams, kartu pridėdamas ir 1833 m. išleistas „Pažymes žemaitiškos gaidos". Ruošdamas šį rinkinį, o vėliau ir kitus senus šaltinius spaudai, Lebedys siekė maksimalaus tikslumo. Todėl publikacijose arba pateikiamos fotokopijos, arba labai tiksliai autentiškai pakartojami tekstai, „nieko nekeičiant, išlaikant autoriaus rašybą ir, kiek tai įmanoma, raidyną" [14]. Taip paruošti šaltiniai atstoja originalus, tampa lingvistams, folkloristams, literatūros mokslininkams, muzikologams, istorikams, etnografams neįkainojama atrama, tiriant įvairias problemas.

Kita vertus, Lebedys stengėsi, kad skelbiami tautosakos tekstai būtų prieinami ir platesniam skaitytojų ratui. Tuo tikslu į „Dainas žemaičių" buvo įdėti ir į dabartinę literatūrinę kalbą transponuoti tekstai: pakeista rašyba, fonetika, morfologinės tarmybės, išlaikyta leksika ir sintaksė. Tokio tipo leidiniai, kai dedamas autentiškas ir transponuotas į bendrinę kalbą kūrinys, ypač tinka, skelbiant senus svarbius šaltinius. Tai bene vienintelis būdas patenkinti įvairių skaitytojų poreikius.

---

[13] L e b e d y s J. Lituanistikos baruose.— V., 1972, t. 2, p. 258.

[14] L e b e d y s J. Paaiškinimai.— Kn.: S t a n e v i č i u s S. Dainos žemaičių. V., 1954, p. 189.

Ruošdamas leidinius, Lebedys sprendė ne tik transliteravimo ir transponavimo į bendrinę kalbą klausimus. Jis susidūrė su mažai dar nusistovėjusiu dalyku — teksto komentavimu. Šį uždavinį jis suprato gana plačiai: į spręstinų dalykų ratą jėjo ir retesnių kalbinių formų, tarminių žodžių prasmės aiškinimas, ir dainos funkcijos nustatymas, remiantis ir kitais tekstais, ir publikuotų variantų vertimų nurodymas, ir kt. Lebedys, iš dalies tęsdamas M. Biržiškos tradiciją, sužymėjo skelbiamų dainų variantus iš visų svarbesnių spausdintų šaltinių. Jis davė pavyzdį ir kitoms publikacijoms, kaip, nurodant komentare variantus, išryškinti dainos tipą. Kol nebuvo sudarytas Lietuvių liaudies dainų sisteminis katalogas, šitokia daug darbo reikalaujanti komentarų dalis buvo svarbi lietuvių folkloristikai. Pažymėtina, kad Lebedys, antrą kartą skelbdamas S. Stanevičiaus „Dainas žemaičių" jo „Raštuose" (1967), komentarus papildė, nurodydamas naujus variantus iš vėliau išėjusių leidinių.

Lebedys puikiai suvokė, koks svarbus dainos komponentas yra jos melodija. Be jos dainos tekstas atrodytų skurdžiai. O kad melodijų publikacijos ir jų komentarai būtų kokybiški, jis pasitelkė į pagalbą muzikologę folkloristę J. Čiurlionytę. Tuo būdu S. Stanevičiaus „Dainų žemaičių" komentarai tapo visapusiškai kvalifikuotai parengti. Jie yra geras pavyzdys, ko reikia siekti, aiškinant sinkretinius tautosakos kūrinius.

Ne mažiau darbo negu S. Stanevičiaus dainų komentarai pareikalavo smulkiosios tautosakos kūrinių skelbtų variantų suregistravimas. Lebedys pirmasis lietuvių folkloristikoje taip parengė patarlių ir priežodžių komentarus. Iš šitokių komentarų atsiskleidžia patarlių gyvavimas raštuose per kelis šimtmečius, išryškėja identiški ir skirtingi tekstai. Jis peržiūrėjo daug kalbinių darbų, ypač senų žodynų — G. H. F. Neselmano, F. Kuršaičio, M. Miežinio, nespausdintus L. Rėzos, S. Daukanto, vadinamuosius Krauzės, Kuncmano, o greta — ir akademinio lietuvių kalbos žodyno išėjusius tomus. Šitokie komentarai išryškino patarlių spausdinimo tradiciją, jų gyvavimą raštijoje ir kitokių variantų pavidalu. Komentarai kartu tarsi skelbė, kad artėja laikas pradėti ruoštis kapitaliniam patarlių leidimui. Lebedžio našus darbas lietuvių paremijų sisteminimo srityje nebuvo be atgarsio. Netrukus šiam darbui atsidėjo dabar žymiausias respublikoje paremiologas K. Grigas. Lyg atsiliepdamas į laiko reikalavimą, jis apie 1970 m. pradėjo rengti lietuvių patarlių katalogą — pagrindą kapitaliniam leidiniui.

Skelbdamas J. Brodovskio ir anoniminio rinkinio patarles, Lebedys turėjo nuspręsti, kaip sugrupuoti tekstus knygoje. Rankraščiuose patarlės buvo pateiktos prie žodžių, be vidinės tvarkos. Lebedys jas suskirstė pagal tematiką, o skyrių viduje — pagal alfabetą. Žinoma, tematinis skirstymas turi savų trūkumų. Pats sudarytojas pažymėjo, kad, dėstant pagal tokį principą, „su-

sidurta su sunkumais [...], neišvengta subjektyvumo“ [15]. Tačiau šitoks išdėstymas turi ir neabejotinų privalumų, išryškina pagrindines tematikos sritis, padeda atskleisti sąsajas su tikrove. Šitaip suskirstė tekstus „Patarlėse ir priežodžiuose“ (1958) ir K. Grigas su A. Jonynu. Analogiškai juos išdėstė K. Grigas „Lietuvių tautosakos“ penktame tome (1968). Taip buvo pratęsta Lebedžio tradicija, žengta kita kryptimi negu pradėjo patarles skelbti V. Krėvė-Mickevičius, sugrupavęs jas grynai alfabetine tvarka.

Beje, mažesnius XVII—XVIII a. tautosakos pluoštelius Lebedys savo knygoje pateikė pagal šaltinius. Principų įvairumas nulemtas medžiagos kiekio: nedidelių tautosakos pluoštelių dirbtinis išskaidymas pagal bendrą tematinę schemą būtų išblaškęs viename ar kitame šaltinyje sukauptos tautosakos vaizdą.

Lebedys knygoje „Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a.“ greta tekstų ir detalių komentarų pateikė ir platų įvadinį straipsnį, kur pirmą kartą apibūdino ir įvertino šią kūrybą. Vadinasi, jis įsitraukė į pačios t a u t o s a k o s n a g r i n ė j i m ą.

Savo straipsnyje jis palietė sudėtingus kilmės, istorinės atribucijos, kūrėjo, idėjinio kryptingumo ir prieštaringumo klausimus. Mokslininkas neabejoja, kad skelbiamos tautosakos didžioji dalis yra žymiai senesnė negu XVII a., kai ji buvo rinkta, „bet ir anksčiau sukurta tautosaka liaudies buvo pritaikinta to meto, kada ji buvo užrašyta, gyvenimui ir tą gyvenimą taip pat atspindi“ [16]. Įvade išryškinama, kad patarlėse ir priežodžiuose atsispindi konkreti Prūsijos gyvenimo tikrovė. Jis taikliai pastebi, kad tokie dalykai matyti iš didėjančių mokesčių, neteisingų teismų, stiprėjančios feodalinės priespaudos, nacionalinės diskriminacijos atspindžių šiame žanre. Liaudis patarlėmis išreiškia neapykantą ir panieką dvarininkams, o „kuniguose pirmiausia matė savo išnaudotojus ir pajuokė jų gobšumą, savanaudiškumą“ [17].

Įvado autorius atkreipė dėmesį ir į kitus lietuvio valstiečio gyvenimo bruožus, atsispindinčius šioje kūryboje: „Nemaža vietos joje skiriama kasdieninei buičiai su visu jos margumu, šeimai, ūkininkavimui, darbui; skelbiama gili išmintis, iškeliamas darbštumas, apdairumas, tvarkingumas, duodama praktinių nurodymų, pajuokiamos ydos. Smulkiojoje tautosakoje atsispindi sveika valstiečio moralė, tikėjimas gėrio ir tiesos pergale, tėviškės meilė, bet taip pat ir vidiniai jo prieštaravimai, pasaulėžiūros ribotumas“ [18].

Lebedys, remdamasis turinio analize, pagrįstai spėja, kad skelbiama tautosaka sukurta ir užrašyta valstiečių aplinkoje. Ir nors skelbiamoje kūryboje „jau ryškiai atsispindi feodalizmo irimas ir kapitalistinių santykių formavimasis, pinigo galios iškilimas,

---

[15] Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a., p. 44.
[16] Ten pat, p. 31.
[17] Ten pat, p. 35.
[18] Ten pat.

valstiečių diferenciacija“ [19], vis dėlto pabrėžiama, kad „visi valstiečiai, kęsdami visokeriopą priespaudą ir išnaudojimą, XVII—XVIII amžiuje stovėjo kaip priešiška, antagonistinė klasė stambiesiems feodalams, edelmonams, ir tai lėmė šio laikotarpio tautosakos vieningumą daugeliu atžvilgių“ [20]. Išryškindamas svarbiausią idėjinį kryptingumą, Lebedys kartu nenutyli ir smulkiosios tautosakos idėjinių prieštaringumų, kurių radosi ir dėl didėjančių prieštaravimų valstiečių klasėje, ir dėl viešpataujančių klasių ideologijos poveikio, ir apskritai dėl žanrinės šios kūrybos prigimties. Todėl patarlėse nestinga ir vieningumo, solidarumo, ir egoizmo, savanaudiškumo apraiškų, blaivaus galvojimo ir dvasininkijos skiepijamų prietarų atgarsių. Šitaip Lebedys pirmą kartą lietuvių paremiologijoje glaustai, bet giliai marksistiškai nušvietė Prūsijos lietuvių patarlių idėjinio turinio istorinį-socialinį sąlygotumą.

Reikšmingas apibendrinimas, kurį daro tyrinėtojas, liečia smulkiosios tautosakos, užrašytos iš Prūsijos lietuvių, bendrumą su visa lietuvių šios rūšies tautosaka. Šis bendrumas aiškinamas sena smulkiosios tautosakos kilme, kai „Prūsijos lietuvių neskyrė jokia valstybinė siena nuo Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės“ [21]. Pažymima, kad ir vėliau ryšiai ne visai nutrūko.

Lebedys įvade atkreipė dėmesį ir į meninę formą: glaustai išskaičiavo pagrindines išraiškos priemones, aptarė formos tobulumą, poetikos pastovumą, akcentavo patarlių tekstų ilgaamžiškumą, dėl kurio jie galėjo būti taikomi „įvairiems naujiems atvejams“ [22]. Tai taip pat laidas pastebėtam bendrumui išlikti.

Šitas apibendrintas įvadas yra iki šiol vienintelis XVII—XVIII a. smulkiosios lietuvių tautosakos aptarimas ir vertinimas. Šioje srityje lietuvių folkloristų vis dar laukia dideli visai nearti dirvonai — derėtų tęsti Lebedžio sėkmingai pradėtą Prūsijos lietuvių smulkiosios tautosakos tiriamąjį darbą.

Kitokio pobūdžio tyrinėjimus atliko Lebedys, vertindamas S. Stanevičiaus „Lietuvių mitologijos aiškinimą“. Jau rašydamas monografiją apie S. Stanevičių, jis vienas iš pirmųjų lietuvių tarybinėje folkloristikoje ėmė gvildenti supainiotas mitologijos problemas. Šis darbas pratęstas, rengiant S. Stanevičiaus „Raštus“. Pateiktose pastabose apžvelgiamos vėlesnių tyrinėtojų nuomonės, samprotavimai apie atskiras mitines būtybes, ir visa tai moksliškai įvertinama. Pastabos pasižymi blaivia nuovoka, kritiškumu. Taigi Lebedys nemažai prisidėjo prie mitologijos tyrinėjimo suintensyvinimo lietuvių tarybinėje folkloristikoje. O ir kitaip jis yra padėjęs skelbti lietuvių mitologijos šaltinius. Antai jis buvo „Lituanistinės bibliotekos“ redkolegijos narys, kai buvo

---

[19] Ten pat, p. 31.
[20] Ten pat.
[21] Ten pat, p. 37.
[22] Ten pat.

rengiamas svarbus šios disciplinos veikalas — J. Lasickio „Apie žemaičių dievus“ (1969).

Kaip matome iš Lebedžio mokslinės veiklos, jo susidomėjimas mitologijos ir folkloristikos dalykais neatslūgo iki paskutiniųjų metų. Ypač čia minėtina po mirties paskelbta knyga „Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime“ (1976), kur taip pat išryškėja autoriaus pastangos kaupti liaudiškus posakius, žinias apie lietuvių tikėjimus, mitines būtybes, papročius. Be abejo, ši knyga, kaip rodo pavadinimas, skirta žymiai platesnei problematikai. Pats darbas liko nebaigtas: surinkta medžiaga, parašyti apibendrinimų apmatai, planų projektai. Bet ir tai, kas padaryta, rodo, kad, rašydamas šį darbą, Lebedys buvo numatęs praplėsti lietuvių tautosakos ir mitologijos rašytinių šaltinių ratą.

Lietuvių folkloristikai ši knyga svarbi paskelbta archyvine medžiaga. Lebedys atrado ir atkreipė dėmesį į tokius šaltinius, kurie iki šiol dar nebuvo šiuo požiūriu analizuoti. Antai peržiūrėdamas 1720 m. pamokslus, sakytus Šiauliuose, jis surado žinių apie vestuvinius papročius, apie tikėjimus į velnius. Jis išrašo sakmišką pasakojimą, patarlių ir priežodžių, pvz.: *baube kayp iautis; zwiege kayp meytelis; tiesa wissiemus akis bada; ir sianame kamine welnas ugni uzdega.* Keliolika rastų patarlių bei priežodžių praplečia mūsų žinias apie šių tekstų gyvavimą ir jų panaudojimą. Papildomų žinių mūsų tautosakos istorijai pateikia Lebedys ir iš XVIII a. antrosios pusės Troškūnų vienuolyno klierikų retorikos pratimų rinkinių. Čia rasta ir patarlių, ir keiksmų. O ypač įdomių tautosakos tekstų rasta troškūniečio C. Lukausko lietuviškų pamokslų, surašytų XVIII a. pabaigoje, rinkinyje. Greta patarlių Lebedys išrašo ir sakmę, ir net buitinę pasaką apie gudrybę tėvo, turto paslaptim gaubiantį dėžę. Išrašyta ir įdomi parabolė (vadinama „priežodžiu“) apie galvą, rankas, kojas, kurios atsisakė pilvą penėti.

Įdomių pastabų, užuominų Lebedys išrašė iš įvairių šaltinių apie mirusių pagerbimo papročius („diedų darymas“, „stalų iškilmės“, „ritinių apeigos“), apie kalendorines šventes (velykinis laistymasis, „ledų diena“, šokinėjimas per laužus joninių metu), apie tikėjimus mitinėmis būtybėmis, apie burtininkų, raganų teismus, skandinimą, apie žalčių galvų nešiojimą ir pan. Nemaža šitokių žinių išrinkta iš jėzuitų ordino kronikos (rašyta XVII a. pradžioje). Ten minima akmenų garbinimas, namų dievai Dimstapatis, Pagirnis. Minimas paprotys tekinius dėti „ant paties grūdų sandėlio kraiko, kad aitvaras, pavogęs grūdų, nenuneštų į kitų žmonių, kaimynų svirnus“ [23]. Kitoje vietoje rašoma apie medžių garbinimą, apie Žemėpatį, Beaukurį, Pagirnį, Užpelenį.

Analogiškų duomenų rasta ir Vilniaus jėzuitų akademijos kolegijos pastoracinės veiklos dienoraštyje. Čia minimas saulės ir

[23] Lebedys J. Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime.— V., 1976, p. 206.

mėnulio garbinimas, kerėtojos, vartojančios kūkalio sėklas, velnio turgelio šventimas, kirvio šokis, kalbama apie demonų išvijimą iš namų. Keliose vietose užsiminta apie akmenų garbinimą, apie pagirnių dievus žalčio pavidalu.

Lebedžio sukaupti išrašai rodo, kad dar galima rasti naujų rašytinių šaltinių, svarbių folkloristikai ir mitologijai. Jie liudija, kad smulkioji ir pasakojamoji tautosaka, tikėjimai, mitiniai įvaizdžiai raštuose atsispindėjo plačiau negu iki šiol galvota. Paskelbti tekstai ir jų fragmentai davė naujų duomenų tautosakos gyvavimo istorijai nušviesti. Pradėtas darbas skatina kitus tyrinėtojus aktyviau ieškoti naujos archyvinės medžiagos.

Apžvelgiant Lebedžio folkloristinius darbus, būtina paminėti pluoštą recenzijų, kuriose vertinamos A. Jonyno, K. Grigo, S. Skrodenio, P. Jokimaitienės, B. Kazlauskienės, N. Vėliaus, K. Aleksyno kandidatinės disertacijos[24]. Disertacijų temos gana įvairios: iš pasakojamosios tautosakos („Baudžiauninkų kovos prieš feodalus atspindžiai buitinėse lietuvių liaudies pasakose", „Mitinės lietuvių liaudies sakmių būtybės"), dainuojamosios („Lietuvių liaudies vaikų dainos", „Vestuvinių lietuvių liaudies dainų klasifikacija", „Lietuvių liaudies dainų kalbinės stilistinės ypatybės", iš dalies — „Lietuvių kalendorinių apeigų tautosaka") ir istoriografijos („Simonas Daukantas — lietuvių tautosakos rinkėjas ir leidėjas"). Recenzijos nėra skirtos spaudai, jos buvo skaitomos per viešus disertacijų gynimus. Minimos recenzijos įdomios daugeliu atžvilgių: čia įvertinama disertacijų temų reikšmė ir aktualumas, jų sunkumas, pagrindiniai uždaviniai; čia atskleidžiama ir mokslininko įnašas, jo sprendimo būdas, interpretacijų individualumas, paliečiami ir kiti disertanto nuopelnai lietuvių folkloristikai, ir tos silpnybės, kurias oponentas taip taikliai pastebi. Nemažą dalį recenzijose liečiamų dalykų sąlygiškai būtų galima priskirti folkloro tyrinėjimo metodologijos ir metodikos sričiai, kur liečiami ir mokslinės kultūros, stilistinio darbo klausimai. Šie dalykai labai rūpėjo Lebedžiui, ir tai matyti iš įvairių oponento kalbų — pagiriamojo žodžio ir kritikos.

Jis mokėjo pasidžiaugti laimėjimais, vertino praktiniu patyrimu pagrįstus teorinius apibendrinimus. Aptardamas disertacinius mokslinius darbus, reikalavo, kad jie būtų problemiški. Tyrinėjimas turi būti turiningas. Jo nepatenkino nekonkretūs, bendri teiginiai, plikas aprašinėjimas, faktografija. Jis akcentuoja, kaip svarbu tyrinėti liaudies kūrybos kilmę ir raidą, ir kartu pastebi, kad folkloristikoje šituos uždavinius išspręsti sunku. Ragino glaudžiau sieti tautosakos nagrinėjimą su tautos istorija, čia matė raktą tautosakos raidos ypatumams atskleisti. Svarbiu moksliniu metodu folkloristikoje laikė lyginamąjį tyrinėjimą. Daug dėmesio jis visada skyrė meninės išraiškos, stiliaus analizės aptarimui.

[24] Žr. Lebedys J. Lituanistikos baruose, t. 2, p. 97—131.

Lebedys labai domėjosi darbo kompozicija, skyrių proporcijomis, dėstymo sistemingumu, disertacijos kalba ir stiliumi. Visada skatino rūpintis stiliaus kultūra, preciziškumu, nuoseklumu, minties išbaigtumu, aiškumu ir sklandumu.

Lebedžio recenzijos yra reikšmingas ir originalus tarybinės lietuvių folkloristikos istoriografijos puslapis.

Nūdienos tautosakos mokslu susirūpinęs, ir savo darbais, ir vertindamas kitus Lebedys dėjo jo pamatus ir brėžė gaires ateičiai. Visa tai darė iš meilės savo tautos kultūrai, norėdamas geriau pažinti jos šiandieninį turinį ir jį praturtinti tikromis vertybėmis.

KALBOS MĮSLĖS

Antanas Jakulis

Senosios lietuvių literatūros ir literatūrinės kalbos istorijos tyrinėtojams rūpi daugelis tų pačių problemų. Ir vieni, ir kiti analizuoja senuosius tekstus lietuvių kalba, ir vieniems, ir kitiems svarbūs jų autorystės ir originalumo klausimai, tarpusavio ryšiai, vertimo problemos. Vertinant senuosius kalbos paminklus literatūriniu aspektu, būtinai paliečiami ir kai kurie kalbos, ypač leksikos, klausimai. Todėl visiškai suprantama, kad žymiausias senosios lietuvių literatūros tyrinėtojas profesorius Jurgis Lebedys visada buvo arti kalbos mokslo reikalų. Tačiau jo santykis su kalbotyra buvo ypatingas. Net kai pats nesiimdavo spręsti specifinių lingvistinių problemų, jis skatino jų tyrinėjimus; tai rodo ir J. Lebedžio straipsnių bendraautorių — visiems žinomų lietuvių kalbininkų — J. Kabelkos [1], J. Palionio [2], V. Urbučio [3] — pavardės. Rašydamas apie bet kurį leidinį ar autorių, J. Lebedys visada pabrėždavo jo reikšmę ne tik lietuvių literatūros, bet ir literatūrinės kalbos istorijoje. Kalbinių pastabų — bendro pobūdžio arba ir labai konkrečių — randame bene kiekviename darbe. Pavyzdžiui, monografijoje apie S. Stanevičių, turint galvoje jos apimtį, kalbos dalykams nėra skirta daug vietos: net ir apie anoniminės 1737 m. gramatikos perdirbimą ir perspausdinimą kalbama gana glaustai, akcentuojant pirmiausia išleidimo aplinkybes, kultūrines ir visuomenines sąlygas, S. Stanevičiaus požiūrį į lie-

---

[1] Kabelka J., Lebedys J. Ar tiksliai ir teisingai pateikiama praeities literatūra? (Apie tekstologinius klausimus).— Literatūra ir menas, 1957, gegužės 25 d. |=Lebedys J. Lituanistikos baruose (toliau — LB). V., 1972, t. 1, p. 330—338.

[2] Lebedys J., Palionis J. Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas.— Kn.: Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai. V., 1964, t. 3, p. 109—113 (=LB I 21—54).

[3] Lebedys J., Urbutis V. Du žemaitiški XVIII a. vidurio laiškai.— Baltistica, 1968, t. 4 (2), p. 293—306 (=LB I 184—200).

tuvių kalbą [4]. Tačiau ir šioje monografijoje apžvelgiami kai kurie literatūrinės kalbos raidos klausimai [5], charakterizuojama grožinė S. Stanevičiaus kūryba leksikos, sintaksės aspektais [6], pabrėžiama, jog būtina tirti kiekvieno rašytojo kalbą ir įvertinti jo vaidmenį literatūrinės kalbos raidoje [7].

Norėdami visapusiškai įvertinti J. Lebedžio nuopelnus lietuvių kalbotyrai, turėtume kalbėti ne tik apie spausdintus darbus, bet ir apie kitokią veiklą: nuolatinius kontaktus su kalbininkais, konsultacijas, patarimus, paskatinimus, disertacijų ir kitokių darbų recenzavimą ir t. t. Ne veltui jam dėkoja savo studijų pratarmėse ne tik J. Palionis [8], Z. Zinkevičius [9], bet ir V. Mažiulis [10], kurio tyrinėjamos problemos lyg ir nelabai siejasi su J. Lebedžio mokslinių interesų sfera. Pagaliau po profesoriaus mirties pasirodė du kalbininkų straipsniai, skirti jo atminimui. Z. Zinkevičius straipsnyje [11] analizuoja S. Slavočinskio giesmyno kalbą, kurios pirmasis tyrinėtojas buvo J. Lebedys. A. Girdenis, dedikuodamas savo straipsnį [12] J. Lebedžiui, matyt, jaučia jam dėkingumą už tokią paramą, kuri neatsispindi jokiuose spausdintuose darbuose. Visiškai suprantama, kad šiais aspektais apibūdinti J. Lebedžio veiklos neįmanoma: reikia manyti, kad ji išryškės kalbininkų atsiminimuose. O šiame straipsnyje pabandysime bent suminėti kai kuriuos kalbos klausimus, nagrinėtus paties J. Lebedžio studijose ir straipsniuose.

Visiems žinoma, kad J. Lebedys nepaprastai kruopščiai studijavo archyvinius dokumentus, ieškojo žinių apie senuosius autorius, kultūrinį gyvenimą, įvairias visuomenės gyvenimo apraiškas. Tiek daugelis jo išaiškintų faktų, tiek gerai argumentuoti apibendrinimai labai svarbūs literatūrinės kalbos istorijos tyrinėtojui. Lietuvių raštijos pasirodymas, knygų leidybos pradžia Didžiojoje Lietuvoje, pagaliau M. Daukšos fenomenas be J. Lebedžio darbų būtų ne tokie aiškūs. Veikiausiai labai svarbių duomenų kalbininkai būtų radę ir nebaigtoje studijoje apie lietuvių kalbą viešajame gyvenime XVII—XVIII a. Net ir surinkta medžiaga, paskelbta atskira knyga [13], gali patarnauti kalbininkams.

J. Lebedys nuolatos pabrėždavo, jog būtina tyrinėti senųjų raštų kalbą, tačiau buvo nepatenkintas, kad tie tyrinėjimai ne

---

[4] Lebedys J. Simonas Stanevičius.— V., 1955, p. 167—178.
[5] Ten pat, p. 239—240.
[6] Ten pat, p. 243—249.
[7] Ten pat, p. 257—258.
[8] Palionis J. Lietuvių literatūrinė kalba XVI—XVII a.— V., 1967, p. 4.
[9] Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija.— V., 1966, p. 9.
[10] Mažiulis V. Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai.— V., 1970, p. 7.
[11] Zinkevičius Z. S. M. Slavočinskio giesmyno (1646 m.) kalba.— Kn.: Žodžių formos ir jų vartosena (Lietuvių kalbotyros klausimai.— V., 1974, t. 15, p. 137—168).
[12] Girdenis A. Baltiškųjų *tj* ir *dj* refleksai 1759 m. „Žyvate".— Baltistica, 1972, t. 8 (2), p. 173—190.
[13] Lebedys J. Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime.— V., 1976.

visada yra tinkamos krypties. Recenzuodamas J. Palionio studiją „Lietuvių literatūrinė kalba XVI—XVII a.“, jis rašo: „Imant vien skirtumus ir beveik neliečiant bendrų dalykų, gali susidaryti ir iš dalies susidaro ne visai teisingas XVI—XVII a. lietuvių literatūrinės kalbos, ypač jos sintaksės, vaizdas. Atrodo, kad joje buvo vartojamos beveik vien svetimos lietuvių kalbai konstrukcijos, nusižiūrėtos iš kitų kalbų. Tas pat pasakytina ir apie frazeologiją. Norint išvengti šio pavojaus, tur būt, derėjo turėti prieš akis ir kitą kriterijų — drauge žiūrėti, kas XVI—XVII a. literatūrinėje kalboje buvo sava, lietuviška, gera, iš senovės paveldėta, nors žymiai ir nesiskyrė nuo dabartinės kalbos. Pagrindinis požiūris, atrenkant medžiagą, atrodo, turėjo būti — literatūrinės kalbos turtėjimas, tobulėjimas, liaudinių, gyvosios kalbos elementų gausėjimas, naujų gerų, kultūriniam gyvenimui reikalingų žodžių kūrimas“ [14]. Iš tikrųjų čia ne tiek priekaištas monografijos autoriui, kiek visų tyrinėjimų būklės konstatavimas ir skatinimas pakeisti jų kryptį. Visiškai natūralu, kad senuosiuose kalbos paminkluose pirmiausia buvo pastebėti tie faktai, kurių nėra dabartinėje kalboje. Kadangi daugeliui tyrinėtojų pirmiausia rūpėjo bendrieji kalbos istorijos, istorinės gramatikos, apskritai indoeuropeistikos klausimai, tai į įvairius archainius reiškinius kartais būdavo ir sąmoningai orientuojamasi. Todėl ir šiandien tiek apie visus senuosius kalbos paminklus, tiek apie atskirų leidinių kalbą mes dažnai sprendžiame gana paviršutiniškai: nelengva rasti kalbininkų nepastebėtą retesnį senųjų raštų žodį ar formą, bet visumos vaizdo neturime. Yra suregistruota daugybė atskirų autorių naujadarų, paprastai neprigijusių, bet ne visada aišku, ar net tas pats autorius vartoja ir jų sinonimų; žinome retų morfologinių formų, bet kartais net neaiškus jų dažnumas, lyginant su įprastomis dabartinėje kalboje. Suprantama, šios padėties pakeisti iš karto neįmanoma: reikia didelių parengiamųjų darbų, reikia sudaryti bent svarbiausių senųjų kalbos paminklų žodynus (registrus), reikia detaliai statistiškai ištirti įvairius tų raštų kalbos lygmenis. Cituotuosius J. Lebedžio žodžius, rodos, ir turėtume suprasti kaip skatinimą tokiems darbams. Pastaraisiais dešimtmečiais tokių tyrimų vis gausėja: be anksčiau išleisto Chilinskio biblijos žodyno [15], išspausdintas jau seniau parengtas M. Petkevičiaus katekizmo žodynas [16], K. Donelaičio raštų [17], M. Daukšos postilės [18] žodynai, K. Sirvydo „Punk-

[14] LB II 144.

[15] Kudzinowski Cz. Biblia litewska Chylińskiego. Nowy Testament. Tom III — indeks.— Poznań, 1964.

[16] Kruopas J. 1598 m. Merkelio Petkevičiaus katekizmo leksika.— Kn.: Iš lietuvių leksikologijos ir leksikografijos. V., 1970, p. 83—153.

[17] Kabelka J. Kristijono Donelaičio raštų leksika.— V., 1964.

[18] Kudzinowski Cz. Indeks-słównik do „Daukšos Postilė“.— Poznań, 1977.

tų sakymų“ veiksmažodžių indeksas [19], parašyta studija apie J. Rėzos leksiką [20], pasirodė reikšmingų Z. Zinkevičiaus straipsnių [21] ir t. t.

Beje, ir pats J. Lebedys, nagrinėdamas ar tik užsimindamas apie vieno ar kito rašytojo kalbą, paprastai akcentuoja ne kokias retas formas, archaizmus, skolinius, o bando pateikti apibendrintą charakteristiką. Sakysime, kalbėdamas apie M. Daukšos leksiką, jis pabrėžia sinonimų gausumą, aiškinasi, kodėl jų tiek daug vartojama, naujadarus bando klasifikuoti, ypač atkreipia dėmesį į prigijusius, t. y. jam pirmiausia rūpi, kuo M. Daukša praturtino lietuvių literatūrinę kalbą, kiek ta kalba buvo artima liaudies kalbai [22].

Senuosiuose lietuvių kalbos paminkluose dažnai pastebima įvairių tarmių elementų: tame pačiame tekste pasitaiko, pavyzdžiui, ir žemaitiškų, ir rytų aukštaičiams būdingų fonetikos ypatybių, kurias pastebėti palyginti nesunku; nekelia abejonių, kad ir kai kurios skirtingų tipų formos ar keli sinonimai vienam daiktui ar reiškiniui pavadinti negalėjo būti vartojami vienoje šnektoje. Paprastai kalbininkai šiuos dalykus aiškina sąmoningomis pastangomis įtikti kuo didesniam skaitytojų skaičiui, taip pat tuo, kad autoriai yra gyvenę įvairiose vietose, susipažinę su įvairiomis tarmėmis, kad kai kas yra redaktorių pakeista. Iš tikrųjų tarmių mišinį taip galima ir reikia aiškinti. Bet negalima ignoruoti ir galimos tiesioginės vienų raštų kalbinės įtakos kitiems, kuri dažnai lyg ir pamirštama. J. Lebedys labai daug dėmesio skyrė senųjų autorių tarpusavio ryšiams. Jis įtikinamai parodė, kad M. Daukša buvo susipažinęs su Rytų Prūsijos lietuvių raštais ir jais (bent B. Vilento) naudojosi, versdamas katekizmą ir postilę [23]; M. Daukšos katekizmo vertimu naudojosi 1605 m. katekizmo vertėjas, jo raštų įtaka jaučiama K. Sirvydo „Punktuose sakymų“ ir evangelijų (J. Jaknavičiaus?) rinkinyje „Ewangelie polskie y litewskie“ [24]. J. Lebedys įrodė, kad K. Sirvydo žodynu naudojosi S. Slavočinskis [25], o šio giesmių vertimais — S. Jaugelis Telega, rengdamas „Knygos nobažnystės“ giesmyną [26].

---

[19] Morkūnas K. Konstantino Širvydo „Punktų sakymų“ veiksmažodis (indeksas).— Kn.: Iš lietuvių kalbotyros istorijos. V., 1980, p. 109—221.

[20] Žulys V. Jono Rėzos raštų leksika. Dis. rankr., 1970.

[21] Zinkevičius Z. S. M. Slavočinskio giesmyno (1646 m.) kalba. Min. veik., p. 137—168; taip pat jo. M. Petkevičiaus katekizmo (1598 m.) tarmė.— Baltistica, 1970, t. 6 (2), p. 227—243; t. 7 (1), 1971, p. 67—86, taip pat jo. M. Mažvydo raštų kalba.— Baltistica, 1977, t. 13 (2), p. 358—371; 1978, t. 14 (1), p. 38—44; 1978, t. 14 (2), p. 139—146; 1979, t. 15 (1), p. 16—22; taip pat jo. Iš lietuvių istorinės akcentologijos (1605 m. katekizmo kirčiavimas).— V., 1975.

[22] Lebedys J. Mikalojus Daukša.— V., 1963, p. 308—320.

[23] Ten pat, p. 209—214, 261—269.

[24] Ten pat, p. 361—367.

[25] Slavočinskis S. M. Giesmes tikėjimui katalickam priderančios. Fotografuotinis leidimas / Paruošė Jurgis Lebedys.— V., 1958, p. 23—24, 26—27 (=LB I 133, 135).

[26] Ten pat, p. 49—51 (=LB I 152—153).

Tokių pastebėjimų galima būtų priskaičiuoti dar daugiau. Tačiau svarbiausia pabrėžti, kad J. Lebedys laikė šiuos klausimus reikalingais išsamesnių filologinių ir lingvistinių tyrinėjimų. Deja, iki šiol kalbininkų darbuose paprastai apsiribojama bendromis frazėmis apie vieno autoriaus įtaką kitam. Išsamesni tyrinėjimai gal padėtų geriau suvokti literatūrinės kalbos formavimosi procesą.

Labai reikšminga J. Lebedžio veiklos sritis — retų spaudinių ir rankraščių publikavimas. Jo iniciatyva perspausdintas pirmasis žinomas lietuviškas tekstas [27] pasidarė prieinamas kalbiniams tyrinėjimams. Labai kruopščiai parengtas S. Slavočinskio giesmyno fotografuotinis leidimas [28], smulkiosios tautosakos rinkinys [29], sudarytas iš J. Brodovskio ir kitų XVII—XVIII a. autorių užrašymų (daugiausia rankraščių), pagaliau S. Stanevičiaus dainų fotografuotinis leidimas [30] — visi šie darbai sudaro sąlygas sėkmingiau tyrinėti senųjų tekstų kalbą. Svarbiausia, kad visais tais tekstais galima visiškai pasikliauti: J. Lebedys nepaprastai daug dėmesio skyrė tam, kad tiek fotografuotiniai leidiniai, tiek perspaudai būtų tikslūs, nes tai labai aktualu kalbos tyrinėtojams. Literatūros mokslui vienas kitas rašmuo, net forma galėtų būti ir nelabai svarbūs. Dideli šių leidinių įvadiniai straipsniai ir komentarai, reikšmingi įvairiais aspektais, gali patarnauti ir lingvistiniams tyrinėjimams. Ar ne juose geriausiai atsispindi, kaip rengėjas vertina kiekvieną kalbos faktą, kiekvieną žodį, kiek įvairių kalbos mokslo žinių jis buvo sukaupęs.

Negalėdami aprėpti visų J. Lebedžio pastabų, kur nagrinėjami konkretūs kalbos faktai, plačiau sustosime prie dviejų minėtų leidinių — smulkiosios tautosakos rinkinio ir S. Slavočinskio giesmyno fotografuotinio leidimo.

Smulkiosios tautosakos rinkinyje medžiaga išdėstyta taip, kad ja patogu būtų naudotis tiems, kurie tyrinėja pačią tautosaką. Čia patarlės, priežodžiai ir mįslės suskirstytos pagal tematiką, o skyreliuose — pagal pirmojo žodžio pirmąsias raides. Patarlės, kurios originaluose yra pateikiamos drauge, čia atsiduria skirtingose vietose (nors nuorodos padeda nustatyti, kaip jos išdėstytos rankraštyje). Be to, nededami obsceniški ir bibliniai tekstai. Kalbos tyrinėtojams, žinoma, būtų geriau turėti tekstus, kuo tiksliau ir pilniau atspindinčius rankraštį. Tačiau J. Lebedys labai kruopščiai išstudijavo sunkiai išskaitomus rankraščius, pateikė tekstus rašyba, tiksliai atspindinčia originalą, transponavo juos bendrinės kalbos rašmenimis, pridėdamas išsamius komentarus ir daugelio žodžių ir formų paaiškinimus. Kartu suregistravo, kur tos pačios patarlės ar jų variantai užfiksuoti vėliau. Visa

[27] Žr. 2 išnašą.
[28] Žr. 25 išnašą.
[29] Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a. / Paruošė Jurgis Lebedys.— V., 1956.
[30] Stanevičius S. Dainos žemaičių.— V., 1954.

tai labai palengvina šių tekstų lingvistinę analizę. Dėl kai kurių dalykų galima būtų, žinoma, ir paabejoti. Pavyzdžiui, transponuojant į dabartinę bendrinę kalbą, keičiama ne tik fonetika, bet ir kai kurios morfologinės lytys *. Tačiau šie pakeitimai nelabai nuoseklūs: sakysim, paliekamos atematinių veiksmažodžių formos *eit, paliekt* ir t. t. (paprastai nepridedant 3 a. *-i,* nors kartais ji įrašoma laužtiniuose skliaustuose), bet *gražiji* (=gražyji) keičiama į *graži(o)ji* (p. 403), *parauges* (p. 257) — į *perauges* (matyt, čia laikoma fonetiniu *e* vertimu į *a*), g. sg. *delnos* vienur transponuojama *delno(s)* (p. 161), kitur — *delnos* (p. 623) ir pan. Originalo *Meddijei* transponuojamas į *medėjai* (p. 307), atematinė lytis *skaust'* komentaruose interpretuojama kaip sutrumpėjusi iš *skausta* (p. 61), nors turėtų būti *medijai* ir *skaust(i)*. Vargu ar reikėjo *Trubas* keisti į *triūbas* (p. 307), *karšiau* nederėjo be komentarų transponuoti į *karšau* (p. 83), nors originale tikriausiai yra klaida. Ne visai pavykę keli reikšmių aiškinimai, pvz., *griauju* (p. 277) aiškinama žodžiu *krankiu (Griauju kaip varna), gloda* (p. 394) — *šalin (Kad tavęs gloda būtų).* Iš tikrųjų pirmasis žodis čia, matyt, vartojamas perkeltine reikšme, o *gloda* (br. *głod*) reikšmės „prapultis, nebuvimas, stoka, galas (badas)" (LKŽ III 431) tinka ir šiam kontekstui. Šitokių netikslumų galima būtų rasti ir kiek daugiau, bet jų visiškai išvengti tokiame sudėtingame darbe nebuvo įmanoma. Pagaliau jie nelabai ką gali suklaidinti, nes greta pateiktas originalo tekstas leidžia nesunkiai pastebėti apsirikimus. O daugelis tiek tekstologinių komentarų, tiek atskirų žodžių aiškinimų nekelia abejonių ir rodo didelį autoriaus įžvalgumą.

Keli pavyzdžiai:

1. Posakį *Paskutinne minta* (vok. Es ist mit ihm aus „su juo baigta") J. Lebedys transponuoja *Paskutinę (?) minta* ir *minta* spėja esant esamojo laiko 3 a. (p. 75). Milkus jį laikė daiktavardžiu, o Neselmanas ir Kuršaitis šio daiktavardžio nežinojo. Nors Milkaus yra *Tai paskutinnė jo Minta* (skirtingai nuo J. Brodovskio), bet tikriausiai jis tik neteisingai interpretavo J. Brodovskio sakinį. Be reikalo, remiantis vien tik šiuo Milkaus sakiniu ir neatsižvelgiant į J. Lebedžio nuomonę, žodis *minta* „išlaikymas, pragyvenimas" įtrauktas į LKŽ VIII 232. Tiesa, prie *misti* LKŽ VIII 282 yra ir Brodovskio *Paskutinę minta,* bet čia, matyt, iš vieno žodžio padaryti du.

2. Patarlėje *Gyvensi — lobiuosi! Vyža lobį veši...* (p. 59) formą *lobiuosi* J. Lebedys visiškai pagrįstai laiko veiksmažodžiu, nors M. Miežinis jį buvo perdirbęs į *lobiuose.* Tokiu būdu „išgelbėtas" žodis *lobiuoti*: jis įrašytas ir į LKŽ VII 638 (tik gal be reikalo nurodoma ši J. Lebedžio knyga, o ne anoniminis patarlių ir priežodžių rinkinys, iš kurio ši patarlė paimta).

* Toliau šiame straipsnyje pavyzdžiai iš senųjų raštų pateikiami dabartiniais spaudmenimis.

3. Žodis *ėdžiu* pasakyme *Ėsk, ėdžiu galo negausi, jei kas neprimuš* J. Lebedžio interpretuojamas kaip vienaskaitos įnaginink as, nors Milkaus čia yra šauksmininkas *ėdžia*. Daug įtikinamiau, kad J. Lebedžio spėjimas teisingas. Tik kažkodėl LKŽ šis pavyzdys (Milkaus variantas) teduodamas prie žodžio *ėdžia* (II 1048), bet ne prie *ėdis* (II 1045).

4. Tais atvejais, kai žodis ar ir visas pasakymas nėra aiškus, nurodoma bent jau įvairių autorių jo interpretacijos. Taip aiškinami žodžiai *leilios* (p. 343), *pasaučiai* (p. 363) ir kai kurie kiti.

5. J. Lebedys nurodo ir netikslumus „Lietuvių kalbos žodyne" (buvo išėję tik du tomai), pvz., kad rašoma vienur *donylá*, o kitur *duonyla* (p. 423), kad tame pačiame pasakyme vienur rašoma *Ne ėsi padažytą, bet nulaižytą*, o kitur — *...padažyta,... nulaižyta* (p. 135), kad posakyje *Kad tu ant galgių pareitumbei* paskutinis žodis klaidingai užrašytas *paseitumbei* (p. 399) ir t. t. Rengiant antrąjį LKŽ leidimą, į kai kurias pastabas atsižvelgta, tačiau ne į visas: liko ir *donylá* bei *duonyla* (du žodžiai), liko ir *paseitumbei* (LKŽ II 1093).

6. Matyt, šiek tiek abejojama (p. 177), kaip interpretuoti formą *skela* „yra skolingas" pasakyme *Daugiaus skela ne kaip Plauku tur ant galvos* (transponuota — *Daugiau(s) skela (skeli?) nekaip plaukų tur(i) ant galvos)*, tačiau nurodoma, kad Brodovskio rašoma *skela* ir kitoje vietoje, kad Šleicheris rašo *skeli*, o F. Kuršaitis duoda pagrindines formas *skelių, skelėjau, skelėsiu, skelėti*. Taigi neaiški forma paliekama neišaiškinta, bet atkreipiamas į ją dėmesys.

Įvairius kalbos klausimus J. Lebedys palietė, tyrinėdamas S. Slavočinskio giesmyno kalbą. Fotografuotinio leidimo dideliame įvadiniame straipsnyje (p. 7—52) yra specialus skyrelis „Kalba" (p. 20—31), kuriame aptariamas giesmyno tarminis pagrindas, kai kurie morfologijos, leksikos, sintaksės dalykai, net rašyba. Be to, pridėti tekstų komentarai („Paaiškinimai", p. 343—427) ir retesnių žodžių žodynėlis (p. 429—536) — iš tikrųjų gana didelis ir išsamus daugelio žodžių (archaizmų, dialektizmų, naujadarų, vertinių, skolinių ir žodžių, dabar vartojamų kitokia reikšme) aiškinimas (630 antraštinių žodžių). Taigi čia konkretūs kalbos faktai nagrinėjami išsamiau negu bet kuriame to paties autoriaus darbe. Tai visiškai suprantama: S. Slavočinskio giesmyno kalba anksčiau nebuvo tyrinėta, kalbininkų darbais pasiremti nebuvo galima. Todėl šiame darbe ryškiausiai atsiskleidžia J. Lebedžio kalbininko žinios ir erudicija.

J. Lebedys konstatuoja, kad, nors ir ne visai akivaizdžiai, ryškėja žemaitiškas giesmyno kalbos pagrindas (p. 20—23), išvardija svarbiausias žemaitybes ir nustato, kad giesmyno rengėjas buvo žemaitis dūnininkas (t. y. pietų žemaitis). Tačiau jis turėjo pažinti ne tik savo tarmę, nors kai kurios nežemaitiškos ypatybės galėję atsirasti, redaguojant kitų tarmių atstovams (p. 24). Rytietybes jis linkęs aiškinti K. Sirvydo žodyno įtaka.

Vėliau šio giesmyno kalbą dialektologiniu aspektu išsamiai ištyrė Z. Zinkevičius[31]. Jis tiksliai lokalizavo giesmyno vertėjo tarmę (Nemakščių—Viduklės apylinkės), įrodė, kad giesmės pradžioje turėjo būti žemaitiškesnės, o paskui jos „aukštaitintos", t. y. jų kalba bandyta priartinti prie Kėdainių apylinkių šnektų. Z. Zinkevičiaus išvados nekelia abejonių, jos pagrįstos akivaizdžiais argumentais. Straipsnyje daug statistinių duomenų, kurių „kalba" visada pati įtikinamiausia. Tačiau čia svarbu pabrėžti ką kita: Z. Zinkevičiaus išvados ne tik nepaneigia, bet tik patvirtina J. Lebedžio pagrindinius teiginius. Svarbiausios tarminės ypatybės buvo pastebėtos teisingai, tarminis pagrindas nustatytas taip pat teisingai, kitų tarmių elementų kilmė aiškinama panašiai. Tiesa, čia yra vienas skirtumas: J. Lebedys v i s a s rytietybes buvo linkęs aiškinti K. Sirvydo žodyno įtaka, o Z. Zinkevičius įrodė, kad pats vertėjas turėjo būti susipažinęs su rytų aukštaičių tarme, nes yra rytietiškų žodžių ir formų, kurių nėra K. Sirvydo žodyne, nors K. Sirvydo žodyno įtaka nekelia abejonių[32]. Bet tai bene vienintelis atvejis, kur J. Lebedys sprendė lyg ir kiek skubotai. Turint galvoje tai, kad tarmės klausimą jis lietė tik greta kitų dalykų, išvadų tikslumas gali tik stebinti.

Žodynėlyje ne tik paaiškinamos žodžių reikšmės, bet ir daug papildomos informacijos: pažymima, ar jie yra K. Sirvydo žodyne ir M. Petkevičiaus katekizme, yra lyginimų su M. Daukšos raštais, nurodoma, kaip tie žodžiai interpretuojami LKŽ ir t. t. Kiek įmanoma, pateikiami žodžių atitikmenys lenkiškuose ir lotyniškuose originaluose, kuriuos pats J. Lebedys ir nustatė.

Peržiūrėję žodynėlį, rastume ir keletą netikslumų, abejotinų dalykų. Nevisiškai įtikinamas vieno kito žodžio reikšmės aiškinimas, kartais tos reikšmės perdėm susmulkinamos, neteisingai ar abejotinai interpretuojama viena ar kita forma: *mustim (Payki išmonia... ant mustim táwá apiákusi* SGII 5_{17-18}) laikomas žodžio *mūstis* kažkokiu linksniu, nors ir be klaidų atitaisymo, kuriame taisoma į *muštima* (SG pilnas egzempliorius J. Lebedžiui dar nebuvo žinomas)[33], rodos, galėjo būti aišku, kad tai yra žodžio *mūstymas* (=mąstymas) forma; prieveiksmis *Paykay* II 29_{10} priskirtas prie *paikus, -i, -iai,* nors reikėtų skirti ir variantą *paikai* (ne tik *paikiai*); g. sg. *paduksies* I 140_{12} interpretuojamas kaip žodžio *paduksė* forma, nors derėtų jį laikyti varianto *paduksis* kilmininku.

Panašūs smulkūs netikslumai čia minimi todėl, kad galima būtų įsivaizduoti, kaip kruopščiai parengtas šis žodynėlis: kokių didesnių apsirikimų jame nėra. Pagaliau net ir šitokios smulkmenos negali suklaidinti akylesnio tyrinėtojo: prie kiekvieno žodžio suregistruotos visos jo formos su labai gerai parinktais kon-

[31] Z i n k e v i č i u s Z. S. M. Slavočinskio giesmyno (1846 m.) kalba.— Min. veik., p. 137—168.

[32] Ten pat, p. 156—157.

[33] Ten pat, p. 149.

tekstais, užrašytais be jokių klaidų (!). Kilus kokiai abejonei, nėra reikalo net ieškoti tos formos pačiame giesmyne: reikia stebėtis, kiek pastangų dėta, kad būtų išvengta korektūros klaidų, nekalbant apie tai, jog ir pats žodynėlio rengėjas būtų galėjęs kai kur apsirikti.

Sudarinėjant senųjų kalbos paminklų žodynus, beveik neįmanoma visiškai tiksliai rekonstruoti visų žodžių pagrindines formas (šiuo atveju — antraštinį žodį). S. Slavočinskio giesmyno kalbos specifika sudaro dar ir papildomų sunkumų: greta žodžių, savo fonetika artimų bendrinei kalbai (pvz., *priewayzda* II 32_5), yra daug žemaitybių (*priwáyzdoy* II 11_{20}) ir rytietybių (*mustit* „mąstyti" II 48_{10}). Galima paabejoti, ar tikslinga buvo palikti šias fonetines tarmybes ir antraštiniuose žodžiuose (mažiau su dialektologija ir senaisiais kalbos paminklais susipažinusiam skaitytojui tai, žinoma, patogu), tačiau pasirinktuoju būdu rekonstruojama labai vykusiai: iš 330 antraštinių žodžių abejotini atrodo bene tik šie:

a. *apvildgmas. (Teykies áteyti mán ánt pádeimá Tráukdáms nuog piktu máne ápwildimá* II 44_{14}; *Kurisay giełbeia sawa mus vżgimime Asancius welina apwildime* I 69_{13}): tiek reikšmė „užvaldymas, pavergimas", tiek rimavimas su *pádeimá, vżgimime* verčia rekonstruoti n. sg. *apvildimas,* sietiną su *ap-vilsti,* o ne su *ap-vildyti.* Visiškai įtikima, kad čia tėra korektūros klaida: prie šio žodžio nurodomas P. Skardžiaus veikalas ir M. Daukšos postilės 114 puslapis, tačiau P. Skardžius kalba tik apie veiksmažodį *apvilsti,* o Daukšos yra 3 praes. *apwilst* 114_{15} ir 3 praet. *apwiłdo* 114_{39}.

b. *intikintas (Duokig intikintiemus, Tawesp dusauiantemus, Meyle sawa skalsinga):* tiek reikšmės aiškinimas „tikintysis", tiek ir visas kontekstas rodo, kad tekste yra ne part. praet. pas., o part. praes. act. d. sg. m. forma (*intikįs,* o ne *intikintas*).

c. *kumstė:* vienintelis pavyzdys *kumstiemis* I $76a_{20}$ nelabai leidžia be jokių komentarų rekonstruoti variantą *kumstė* (o ne *kumštė*).

d. *pakitęs* (=pakietęs): aiškiai suvokiama, kad čia yra šaknis *kiet-,* bet, jeigu būtinai norėta pateikti žemaitišką variantą, jį būtų reikėję rašyti su *y* (tą patį reikia pasakyti ir apie žodį *silvartas,* šalia kurio tėra nuoroda į *sielvartas*).

e. *prispauda:* čia net neaišku, ar manoma, kad priešdėlis yra *pri-,* ar tik bk. *prie-* atitikmuo.

f. *eija:* tekste yra *Eia* I 31_8, 31_{16}, todėl antraštinio žodžio rašyba niekaip nepaaiškinama (gal korektūros klaida?).

Galima būtų pridurti, kad žodynėlyje nerandame žodžio *citara* (*cytaromis* I 40_{22}, *cytaros* II 21_2), gal pasigestume dar vieno kito, tačiau minėti trūkumai, rodos, nedarytų gėdos nė vienam kalbininkui.

„Paaiškinimuose" daugiau dėmesio kreipiama į turinį, tačiau yra ir nemaža žodžių bei formų aiškinimų (pagaliau ir turinio

komentavimas labai reikšmingas kalbos tyrinėtojams). Pavyzdžiui, visiškai įtikinamai parodyta, kad LKŽ II 328 *dausus* yra fikcija: jis užfiksuotas tik SG II 101_{19} (O *lipsnose but dausiose Prágáro ne leyzdams),* be to, pirmoji raidė ne visai aiški (gali būti *d*); tikriausiai tai yra korektūros klaida vietoj *baysiose.* Tiesa, negalima sutikti, kad *gierbiemot* „gerbiame tave" I 58_{13} ir *Wadinamot* „vadiname tave" II 86_5 yra korektūros klaidos: šios formos turi žemaitiškojo tipo 1 pl. galūnę su postpozicija *-t(i) (*-mā+ti),* plg. refl. *sukamos.* Nereikėjo korektūros klaida laikyti ir *Irogi*[34] „yra gi" I 132_6.

Čia suminėjome daugiausia įvairius netikslumus, tačiau reikia prisiminti, kad J. Lebedys tyrinėjo giesmyno kalbą prieš ketvirtį amžiaus, kai dar nebuvo pasirodę kapitaliniai dialektologijos, literatūrinės kalbos istorijos, istorinės gramatikos ir įvairių dabartinės bendrinės kalbos sričių veikalai. Turint tai galvoje, reikia pripažinti, kad J. Lebedys ne tik „nupūtė dulkes nuo Š. Slavočinskio giesmyno"[35], bet ir pateikė puikią kalbos studiją. Šis tyrinėjimas ne tik neprarado savo vertės, bet ir negali prarasti: interpretacija, išskyrus vieną kitą smulkmeną, nekelia abejonių.

Nėra reikalo išvardyti visus J. Lebedžio nuopelnus lietuvių kalbotyrai. Geriausias įvertinimas — nuolatinis jo darbų citavimas ir nuorodos įvairiuose kalbininkų darbuose (pvz., J. Palionio studijoje „Lietuvių literatūrinė kalba XVI—XVII a." J. Lebedžio pavardė išnašose užrašyta apie 40 kartų). Pasakytina, kad jis turėjo savo nuomonę ne tik literatūrinės kalbos istorijos, bet ir kitais kalbos mokslo klausimais, plg. jo pastabas apie „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" pirmąją redakciją[36] arba S. Keinio disertacijos recenziją[37].

J. Lebedys visada rėmėsi kalbininkų darbais, bet juos vertino kritiškai. Pats būdamas linkęs į apibendrinimus, nevengė ir pačių smulkiausių faktų detalios analizės. Be to, nė vienos bent kiek abejotinos išvados jis nepateikė kategoriškai. Jei kartais ir apsirikdavo dėl kokios smulkmenos, tai esminiai teiginiai visada būdavo gerai apgalvoti ir argumentuoti. Todėl, net kilus abejonei dėl vienos ar kitos J. Lebedžio hipotezės, reikia gerai pagalvoti, ar ji tikrai klaidinga. Čia negalima neprisiminti pamokomos diskusijos dėl prozodinių ženklų K. Donelaičio autografuose. J. Lebedys buvo įsitikinęs, kad prozodinius ženklus savo rankraščiuose dėliojo pats K. Donelaitis[38]. Jis pateikė vieną, bet svarų argumentą: šie ženklai yra ir ant tų žodžių, kurie paties autoriaus išbraukti ir pakeisti kitais. Bet ši hipotezė susilaukė

---

[34] Ten pat, p. 167 (102 išnaša).

[35] Vanagas V. Jurgis Lebedys mokslininkas ir pedagogas.— Kn.: Literatūra, 1971, t. 14 (1), p. 9.

[36] LB II 132—139.

[37] LB II 148—152.

[38] Lebedys J. K. Donelaičio autografų leidinys.— Kn.: Literatūra ir kalba. V., 1957, t. 2, p. 414—416 (=LB II 38—40).

gana rimtos kritikos [39], ir atrodė, kad J. Lebedys vis dėlto klydo: pedantiškas tų ženklų žymėjimas (skirtingu rašalu!) net laiškuose cituojamose eilutėse, rodos, niekaip negalėtų būti paaiškinamas. J. Lebedys, nekreipdamas dėmesio į kvietimą pripažinti klaidą, į šią kritiką neatsakė: reikia manyti, kad, neturėdamas naujų argumentų, bet ir toliau laikydamasis ankstesnės nuomonės, nutarė palaukti. Ir tikriausiai buvo teisus: analizė, atlikta Lietuvos TSR teismo ekspertizės mokslinio tyrimo institute, labiau remia J. Lebedžio hipotezę (nors, kiek galima spręsti iš L. Gineičio parašyto K. Donelaičio „Raštų" įvado, ekspertizės duomenys visai aiškaus atsakymo nedavė) [40]. Atrodo, kad J. Lebedys, neturėdamas pakankamai argumentų, nevengdavo remtis ir intuicija, tik niekada ja nepiktnaudžiavo. Intuicija be patirties — neįmanoma. Tiesa, iš J. Lebedžio darbų beveik negalima suvokti, kaip atsirado ta patirtis: į lietuvių filologijos tyrinėjimus įsijungė subrendęs mokslininkas, visada žvelgiąs į priekį, į ateitį, visada turėjęs daug idėjų ir sumanymų, kurių realizavimą laikė ne savo paties, o bendru reikalu.

KNYGŲ PASAULYJE

Vladas Žukas

Vienoj metodinio pobūdžio paskaitoj Jurgis Lebedys pacitavo seną lotynišką posakį: „Qui scit, ubi scientia sit, ille est proximus habenti" („Kas žino, kur yra žinių, tas jas beveik turi") [1]. Toji sentencija pažymi, kad informacijos, bibliografijos šaltiniai yra labai reikšmingi ieškantiems reikalingų žinių. Per visą savo mokslinės ir pedagoginės veiklos laiką J. Lebedys daug dėmesio skyrė bibliografijai. Apie medžiagos rinkimą ir jos tvarkymą rašė metodinėse paskaitose (išleistos po autoriaus mirties atskira knygute „Kaip studijuoti"), pats dirbo praktinį bibliografinį darbą — sudarinėjo rodykles.

Bibliografija, anot profesoriaus, yra mokslas apie knygas, jų aprašymą. Ji apibūdina spaudinius ir rankraščius išorės ir turinio atžvilgiu, juos klasifikuoja [2]. J. Lebedys ragindavo studentus ir disertantus nuodugniai pažinti bibliografiją, išmokti naudotis rodyklėmis, pagalbiniu aparatu, papildymais. Specialistas turi būti susipažinęs su bibliografiniais žurnalais, dešimtainės klasifikacijos schema (nurodė V. Ruzgo „Bibliotekoms vadovėlį".— K.,

[39] Korsakas K. Prierašas prie recenzijos.— Kn.: Literatūra ir kalba. V., 1957, t. 2, p. 420—421; Korsakas K. Dar kartą dėl K. Donelaičio rankraščių.— Kn.: Literatūra ir kalba. V., 1961, p. 573—591.

[40] Donelaitis K. Raštai.— V., 1977, p. 22—27.

[1] Lebedys J. Kaip studijuoti.— V., 1971, p. 25.

[2] Ten pat.

1937)[3]. Svarbiausiais lituanistikos informaciniais šaltiniais laikė žurnalus „Knygos“ (1922—1924) ir „Bibliografijos žinios“ (1928—1943), V. Biržiškos veikalą „Lietuvių bibliografija“ (1924—1939, d. 1—4). Be to, profesorius kreipė dėmesį į vadovėliuose bei monografijose esamus literatūros sąrašus, senosios lietuvių literatūros medžiagą G. Korbuto veikale „Lenkų literatūra“ (t. 1—4). Vertino tęstinius lituanistikos leidinius, kuriuose daug bibliografinės medžiagos. Tai „Tauta ir žodis“, „Archivum philologicum“, „Mūsų senovė“, „Senovė“, „Darbai ir dienos“, „Praeitis“, žurnalas „Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft“ (1880—1912)[4]. J. Lebedys rašė, kad specialistas turi domėtis naująja savo srities bibliografija[5]. Iš kitų tautų literatūroms skirtų metodologinių informacinių darbų profesorius yra rekomendavęs rusų literatūros istoriko ir bibliografo P. Berkovo[6] ir lenkų tyrinėtojo J. Starnovskio[7] knygas.

Savo srities bibliografinę medžiagą turįs rinkti pats specialistas. Jos kaupimas, anot profesoriaus, esąs nepertraukiamas procesas, kuris trunka visą gyvenimą. Reikią žinoti, kas, kieno ir kur rašyta. Bibliografinę medžiagą J. Lebedys patarė fiksuoti kortelėse, studijuotus dokumentus aprašyti detaliai. Jeigu tai rankraštis arba retas spaudinys, reikia pažymėti biblioteką, kurioje jis laikomas, užrašyti šifrą. Vien bibliografinio aprašo nepakanka — reikia trumpai aptarti dokumento turinį. Bibliografinių užrašų korteles geriausia suklasifikuoti laikotarpiais (senoji literatūra, XIX amžius) arba pagal atskiras mokslo sritis, pavyzdžiui, knygos istorija[8] ir kt. Pravartu turėti iššifruotų pseudonimų sąrašus bei kitą pagalbinę informacinę medžiagą.

Detaliau aptardamas tyrinėjimų metodiką, J. Lebedys pažymėjo, kad bibliografinės medžiagos surinkimas yra pirmasis mokslinio darbo etapas (po preliminarinio plano sudarymo). Literatūra temai turi būti renkama planingai: suregistruoti teoriniai-metodiniai darbai, tiesiog su tiriamąja problema susijusi ir su ja tiesiog nesusijusi medžiaga (apie laikotarpį, analogiškus ir priešingus reiškinius)[9]. Pageidavo, kad literatūros sąrašai būtų dedami prie mokslo darbų. Bibliografinis tikslumas buvo vienas iš pagrindinių J. Lebedžio reikalavimų mokslo darbui. Tuo atžvilgiu profesorius buvo reiklus sau ir kitiems.

Bibliografijos šaltiniais profesorius plačiai operuodavo mokslo darbuose — iš jų sėmėsi informacijos, rinko medžiagą rodyklėms. Kartais bibliografijos šaltinis tapdavo svarbiu istoriniu do-

[3] Ten pat.
[4] Ten pat, p. 27.
[5] Ten pat, p. 28.
[6] Берков П. Введение в технику литературоведческого исследования.— Л., 1955.— 154 с.
[7] Starnowski J. Warsztat bibliograficzny hystoryka literatury polskiej.— Warszawa, 1957.— 284 c.
[8] Lebedys J. Kaip studijuoti, p. 28.
[9] Ten pat, p. 54.

kumentu, paliudijančiu neišlikusį lietuvišką rankraštį arba spaudinį. J. Lebedį domino ir toks klausimas: kada vienas ar kitas spaudinys pirmą kartą pateko į bibliografinius darbus. Senose bibliografijos rodyklėse, bibliotekų kataloguose, sąrašuose profesorius ieškojo duomenų lietuvių literatūros, spaudos, kultūros istorijai. Vienas iš spaudinių tyrimo metodų buvo jų bibliografinis apibūdinimas. J. Lebedžio darbuose aptinkame nedidelius skyrius, kur detaliai bibliografiškai aprašyta knyga. Antai monografijoje „Mikalojus Daukša" yra poskyris „Bibliografinis apibūdinimas. Lotyniškoji prakalba" [10]. Čia aptartas J. Vujeko postilės 1599 m. lietuviškas leidimas: duotas jo aprašas, apibūdintos tipografinės ypatybės, suteikta žinių apie išlikusius egzempliorius ir kt. J. Lebedžio straipsnyje apie S. Slavočinskio 1646 m. giesmyną yra poskyris „Bibliografiniai duomenys" [11], kur aptarti vilniečio bibliografo A. Jocherio užfiksuoti duomenys apie šį leidinį.

J. Lebedys yra parašęs istoriografinių darbų, kurie buvo išspausdinti atskirai arba įjungti į monografijas kaip savarankiški skyriai. Vienas iš pirmųjų stambesnių J. Lebedžio mokslinių darbų buvo apie 1948—1949 m. parašytas straipsnis „K. Donelaičio raštų leidimai ir vertimai". Jis buvo skirtas tuo metu spaudai rengtiems K. Donelaičio „Raštams". Knyga nepasirodė, bet išliko straipsnio korektūrinis egzempliorius. Vėliau jis buvo įdėtas į J. Lebedžio darbų rinkinį „Lituanistikos baruose" [12]. Folkloristinėje knygoje „Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII amžiuje" yra istoriografinis skyrius „Pirmieji smulkiosios lietuvių tautosakos rinkiniai" [13].

Literatūros istorijai ir bibliografijai svarbūs yra J. Lebedžio tyrinėjimai, aiškinantys kai kurių knygų bei rankraščių, atskirų kūrinių autorystę. Antai Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinėje bibliotekoje esamą apie 1675 m. parengtą dviejų tomų vokiečių—lietuvių kalbų žodyną „Clavis Germanico-Lithvana" jis priskyrė F. Pretorijui [14]. J. Lebedys nustatė, kad S. Slavočinskis savo knygai giesmes vertė iš lenkų poeto S. Jagodinskio giesmyno (XVII a. pirmoji pusė), o psalmes iš J. Kochanovskio eiliuoto „Dovydo psalmyno" (Krokuva, 1578) [15]. Profesorius tyrinėjo 1769 m. Karaliaučiuje išleistos brošiūros „Gromata vieno gaspadoriaus būrams apie ganyklų perdalijimo naudą" autorystės pro-

---

[10] Lebedys J. Mikalojus Daukša.— V., 1963, p. 237—250.

[11] Lebedys J. 1646 metų giesmynas.— Kn.: Slavočinskis S. M. Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. V., 1958, p. 8—12.

[12] Lebedys J. Lituanistikos baruose.— V., 1972, t. 1, p. 237—262.

[13] Lebedys J. Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a.— V., 1956, p. 5—40.

[14] Ten pat, p. 508—512.

[15] Lietuvos TSR bibliografija: Knygos lietuvių kalba. 1547—1861.— V., 1969, t. 1, p. 369—370.

blemą [16]. Jis paneigė V. Biržiškos nuomonę esą ją parašęs K. Donelaitis ir įrodinėjo, kad tai greičiausiai jo atliktas vertimas. J. Lebedys atmetė S. Daukanto ir kitų spėjimus, kad pirmieji M. Daukšos darbai buvo popiežiaus Grigaliaus XIII bulės „In coena Domini" vertimas į lietuvių kalbą, ir versiją apie 1588 metų pamokslų rinkinį „Omilje" [17]. Profesorius yra papildęs lietuvių nacionalinę bibliografiją nežinomais spaudiniais. Antai Krakių bažnyčios inventoriuje jis surado iki tol nežinomą, prieš 1637 m. išleistą evangelijų rinkinį lenkų ir lietuvių kalbomis („Euangelie polskie y litewskie małe") [18].

Bibliografijai ir knygotyrai įdomus 1947 m. J. Lebedžio parengtas S. Daukanto raštų leidimo planas-prospektas. (Tuo metu jis dirbo Lietuvių literatūros institute moksliniu bendradarbiu.) Į 1-ąjį leidinio tomą jis buvo numatęs įdėti istoriografinį-tekstologinį tyrinėjimą „S. Daukanto raštų leidimai ir redagavimas". Iš ten pat pateiktos straipsnio anotacijos matome, kad jame norėta nušviesti tokius klausimus: „Paruošimas spaudai ir išspausdinimas ano meto sąlygomis. Paties S. Daukanto paruošti leidimai. Leidėjai, lėšos, tiražai, platinimas. XIX a. pabaigos leidimai. Leidimai po Pirmojo pasaulinio karo ir tarybinėj Lietuvoj" [19]. Be to, plano autorius numatė ištirti tekstų redagavimą, originalo iškraipymus publikacijose, leidinių recenzijas ir spaudos atsiliepimus. Straipsnyje turėjo būti aptarti naujo 10-ties tomų raštų leidimo redagavimo principai [20].

Pirmajame S. Daukanto „Raštų" tome turėjo pasirodyti jam skirta bibliografijos rodyklė. J. Lebedys aptarė jos turinį, parašė planą. Jame atsispindi tyrinėtojo pažiūros į personalinę bibliografiją, į tokio darbo struktūrą. Literatūrą rodyklėje jis siūlė sugrupuoti teminiu principu į tokius skyrius: 1. Biografinė medžiaga; 2. S. Daukantas istorikas; 3. S. Daukanto kalba; 4. Leidinių recenzijos; 5. Apžvalginiai straipsniai; 6. Minėjimų aprašymai; 7. Vertimai į kitas kalbas ir kt. Rodyklė, anot J. Lebedžio, turi būti anotuota — pažymėta, kuriuose darbuose apie rašytoją duodama naujos medžiagos, iškeliami nauji kūrybos aspektai, o kur tik kompiliacija, ankstesnių kartojimas [21]. Tos profesoriaus pastabos svarbios tiriant lietuvių literatūros bibliografijos raidą ir jo paties sudarytų rodyklių mokslines koncepcijas bei jų metodiką.

Antrajame raštų tome J. Lebedys buvo numatęs išspausdinti S. Daukanto archyvo aprašymą. Atskirą poskyrį numatė tame archyve esamai bibliografinei medžiagai. Jame turėjo būti paskelb-

---

[16] Lebedys J. Lietuviškos 1769 metų brošiūros autorystės klausimu.— Kn.: Literatūra ir kalba, 1965, t. 7, p. 168—183.

[17] Lebedys J. Mikalojus Daukša, p. 191—194.

[18] Ten pat, p. 365—366.

[19] Lebedys J. Lituanistikos baruose, t. 2, p. 280.

[20] Ten pat.

[21] Ten pat, t. 2, p. 280—281.

tas rašytojo asmeninės bibliotekos katalogas. Knygotyrai reikšmingas yra J. Lebedžio užplanuotas įvadinis straipsnis „S. Daukantas ir knygų pasaulis". Iš straipsnio anotacijos matome, kad jame norėta aptarti tokius klausimus: S. Daukanto bibliografinis išsilavinimas, jo bibliografinių užrašų pobūdis, šaltiniai (bibliografiniai leidiniai ir žurnalai), chronologija, reikšmė [22]. Taip pat buvo numatyta aptarti S. Daukanto biblioteką (knygų įsigijimas, jų savininko pagrindinės ir antraeilės domėjimosi sritys). Rašytojo knygas buvo siūloma suskirstyti dalykiniu principu, pateikti jų statistiką turinio, kalbų atžvilgiu, sulyginti išlikusias knygas su paties savininko sudarytu katalogu [23].

Platus bibliografinių ir knygotyrinių darbų planas buvo tik iš dalies įvykdytas: O. Miciūtė aprašė S. Daukanto rankraščius [24], J. Lebedys ištyrė S. Daukanto biblioteką [25]. Savo darbe J. Lebedys pateikė žinių apie biblioteką ir jos likimą, aptarė paties rašytojo sudarytą katalogą, įdėjo laiškų ištraukų apie knygas. S. Daukanto bibliotekos kataloge pažymėtas knygas J. Lebedys suklasifikavo sistemine tvarka į dešimtį skyrių (Istorija; Literatūra; Teisė, politika; Kalbotyra, praktinis kalbos mokslas; Geografija, kelionės ir kt.). Skyrių viduje knygos dar detaliau susistemintos pagal jų turinį. Antai istorijos veikalai suskirstyti į tokius poskyrius: Teoriniai istorijos klausimai ir pagalbiniai mokslai; Istoriniai šaltiniai (Lietuvos, prūsų ir latvių istorijai; Rusų ir lenkų istorijai); Lietuvos istorija; Prūsų ir latvių istorija; Graikų ir romėnų istorija; Rusų, lenkų, slavų istorija; Kitų tautų istorija. Panašiai knygos suskirstytos ir kituose skyriuose. Autorius nurodė kiekvienos tematinės grupės veikalų skaičių, svarbesnius leidinius (davė jų sutrumpintą aprašą).

Pasirėmęs paties rašytojo sudarytu knygų katalogu, Lietuvių mokslo draugijai jo giminaičio F. Kauneckio 1913 m. dovanotų knygų inventoriniu aprašymu, be to, de visu peržiūrėjęs dovanotąsias knygas (15 veikalų buvo dingę), J. Lebedys restauravo S. Daukanto biblioteką. Joje paliko ir tas knygas, kurios, sprendžiant iš įrašų jose, priklausė giminaičiams arba kitiems asmenims (S. J. Lopacinskiui, L. Montvidui ir kt.), bet kartu buvo dovanotos Mokslo draugijai. Restauruotos bibliotekos knygas J. Lebedys suskirstė pagal jų turinį į 14 skyrių. S. Daukanto biblioteka, kurią pažįstame iš jo paties sudaryto katalogo, gerokai skiriasi nuo restauruotosios ne tik dydžiu, bet ir veikalų tematika — padaugėjo vadovėlių, beletristikos, tikybinės literatūros. J. Lebedys atkreipė dėmesį į S. Daukanto knygų išorę, gerą įrišimą, jose pasitaikančius įrašus.

---

[22] Ten pat, p. 281.
[23] Ten pat, p. 282.
[24] Miciūtė O. Simano Daukanto rankraštinis palikimas.— Kn.: Lietuvių literatūros instituto darbai. V., 1947, t. I, p. 177—225.
[25] Lebedys J. Simano Daukanto biblioteka.— Kn.: Lietuvių literatūros instituto darbai. V., 1947, p. 51—72.

S. Daukanto bibliotekos tyrinėjimas yra pirmas mokslinis tos srities lietuvių knygotyros darbas. J. Lebedžio atlikta S. Daukanto bibliotekos analizė davė vertingų duomenų rašytojo kūrybinei laboratorijai, moksliniams interesams, jo dvasiniam pasauliui pažinti. Darbas svarbus ir dėl tyrimo metodikos. Aišku, J. Lebedžio apžvalga negali pakeisti išsamaus mokslinio S. Daukanto bibliotekos katalogo, ir šis darbas dar laukia savo bibliografo.

Labai svarbus šaltinis J. Lebedžio mokslinio darbo metodikai pažinti yra po autoriaus mirties išleista knyga apie lietuvių kalbą XVII—XVIII a. viešajame gyvenime[26]. Savo pobūdžiu ir turiniu tai unikalus leidinys visoje lietuvių spaudos istorijoje. Jame pateikta išstudijuotų šaltinių aprašai, užfiksuoti tiriamai problemai svarbūs duomenys ir darbo autoriaus pastabos. Pagal šaltinių pateikimo formą — tai bibliografinis istoriografinis veikalas, pagal tiesioginę paskirtį — galutinai parengta medžiaga mokslinei monografijai su aiškiu darbo planu, problematika, koncepcijomis, net atskiromis tezėmis, teiginiais. Autoriaus pastabos, pabraukimai rodo jo pozicijas, požiūrį į dokumentuose užfiksuotus faktus, duomenis, mintis. Leidinio sudarytoja V. Zaborskaitė rašo, kad, skelbiant J. Lebedžio surinktą medžiagą, buvo siekiama ne tik paskelbti naujos, mokslinėje apyvartoje nebuvusios medžiagos, bet ir perteikti rašyto veikalo koncepciją, parodyti, kuria linkme jis medžiagą rinko, į ką kreipė dėmesį, o iš dalies — ir kaip ją interpretavo[27]. Tad leidinys svarbus ne tik dėl jame pateiktos vertingos istorinės medžiagos, bet ir dėl užfiksuotų darbo autoriaus koncepcijų.

Knygotyrai svarbus skyrius „Žinios apie lietuviškas knygas". Iš spaustuvių pajamų ir išlaidų knygų, sutarčių bei piniginių atsiskaitymų, išspausdintų, parduotų ir knygynuose esamų knygų sąrašų autorius sukaupė daug medžiagos apie lietuviškų knygų leidimą, tiražus, prekybą jomis. Iš archyviniuose dokumentuose surastų knygų spausdinimo išlaidų ir pajamų už parduotus egzempliorius J. Lebedys apskaičiavo jų tiražus[28]. Knygoje autorius pateikė dokumentų ištraukų apie bibliopolus (knygų pirklius). Lietuviškų ir lituanistinių knygų paplitimą parodo mokyklų, vienuolynų ir privačių bibliotekų katalogai, įrašai testamentuose, bažnyčių vizitacijų dokumentuose, inventoriuose. Juose daugiausia atsispindi XVIII a. antrosios pusės leidiniai. Svarbus yra pagal bibliotekų katalogus sudarytas Vilniaus universitete buvusių lietuviškų, latviškų ir lituanistinių knygų sąrašas (apie 50 vienetų)[29]. Analogiškas knygų sąrašas (30 vienetų) sudarytas pagal Kretingos pranciškonų vienuolyno bibliotekos katalogą[30].

---

[26] Lebedys J. Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime.— V.: Mokslas, 1976.— 278 p.

[27] Ten pat, p. 4.

[28] Ten pat, p. 98—105.

[29] Ten pat, p. 121—122.

[30] Ten pat, p. 111—112.

Tų bibliotekų kataloguose atsispindi ir vėlesni, XIX a. pradžios, leidiniai.

J. Lebedžio surinkti duomenys papildo žinias apie senąsias lietuvių knygas, jas leidusias spaustuves, apie knygų prekybos būklę, bibliotekas. Skyriaus „Žinios apie lietuviškas knygas" medžiaga, nors detaliau neatskleista, nekomentuota, yra labai svarus įnašas į lietuvių knygotyrą.

Bibliografinę medžiagą apie lietuvių literatūrą, spaudą, kultūros istoriją J. Lebedys rinko visą gyvenimą, nuo studijų Kauno universitete metų. Jo asmeniniame archyve yra užrašų knygutė su gausia bibliografine medžiaga. Dauguma įrašų joje, be abejo, yra iš studijų metų (universitetą baigė 1937 m.). Užrašai vis papildomi iki 1939 m. Knygutėje yra įdomus literatūros mokslo ir meno istorijos knygų sąrašas — daugiau kaip 90 veikalų rusų, lenkų, prancūzų ir vokiečių kalbomis. Jų tematika gana įvairi: literatūros teorija, estetika, meno psichologija ir kt. Užfiksuota knygų apie N. Gogolio, I. Turgenevo, A. Bloko kūrybą.

Knygutėje yra ir plati abėcėlinė lietuvių literatūros rodyklė. 1-ajame skyriuje suregistruotos grožinės literatūros knygos (prie kai kurių, matyt, vėliau pažymėti Vilniaus universiteto bibliotekos šifrai), įvairiuose leidiniuose išspausdinti kūriniai. Antai čia nurodyta daugiau kaip 40 J. Biliūno knygų ir publikacijų sąrašas. 2-ąjį rodyklės skyrių sudaro platus literatūros mokslo darbų sąrašas. Jame suregistruotos knygos, straipsniai, recenzijos (J. Biliūnui skirta 40 darbų, Žemaitei 23). Knygutėje yra nedidelis grožinės literatūros vertimų į lietuvių kalbą sąrašas. Iš viso užregistruota daugiau kaip 2000 vienetų. Bibliografinis aprašas kiek sutrumpintas (analiziniame apraše nepažymėti puslapiai), tačiau visiškai pakankamas užregistruotai literatūrai identifikuoti.

J. Lebedžio bibliografiniai užrašai rodo jo intelektualinius ir literatūrinius interesus, bibliografinės medžiagos kaupimo sistemą. Knygų užsienio kalbomis sąrašas vertingas J. Lebedžio literatūrinės mokyklos, jo estetinių pažiūrų tyrinėtojams.

Labai gausią bibliografinę medžiagą J. Lebedys surinko tarybiniais metais. Jos kaupimas buvo susijęs su moksliniu ir pedagoginiu darbu. Dalis tos medžiagos liko kartotekoje, dalis susisteminta ir paskelbta bibliografinėse rodyklėse. Kartotekose aprašyti dokumentai apima visą profesoriaus tyrinėtą laikotarpį — XVI a.—XIX a. pirmąją pusę. Daugiausia medžiagos yra apie rašytojus M. Daukšą ir S. Stanevičių bei jų gyventą epochą, kitus to laikotarpio Lietuvos kultūros veikėjus. Archyve esama bibliografinė medžiaga skirstytina į tris grupes: 1. Kortelių rinkinys vokuose su Lietuvos TSR centrinio valstybinio archyvo ir Vilniaus rankraštyno dokumentų aprašais. 2. Mažo formato kortelės (apie 300) vokuose daugiausia apie XIX a. pirmosios pusės Lietuvos ekonomiką, politinį gyvenimą, švietimą ir kultūrą, spaudos veikėjus bei rašytojus. 3. Standartinio kataloginio formato kortelių kartoteka (apie 650 vienetų). Čia sukaupta įvairius laiko-

tarpius ir įvairius rašytojus, spaudos veikėjus liečianti bibliografinė medžiaga lietuvių, rusų, lenkų, vokiečių, prancūzų, lotynų ir kt. kalbomis. Kartotekoje iš dalies atsispindi profesoriaus mokslininiai ryšiai (pasitaiko kitų asmenų rašytų arba kitiems skirtų kortelių). Bibliografinis aprašas kortelėse sutrumpintas, bet pakankamas dokumentui identifikuoti. Dalis literatūros turi trumpas anotacijas arba lakoniškas pastabas apie jos vertę. Literatūra kortelėse pateikta dvejopai. Dažniausiai įvairūs leidiniai aprašyti pagal autorių arba antraštę kiekvienas atskiroj kortelėj. Yra nemažai atvejų, kai kortelėse nurodytos personalijos (S. Rapolionis, M. Mažvydas, K. Sirvydas, Kaj. Nezabitauskis, J. Plioteris, E. Stanevičius, J. Ch. Gintila, M. Akelaitis ir kt.) arba dalykinės rubrikos (Kražių mokykla, Vilniaus katedros mokyklos, Karaliaučiaus universiteto lietuvių kalbos seminaras ir kt.), o paskui pateiktas literatūros sąrašas apie tą asmenį arba įstaigą. Kartais kortelėse randame pažymėtą biblioteką, kurioje yra aprašytas leidinys, ir leidinio šifrą. Yra ir kitokių pastabų (pavyzdžiui, kad knyga perskaityta, iš jos išsirašyta ištraukų ir kt.).

Detaliau susisteminta bibliografinė medžiaga, pridėta prie 1953 m. apgintos kandidatinės disertacijos [31]. Bibliografiniame skyriuje „Literatūra ir šaltiniai" suregistruoti S. Stanevičiaus spausdinti kūriniai bei rankraščiai, bendro pobūdžio metodologinė, istorinė, filologinė ir folkloristinė literatūra, darbai apie S. Stanevičių. Atskirą skyrių sudaro peržiūrėta rankraštinė medžiaga, laikoma archyvuose ir bibliotekose. Iš viso į šaltinių sąrašą įtraukta apie 250 vienetų. Dauguma jų S. Stanevičiaus neliečia. Leidžiant monografiją „Simonas Stanevičius" atskira knyga, buvo pridėtas literatūros sąrašas „Šaltiniai" [32]. Jame nurodyti S. Stanevičiaus kūrinių leidiniai bei rankraščiai, taip pat archyvinė medžiaga. Kita panaudota literatūra pateikta išnašose, bet į sąrašą neįtraukta [33]. Prie S. Stanevičiaus bibliografijos J. Lebedys grįžo, kai rengė spaudai jo „Raštus". Tam leidiniui jis specialiai parengė S. Stanevičiaus bibliografijos rodyklę [34]. Joje suregistruota rašytoją liečianti spausdinta literatūra ir rankraščiai: kūrinių leidiniai, publikacijos įvairiuose leidiniuose; vadovėlių ir chrestomatijų nurodyti paskutiniai leidimai. Įtraukti vertimai į kitas kalbas. Rodyklėje užregistruota daug darbų apie S. Stanevičių: specialūs tyrinėjimai bei straipsniai, epizodiniai paminėjimai įvairaus turinio leidiniuose, straipsniuose, bibliografijos rodyklėse. Autorius įžangoje pažymėjo, kad rodyklė vis dėlto nėra išsami — registruojant vėlesnių metų epizodinius pami-

---

[31] Lebedys J. Simonas Stanevičia. (Monografija). Disertacija filol. mokslo kand. laipsniui įgyti.— V., 1952.— 297 p., mašinr.— Vilniaus un-to Mokslinės b-kos rankraščių skyrius, Ds. 59.

[32] Lebedys J. Simonas Stanevičius.— V., 1955, p. 316—322.

[33] Ten pat, p. 316.

[34] Lebedys J. Simono Stanevičiaus bibliografija.— Kn.: Stanevičius S. Raštai. V., 1967, p. 511—545.

nėjimus, buvo daroma didesnė atranka [35]. Iš viso rodyklėje užregistruoti 254 vienetai.

Literatūros klasifikacija detali ir daugiaaspektė, be to, kiekvienas leidinys ar straipsnis pateiktas tik vieną kartą. Jeigu jis vienu ar kitu atžvilgiu turėtų būti ir kituose skyriuose, duodama nuoroda į tam tikrą numerį. 1-ajame skyriuje „S. Stanevičiaus raštai" yra keli poskyriai, kuriuose nurodyti atskiri leidiniai, perspausdinti dalykai bei jų ištraukos, išlikę rankraščiai. Čia įjungti S. Stanevičiaus kūrinių ir tautosakos knygos „Dainos žemaičių" vertimai į kitas kalbas. Tačiau vargu ar į šį skyrių reikėjo dėti duomenis apie neišlikusius bei spėjamus S. Stanevičiaus darbus — jie dėtini prie literatūros apie rašytoją.

Literatūra apie rašytoją suklasifikuota į 7 skyrius. Buvo derinamas chronologinis ir tematinis-chronologinis principas. 2-ajame skyriuje chronologine tvarka nurodyti S. Stanevičiaus paminėjimai jo gyvenamuoju laikotarpiu, 3-ajame išskirta svarbiausia literatūra — atskiri leidiniai bei straipsniai apie rašytoją. 4—6-ajame skyriuose surašyta literatūra pagal jos tematiką (S. Stanevičius literatūros istorijos, tautosakos, istorijos ir etnografijos tyrinėjimuose, kalbiniuose darbuose). 7-ajame skyriuje nurodyta informacinė medžiaga — enciklopediniai straipsniai ir bibliografijos šaltiniai.

Detaliau anotuotų darbų rodyklėje nedaug. Dažniausiai nurodomi puslapiai, kuriuose liečiamas S. Stanevičius. Bibliografiniame apraše yra nukrypimų nuo bendrų taisyklių, bet jie nežymūs. Iššifruota nemažai pseudonimų, bet pasitaiko ir neatskleistų (kriptonimų *M* ir *A*, kuriuo pasirašinėjo M. ir A. Ješmantos).

J. Lebedys padėjo E. Lebedienei rengti „Kristijono Donelaičio bibliografiją" [36]. Darbo autorė pasakojo, kad J. Lebedys parašė skyrių „Archyvinė dokumentinė medžiaga", kuo ne kuo papildė rodyklę iš savo bibliografinių užrašų, padėjo anotuoti literatūrą užsienio kalbomis. Jis pataręs skyriuose laikytis chronologiško išdėstymo, kad matytųsi literatūros apie K. Donelaitį augimo istorinis vaizdas. Autorė prisimena, kad ji, nenorėdama daug kartų kartoti vokiečių tyrinėtojo F. Tecnerio pavardės, norėjo jam sudaryti atskirą poskyrį. J. Lebedys pasakęs: „Tecnerio pavardę galima kartoti ir šimtą kartų — jis to vertas". Rodyklės autorė suabejojo, ar įtraukti Režat straipsnį „Truputis apie aliteraciją lietuvių kalboje", nes jame visai nedaug pavyzdžių iš K. Donelaičio raštų. J. Lebedys pataręs įtraukti, nes tuo klausimu visai mažai esą rašyta.

Svarbiausias J. Lebedžio bibliografijos darbas yra M. Daukšai skirta rodyklė. Medžiagą jai autorius surinko, kaupdamas li-

---

[35] Stanevičius S. Raštai, p. 513.

[36] Lebedienė E. Kristijono Donelaičio bibliografija.— V.: Vaga, 1964.— 382 p.

teratūrą monografijai „Mikalojus Daukša“ [37]. Knygoje yra lietuvių raštijos istorijai svarbus skyrius „Rankraštiniai tekstai ir pirmosios spausdintos knygos lietuvių kalba Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“. Monografijoje gausu bibliografinių nuorodų išnašose, bet literatūros sąrašo nėra.

1963 m. Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedroje svarstant J. Lebedžio monografiją „Mikalojus Daukša“ kaip daktarinę disertaciją, pageidauta parašyti platesnę istoriografinę dalį ir sudaryti literatūros sąrašą. Autoriui pasiūlyta parengti monografijos priedą — M. Daukšos bibliografijos rodyklę. J. Lebedys tą darbą užbaigė 1964 m. Per daktaro disertacijos gynimą oponentai pažymėjo, jog bibliografinis priedas turi didelę mokslinę informacinę reikšmę, todėl pasiūlyta jį išleisti atskirai.

Pirmas bandymas publikuoti surinktą bibliografinę medžiagą buvo J. Lebedžio parengta nedidelė rodyklė „Mikalojus Daukša“ [38]. Ją paprastomis dauginimo priemonėmis išspausdino Respublikinė biblioteka kaip pavyzdį, metodinę medžiagą rengiamam biobibliografiniam žodynui „Lietuvių rašytojai“. Tam leidinukui buvo atrinktos svarbiausios raštų publikacijos ir literatūra apie M. Daukšą (per 100 vienetų). Antrąkart tas darbas buvo išspausdintas 1979 m. biobibliografiniame žodyne „Lietuvių rašytojai“ [39]. M. Daukšos skyriaus medžiagą papildė ir pratęsė iki 1973 m. leidinio redaktoriai.

Visa M. Daukšai skirta bibliografijos rodyklė pasirodė 1971 m., jau po autoriaus mirties [40]. Joje pridėti autoriaus surinkti papildymai, be to, nežymiai pakeistas jos grafinis pavidalas [41].

Įžangoje autorius rašė, kad darbe suregistravo visą su M. Daukša bei jo raštais susijusią literatūrą nuo 1595 iki 1965 m. Čia įtraukti M. Daukšos darbai (raštų leidiniai, ištraukų publikacijos), įvairiomis kalbomis rašyti tyrinėjimai, moksliniai ir populiarūs straipsniai, trumpos pastabos ir įvairūs lakoniški M. Daukšos darbų paminėjimai literatūros istorijos, istoriografijos ir bibliografijos darbuose, duomenys apie M. Daukšos raštų panaudojimą lingvistiniuose veikaluose ir kt. Į rodyklę įtraukti įvairūs M. Daukšą bei jo kūrybą, kūrinių spausdinimą liečiantys rankraščiai. Iš viso rodyklėje užregistruota 654 vienetai daugiau kaip 10-čia kalbų. Rengiant bibliografijos darbą tokia sudėtinga tema, nebuvo galima išvengti spragų (apie tai užsiminė įžangoje autorius). Trūksta vieno kito leidinio užsienio kalbomis apie Lietuvą, kur pateikta duomenų apie M. Daukšą. Vertingų J. Le-

---

[37] Lebedys J. Mikalojus Daukša.— V.: Vaga, 1963.— 523 p.

[38] Lebedys J. Mikalojus Daukša.— V., LTSR valst. resp. b-ka, 1967.— 14 p.

[39] Mikalojus Daukša (1527?—1613).— Kn.: Lietuvių rašytojai. A—J. V., 1979, t. 1, p. 411—418.

[40] Lebedys J. Mikalojaus Daukšos bibliografija.— V.: Vaga, 1971.— 151 p.

[41] Ten pat, p. 4.

bedžio bibliografijos darbo papildymų nurodė jo recenzentai J. Tumelis [42] ir A. Piročkinas [43].

Literatūra suklasifikuota tokiu pat būdu, kaip S. Stanevičiaus rodyklėje. Į 1-ąjį M. Daukšos raštų skyrių įtraukti atskiri leidiniai, perspausdintos ištraukos, žinios apie spėjamus raštus, neįvykdytus sumanymus išleisti jo knygas. Prie M. Daukšos raštų leidinių nurodyta literatūra apie jų spausdinimo istoriją, spaudoje užfiksuotos žinios apie egzempliorius, recenzijos. 2-ajame skyriuje chronologiškai išdėstytos užuominos apie M. Daukšą feodalizmo laikotarpiu, 3-ajame suregistruota svarbiausia literatūra apie M. Daukšą (poskyriai: „Bendresnio pobūdžio", „Biografinio pobūdžio", „Apie postilę", „Kalbiniai"). 4—6-ajame skyriuose suregistruoti M. Daukšos paminėjimai literatūros mokslo bei tautosakos leidiniuose, kalbos mokslo, istorijos darbuose, populiariuose leidiniuose ir straipsniuose.

Beveik kiekviena pozicija rodyklėje anotuota. Nurodoma, kuriuo atžvilgiu liečiamas M. Daukša arba jo raštai, kokiame kontekste jie pavartoti. Išsamiau anotuoti seni, reti leidiniai. Specialiai M. Daukšai skirtų studijų ir straipsnių anotacijose nurodytas jų pobūdis, apibūdintas turinys. Neteisingi duomenys ir klaidingi teiginiai yra aptarti arba šauktuku, klaustuku atkreiptas į juos dėmesys, nesileidžiant į polemiką. Prie analogiško turinio darbų pateiktos nuorodos. Rodyklėje yra bibliografinio, ypač analizinio aprašo savitumų, bet tą formą autorius, matyt, laikė tinkamesne mokslinei bibliografijai.

J. Lebedžio personalinių rodyklių metodika (klasifikacija, anotavimas) labiau subordinuota istoriografijos poreikiams (parodo rašytojo gyvenimo ir kūrybos tyrimo aspektus), mažiau atsižvelgta į informacinius, euristinius poreikius (tam tikslui patogesnis būtų ištisinis chronologinis abėcėlinis išdėstymas). J. Lebedžio naudota literatūros klasifikacija leidžia diferencijuotai ją analizuoti. Antai į pirmą vietą iškeliami svarbesni darbai, į antrą — epizodiniai, taip pat informacinio pobūdžio medžiaga. Į atskirus skyrius surinkti nedideli rašytojo bei jo raštų paminėjimai įgyja didesnę reikšmę, svorį. Būdingas J. Lebedžio bibliografijos darbų metodikos bruožas — pastangos sukaupti vienoje vietoje visą savo turiniu artimą literatūrą. M. Daukšos rodyklėje po knygos aprašo nurodytos recenzijos, straipsniai, kuriuose yra žinių apie jų spausdinimo istoriją, išlikusius egzempliorius ir kt.

J. Lebedys su grupe bendradarbių parengė akademinėms studijoms skirtą pagrindinės literatūros rodyklę „Lietuvių literatūros istorija ir tautosaka" [44]. Ją 1967 m. išleido Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedra. J. Lebedys su A. Trakymu šį

[42] Tumelis J. Mikalojaus Daukšos bibliografija.— Pergalė, 1971, Nr. 11, p. 171—174.

[43] Piročkinas A. [Rec.:] Jurgis Lebedys. Mikalojaus Daukšos bibliografija.— V.: Vaga, 1971, 151 p.— Literatūra, 1973, t. 15 (1), p. 165—168.

[44] Lietuvių literatūros istorija ir tautosaka: Bibliogr. rodyklė — pagrindinė literatūra / Sudaryt. J. Lebedys ir kt.— V.: Vilniaus valst. un-tas, 1967.— 63 p.

leidinį redagavo, be to, jis parengė bibliografinę medžiagą apie feodalizmo epochos literatūrą (įtraukta apie 180 vienetų). Bendro pobūdžio darbai išskirti į nedidelius poskyrius (XVI—XVIII a., 1795—1861 m.), literatūra apie atskirus rašytojus (M. Mažvydą, M. Daukšą, K. Sirvydą, K. Donelaitį, A. Strazdą, S. Stanevičių, S. Daukantą ir kt.) abėcėliškai pateikta personalijų skyriuje.

Įtraukiamos literatūros pobūdį, jos tematiką, aišku, reglamentavo programa. Bet juk jos parengimu J. Lebedys rūpinosi nuo 1946 m.— darbo universitete pradžios. Rodyklėje užregistruotoje literatūroje išryškėja autoriaus koncepcija, pagal kurią feodalizmo epochos literatūrą sudaro ne vien tik grožinė kūryba lietuvių kalba. Čia nurodyta darbų apie socialinius ir politinius įvykius, kultūrinį gyvenimą, apie Lietuvoje ne lietuvių kalba rašytus pasaulietinio turinio raštus bei grožinę literatūrą, svarbesnius religinius tekstus, kalbinius raštus, istorijos mokslo veikalus, populiarias šviečiamojo turinio knygeles, grožinės literatūros vertimus į lietuvių kalbą.

Bibliografinės rodyklės „Lietuvių literatūra ir tautosaka" 2-asis, kiek papildytas leidimas pasirodė 1970 m.[45] Jai J. Lebedys pateikė feodalizmo epochos lietuvių literatūros medžiagą (apie 215 vienetų). Rodyklės objektas, metodika tokia pat, kaip ir 1-ajame leidime.

1977 m. pasirodė J. Lebedžio knyga „Senoji lietuvių literatūra", kurioje yra sudarytojo parengtas literatūros sąrašas. Tai svarbiausios, rinktinės literatūros apie feodalizmo laikotarpio literatūrą (XVI—XVIII a.) rodyklė. Iš viso joje nurodyta 600 bibliografinių vienetų. Sudarant sąrašą, pasinaudota J. Lebedžio surinkta bibliografine medžiaga apie to laikotarpio literatūrą.

J. Lebedžio darbai yra svarus įnašas į lietuvių bibliografiją ir knygotyrą. Kvalifikuoto literatūros specialisto įsijungimas į bibliografijos darbą pakėlė jos dalykinį lygį, glaudžiai susiejo ją su istoriografija (anotacijos). Jo darbai praturtino lietuvių literatūros bibliografijos metodiką ir davė naujų stimulų jos tolesnei raidai. J. Lebedžio sukaupti duomenys, atlikti knygos ir bibliotekų istorijos tyrinėjimai leis toliau kūrybiškai plėtoti tos srities mokslo darbus.

POEZIJOS GALIA

Viktorija Daujotytė

Labai griežtas, pedantiškai reiklus senosios lietuvių literatūros profesorius Jurgis Lebedys ir poezija?! Taip, be abejo, juk

---

[45] Lietuvių literatūros istorija ir tautosaka: Bibliogr. rodyklė — pagrindinė literatūra.— 2-asis leid. / Sudaryt. J. Lebedys ir kt.— V.: Vilniaus valst. un-tas, 1970.— 70 p.

profesorius įžvalgiai, itin kvalifikuotai tyrinėjo senąją lietuvių literatūrą — Mažvydą, Donelaitį. Ne tik tyrinėjo — mylėjo. Bet naujųjų laikų poezija, ypač lyrinė? Ar ji ką nors reiškė profesoriaus kaip žmogaus, ne tik kaip literatūros specialisto, gyvenime? Ar ją vertino — ir kaip?

Tik oficialiai pažinoję Jurgį Lebedį tikriausiai abejotų — vargu ar jis skaitė naujausią lyriką, ja domėjosi. Iš karto atrodė, kad dalykiškam, konkrečiam ir realistiškam profesoriaus mąstymui lyrika tolima. Apie ją garsiai ir viešai nekalbėdavo.

Vis dėlto poezijos pasaulis Jurgio Lebedžio gyvenime buvo reikšmingas. Ypač — jaunystės metais, kai formavosi asmenybė, buvo sprendžiami pagrindiniai žmogaus gyvenimo klausimai — meilės, mirties, buvimo prasmės. Šį teiginį pirmiausia patvirtina J. Lebedžio dienoraštis, rašytas 1930—1934 metais. Jis gana patikimai leidžia spręsti ir apie asmenybės prigimtį, kuri vidujais ryšiais siejasi su poezija.

Dienoraštis, kuriuo šiam straipsniui pasinaudoti leido Elena Lebedienė, rašytas paskutiniaisiais mokytojų seminarijos ir pirmaisiais studijų Kauno universitete metais. Jurgis Lebedys studentas aiškiai priklauso romantiniam introvertiniam tipui. Labai intensyvūs vidiniai išgyvenimai, emocijų ir nuotaikų kaita, kuriuos išsakyti galima tik sau — dienoraščiui. Stiprus vienišumo ir svetimumo jausmas, gilinęs nuolatinę savistabą ir būtinybę išlieti jausmus. Iš tiesų — gyvenimo klausimų svarstymai dienoraštyje artimi poetinei išpažinčiai. Stipriai jaučiama gamta, ypač pavasaris. Kaip apie betarpiškai patirtą dalyką galvojama apie Vinco Krėvės „Bedievį": „Gal gražiausia ir yra ta visagalė (bent lietuvio), paslaptinga gamtos jėga, kuri traukia žmogų prie savęs, jeina jo sielon ir tampa neatskiriama" (1933.IV.29). Ir lakoniškas savęs apibrėžimas: „Esu jausmų, ne proto žmogus" (1934.V.17). Širdies žmogus. Ieškoma prigimties šaknų ir jos randamos motinoje: „Tavo širdis, tai ne tavo, bet tavo mamos. Prisipažink, juk širdies gilumoj tu moteriškas. [...] Argi tu gali būti linksmas, jei tavy kaupiasi kelių kartų skausmas, neįvykdyti troškimai ir svajonės?" (1934.I.1). Tarsi iš savo patirties pajausta ir moteriškoji liaudies kūrybos prigimties versmė. Iš sielvarto, iš neišsipildžiusių svajonių. Gal todėl tautosakai ypatingas dėmesys: „Kiek jau metų, kai aš galvoju paaukoti savo gyvenimą mūsų tautosakos tyrinėjimui" (1934.VII.7). Tautosakoje, atrodo, pirmiausia domino etiniai-moraliniai aspektai. „Būtų įdomu ištirti, koks gyvenimo idealas išreikštas mūsų tautosakoje, ką mūsų dainos laiko laimingiausiu, kaip supranta gyvenimo laimę. Taip pat — iš kitos pusės — kur matoma didžiausia nelaimė, vargas" (1934.VII.22)[1].

[1] Labai puikiai prisimenu pakilią, net euforišką profesoriaus būseną, kai lietuvių literatūros katedroje buvo svarstomas Donato Saukos darbas „Tautosakos savitumas ir vertė" (1970).

Daug galvojama ir apie intymiųjų jausmų, ypač meilės, prasmę. Ieškoma jos ryšio su kūryba: „Skaitau ir mąstau (apie Dantę.— *V. D.*), kas būtų iš jo ir jo veikalo buvę, jei Beatričė jo nebūtų mylėjusi“ (1934.VII.7). Iš dienoraščio aiškiai jaučiama, kad Jurgio Lebedžio bruožai artimi kūrybiškam, į poeziją linkusiam asmenybės tipui. Jaunystėje, matyt, turėta profesoriaus ir kūrybinių vilčių. „Jaučiu savy norą rašyti. Reikia kur nors išsilieti“ (1934.VII.22). Yra dienoraštyje puslapių, artimų poetinėms impresijoms. Girdėti ir žodžių, garsų sąskambiai — ekspresija. 1934 m. liepos 27 d. įrašyta: „Debesų monotonija,/Ratų kakofonija,— štai mano važiavimas „eilėmis“ išreikštas“.

Gyvenimas kartais jaučiamas kaip neatrasta poezija: su draugu gūdų vidurnaktį klaidžioja senamiesčio gatvėmis, „ieškodami nakties poezijos“ (1934.V.1). Kaimo vaikas, jis kažkaip palyginti greit pajuto seno miesto, jo istorijos gyvybę — netgi kaip galimą kūrybos impulsą: „Begulint lovoj atėjo idėja parašyt „Senamiesčio poeziją“: filosofišku,-psichologišku ir estetišku atžvilgiu. Norėčiau rašyti su paprastumu, didžiausiu paprastumu stiliaus ir žodžių“ (1934.IX.25). Šiose jaunystės viltyse užfiksuotas vienas svarbiausių profesoriaus etinių ir estetinių postulatų — paprastumo, natūralumo siekimas ir moksliniame darbe, ir žmonių santykiuose.

Poezijos pasaulis iškyla jaunam studentui kaip grožio, dvasios pasaulis: „Kur yra gražusis poezijos pasaulis? Ar yr bent vienas žmogus, kurs jį būtų atradęs ir jame gyvenęs...“ (1934.V.27). Pasaulis, kurio žmogus gali ir turi ilgėtis: „Pasiilgau tyros poezijos. Pasiilgau aukštojo, nežemiško pasaulio“ (1934.VI.21).

Ir šis poezijos ilgesys tarsi sotinamas artimiausiomis poetų eilėmis. Skaityta daug, sugebėta pasirinkti. Svarbiausia vieta profesoriaus jaunystės poezijos pasaulyje tenka J. V. Gėtei, ypač jo „Faustui“ ir „Verteriui“. „Aš maitinausi juo (Goethe) seminarijos III—IV kurse[2]. Didelė jo „F“ [„Fausto“] dalis perėjo tada mano kraujan (daug dar vietų ir citatų ir dabar tebemoku) — ne tik „F“ [„Fausto“], bet ir „Verterio“ (1934.II.20). „Faustas“ traukė minties jėga, filosofija, žmogaus sielos prieštaringumu. „Verteris“ ypač atitiko jo paties dvasią — jautrią („mimozišką“— jo paties žodžiais), labai greit atsiliepiančią, pakylančią ir... nusiviliančią. Jausmų, ypač meilės, pasaulis dienoraštyje yra aiškiai modeliuojamas pagal verteriškąjį atitikmenį. „Fausto“ citatų gana daug, jos aptariamos, svarstomos. Kaip dvasinės būsenos atitikmuo išskiriamos Gretchen monologo eilutės (1934.I.11):

Meine Ruh ist hin,
Mein Herz ist schwer;

---

[2] Geriausiai tai paliudija 1980—1981 m. N. Gaižutytės užrašyti seminarijos draugų atsiminimai. Žr. šio leidinio pratarmę.

Ich finde sie nimmer
Und nimmermehr.[3]

Poezija turi atsiliepti žmoguje tarsi išjudindama jo slapčiausias gelmes. Tikrai — būsimo literatūros profesoriaus dienoraščiuose yra stebinančio sutapimo su poezija. Keičiantis vidinei būsenai, keičiasi ir požiūris į poeziją — anksčiau mėgtos eilutės darosi nebejmanomos — žeidžiančios arba netikros. Stipriai nusivylus meile ir, suprantama, apskritai moterimis, protestuojama ir prieš Gėtę — meilės genijų: „Jis garbina tai, kas nieko nevertas". Ir išdidžiai reziumuoja: „Iš Gėtės man tepalieka: „Alles Vergängliche ist nur ein Gleichniss" [4] (1934.II.20). Tačiau jausminė rezignacija turi rasti išeitį darbe, pasiryžime. Ir dienoraščio įrašas baigiamas: „Ave, crux [...]"! [5] Vienas ankstyviausių profesoriaus valios, susikaupimo darbui, nepaisant nesėkmių, nusivylimų, paliudijimų.

Prie Gėtės grįžtama ne kartą — cituoja „Wer nie sein Brot mit Tränen aß..." Ir priduria: „Kaip seniai, kiek jau metų, kai tas posmas skamba man nuolat ausyse. Jis skamba ir dabar" (1934.V.13)[6].

Iš vokiečių poezijos profesorius dar mėgo H. Heinę, F. Šilerį. Abu jie cituojami. Dėmesys vokiečių poezijai susijęs su profesoriaus studijomis — iš pradžių germanistika buvo jo pagrindinis dalykas. Ir prancūzų — su pasigėrėjimu minimi Mopasanas ir Prustas. Įdomu, kad Prusto herojaus autoanalizė irgi yra tarsi projektuojama į save: „Man atrodo ir aš tuos pergyvenimus ir patirtį kada kam didžiam sunaudosiu — tai bus man pamatas" (1934.V.22).

Išskirtinai daug cituojamas Šarlis Bodleras. Galėtume justi prieštaravimą tarp dėmesio klasikai — Gėtei — ir dėmesio skaudžiam, maištingam prancūzų poetui, įvykdžiusiam didžiausią iki šiol poetinį perversmą. Prieštaravimą įveikia meilė tikrai poezijai. Ir Bodleras aiškiai derinamas prie situacijos, nuotaikos. 1933.XI.20 d. įraše cituojama „Nesėkmė" („Le guignon"):

Pour soulever un poids si lourd,
Sisyphe, il faudrait ton courage! [7]

---

[3] Man širdį slegia
sunki našta,
Ramybė mano
Prarasta.— A. Churgino vertimas.

[4] „Fausto" pabaigos eilutės: „Visa, ką laikas išdildo.— Simbolis vien".— A. Churgino vertimas.

[5] „Ave, crux!"— ir Jurgio Baltrušaičio programinio eilėraščio pavadinimas. Nėra abejonės, kad Baltrušaitis vėlesniu laiku priklausė prie profesoriaus mėgstamų poetų. Yra pasakęs apie jį įdomių minčių šio straipsnelio autorei, paliudijęs tai ir diplominio darbo apie Jurgį Baltrušaitį recenzijoje.

[6] Tai eilutės iš J. V. Gėtės eilėraščio „Harfenspieler", parašyto apie 1783 metus.

[7] Tokiai sunkiai naštai pakelti
Reikėtų, Sizifai, tavo drąsos!

1934.III.27 įrašoma ištrauka iš Bodlero „Palaiminimo“ („Bénédiction“):

Soyez béni, mon Dieu, qui donnez la souffrance
Comme un divin remède à nos impuretés.

Ji taip palydima: „Taip! Šitą dalį aš cituoju su giliu įsitikinimu ir atjautimu, bet tąsą —

Et comme la meilleure et la plus pure essence
Qui prépare les forts aux saintes voluptés! [8]

— negaliu cituoti, bent dabar negaliu“.

Natūraliai iškyla klausimas, kaip jaunas studentas taip puikiai pažino Bodlerą, kuris to meto Lietuvos visuomenėje dar nebuvo populiarus. Bet kaip tik tuo metu ir prasidėjo Bodlero kelias į lietuvių literatūrą. 1926 m. „Kultūroje“ išspausdintas Kosto Korsako straipsnis „Naujosios literatūros kryptys“, kur aptariamos ir „Piktybės gėlės“ („Les Fleurs du mal“). J. Lebedys tikriausiai buvo susipažinęs if su profesoriaus Vlado Dubo veikalais (Prancūzų literatūros istorija.— K., 1929—1930; Literatūros įvadas.— K., 1931), kur Bodleras išsamiai apibūdinamas, nevengiant aukštų epitetų: „Tai prancūzų antros XIX a. pusės lyrikos karalius“; „Piktybės gėlės“— originaliausias pasaulinės lyrikos kūrinys“. Šie ir panašūs vertinimai turbūt skambėjo ir iš profesoriškos tribūnos ir veikė daugelį jaunų literatų [9]. Bet šios bendros galimybės nepaneigia individualaus poezijos pasirinkimo — J. Lebedžiui svarbiausio — reikšmės.

Dienoraštyje aptinkamas Dantės vardas. Domėtasi jo kūryba ir gyvenimu: „Paskaičiau apie Dantę ir Beatričę — mano nuotaika kiek sušvelnėjo. Poezijos kvapas papūtė“ (1934.VII.25). Atkakliai gilintasi į Vergilijų, kartu mokantis kalbos („Svarbiausias dalykas — Vergilijus“). Aktuali buvo ir Hamleto maksima: „to be or not to be?“ (1934.I.11).

Aiškiai mėgtas ir Adomas Mickevičius — tiltas tarp kitų tautų literatūrų ir savos — lietuvių. 1933 m. vasarą viešėdamas pas draugą netoli Vievio, jis galvoja, kad dabar lyg ir suprantamesnis jam Mickevičius, gyvenęs panašiose vietose. Labiau išskirtos „Vėlinės“ (1934.VII.7), kaip tik IV dalis, kur minimas ir Verteris, apskritai Gėtė.

O lietuvių literatūra, poezija? Nėra abejonės, kad ji atidžiai sekta. Vinco Mykolaičio-Putino „Altorių šešėly“ dar tebebuvo naujiena, o 1934 m. pradžioje dienoraštyje jau pastebėta: „Aš vis

---

[8] Būk palaimintas, mano dieve,
Suteikiantis kančią — dievišką vaistą nuo
mūsų nedorybių
Kaip geriausią ir gryniausią vyną,
Kuris suteikia stipriesiems šventą palaimą.

[9] Kubilius V. Šarlio Bodlero kelias į lietuvių literatūrą.— Literatūra, 1973, t. 15 (3), p. 65.

tik tam Vasary daug ko sau artimo randu". Pajaustas pats kūrybingos asmenybės tipo artimumas. Iš jaunystės gilintasi ir į V. Mykolaičio-Putino poeziją. Atskiri jos vaizdai, sąvokos tarsi nuėjusios giliau negu paprasta citata, sutapusios su asmenybės raiška. „Ir esu aš — laisvas kalinys",— įrašyta 1933.XII.24. Lengvai atpažįstamas Putino eilėraščio „Ryto saulei" (1920) oksiumoronas:

Ir štai einu, toliau apsvaigęs,
Kalnais ir slėniais laisvas kalinys.

Vincas Mykolaitis-Putinas visą gyvenimą liko ne tik mokslininko, mokytojo ir žmogaus idealas, bet ir mėgstamas poetas [10]. Galbūt jaunystės prisirišimas lėmė, kad paskutiniuosius Putino rinkinius („Būties valandą", „Langą") ne taip vertino, kaip ankstyvąją poeziją [11].

Mėgo ir Krėvę, ypač „Šarūną". Iš „Bedievio" V. Mykolaičiui-Putinui rašė seminarinį darbą. Svarbu tai, kad ir į „Bedievį" žvelgiama iš savo vidinio patyrimo, galvojant apie gamtos refleksiją: „kiek aš kartų esu tai patyręs". Savaip jausta, mylėta ir Balio Sruogos lyrika — gal kaip nuolat besikeičiančios nuotaikos, jausmo bangos atitikmuo. Juk ankstyvasis Balys Sruoga — sielos poetas. 1934.V.25 įrašyta:

Siela verkia, siela junta —
Neišgirsta malda šventa — —

„Ūkanotosios" pabaiga, matyt, cituojama iš atminties — be skyrybos ženklų. 1934.VI.20 — be autoriaus nuorodos cituojama B. Sruogos eilėraščio „Tylybės dainą dainuoja vėjas" pradžia — kaip būsenos atitikmuo. Su B. Sruogos lyrika jaunasis J. Lebedys buvo ypač gerai susipažinęs — rašė ir skaitė referatą „Simbolizmas Sruogos kūryboje" (1934.II.11).

Neįvardytas, bet atpažįstamas dienoraštyje ir Kazys Binkis. 1934 m. liepos 3 d. įrašyta: „Aš matysiu Tave šilkasparnių debesėlių tyliam slinkime". Tai, be abejo, K. Binkio „šilkasparnių debesėlių" („Debesėliai šilkasparniai/Saulės blizgančioj šviesoje/Lyg ant marių baltos burės/Dangaus krištole plaukioja") sugestija.

Daugiausia dėmesio aiškiai skiriama pomaironinei poezijai — ryškiausiems jos atstovams Putinui, Sruogai, Binkiui. Neaptinkama nė vieno neoromantiko — Lebedžio kartos poeto. Tik vieną kartą (1934.I.12) be komentarų ir nenurodant autoriaus kaip nuotaikos štrichas cituojamas Maironis — jo eilėraščio „Slenka debesys pilkos" pradžia: „Slenka padangėmis debesys pilkos". Maironis minimas ir parėjus iš jam skirto vakaro — su rezignacija — „sumenkai, Lietuva..." (1932.X.24). Kaip gyvenimo paralelė pa-

[10] Iš pokalbio su Elena Lebediene 1980.X.27.
[11] Iš pokalbio su Donatu Sauka 1981.I.6.

minėtas ir Donelaitis, didžioji jo, sąmoningo literatūros tyrinėtojo, meilė.

Eilėraščių citavimas, vidinių būsenų ir poezijos atitikmenų ieškojimas, be abejonės, būdingas daugeliui jautrių, romantiškos prigimties žmonių. Kaip išskirtinis besiformuojančio kūrybinio intelekto bruožas J. Lebedžio dienoraščiuose pastebimas kūrinio analizės, vertinimo, apibendrinimo siekimas (Gėtės, Krėvės, Sruogos). Atsitraukiama nuo atskiro kūrinio, ieškoma bendrų jungčių. Pavyzdžiui, poeto santykio su savo laiku išsakymas yra ir gilus, ir dialektiškas: „Poetai turbūt visais laikais save laikė modernistais ir visados kovojo su sena laiko dvasia, bet jie neturi jos paniekinti, kadangi iš jos išriedėjo" (1923.VII.11). Arba toks iš esmės teisingas pastebėjimas, svarstant Kanto filosofijos problemas: „Juk visi lietuvių filosofai — poetai" (1934.V.25).

Mokydamas kitus (mokykloje ir universitete) lietuvių literatūros, Jurgis Lebedys, be abejo, visą laiką vienaip ar kitaip buvo susijęs ir su poezija. Bendrajai lietuvių poezijos, jos žanrų raidai suprasti daug duoda profesoriaus moksliniai tyrinėjimai. Pavyzdžiui, labai aiškiai pasakyta, kad Mažvydo eiliuotoji prakalba „Knygelės pačios bylo" „yra pirmas originalus eilėraštis lietuvių kalba" [12]. Kažin ar be J. Lebedžio žinotume, kad „eilėraščiui Sirvydas bandė duoti pavadinimą **viršis, viršelis**" [13]. Tai, žinoma, tik įdomesni dalykai; daug svarbesni poezijai, jos savimonei ir interpretacijai yra visos senosios lietuvių literatūros, jos ryškiausių kūrėjų vertinimas. Kaip ryškiai, apibendrinamai jis yra apibūdinęs Mažvydą, Donelaitį, Daukantą... „Donelaitis — nacionalinis poetas plačiausia ir geriausia to žodžio prasme" [14].

Donelaitis tapo ir viena gijų, susiejusių profesorių su dabartine poezija. Ne kartą yra citavęs Eduardo Mieželaičio „Duoną ir žodį", vertino ir Justino Marcinkevičiaus „Donelaitį" [15].

Justinui Marcinkevičiui apskritai buvo neabejingas. Turbūt vienas pirmųjų pajuto šio poeto lyrikos prasmingą atsinaujinimą rinkinyje „Liepsnojantis krūmas" ir parašė jam šiltą laišką [16]. Siuntė Just. Marcinkevičiaus knygas Berno universiteto profesoriui J. P. Locheriui, neužmiršdavo perduoti poetui palankius profesoriaus atsiliepimus.

Just. Marcinkevičius buvo tarp pirmųjų Jurgio Lebedžio studentų, ruošęs seminarinį darbą apie seniausią panegiriką lietuvių kalba, hegzametru rašytą sveikinimą Zigmantui III jo atvykimo į Vilnių proga: „Linksmink'tės Liet'vos giminės..." [17] Dar jaunas dėstytojas atidžiau pasižiūrėjo į savo studentą tik kai šis atmintinai pradėjo cituoti Ovidijaus „Metamorfozes"...

---

[12] Lebedys J. Senoji lietuvių literatūra.— V., 1977, p. 47.
[13] Ten pat, p. 83.
[14] Ten pat, p. 308.
[15] Iš pokalbio su E. Lebediene 1980.X.27.
[16] Iš straipsnio autorės pokalbio su Justinu Marcinkevičium 1981.II.3.
[17] Ten pat.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais profesorius aktyviau dalyvavo jaunųjų literatų gyvenime. „Prisimenu literatų konkursą,— sako Just. Marcinkevičius,— kai laureatėmis tapo Onė Baliukonytė ir Marytė Kontrimaitė. Buvo gražus vakaras, ėjom su Lebedžiu kartu į Antakalnį, kalbėjomės apie laureačių ateitį, galimybes. Apie poeziją. Gilus man pasirodė jo poezijos, kaip „nuskausminimo" priemonės, kaip išsisakymo, supratimas" [18]. Būsimi poetai, gabesni literatai nuolat sutikdavo šiltą profesoriaus žvilgsnį. „Jaučiau Jurgio Lebedžio dėmesį, nors kaip nors specialiai jo ir nėra parodęs, visam laikui įsidėmėjau jo šypseną — lyg vaikišką. Man atrodė, kad literatų konkursuose jam būdavo gera" [19].

Tikrai — būdavo pakilus, šventiškai nusiteikęs, rūpindavosi, kad žiuri būtų autoritetinga, kad ir patys studentai vertintų, sakytų savo nuomonę. Atkakliai to reikalavo. Buvo įžvalgus, greit pajusdavo gabų žmogų, atleisdavo jam, net jei šis kartais ko ir nemokėdavo. Taip iš karto pajuto Janiną Degutytę — rėmė ją per stojamuosius, gynė ir per valstybinius egzaminus, kai geliančia galva negalėjo susikaupti [20]. Iš karto įvertino „Ugnies lašus", sakydamas, kad tai — tikra poezija [21]. J. Degutytės rinktinę „Mėlynos deltos" siuntė profesoriui J. P. Locheriui — gražų jo atsiliepimą, ypač apie „Intermezzo", rūpestingai nurašęs, per Danutę Venclovaitę perdavė Degutytei [22].

Būdinga profesoriaus pozicija — padarai žmogui kokį malonumą, paskatini jį dirbti, sustiprini pasitikėjimą. Tai jautė daugelis kūrybingų jaunų žmonių iš paskutinių profesoriaus studentų — S. Geda, O. Baliukonytė, G. Tribandytė, V. Leščinskas, M. Kontrimaitė, V. Jasukaitytė. Pastaroji profesoriaus J. Lebedžio atminimui paskyrė pirmąją poezijos knygą „Ugnis, kurią reikia pereiti" (1976). Profesoriui J. Lebedžiui dedikuota ir A. Kaminsko „Kėdainių kronikos" dalis „Žodis aido".

Poezija profesoriui buvo tarsi žemė, kurios visos iš karto neatrasi... Atradimu džiaugdavosi. Taip netikėtai pamėgo Albiną Žukauską. Pajutęs jo kūrybos renesansą, prasitarė žmonai, kad „dabar jau jį reikia pirkti" [23].

Profesorius sukaupė turtingą poezijos ir poezijos kritikos biblioteką — sunkiau gaunamas knygas su ūpu skolindavo jaunesniems, bet neužmiršdavo pasiteirauti — ką iš jos gavai? Kai 1970 m. vasarą teko ilgiau būti profesoriaus namuose, savo kabineto lentynose jis aiškiai apibrėžė plotą, kur buvo vertingiausios poezijos knygos. Dovanojo Hugo Frydricho studiją „Moderniosios lyrikos struktūra". Daugelis meistriškai analizuojamų

---

[18] Ten pat.
[19] Iš autorės pokalbio su One Baliukonyte 1981.II.19.
[20] Iš autorės pokalbio su Janina Degutyte 1980.X.6.
[21] Iš autorės pokalbio su Donatu Sauka 1981.I.6.
[22] J. P. Locherio laiškas J. Lebedžiui 1969.II.15 (asmeninis J. Degutytės archyvas).
[23] Iš autorės pokalbio su E. Lebediene 1980.X.27.

moderniosios XX a. poezijos kūrėjų man buvo menkai pažįstami. Santūriai šypsojosi, sėdėdamas ant suolelio po savo buto langu, neužsiminė, kaip seniai jo atrasta ši poezijos žemės dalis, prasidedanti Š. Bodleru...

Paskutinė knyga, kurią profesorius įsigijo tą pačią, paskutinę, 1970 m. vasarą, buvo Vytauto Mačernio „Žmogaus apnuoginta širdis"...[24]

Visi jaučiame, kaip praturtėjo dabartinės mūsų poezijos istorinė, kultūrinė atmintis. Lyg sugrįžo iš amžių glūdumos Mažvydas, Daukša, Donelaitis, lyg prabilo iš naujo, jau mūsų laikų balsu. Atgaivinti šias dvasines versmes kaip įmanydamas yra padėjęs ir senosios lietuvių literatūros profesorius Jurgis Lebedys. Ne tik darbais, bet ir didele, pasiaukojančia, užkrečiančia meile tolimai nacionalinės kultūros pradžiai.

„Kai rašiau „Pažinimo medį", kažkaip visą laiką jaučiau Lebedį — lyg būtų greta",— sako Justinas Marcinkevičius.

PEDAGOGO IŠMINTIS

Juozas Girdzijauskas

Baigiant pirmąjį leidinio skyrių, kuriame nušviečiama Jurgio Lebedžio biografija, pagrindinės jo mokslinės veiklos sritys, derėtų nors trumpai pakalbėti apie jį kaip pedagogą. Čia norėčiau kuo objektyvesnį jo pedagoginių principų aptarimą suderinti su subjektyviais įspūdžiais ir prisiminimais.

Lebedys buvo apsigimęs mokslininkas, ir jo gyvenimo kelias iš esmės yra mokslininko biografija. Nuo mažens jis troško kuo daugiau sužinoti, ir vėliau tas troškimas tolydžio stiprėjo. Į mokslą buvo linkusi sveika ir turtinga prigimtis (gera atmintis, tvirta valia, didelis jautrumas, laki vaizduotė), į tai buvo nukreiptos vidinės pastangos ir praktiniai veiksmai. Mokslas turėjo būti kelrodė žvaigždė jo asmeniniame gyvenime ir tautos likimo vingiuose. Todėl mokslo interesai pirmiausia rūpėjo ir Lebedžiui pedagogui.

Mokytojavimo tarpsnis tebuvo pradžia, jėgų išbandymas, paskatinęs galutinai apsispręsti. Per ankšta buvo vidurinėje mokykloje lituanistui, mokančiam kalbų, paskelbusiam reikšmingų publikacijų, triūsiančiam prie disertacijos apie lietuvių prozos evoliuciją. Ir štai 1946 metais peržengta riba, už kurios atsivėrė plačios galimybės. Dvidešimt ketverius metus Lebedys išbuvo aukštosios mokyklos pedagogu, bet pagarsėjo vis dėlto ne tuo — o pirmiausia savo moksline veikla ir darbais. Tačiau, nors ir nebūdamas oratorius, jis darė didelį poveikį žmonėms, su kuriais bendravo.

[24] Ten pat.

Studentus, aspirantus, jaunesniuosius dėstytojus, pagaliau visą savo aplinką Lebedys labiausiai ugdė ne abstrakčiais pamokymais, o pačia asmenybe. Stebino jo erudicija, imponavo interesų platumas, viliojo dvasios gelmė. Klostėsi rimtas požiūris į darbą, į savo specialybę, į lituanisto pašaukimą. Formavosi įgūdžiai atskirti pagrindinius dalykus nuo šalutinių, susigaudyti vertybių pakopose. Nejučia mokytasi branginti laiką, našiai dirbti nepervargstant. Traukė šito monolito jėga, ir norėjai būti į jį panašus.

Lebedys buvo lituanisto pavyzdys (bent jau vienas ryškiausių). Pagal jį jaunesnieji kolegos sprendė ir apie lituanistiką — jos objektą, tikslus, metodus, apie jos galimybes apskritai. Todėl Lebedžio aplinkoje ryškėjo tiek lituanisto mokslininko, tiek lituanistikos kaip mokslo idealas.

Lituanistas — tai plačių interesų žmogus, kurio pagrindinis rūpestis puoselėti nacionalinę kultūrą. Kiekvienas žmogus yra kurios nors tautos atstovas ir augti, dvasiškai tobulėti gali tiktai kartu su ja, aktyviai dalyvaudamas jos gyvenime ir atsakydamas už jos ateitį. Šitaip suprasta aukščiausia individualios egzistencijos prasmė paaiškina visa kita.

Lituanistas pirmiausia turi būti geras specialistas. O geras specialistas privalo suderinti specializaciją su universalumu. Literatui neužtenka literatūros, o kalbininkui kalbos. Literatas, daugiausia jėgų atiduodamas specialybei, kartu turi studijuoti istoriją, kalbą, tautosaką, kitas meno šakas, kad tautos kultūrą suvoktų kaip visumą, kad išsiaiškintų ją formuojančius ir jos raidą sąlygojančius veiksnius, kad nustatytų literatūros reikšmę bei vietą kultūros visumoje. Lituanistui turi rūpėti filosofija, estetika, bendroji meno teorija, kad galėtų susiformuoti teisingą požiūrį į pačią literatūrą, turėtų tvirtus metodologinius jos tyrinėjimo pagrindus. To reikalaudavo Lebedys iš kiekvieno studento, diplomanto, o ypač disertanto.

Lituanistui literatui neužtenka domėtis vien lietuvių literatūra — jam privalu nors bendrais bruožais išmanyti ir kitų (ypač kaimyninių) tautų literatūrą, kad galėtų geriau pažinti savąją. Todėl lituanistas turi tikslingai mokytis kalbų — pirmiausia lotynų, lenkų, vokiečių, rusų, taip pat latvių, prancūzų, anglų. Kalbų mokymasis atima daug laiko, todėl mokytis patartina pamažu, bet reguliariai — kasdien bent po valandą ar nors pusvalandį.

Iš savo specialybės reikia turėti vieną sritį, ją geriausiai pažinti, būti joje nepakeičiamam, o kartu būtina gilintis į visas savo literatūros epochas, visus jos periodus ir laikotarpius, į visokias jos problemas, kad būtum kompetentingas visais lietuvių literatūros klausimais — nuo žilos senovės iki šių dienų. Taigi lituanistui turi būti svetimas bet koks užsisklendimas nuo didžiųjų gyvenimo ir kultūros problemų, bet koks „provincialumas“. Reikia taip pat žiūrėti, kad pasirinkta sritis, formuluojama

tema, keliama problema nebūtų pernelyg siaura, uždara, kad atvertų plačią minties perspektyvą, leistų suvokti ir išryškinti esminius dėsningumus.

Tokiais skatinimais ir reikalavimais Lebedys pirmiausia stengėsi plėsti bendrą kultūrinį lituanisto akiratį. Tie reikalavimai buvo itin veiksmingi todėl, kad pats Lebedys jų laikėsi savo praktinėje mokslinėje veikloje. Taip sutvarkęs savo gyvenimą, taip paskirstęs laiką, kad nė viena valanda nenueitų veltui, jis dienų dienas dirbdavo archyvuose, rankraštynuose, be paliovos skaitė ir studijavo įvairiausio turinio knygas, jas konspektavo, darė išrašus — kaupė medžiagą savo moksliniams darbams. Bibliotekose ir archyvuose domėjosi ne vien tuo, kas betarpiškai tinka pasirinktai temai, bet viskuo, kas vienu ar kitu aspektu galėjo praturtinti lietuvių kultūros pažinimą. Aptikta temos atžvilgiu šalutine medžiaga buvo galima pasinaudoti kitame darbe arba ją nurodyti kitam literatui, kalbininkui, istorikui, tautosakininkui, bibliotekininkui ar net filosofui. Niekas, ką rasdavo vertinga, negalėjo būti pamiršta, neįtraukta į mokslo apyvartą. Taip plėtėsi paties interesai, mezgėsi nauji ryšiai, taip buvo plečiamas ir kitų akiratis. Neatsitiktinai Lebedys buvo įvairių redkolegijų narys, nepakeičiamas leidyklų patarėjas ir pagalbininkas, ištikimas įvairių sričių humanitarų bičiulis — konstruktyvi jėga penktojo ir šeštojo dešimtmečio lietuvių filologijoje.

Plėsdamas lituanisto akiratį, Lebedys kartu stengėsi ugdyti jo mokslinę mąstyseną. Pagrindinis būdas tam tikslui siekti — skatinti pačiam rašyti. Tik rašydamas, praktiškai pasinaudodamas įgytomis žiniomis, jas sistemindamas ir naujai įprasmindamas, formuluodamas mintis, tyrinėtojas gali pats augti, realizuoti savo dvasines potencijas, atrasti savyje naujų galimybių ir kartu duoti objektyvų rezultatą, naudingą visuomenei. Todėl moksliniam darbui (ar jis būtų kontrolinis, ar proseminarinis, seminarinis ar kursinis, diplominis ar disertacinis) turėjo būti atiduotos maksimalios pastangos ir visos jėgos. Kažkaip intuityviai įžvelgdavo, ar jau viską, kas galima, ką pajėgi, padarei. Aukščiausi reikalavimai, suprantama, buvo keliami disertacijoms. Disertantas pirmiausia privalėjo išstudijuoti visą prieinamą su tema susijusią literatūrą, gerai apgalvoti ir įvertinti, kas kitų tuo klausimu pasakyta ar padaryta. Tada ima ryškėti tyrinėjimo objektas, keltinos ir svarstytinos problemos, tikslesnė darosi tema. Tada pamatai savo vietą kitų tyrinėtojų tarpe, patikrini savo galimybes, įsijungi į mokslo dialogą. Studijuodamas literatūrą, kartu mąstai apie savo darbą, ieškai, kuo pasiremti, galvoji, ką naujo gali duoti, planuoji apmatus, užrašinėji kilusias mintis. Vėliau ima ryškėti darbo visuma — pagrindiniai skyriai, svarbiausios problemos, jų ryšiai, nuoseklumas. Visa tai užfiksuojama pirminiame (provizoriniame) plane. Dar daugiau padirbėjus ir atidžiau pagalvojus, pradeda aiškėti detalės — skyriai suskyla į poskyrius,

problemas nušviečia idėjos, susiklosto preliminarios tezės. Dabar jau rašomas detalesnis planas, kuriam Lebedys skirdavo ypatingą dėmesį. Iš jo spręsdavo, ar susidorosi su tema, ar teisinga linkme sukama. Jei geras detalusis planas, būdavo tikras, kad neapvilsi. Patardavo (o kartais ir reikalaudavo) rašysimo skyriaus planą visiškai detalizuoti. Buvo įsitikinęs, kad tokie parengiamieji darbai nėra laiko gaišinimas: juo geriau pasiruoši — juo geriau (o gal ir lengviau) rašysi.

Lebedys atskirai skaitydavo kiekvieną darbo skyrių ar net poskyrį, o jį grąžindamas, kartu girdavo ir peikdavo: pasakydavo, kas yra pasisekę, gera, perspektyvu, kas vidutiniška (neblogai, bet galėtų būti geriau), o kas keistina, taisytina. Pastabos visuomet būdavo konkrečios, aiškiai suformuluotos, praktiškai įgyvendinamos — tik eik, dirbk toliau, nesustok.

Taip žingsnis po žingsnio iriamasi į priekį, kol pagaliau sulipdoma visuma. Įteiki darbą ir lauki lemiamo sprendimo. O jis čia pat — už dienos, kitos. Tada jau — ilgiausias ir rimčiausias pokalbis. Vadovas išnaršydavo darbą skersai išilgai, jei būdavo verta, pasidžiaugdavo, pagirdavo, pakeldavo ūpą, tuoj pat teiraudavosi apie ateities planus, skatindavo, siūlydavo naujas temas (kad nemiegotum ant laurų), o jei reikėdavo, kruopščiausiai ir kritiškai aptardavo tiek darbo visumą, tiek jo smulkiausias detales. Darbas turėjo būti kaip klasikinis meno kūrinys: dalių ir visumos proporcijos, vieninga jungiamoji idėja, visi teiginiai pagrįsti autentiškais faktais, visos išvados argumentuotos, viskas išbaigta ir subordinuota. Darbas turi remtis mokslo tradicija, ant jos pamatų turi būti pastatytas, bet pats pastatas privalo būti naujas, originalus ir būtinai šviesus — kad jame būtų erdvu žmogaus minčiai. Darbas turi būti turiningas ir kartu aiškus, skaidrus, dailus. Pati darbo struktūra, filologinė mąstymo kultūra turi kompensuoti estetinio pergyvenimo nuostolius, neišvengiamus verčiant meno idėjas į sąvokų kalbą. Tokius darbus rašė Lebedys ir mokė rašyti kitus. Ir jei kam nepavykdavo priartėti prie to idealo, tai kaltas būdavo arba nepakankamas išsilavinimas, arba riboti gabumai, arba pasiryžimo ir ištvermės stoka.

Iš mokslo idealo aukštumų (bet visai neišdidžiai) žiūrėjo Lebedys ir į kitus žmones, pirmiausia studentus. Norėjo visomis išgalėmis pakelti juos arčiau savo lygio. Jam rūpėjo jaunoji karta, senstančiųjų pamaina — lietuvių filologijos ateitis. Todėl visokiais būdais skatindavo rimtai žiūrėti į gyvenimą ir į savo studijas. Senosios literatūros egzaminas ir proseminarinis darbas jį iškart atitinkamai nuteikdavo studento atžvilgiu: iš to gali kas nors išeiti, tasai — šiaip sau, o iš šito nieko gero nebus. Tuos pirmuosius (jų pasitaikydavo nedaug) toliau lydėdavo palankus dėmesys iki paskutinio kurso, o su kai kuriais nenutrūkdavo ryšiai ir baigus universitetą. Jiems skolindavo retų knygų, su jais kalbėdavosi susitikęs, dažnas jų, jei tik panorėdavo, galėdavo

dirbti pagal individualų planą — pasirinkti temą jau antrame arba trečiame kurse, kursinį darbą ugdyti į diplominį, o šį — į disertaciją. Nieko negaila — kad tik rimčiau, kad tik giliau, kad tik geriau! Jei kas norėjo įsigyti Lebedžio palankumą, reikėjo tik vieno dalyko — atsakingai žiūrėti į savo būsimą ar jau esamą profesiją ir atsidėjus dirbti.

Visuomeninis sąmoningumas su geromis intencijomis Lebedžiui buvo pagrindinis žmogaus vertės kriterijus, taikytas taip pat ir studentams. Kai nusikaltęs būdavo svarstomas, klausdavo: ar esi ką padaręs kitų (kad ir artimųjų, draugų) labui, negalvodamas apie asmeninę naudą. Jei taip — tai būdavo lengvinanti aplinkybė teisiamajam.

Lebedys mėgo žmones, buvo linkęs bendrauti. Mokėjo atsipalaiduoti gamtoje, susibūrime, prie vaišių stalo. Bet visur jis palikdavo savo pėdsaką. Jo aplinkoje būdavo neįmanomos banalios kalbos, lėkšti juokavimai, grubumas, neatidumas kitam, įžeidinėjimas,— jis visus telkdavo bendram jaukiam ir prasmingam pokalbiui. Kiekvieną paviršiun bekylančią ydą, netaktą, nekultūringą gestą tuoj pat nuslopindavo atsargi ir taikli „lebediškoji ironija". Kai bendram šurmuly pasigirsdavo Lebedžio balsas, visi tuoj pat nutildavo ir suklusdavo — visiems būdavo įdomu, ką pasakys. Jo kalba ir kasdieniniam pokalby būdavo tokia pat turininga, aiški, sklandi, kaip ir per paskaitas, kaip ir moksliniuose jo veikaluose. Todėl kalbininkai sakydavo, kad kiekvieną Lebedžio ištartą sakinį galima tiesiai dėti į knygą.

Buvo žmonių, kurių Lebedys dėl vienokių ar kitokių priežasčių nemėgo: dėl mokslinio nesąžiningumo, veidmainiavimo, pataikavimo, intrigavimo, įskundinėjimo, apkalbinėjimo ar kitokių jam nepatikusių žmogiškų ydų. Tačiau, kai Lebedys atsakingu momentu vertindavo tokio žmogaus darbą (nesvarbu, ar tai būtų mokslo traktatas, disertacija, ar koksai apsakymų ar eilėraščių rinkinys), jis visados tarsi pamiršdavo asmenines ambicijas, nuslopindavo savo neigiamas emocijas ir išlikdavo visiškai objektyvus. Ir tokiais atvejais jis sugebėdavo būti mokslininkas, įžvalgus ir teisingas kritikas, ištikimas savo principams: kas dievo — dievui, kas ciesoriaus — ciesoriui. Tas Lebedžio bruožas dar labiau didino pasitikėjimą juo — visuomet galėjai pasikliauti, kad būsi suprastas ir įvertintas pagal nuopelnus.

Du kartus Lebedys buvo lietuvių literatūros katedros vedėjas, ir jam teko vadovauti nemažam žmonių būriui. Čia išryškėjo jo gebėjimas vesti katedros posėdžius: greitai, dalykiškai — ir kartu suspėti kantriai visus išklausyti, atsižvelgti į visų nuomones ir pageidavimus. Visuomet aiškus tikslas, minimumas laiko ir maksimumas rezultatų. Po posėdžio — kas ką norite ir kiek norite kalbėkite, bet tai jau privatus reikalas. O vedėjas po keliolikos minučių jau vėl sėdi archyve arba rankraštyne.

Tai kas, kad Lebedys buvo žemo ūgio, ir didelėje auditorijoje, atsisėdusį už stalo, per studentų galvas nelabai jį galėjai matyti; tai kas, kad paskaitas jis skaitydavo tyliu minkšto tembro balsu; tai kas, kad tos paskaitos būdavo paprastos, be jokių puošmenų ar metodinių naujovių — Jurgis Lebedys buvo ne tik didis mokslininkas, bet ir išmintingas pedagogas, auklėjęs ir ugdęs naujas lituanistų kartas savo asmeniniu pavyzdžiu, savo paties moraliniais principais, pasiaukojamu vaisingu darbu tautos gerovei, nacionalinės kultūros labui.

ATSIMINIMŲ ŠVIESOJE

GIMTINĖS PRIEGLOBSTIS

Veronika Lebedytė-Povilauskienė

J. Lebedžio sesuo. Gimė ir augo Devynduonių kaime, čia baigė pradžios mokyklą. Dirbo kolūkyje, dabar pensininkė.

Daug metų praėjo nuo mūsų vaikystės, daug ko ir nebeprisimenu, bet ką žinau — surašysiu. Mes gimėm ir augom Devynduonių kaime. Kaimas buvo didelis, daugiau kaip kilometro ilgumo, buvo kryžkelė. Mes gyvenom beveik viduryje kaimo, prie kryžkelės. Kryžkelės ūlytėlėje stovėjo medinis pastatas — pradinė mokykla. Ji dar ir dabar tebestovi. Mes, visi šeši Lebedžių vaikai, joje mokėmės, baigėm keturis skyrius. Jurgio ir mano mokytoja buvo Judikaitė Stefanija, paskui, iš Devynduonių gavusi vyrą, pavardę pakeitė į Stančienę. Tai buvo gera mokytoja, švelni, nors kartu ir griežta. Mes iš jos daug ko išmokome, daug gera gavome. Kai dabar susitinkam su ja, vis geru žodžiu prisimena Jurgį ir visus Lebedžiukus.

Devynduonių žmonės visi buvo seni gyventojai, geri, vieni kitus vadindavo savais. Arti mūsų, kitoje kelio pusėje, gyveno kaimynai Širmuliai. Jie buvo dori žmonės, turėjo sūnų Joną ir dukrytę Onutę. Mes su jais buvome kaip viena šeima: gulėm, kėlėm vieni pas kitus. Kartą jų bobutė išvirė košės, o mes, kaip visada, atsikėlę tik, apsirengėm ir pas juos! Nuėję matom, kad bobutė jau deda košę į dubenį, tuoj švarkelius numetėm ir susėdom prie stalo nekviesti. Bobutė ir klausia Jurgio: „Ar nori juodos košytės?". Atsakė jis: „Norim!"— „Turbūt mamytė jums neišverda tokios juodos košytės?"— „Išverda, bet ne tokia skani!" Aš buvau truputį vyresnė, man buvo sarmata, bet draugystę palaikiau. Šit ateina ir mūsų mamytė ieškoti mūsų pusryčiams, o mes jau prikirtę miežinės košės ir ruošiamės namo.

Vaikystės draugai Širmuliukai užaugo dori vaikai. Onutė, sulaukus 18 metų, mirė, o Jonas ir dabar tebegyvena Devynduonių kaime.

Nors mūsų kaimas buvo didelis, gyventojų turėjo daug, bet mokytų žmonių — mažai: mūsų kaimynų sūnus Stančius Povilas buvo daktaras, jo jaunesnė sesuo Elena — agronomė ir dar vieno

Stančiaus, kuris gyveno gale kaimo, sūnus buvo vaistininkas provizorius. Kiti kaimo gyventojai mažai net rašyti mokėjo arba visai nemokėjo. Skaityti maldaknyges beveik visi mokėjo.

Mūsų tėtis ir mama buvo beraščiai. Kai mes pradėjom eiti į mokyklą, nebuvo kam parodyti, kaip skaityti ar rašyti. Mums besimokant, pramoko ir tėtis šiek tiek rašyti, o skaityti ir visai gerai išmoko: skaitydavo laikraščius, netgi padėdavo mums sunkesnius uždavinius spręsti.

Pirmasis į mokyklą pradėjo eiti vyriausias brolis Juozas, kitąmet — aš, o trečiais metais — Jurgis. Aš buvau trečiame skyriuje, o Jurgis pirmame buvo gal du ar tris mėnesius, ir jį perkėlė į antrą, taigi mes mokėmės kartu. Jurgis buvo labai gabus, greit susigaudydavo aritmetiką ir klausimus gerai atsakydavo. Baigiant keturis skyrius, mokytoja pradėjo įkalbėti tėtę ir mamą leisti Jurgį toliau mokytis. Tėtis abejojo, kad neįstengsime — didelė šeima, visiems reikia pavalgyti ir apsirengti, bet vėliau, Jurgio prašomas, sutiko leisti mokytis, nors ir buvo sunku.

Jurgis mokėsi Krekenavoje, paskui Panevėžyje. Tėtis su mama veždavo arkliais į Krekenavą, o paskui ir į Panevėžį jam valgyti ir drabužius bei patalynę kas antrą savaitę.

Jis mokėsi gerai, su pagyrimais, už tai aukštesnėse klasėse nereikėjo mokėti už mokslą, jį atleisdavo. Pats kiek galėdamas stengėsi užsidirbti. Baigęs pradinę mokyklą, išlaikęs egzaminus, padėjo dviem vaikams pasiruošti pataisą, už tai gavo keletą litų. Vėliau, per vasaros atostogas grįžęs namo, eidavo uogauti. Pririnkęs puodelį žemuogių, nešdavo poniai Gaščienei parduoti. Ji gyveno už poros kilometrų, Gaščiūnų dvare. Praėjus uogų metui, eidavo grybauti. Mažuose miškeliuose mažai ir grybų, o į didelius vienas bijodavo eiti, tai eidavom ir mes — Juozas ir aš. Už atneštus grybus ir uogas ponia Gaščienė jam mokėdavo dvigubai, matydama, kad jis nesuvalgo uogos, bet deda į puodelį ir atneša jai.

Mes šeimoje buvom šeši vaikai, tėtis, mama ir tėtės sesuo dar pas mus gyveno. Ji sirgo reumatu, buvo silpnų kojų ir silpnos širdies. Gyveno prie brolio, tai yra prie mūsų tėtės, ir mes vadindavom ją tetute. Visą laiką buvo labai gera: padėdavo mamutei mus auginti, verpdavo, lopydavo. Mes, vaikai, ją labai mylėjome. Ji vis sakydavo mums, kad reikia gražiai gyventi, mylėti vienas kitą, susiklausyti. Tie jos žodžiai liko mumyse šventi.

Brolis Juozas buvo vyriausias, jam buvo sunkiausia, visur tėtis jį vesdavosi dirbti kartu. Kai aš paaugau, man daugiau tekdavo valgyti gaminti, padėti mamutei, nes šeimos buvome devyni. Jurgis visą laiką mokėsi, Rokas dirbo ūkiškus darbus, paskui buvo pieninės vedėjas, vėliau pardavėjas. Penktasis — Julius — irgi mokėsi universitete, o brolis Bronislavas — Žemės ūkio mokykloje. Jis per karą žuvo. Šiuo metu likome tik trys: brolis Rokas gyvena Devynduoniuose, Julius — Vilniuje, o aš — Vikaičiuose.

Jurgis, baigęs Panevėžio mokytojų seminariją, jau dirbdamas Utenoje, vedė neturtingą, bet gerą merginą; šeimoje gražiai sugyveno, tankiai atvažiuodavo į tėviškę, aplankydavo gimines ir tėvus, ir miręs palaidotas gimtojo kaimo kapinaitėse, kur jau gulėjo tėtis, mama ir vyriausias brolis Juozas.

Rokas Lebedys

J. Lebedžio brolis, gimęs ir augęs Devynduonių kaime, kur baigė pradžios mokyklą. Dirbo kolūkyje, dabar pensininkas.

Savo brolį Jurgį prisimenu su didele meile ir didele širdgėla, kad jis mus taip anksti paliko.

Šeimoje augome šeši vaikai — penki broliai ir viena sesuo. Seneliai iš motinos pusės buvo Viktorija Venskūnaitė ir Martynas Gustas, o iš tėvo pusės teprisimenu tik senelio vardą — jis buvo Jurgis Lebedys, o senelės vardo nei pavardės neprisimenu.

Gimėme ir augome Kėdainių apskrities, Gudžiūnų valsčiaus Devynduonių kaime. Tai buvo didelis kaimas, išsirikiavęs palei kelią Surviliškis—Pociūnėliai. Palei šitą kelią stovintys namai buvo vadinami ūlyčia. Ūlyčios galuose buvo atsišakojimai — tuos vadino ūlytėlėm. Tenai gyveno daugiausia bežemiai amatininkai ir rindaunykai, kurie nuomojo žemę iš kitų ir mokėjo už ją pinigais. Buvo ir pusininkų, kurie dirbo žemę iš pusės,— tie nieko nemokėjo už žemę, bet dirbdavo ir rudenį atiduodavo pusę derliaus žemės savininkui.

Kaimas savo dvaro neturėjo, čia buvo laisvieji valstiečiai, karališkieji, todėl niekas kaime nemokėjo lenkiškai šnekėti ir netgi kreivai žiūrėjo į tuos, kurie mokėjo lenkiškai ir visur kaišiojo tą kalbą — reikia ar nereikia. Kadangi aplinkiniai kaimai turėjo dvarus, tai jie ir šnekėjo lenkiškai.

Taigi kaimas buvo didelis — apie 100 kiemų. Visi buvo stiprūs ūkininkai, turėjo nemažai žemės. Kol gyveno ūlyčioj, žemę dirbdavo „šniūrais“. Tai buvo labai nepatogus darbas — „šniūrai“ būdavo tokie ilgi ir tokie siauri, kad nuvažiuoti su arkliu ir ratais dar galėjai, o apsisukti jau reikėjo per kaimyno žemę. Be to, tie „šniūrai“ dar buvo ne vienoj vietoj, o išmėtyti peř kelis laukus.

Mūsų gimtasis namas stovėjo ūlyčioj, ten, kur dabar yra parduotuvė. Tėvai turėjo 13 hektarų žemės, buvo vidutiniai valstiečiai. Laikė 2 karves, 2 arklius. Karves ganydavo kaimo skerdžius ir paeiliui nuo gyvulių skaičiaus kiekvienas gyventojas. Paprastai ganydavo vaikai, tai ir man, ir Jurgiui teko paragauti šito darbo.

Visi mūsų vaikai, ir Jurgis, mokėsi Devynduonių pradžios mokykloje. Nors ir nebuvo lengva — vis dėlto šeši vaikai šeimoje, bet tėvai nutarė leisti Jurgį mokytis toliau, ir jis išvažiavo į Krekenavos progimnaziją. Čia jau buvo sunkiau, bet Jurgis duodavo pamokas turtingų ūkininkų vaikams ir taip užsidirbdavo pragyvenimui. Jis gerai mokėsi visą laiką ir buvo atleistas nuo mokesčio už mokslą. Baigė Krekenavoj keturias klases ir išsiprašė tėvų leisti jį į Panevėžio mokytojų seminariją. Panevėžyje jis nedaug tereikalavo pagalbos iš tėvų — ir čia vertėsi pamokomis ir kitokiu uždarbiu pats išsilaikė. Nuo mokesčio taip pat buvo atleistas.

Jurgis labai mėgo skaityti knygas. Tą jo pomėgį prisimenu iš vaikystės. Žiūrėk, dirbam ką nors, pavargstam. Poilsiui susėdam. Mes sėdim, o jis jau knygą nusitvėręs. Ir visur, kur tik likdavo laisva minutė, jį matydavau su knyga. Iš kur jis jų gaudavo tuo metu, jau gerai nebeprisimenu, bet žinau, kad jo ir akys nušvisdavo, kai pamatydavo dar neskaitytą knygą.

Labai mylėjo mano brolis Jurgis gamtą — medžius, paukščius, ežerus. Jau nuo vaikystės mėgo žvejoti. Mes, vaikai, pasidarę iš lazdynų meškeres, eidavom meškerioti į nearti esančius ežeriukus. Ir koks būdavo džiaugsmas, kai užkibdavo kad ir piršto didumo žuvytė. O, vaikystė! Geras tas tolimas metas!

Meilę gamtai, meilę viskam, kas gražu, mes, vaikai, paveldėjom iš savo tėvo ir motinos, kurie, būdami paprasti kaimo žmonės, mokėjo suprasti ir vertinti, saugoti ir globoti gamtą. Tada nebuvo specialių įstatymų, saugančių gamtą, tačiau mus jie mokė nelaužti medžio nuo viršūnės. Jeigu jau būtinai reikia — nusilaužk apatinę šakelę. Mokė mylėti paukščius, nedraskyti jų lizdų, nedaužyti kiaušinių, nebadyti neršiančių žuvų.

Tėvai nelepino mūsų, o ir nebuvo kaip. Visi dirbo, kiek galėjo, dirbom ir mes. Darbas dar nė vieno žmogaus nesugadino — išaugom sveiki. Jurgis, prisimenu, buvo stipresnis už mus visus. Neprisimenu, kad jis būtų kuo nors kada skundęsis ar sirgęs. Jis tarsi niekino gydytojus, niekad nesinaudojo jų pagalba, nes jam ir nereikėjo.

Jurgis greitas būdavo ir prie darbo — niekad nenustygdavo be užsiėmimo. Dirbdavo namuose, bet ypač mėgo talkininkauti pas mamos seserį, savo tetą. Ten jis veždavo mėšlą, pjaudavo šieną, kraudavo javus. Ir būtinai poilsio valandėlę rankose atsirasdavo knyga. Galbūt šitas pomėgis ir atvedė jį pirmiausia į mokytojo, paskui į profesoriaus kelią?

Dar vieną pomėgį turėjo mano brolis — jis mėgdavo gražiai rengtis. Buvo nedidelio ūgio, pilnutis, tai kai grįždavo iš Panevėžio, kaimynai sakydavo: kunigėlis atvažiavo. Visi jo drabužiai buvo ne tiek turtingi (iš kur seminaristui tokia prabanga?!), bet nepaprastai tvarkingi. Jam buvo didžiausia gėda pasirodyti kur nors netvarkingai apsirengus ar nesusišukavus.

Brolį prisimenu visada linksmą — tiek vaikystėje, tiek ir tada, kai jis atvažiuodavo atostogauti iš seminarijos ar aplankyti

tėvų jau būdamas profesoriumi. Atvažiavęs dažnai lankydavo kaimynus, savo vaikystės draugus, likusius mūsų kaime. Labai mėgo pasišnekėti su savo mokytoju Urbonu, kuris dabar jau miręs ir palaidotas Devynduonių kapinėse.

Stasė Rudženskaitė-Lebedienė

J. Lebedžio brolio Roko žmona. Gimė ir augo Devynduonių kaime, kur baigė pradžios mokyklą. Dirbo kolūkio fermoje, dabar pensininkė.

Į Lebedžių šeimą aš įėjau, ištekėjusi už Jurgio brolio Roko, tačiau labai gerai juos visus pažinau ir atsimenu, nes gyvenome visai kaimynystėje.

Senas mūsų Devynduonių kaimas. Iš kur kilęs jo pavadinimas, sunku pasakyti. Seni žmonės pasakoja dvi legendas. Pabandysiu jas papasakoti.

Senais senais laikais Lietuvoje siautė badas. Žmonės suvalgė viską, ką buvo galima valgyti, o kai nieko nebeturėjo, mirė iš bado. Duonos jau seniai nebuvo žmonės valgę, juk duonai iškepti reikia grūdų, o jų jau keli metai negalėjo nei pasėti, nei nuimti. Kada jau visai visai buvo blogai, likę kaimo gyventojai sušlavė iš kur begalėdami likusius grūdus ir kas kiek galėjo — kas žiupsnį, kas saują — sunešė į vieną pirkią ir čia iškepė devynias duonas. Taip kaimas išsigelbėjo nuo bado ir nuo to laiko vadinasi Devynduoniais.

O kita legenda irgi panaši. Bado metais žmonės Lietuvoje mirę kaip musės. Ir štai iš didelio kaimo beliko tik devyni žmonės ir vienas kepaliukas duonos. Žmonės buvę labai draugiški, pasidaliję tą kepaliuką į devynias lygias dalis, suvalgę ir taip apsigynę nuo bado mirties. Iš tų devynių ir kilęs dabartinis kaimas. Kadangi duoną dalijęsi devyni žmonės, kaimą ir pavadinę Devynduoniais.

Prie kelio į Vikaičius yra senos kaimo kapinės. Kalbama, kad pirmieji čia palaidoti žmonės maždaug Napoleono karo metais. Paskui ilgą laiką kaimo žmonės čia nesilaidodavo. Laidodavosi Pociūnėliuose — čia šio kaimo parapija ir bažnyčia greta. Pociūnėliuose palaidoti ir J. Lebedžio seneliai. Tik nuo 1944 m. kaimo kapinėse pradėta laidoti kaimo žmonės. Jie ir dabar čia laidojami. Čia palaidotas ir profesorius J. Lebedys.

Kaime gyveno žmonių įvairiomis pavardėmis, daugiausia būta Staugų, Zinių. Beveik kiekvienas gyventojas turėjo pravardę: Beržinis, Galinis, Kakarykas ar kitokią. Tiesa, čia gyveno ir vienas Devynduonis. Iš kur jis atkilo? Senutė Povilauskienė rado prie savo namų padėtą suvystytą vaikutį. Nei kas jo tėvai, nei

koks kūdikio vardas, nei ji, nei kas nors kaime nežinojo. Todėl ji pati pavadino vaiką Jonuku, o kaimas nutarė duoti jam Devynduonio pavardę.

Kadangi gyvenome kaimynystėje, aš gerai prisimenu Jurgį Lebedį. Tiesa, buvau gerokai jaunesnė už jį, todėl prisimenu jau paaugusį berniokėlį. Vaikystėje niekada neskriaudė mažesnių kaimo vaikų, su visais rasdavo tinkamą šneką: ar su mažu, ar su senu. Senieji jį gerbė už mandagumą, už mokamai išreikštą pagarbą, o mes, vaikai, žiūrėdavom į jį kaip į aukštesnį, nes jis daug skaitydavo ir žinodavo daug papasakoti.

Pats buvo linksmas, bet prie kaimo vakaronių mažai dėdavosi. Gražų vaikiną kaimo mergaitės būtų mylėjusios, tačiau jis nebuvo iš tų, kuriems ta meilė svarbiausia gyvenime,— buvo pamėgęs knygą, ir tai buvo pagrindinis jo užsiėmimas.

Karo metais Jurgis atvažiuodavo į namus gana dažnai. Prisimenu, pas mus kaime buvo frontas. Mes paskubomis sukritome į raudonarmiečių iškastus apkasus, Jurgis irgi kartu. Prasidėjo šaudymas — manėm, gyvi tikrai jau neišliksim. Jurgis drąsino mus, nors vargu galima buvo paguosti tokiu baisiu metu. Tuo laiku žuvo mano sesuo. Jurgis turėjo labai jautrią širdį — sunkiai pergyveno ir dėl mano sesers, ir dėl savo artimųjų netekimo. Nekentė karo.

Po karo Jurgis su žmona dažnai atvažiuodavo aplankyti tėvų.

Visų Lebedžių pagrindinis bruožas — viską padaryti ligi galo. Tokia buvo ir Jurgio taisyklė — jis nieko nenumesdavo nebaigęs, nieko nedarydavo atmestinai. Ir nesvarbu, ar tai bus didelis, rimtas darbas, ar poilsis. Smulkmenų jis nepripažino — visi darbai buvo vienodai svarbūs.

Visada labai griežtai laikydavosi dienos režimo, buvo sveikas, stiprus. Niekada nebuvo susinervinęs, niekada pikto nemačiau.

MOKYKLOS SUOLE

Ada Puidokaitė

J. Lebedžio klasės draugė Krekenavos progimnazijoje. Gimė ir augo Žibartonių kaime (Panevėžio raj.). LTSR nusipelniusi agronomė. Dabar pensininkė.

Jurgį ir jo brolį Julių Lebedžius pažinojau vaikystėje. Gimė ir augo jie Kėdainių apskrities Devynduonių kaime, o aš — Panevėžio apskrities Žibartonių kaime. Tik nebuvo tas kaimas toks, kaip dabar: šviečiantis iš toli balto mūro namais, išgarsėjęs gabiais ir darbščiais žmonėmis. Mūsų kaimas buvo toks, kaip dau-

gelis tuometinių kaimų — visi augome „šiaudinėse pastogėse“, valgėm juodą rupią duoną.

Susipažinau su Lebedžiais jau Krekenavos progimnazijoje (taip seniau buvo vadinamos nepilnos gimnazijos keturios klasės). Baigę kaimo mokyklas — jie Devynduoniuose, o aš Žibartoniuose, mes ir susitikom Krekenavoje.

Jurgis Lebedys buvo vyresnėje klasėje. Pas ką jis gyveno Krekenavoje, dabar jau užmiršau, bet gerai prisimenu tuos šeštadienių vakarus, kai, pasibaigus pamokoms, eidavome visi namo. Man į namus buvo 10 kilometrų, o Lebedžiams — 13. Kadangi mums buvo pakeliui, eidavome visada kartu.

Kelias iš Krekenavos į Žibartonius eina per mišką. O miške? Miške yra visokių pabaisų, tik ir tykančių, kaip išgąsdinti vaikus! O ir eiti norėjosi ne keliu, bet tiesiai takeliais. Todėl ir traukdavome namo per mišką garsiai šūkaudami, kad mūsų jau niekas išgąsdinti negalėtų, o ir kad nepasiklystume.

Buvo ir kitas baisumas — palaidi šunys. O jų visur visur — didelių, mažų, garsiai lojančių ir tyliai iš pasalų kandančių. Štai kodėl aš visada stengdavausi eiti namo kartu su Lebedžiukais. Jie buvo geri berniukai ir visada apgindavo nuo šunų, ir man būdavo drąsu su jais eiti.

Prisimenu, kad Jurgis Lebedys gerai mokėsi, kad visi kalbėdavo, jog jis vienas geriausių mūsų mokyklos mokinių. Kai kas jau tada pranašavo jam didelę ateitį.

Baigęs Krekenavos progimnaziją, Lebedys toliau mokėsi Panevėžio mokytojų seminarijoje, o aš — Kėdainių gimnazijoje, ir mes daugiau nesusitikome.

Jurgis Barauskas

J. Lebedžio draugas nuo 1927 m. Visą laiką dirbo mokytoju, dabar pensininkas.

Su Jurgiu Lebedžiu susipažinau 1927 metais rugsėjo pirmomis dienomis. Su juo trejus metus gyvenau viename kambaryje ir ketverius metus Panevėžio mokytojų seminarijoj sėdėjau viename suole. Su juo buvome labai geri draugai. Visos sėkmės ir nesėkmės išgyventos drauge. Mes vienas kitą pažinojome taip, kaip galima pažinti gražiai sugyvenant, be jokių išskaičiavimų, paslapčių ir nepasitikėjimo.

Su Jurgiu susirašinėjau iki 1953 metų. Ankstesni dažni laiškeliai per karą žuvo, o ir iš vėliau rašinėtų neliko jokio. Dabar esu 72 metų, jau daug ko neatsimenu.

Aš buvau silpnos atminties ir menkų sugebėjimų. Kad neblogai baigiau mokytojų seminariją, tai tik Lebedžio nuopelnas. Jis turėjo gerą atmintį ir buvo labai darbštus. Matė, kad daug dirbu

ir neskaitęs pamokų ar neatlikęs darbų nenueisiu į klasę, tai jis manęs per daug nesmerkdavo, jei ką blogai atsakydavau ar parašydavau. Visada padėdavo mokytis vokiečių ir lietuvių kalbų. Ir kiekvienu neaiškiu klausimu kreipdavausi į jį, nes nebuvo to, ko jis nežinotų ar negalėtų paaiškinti. Sėdėdamas viename suole, negalėdavau nuo jo nusirašyti, nes esu trumparegis, o J. Lebedys rašė smulkiai ir sunkiai įskaitomu raštu.

J. Lebedys mokytojų seminarijoje buvo labai geras mokinys, nėra gavęs nė vieno nepatenkinamo pažymio. Retai tegaudavo ir ketvertą. Kurse geriausiai mokėjo vokiečių, lietuvių kalbas, matematiką. Savarankiškai mokėsi esperanto kalbos, taip pat stenografijos. Per vokiečių kalbos pamokas skaitėme „Vilių Telį". Mes daugiausia pasakodavome turinį, o J. Lebedys nagrinėdavo literatūriškai. Jis beveik laisvai vokiečių kalba skaitė Šilerio ir Gėtės kūrinius, kalbėjo vokiškai.

Jis dažnai apgailestaudavo, kodėl neleidžiama per vienerius metus baigti du kursus, tai jam nereikėtų gaišti tiek brangaus laiko.

Savo žiniomis jis pranoko mus visus, bet ketvirto kurso baigimo pažymėjime to nebuvo matyti. Jis neturėjo nei gero balso, nei klausos, tai per solfedžiavimo pamokas jam padėdavo dainuoti užpakalyje sėdintys draugai, atsilygindami už vokiečių kalbos, matematikos ir kitų dalykų konsultacijas. Jurgis būdavo labai nepatenkintas mokytojais, kurie silpnai dėstė savo dalyką. Kartais jis ginčydavosi su lietuvių kalbos mokytoju dėl kai kurių rašybos dalykų. Idealizavo mokytoją P. Pakarklį, kuris dėstė pedagogiką, psichologiją.

Lietuvių kalbą dėstė P. Būtėnas, daugiausia dėmesio skyręs kalbai, o literatūrai — bemaž suvis nieko. Tai literatūrinių žinių J. Lebedys sėmėsi beveik savo jėgomis, o mes pasitenkinome tuo, kiek mokytojas reikalavo ir davė. J. Lebedys daug skaitė, skaitė su plunksnakočiu, pasižymėdamas ištraukas specialiai pasidarytose kortelėse. Jo referatai buvo dalykiški, pagrįsti kitų citatomis bei mintimis.

J. Lebedys gerokai išgyveno dėl savo mažoko ūgio. Kartą grįžo iš miesto linksmai nusiteikęs, su šypsenėle. Jo paklausiau, kas atsitiko. Atsakė sutikęs už save mažesnį.

Gyvendami viename kambaryje, kartais susikibdavome ir mėgindavome savo jėgas. Nors buvau vyresnis ir augesnis, bet mūsų jėgos beveik vienodos buvo. Per tas imtynes šeimininkė atbėgdavo į kambarį ir bardavos, nes tada būdavo „ideali" tvarka.

Be manęs, Lebedys tuo metu artimesnių draugų gal ir neturėjo. Kai reikėdavo rašinį ištaisyti ar vokiečių kalbos straipsnį išversti, turinį papasakoti ar pratimą, uždavinį nusirašyti, visi prie jo glausdavos ir prašydavo, o šis niekada neatsakydavo.

J. Lebedys nenorėjo būti vienišas. Dėl savo lėto būdo, dėl didelio darbštumo ir mokslo siekių negalėjo eiti su kitais, kurie

laisviau, linksmiau gyveno, materialiai buvo geriau aprūpinti, tai ir atrodė, kad per daug užsidaręs.

Laisvalaikį praleisdavo prie knygos. Neidavo į tuo laiku mokinių ruošiamus „robaksus". Lankydavo kino filmus ir juos analizuodavo. Stebėdavosi, jei kas jų nesuprasdavo ar mintį iškraipydavo. Sutiktą žmogų iš išvaizdos įvertindavo, charakterizuodavo.

Jurgis buvo blaivininkas, gal net abstinentas. Naminio alaus išgerdavo, nes tėvai gamindavo kaimišką miežinį alų. Plačiai gyventi nebuvo iš ko. Paskutiniais metais vertėsi pamokomis: ruošdavo blogai besimokančius vaikus.

J. Lebedys nebuvo muzikalus, bet operą mėgo. Pasitaikius progai — jau ne seminarijoje — jos klausytis nutempdavo ir mane.

Mokykloje labai gerai mokėsi, bet tuo nesididžiavo ir niekur to savo pranašumo nerodė.

Buvo tvarkingas tiek namuose, tiek klasėje, pareigingas. Labai pykdavo, jei jo sąsiuvinį ar knygą kas ne vietoj padėdavo.

Mykolas Janonis

J. Lebedžio kurso draugas Panevėžio mokytojų seminarijoje. Dirbo mokytoju, dabar pensininkas.

Su Jurgiu Lebedžiu pirmą kartą susipažinau Panevėžio mokytojų seminarijoje ir mokiausi kartu ketverius metus. Malonu jį prisiminti, bet per 50 metų daug kas užsinešė laiko dulkėmis, daug kas išgaravo iš galvos, o po seminarijos baigimo neteko jo daugiau susitikti, nes mes išsiblaškėme po visus krašto kampelius.

Visada prisimenu Jurgio darbštumą, kruopštumą, nepaprastą norą daugiau už visus žinoti. Jis norėjo stoti į universitetą, į Humanitarinių mokslų fakultetą, ir tam iš anksto rengėsi. Beje, paskutinė egzamino literatūrinė tema jo buvo parašyta geriausiai, ir ją mokytojas perskaitė visiems kaip pavyzdį.

Jurgis buvo rimtas, susikaupęs, visada pasinėręs į mokslo dalykus, pramogoms neturėjo laiko. Su draugais nemėgo išdykauti, o kitiems šėlstant, gardžiai pasijuokdavo. Atsimenu, kaip domėjosi gimtąja kalba, literatūra, vokiečių kalba. Apskritai visus dalykus išmanė puikiai, tik nelabai mėgo paišybą.

Mokytojų seminarijos studentai turėdavo praktikos pamokas pradinėse klasėse. Lebedys jas vesdavo ryžtingai, sumaniai, kūrybingai, kaip tikras, geras mokytojas.

Kurso draugai mėgo Jurgį už jo gerą būdą, nuoširdumą, už pagalbą silpnesniems. Buvo visada tiesus, atviras, viską sakydavo į akis.

Būdamas ketvirtame kurse, susidomėjo tautosaka, rinko ir užrašinėjo ant atskirų lapelių posakius ir perduodavo surinktą medžiagą mokytojui Būtėnui, kuris tam darbui jį ir paskatino. Mėgo rinkti ir akmeninius kirvukus, turėjo jų surinkęs nemažai, o paskui atidavė juos zoologijos mokytojui Elisonui. Matyt, jau tada jame budo mokslininko talentas.

Su Jurgiu daugiau nesusirašinėjau, net susitikęs nebuvau. Tik po karo sužinojau, kad išsipildė jo svajonė — baigė universitetą, tapo profesoriumi.

Pranas Tamošiūnas

J. Lebedžio draugas Panevėžio mokytojų seminarijoje. 44 metus dirbo mokytoju. LTSR ir TSRS švietimo darbo pirmūnas.

Su Jurgiu Lebedžiu teko susipažinti 1929 metais Panevėžio mokytojų seminarijos III kurse.

Mane, atvykusį iš Kauno Simono Daukanto seminarijos, sutiko gražus 24 berniukų būrys. Tarp jų buvo ir Jurgis, kuris iš bendro būrio ilgai niekuo neišsiskyrė.

Nors buvo nedidelio ūgio, bet tvirto sudėjimo, sveikos išvaizdos, visada ramus, santūrus. Jis negarsėjo sporto laimėjimais ar išradingais „šposais", aštriu liežuviu, meilės nuotykiais, mušt̃ynėmis ar kitokiais mokinių vertinamais „žygiais".

Jo vardas klasėje garsiau skambėdavo tik per lietuvių, o ypač prieš vokiečių kalbos pamokas. Tada tik ir girdėjosi: „Jurgiuk, būk geras!", „Jurgi, būk žmogus!", „Pasakyk!", „Išversk!", „Paaiškink!". Jis trumpai, aiškiai meta žodį vienam, kitam. Į puikybę nesikėlė, iš klausiančiųjų nesityčiojo.

Taip ir bėgo nepastebimai dienos. Jo sugebėjimai, charakteris, intelektas išryškėjo per vieną klasės vadovo mokytojo Petro Būtėno lietuvių kalbos metodikos pamoką. Mūsų klasės vadovas mokytojas Būtėnas buvo griežtas, reiklus. Mes, visi mokiniai, jo kaip nudegę bijojom. Nors mokytojas P. Būtėnas buvo didelis lietuvių kalbos mokovas, kurių ne kurių vadovėlių ir knygų autorius, bet dėstytojas buvo vidutinis. Ypač vargome, kai jis ėmė dėstyti lietuvių kalbos metodiką. Jo pamokos buvo ne tiek sistemingas dalyko dėstymas, kiek draugiškas pasikalbėjimas, įspūdžių aptarimas. Po tokių pokalbių atsakinėjant nebuvo apie ką kalbėti. Tad ko tik paklausė — visiems dvejetai. Klasę gelbėjo Jurgis.

Vieną dieną prieš lietuvių kalbos metodikos pamoką keliasi jis iš suolo, prieina prie mokytojo Būtėno, paduoda kelių lapelių popieriaus pluoštą ir sako: „Čia Tamstai".

Būtėnas žiūri nustebęs.

— Čia Tamstai paskaityti,— paaiškina Lebedys.

Ir toliau aiškina.

— Tamsta mokslo metų pradžioje sakei, kad jeigu mes būsime nepatenkinti, tai nesiskųsti kitiems ir nepykti tylomis, nekeršyti, kaip būta praeityje, bet viską išsiaiškinti kartu, į akis. Mes Tamstos darbu nepatenkinti dėl to, kad, kai reikėjo aiškinti, Tamsta daug pripasakojai, bet jokių taisyklių, jokių dėsnių neišryškinai, o dabar reikalauji, kad mes skelbtume metodikos dėsnius. Mes mokiniai, o ne profesoriai.

Prasidėjo paduoto „memorandumo" aiškinimas papunkčiui.

Šią pamoką mūsų akyse išaugo Jurgio autoritetas ir išryškėjo jo, trečiakursio vaikinuko, bendras išprusimas, išsimokslinimas, nuovoka, sąmoningas, mokamas reikalo nagrinėjimas. Mes galėjome tik stebėtis jo gausiomis žiniomis. Tada mums paaiškėjo, kodėl Jurgis negarsėja nei chore, nei sporte, nei saviveikloje, gatvėje ar „robaksuose". Matyt, visą atspėjamą laiką jis skaitė, mokėsi.

Nežinau, ar Lebedys turėjo vienokių ar kitokių priešų. Rodosi, kad ne. Neperskiriamų draugų ar draugių galbūt irgi neturėjo. Visi jam buvo lygiai geri klasės bičiuliai.

Baigus mokytojų seminariją, 1931 metais teko apsilankyti jo tėviškėje — Devynduoniuose. Arčiau susipažinti su jo šeimos nariais neteko, o jo tėviškė — paprasta vidutinio valstiečio sodyba.

Vėliau, rudeniop, susitikdavome jau Kaune. Jis senoviškai buvo nekalbus, pasinėręs į studijas. Nemėgo lengvo studentiško triukšmo, jaunatviško siautulio.

Paskui ilgoką laiką nesusitikinėjome. Tik praūžus karui, 1956 m. būdamas Vilniuje, užsukau pas jį į namus. Jis tada gyveno Antakalnyje, pušyne, mažame atskirame name. Maloniai praleidau pas jį vakarą. Tada jis jau buvo išvaręs nemažą darbų vagą, o dar daugiau surinkęs medžiagos ateities darbams. Mane žavėjo jo asmeniška biblioteka: senų knygų lentynos nuo pat žemės iki lubų. Pats Jurgis buvo labai kalbus — pasakojo apie savo darbus ir apie ateities darbų galimybes.

Kitą dieną pakvietė mane į Lietuvių kalbos instituto rūmus. Ten supažindino su instituto direktoriumi Korsaku, su instituto rinkiniais ir darbų užmojais.

Man šie susitikimai buvo labai naudingi — po šių pokalbių pradėjau domėtis istorija, kraštotyra, pradėjau pats rinkti ir kitus raginau rinkti ir saugoti senąsias knygas bei periodiką.

Dar kartą jo namus buvau aplankęs 1958 metais. Deja, tuomet jo neradau — su žmona buvo išvykęs slidinėti į Žaliuosius ežerus. Negalėjau atsistebėti jo energija, nes man tokios kelionės slidėmis buvo jau per ilgos. Jis visada buvo kantrus, santūrus, pasitempęs, žvalus.

Povilas Kalinauskas

J. Lebedžio draugas Panevėžio mokytojų seminarijoje. Visą laiką dirbo mokytoju, dabar pensininkas.

Mano draugystė su Jurgiu Lebedžiu tęsėsi tiek laiko, kiek aš mokiausi Panevėžio mokytojų seminarijoje,— 1928—1931 metais. Vėliau su juo ryšių nepalaikiau ir nesusirašinėjau. Tik vieną susitikimą prisimenu jau po seminarijos baigimo.

Buvo 1932 metų vasara, atostogos. Sutikau jį Panevėžy kaip studentą. Pasisakė, kad studijavo vokiečių kalbą, bet toliau jos nebestudijuosiąs, o imsiąs lituanistiką.

J. Lebedys mano atminty išliko kaip retų gabumų žmogus. Stebino puiki jo atmintis, sugebėjimas protauti, apibendrinti. Gabumais išsiskirdamas iš bendraklasių, pelnytai turėjo pirmojo mokinio vardą ir garbę. Aišku, kad jis ir dirbo gerai, rimtai, mokytojų užduotis atlikdavo stropiai.

Kalbant apie J. Lebedį kaip apie žmogų, reikia pabrėžti jo rimtumą: visada susikaupęs, lyg susimąstęs. Nemėgo jokių išdaigų, jokių „šposų". Gilus akių žvilgsnis, rimtas jo veidas, gal kiek flegmatiškas. Gyveno daugiau savo vidiniame pasaulyje užsidaręs, nes nė su vienu iš mūsų didelės draugystės neturėjo. Jei kuris nors kreipdavomės į jį pagalbos (ką nors paaiškinti), neatsisakydavo, bet neatrodė, kad jis tokius „kvaršintojus" mėgtų...

Vokiečių kalba galėjo skaityti vokiečių literatūrą, vokiečių klasikus. (Knygų jam duodavo vokiečių kalbos mokytoja Calmanaitė.)

Kaip būdavo įprasta, mokytojai (tokių dalykų kaip istorija, pedagogika, psichologija), perteikę naują medžiagą, jei būdavo laiko, duodavo klausimus klasei arba geresniems mokiniams ir pasakoti pavesdavo. Ir Lebedys ne blogiau už mokytoją papasakodavo pamoką. Kalbėdavo jis greitai, bet negarsiai, gal kiek neryškiai, užtat sekti jo kalbą reikėdavo labai atidžiai.

Į konfliktus su draugais nesileisdavo, laikydavosi nuošaliai.

Jurgis Baltušnikas

J. Lebedžio draugas Panevėžio mokytojų seminarijoje. Dirbo mokytoju, dabar pensininkas.

Mokiausi su Lebedžiu ketverius metus Panevėžio mokytojų seminarijoje.

Jau mokyklos suole ryškėjo Lebedžio gabumai moksliniam darbui. Daug kam iš mūsų nesisekė vokiečių kalba. Buvo einama

Šilerio poetinė kūryba. Šilerio kūriniai parašyti poetine kalba, o pamokose reikėjo atpasakoti proza. Tai būdavo daugeliui per sunku. Prašydavome Lebedį parašyti mums santraukėles lapeliuose, o mes tas santraukėles išmokdavome ir vokiečių kalbos mokytojai atpasakodavome.

Lietuvių kalbos ir literatūros turėjome mokytoją Būtėną. Šis mokytojas buvo geras lietuvių kalbos žinovas. Jis yra parašęs ne vieną knygą lietuvių kalbos klausimais. Ne kartą J. Lebedys ginčydavosi pamokų metu su Būtėnu dėl kai kurių lietuvių kalbos dalykų supratimo. Todėl mums atrodė, kad Lebedys apie lietuvių kalbą daug ką išmano. Mokytojas Būtėnas niekada dėl to neįsižeisdavo ir Lebedžio neniekindavo. Mokinys su mokytoju pasiginčydavo pamokoje ir nė kiek nesusipykdavo.

J. Lebedys gyvenimą vertino ir jį išgyveno ne jausmais, širdimi, bet daugiau protu. Išryškėjo jo gabumai mokslui, bet ne literatūrinei kūrybai. Tai buvo kuklus žmogus, nesiveržė į asmeninę garbę ir didžiuotis nemėgo.

Seminarijos tame pačiame kurse buvo trys Jurgiai: Lebedys, Barauskas ir Baltušnikas. Baigdami seminariją, buvome sudarę raštišką sutartį: po 10 metų susitikti Panevėžio seminarijos rūmuose. Per tą dešimt metų — Jurgiui Lebedžiui išaugti į mokslininkus, Jurgiui Barauskui vesti gerą užkurinę merginą, Jurgiui Baltušnikui — išeiti į advokatus. Po 10 metų — 1941-aisiais — kilo karas. Mūsų susitikimas neįvyko. J. Lebedys savo pasižadėjimą ištesėjo, Jurgis Barauskas vedė mokytoją, bet ne užkurinę ūkininkaitę. Taigi pasižadėjimo neįvykdė, aš — Baltušnikas — iš dalies įvykdžiau. Tarybiniais metais — 1959 — neakivaizdžiai baigiau Vilniaus valstybinio universiteto teisės fakultetą. Gavau teisininko kvalifikaciją. Visą laiką dirbau mokytoju — pasitraukti iš savo pamėgto darbo negalėjau, kaskart atidėliodavau kitiems metams. 1978 m. išėjau į pensiją.

Mokytojų seminarijos aplinka atrodė jaukiai, patalpos buvo geros, gražios. Dauguma mokytojų savo dalyką dėstė pagal vadovėlius, praktiškai su gyvenimu dėstomų faktų nesiedavo. Mes irgi atsakinėdavome pamokas pagal vadovėlius. Lietuvių kalbos mokytojas Būtėnas dėstė kalbą vaizdžiai, išsamiai, buvo labai reiklus. Ketvirto kurso mokiniams reikėdavo skaityti referatus apie įvairių rašytojų kūrybą: mokinys per kokį mėnesį pasiruošdavo ir kurso katedroje per pamoką skaitydavo. Paskui mokiniai kritikuodavo arba papildydavo. Tada pats Būtėnas sėdėdavo kurio nors mokinio suole. Po visų diskusijų jis kalbėdavo paskutinis. Mokytojas kritiškai gvildendavo ir skaičiusio, ir mokinių mintis. J. Lebedys kalbėdavo kritiškai, moksliškai. Mes pagalvodavome, kad jis beveik prilygsta mokytojui Būtėnui.

Gamtos mokslus dėstė Elisonas. Šis viską vertino praktiškai. Geografijos pamokose paprašydavo prie žemėlapio stovinčio moksleivio nuvežti į kurią nors valstybę ir iš to spręsdavo, kaip jis orientuojasi. Labai sąžiningai dėstė savo dalykus fizikos ir che-

mijos mokytojas Matusevičius. Tik jis buvo ne toks griežtas ir nelabai reiklus mokiniams. Pamokose labai daug darydavo bandymų, viską, kas galima, parodydavo praktiškai.

Su Jurgiu Lebedžiu paskutinį kartą mačiausi Kauno universitete, kuriame jis studijavo. Vėliau mums susitikti nebeteko, bet mano atmintis dar išsaugojo esminius jo būdo bruožus: reiklumą sau ir kitiems, kruopštumą bet kokiame darbe.

Stefanija Vasiliauskaitė-Dagienė

J. Lebedžio kurso draugė Panevėžio mokytojų seminarijoje. Dirbo mokytoja, dabar pensininkė.

Nors mes mokėmės viename seminarijos kurse ir kartu ją baigėme, bet vaikinai mokėsi vienoje klasėje, o mes, merginos, kitoje, todėl matydavomės tik pertraukų metu, kai sukdavom ratą seminarijos koridoriuje. Kai kurie vaikinai prieidavo prie merginų ir, kartu vaikščiodami, kalbėdavosi su jomis, bet Jurgis buvo ne iš tų. Neatsimenu, kad jis būtų su kuria nors mergina vaikščiojęs ir kalbėjęsis.

Tačiau du kartus teko man su juo pabendrauti. Tai buvo 1931 m. birželio gal apie vidurį. Būrys mokslo draugų susitarėm sekmadienį ekskursuoti. Nutarėm eiti į gamtą — Paežerius, nes ten yra mažas ežerėlis ir dar mažesnis miškelis. Su mumis buvo ir Jurgis. Jis kaip tik ir laikėsi prie mūsų, t. y. prie manęs ir mano neperskiriamos draugės Felicijos Jakutytės. Apie ką tada kalbėjomės, neprisimenu, tik tiek išliko atminty, kad Jurgis kelis kartus citavo Gėtės „Faustą".

Antrąsyk mums teko bendrauti išleistuvių vakare. Prie stalo kažkuris mokytojas sukomandavo vaikinams, merginoms ir mokytojams sėstis susimaišius. Jurgis kaip tik netoliese stovėjo. F. Jakutytė ir aš pakvietėme prie savęs. Jis, lyg ir nustebęs, pasakė: „Nejaugi nieko įdomesnio nesurandat, kaip šitą kelmą?" — ir atsisėdo šalia mūsų. Jis save kažin kodėl — gal iš per didelio kuklumo, o gal todėl, kad nešoko — vadindavo kelmu.

Buvom pasikeitę nuotraukomis. Jis savo nuotraukoje buvo man įrašęs irgi citatą iš „Fausto": „Das Ewigweibliche zieht uns hinan". Tą pačią vasarą buvau gavusi iš jo atviruką iš Žemaitijos, kuriame jis rašė, kad trise („aš, Napolka ir Antanas") kaip trys muškietininkai dviračiais keliaują po Žemaitiją ir matą daug dalykų, „nė sapne nesapnuotų". Ir nuotrauka, ir atvirukas karo metais dingo.

Baigdamas seminariją, jis jau mokėjo esperanto kalbą ir nešiojo atitinkamą ženklelį. Kur ir kaip ją išmoko, nežinau.

Felicija Jakutytė

J. Lebedžio kurso draugė Panevėžio mokytojų seminarijoje. Dirbo mokytoja, dabar pensininkė.

Su Jurgiu Lebedžiu kartu mokiausi Panevėžio mokytojų seminarijoje, kurią baigėm 1931 metais.

Vyrų ir merginų kursai buvo atskirai, tai mažai tekdavo bendrauti. J. Lebedys ir pertraukų metu visada būdavo ramus, santūrus, niekada neišdykavo. Vyresniuose kursuose dažnai tekdavo girdėti draugų ir mokytojų atsiliepimus, kad Lebedys labai gabus, darbštus, tvirtos valios. Draugai dar pabrėždavo, kad jis labai laikosi duoto žodžio. Girdi, jei Lebedys ir puse lūpų ką nors pažadėjo, būk ramus, kad padarys.

Kartais tekdavo dalyvauti bendruose renginiuose, bet, kiek pamenu, pramogose jis būdavo gana pasyvus, daugiau stebėtojas. Su mumis, merginomis, mažai bendraudavo, bet buvo visada draugiškas, nuoširdus, taktiškas.

J. Lebedys labai aktyviai dalyvavo seminarijos užklasinėje veikloje: rengdavo ir skaitydavo referatus apie įvairių rašytojų kūrybą, mielai dalyvavo P. Būtėno vadovaujamoje Tautotyros ir senienų rinkimo draugijos veikloje. Žodžiu, visada būdavo ten, kur galima ką nors nauja sužinoti ar išgirsti.

Matydavau Lebedį vienintelėje miesto bibliotekoje, visada palinkusį prie knygos, žinojau, kad jis savarankiškai mokosi užsienio kalbų.

Juozas Vaičiūnas

J. Lebedžio draugas iš Panevėžio mokytojų seminarijos laikų. Ilgai mokytojavo, vėliau dirbo „Literatūros ir meno" redakcijoje, dabar pensininkas.

Pažinojau Jurgį Lebedį nuo 1923 m. rudens, kai jis įstojo į Krekenavos progimnazijos antrąją klasę. Čia greit susidraugavome ir dažnai žaisdavome su moksleiviais, ypač prie Nevėžio maudyklių, kur lošdavome futbolą, „laptų" ir kt. Iš karto atrodė, kad Jurgis lėtas, atsargus, tačiau mėgstąs draugus. O kad gerai mokėsi — buvo mokytojų mylimas, gerbiamas ir mokyklos draugų. Visi stengėsi su juo palaikyti draugystę.

Dalyvaudavome mokyklos vakarėliuose, bet nešokdavome, nes buvome 2—3 metais jaunesni už kitus. Literatūrinėje programoje, kai kuriuose vaidinimuose teko abiem kartu dalyvauti (pvz., spektakliuose „Sulaukė", „Verpėja po kryžium", „Aušros sūnūs").

Gerai prisimenu 1924 m. rudenį mokykloje surengtą V. Kudirkos mirties sukaktuvių (25 metų) minėjimą. Mokytoja B. Kivilytė Jurgio ir manęs paprašė surinkti medžiagos. Kelis kartus ėjom pas mokytoją į namus, ji peržiūrinėjo ir taisė mūsų darbus. Pagaliau viešame mokyklos vakare aš skaičiau V. Kudirkos biografiją, o J. Lebedys — apie V. Kudirkos kūrybą. Mergaitės deklamavo eilėraščius, mokyklos choras padainavo. Man rodos, kad šis minėjimas buvo kartojamas ir visuomenei parapijos salėje.

Vėliau abu mokėmės Panevėžio mokytojų seminarijoje. Mūsų, krekenaviečių, 1925/29 m. m. buvome net devynetas ir palaikydavome nuoširdžius santykius, dalyvaudami žymesnių švenčių vakaruose, paskaitose ir gegužinėse.

Panevėžyje tuo metu veikė keletas gimnazijų (lietuvių, lenkų, žydų), taip pat mokytojų seminarija. Kadangi jose mokėsi augesni moksleiviai (tarp tos pačios klasės mokinių būdavo 4—10 metų skirtumas!), reiškėsi įvairi veikla: literatūrinė, meninė, sportinė. Tarp moksleivių populiari buvo Meno kuopa, kurią globojo gimnazijos direktorius J. Lindė-Dobilas. Sekmadieniais vykstančius susirinkimus lankė daugelis moksleivių iš visų gimnazijų ir mokytojų seminarijos. Aišku, kad J. Lebedys juose irgi dalyvaudavo. Ši Meno kuopa, taip pat tėvų komitetas rengdavo viešus mokyklų vakarus, koncertus.

Mokytojų seminarijoje moksleiviai daugiausia dalyvavo mokytojo Petro Būtėno įkurtoje ir globojamoje Tautosakos rinkimo draugijoje. Per vasaros atostogas surinkdavome glėbius įvairiausios tautosakos, taip pat kraštotyros ir archeologijos eksponatų. Čia daug patardavo, nurodydavo seminarijos inspektorius Jurgis Elisonas. Už didesnius darbus bei rinkinius gaudavome dovanų — knygų, spausdintų straipsnių iškarpų su įrašais, įvairiausių kitokių paskatinimų, o kartais parašydavo „pagerintą“ pažymį. Jurgis Lebedys, man rodos, nepraleido nė vieno susirinkimo ir apskritai mokytojų buvo viešai giriamas. Tačiau jam nesisekė muzika ir dainavimas. Mes, krekenaviečiai, visaip jam padėdavome praljsti per šių dalykų apklausas. Šiaip visi kiti dalykai jam puikiai sekėsi.

Iš Jurgio ankstyvų polinkių pabrėžtinas nuoseklus, dažnas vienintelės miesto bibliotekos-skaityklos lankymas. Labai dažnai jį matydavau skaitykloje vartantį periodinę spaudą, žurnalus, knygas. Man rodos, kad jau tada jis neblogai skaitė vokiškai ir rusiškai. O namuose tuščiai laiko neleido. Kaip vienas geriausių kurso mokinių, paruošęs pamokas, laisvą laiką praleisdavo prie knygų, kurias gaudavo iš auklėtojų P. Būtėno ir P. Pakarklio bibliotekų. Šie mokytojai jau tada gabesnius moksleivius įtraukdavo į savo ratelį, leisdavo naudotis savo knygomis, komplektais, retesniais žurnalais, enciklopedijomis. Jei referatams rašyti reikėdavo sunkiau gaunamos medžiagos, prašydavome auklėtojų ir visuomet sulaukdavome paramos, o iš viešosios bibliotekos ne-

lengva būdavo sugriebti, nes Panevėžyje buvo daug moksleivijos, o biblioteka-skaitykla vienintelė.

Kartais mokytojai, spausdinantys knygas, vadovėlius ar straipsnius, skaityti korektūrų kviesdavosi talkon ir moksleivius (J. Lebedį, J. Sadzevičių, D. Urbą, P. Kisielių ir kt.). Šituo mes, moksleiviai, didžiuodavomės ir ne kartą už tai gaudavome autorių knygų su įrašais ir padėka.

Jau iš mokslo dienų Panevėžyje matyti ankstyvas Jurgio domėjimasis mokslu, didesnė negu kitų erudicija. Jis mėgdavo pabrėžti: *Non multa, sed multum,* aiškiai nujautė, kad tik moksle ieškos gyvenimo tikslo. Tas ankstyvas, nuoseklus, sistemingas užklasinis darbas padėjo J. Lebedžiui susidaryti metodiškus mokslo įgūdžius studijų universitete laikotarpiu, taip pat moksliniame darbe, renkant medžiagą disertacijoms bei monografijoms. Dalykinis tikslumas, darbštumas, aiški mokslinio darbo metodikos samprata bei nuojauta J. Lebedžiui leido greičiau ir stipriau už kitus plėšti senosios lietuvių literatūros dirvonus, neabejojant savo darbo vaisiais. Mano nuomone, viso to užuomazgų reikėtų ieškoti jau Panevėžyje ir Kaune.

J. Lebedžio studijų Kaune metu mudu retai susidurdavome, nes aš mokytojavau Utenos apskrityje. Susitikdavome tik per vasaros atostogas Krekenavoje. Nesusirašinėjome. Artimesnė draugystė vėl atgijo 1937 m., kai jį paskyrė mokytoju į Utenos gimnaziją. Nuo tada dažniausiai penkiese (J. Lebedys, K. Žievys, J. Žiurlys, J. Smalys ir J. Vaičiūnas) keliaudavome į artimiausius ežerus (Alaušą, Lukną) arba į Saldutiškio—Kirdeikių apylinkių ežerus. Kadangi tik J. Žiurlys ir aš turėjome savas baidares, tolimesnių kelionių anuomet neprasimanydavome, o žvejybai dažniausiai naudodavomės pažįstamų, daugiausia moksleivių tėvų, laiveliais bei nakvyne.

Pokario metais Vilniuje abu su Jurgiu įsigijome bendrą baidarę („Milda-2“) ir leidomės į tolimas keliones: iš Ignalinos ar Palūšės Žeimena Vilniun. Keletą kartų plaukėme Šventąja nuo Dūkšto iki Anykščių, o paskui pro Saldutiškį į Molėtų ežeryną. Tai nuostabios kelionės su puikiausiais prisiminimais, įspūdžiais. 1958—1965 metų vasaromis, kai abu gyvenome čia pat, Mildos gatvėje, labai bičiuliavomės. Tuomet Jurgis buvo stipriai užgulęs mokslus, labai daug dirbo, tačiau slidžių ir žvejybos neužmiršdavo. Jurgis guldavo punktualiai 22 val. ir keldavo 6 val., tad pro savo langą galėdavau laikrodį patikrinti. Ištisas dienas su trumpomis pertraukėlėmis sėdėdavo prie knygų. Tik žiemą sekmadieniais visai dienai traukdavome slidėmis į užmiestį, o vasarą — į Trakų ar Žaliuosius ežerus arba Neries 16-ojo kilometro „kabančius sodus“ (taip šią vietą vadino pats Jurgis).

Jis nuoširdžiai žavėjosi aplinkos grožiu ir stengdavosi gamtoje rasti gilesnės prasmės, džiaugsmo. Užtat ypač mėgo tokias tolimas ramias vieteles, kur rečiau užklysta žmogus. Ten jis ieškojo atokvėpio, ramybės ir vienumos didybės, nes savaip suprato

gamtą. Gal todėl jį ir vadinome „Ekscelencija“. Ne kartą regėjau jį tokios „lebediškos“ kontempliacijos valandėlėmis, kai, paskendęs aplinkos grožyje, meškeriodamas mąstė apie mokslo perspektyvas.

Nemėgo plepių žmonių, jų vengė ar su ironija į juos žiūrėjo. Mišrioje kompanijoje laikėsi santūriai, moteris džentelmeniškai pakalbindavo, su humoru pokalbį pratęsdavo. Vaišėse draugiškai išgerdavo, tačiau niekada nepadaugindavo. Vengė tikrintis sveikatą pas gydytojus. Matyt, savo sveikata pasitikėjo, kad maudydavosi upėje ar ežere nuo jurginių (IV.23) iki vėlyvo rudens.

UNIVERSITETO AUDITORIJOSE

Antanas Dambrauskas

Drauge su J. Lebedžiu studijavo Kauno universitete. Baigė klasikinę filologiją. Antikinių autorių (Homero, Vergilijaus, Ovidijaus) vertėjas į lietuvių kalbą.

Kai prisimenu Jurgį Lebedį, visuomet stoja man akyse „antrojo aukšto fakultetas“. Taip vadindavom Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą, įsikūrusį Didžiųjų universiteto rūmų (Donelaičio ir Gedimino gatvių kampas) antrajame aukšte, aiškiai skirdami jį nuo „trečiojo aukšto fakulteto“, kur taip pat buvo einami humanitariniai mokslai, bet fakultetas vadinosi Teologijos-filosofijos fakultetu.

Kukliai, kaip šiandien regiu, atrodė tas mielas mūsų mokslo židinys. Gal dėl to ir mielas, kad buvo kuklus.

Gražiais, aukštokais laiptais rūmų kampe iš gatvės įkopęs į pirmąjį aukštą, randi, būdavo, gamtos mokslų karalystę. Čia ir garsusis Tado Ivanausko zoologijos muziejus. Pro šią karalystę platokais laiptais slenki į antrąjį aukštą. Ten tamsoka fojė, iš jos vidurinės durys į universiteto rektoriaus kabinetą, į kairę nuo jų — į prorektoriaus mokslo reikalams, į dešinę — prorektoriaus ūkio reikalams kabinetas. Rektorius ir prorektorius buvo renkami kas ketveri metai. Jurgio Lebedžio studijų dienomis rektoriais yra buvę Vincas Čepinskis ir Mykolas Remeris, prorektoriais mokslo reikalams — Blažiejus Česnys ir Juozas Blažys, o prorektorium ūkio reikalams — Pranas Jodelė.

Iš fojė eini į neplatų koridorių. Jis pakankamai ilgas. Iš jo pirmosios kairės durys į dekanatą, o dešinės — į profesorių kambarį. Toliau iš abiejų pusių — į auditorijas, kabinetus ir seminarus. Auditorijų pora erdvesnių, pora mažesnių. Koridoriaus ga-

le — juodieji laiptai: žemyn — į universiteto biblioteką ir skaityklą, aukštyn — į trečiąjį aukštą...

Priešais dekanatą, koridoriaus pradžioj, kamputyje prie sienos, nedidelė spintelė-vitrina su „konspektais". Tai studento A. Ronkaus multiplikuojami prof. Jono Vabalo-Gudaičio ir prof. Izidoriaus Tamošaičio paskaitų užrašai. Jais, naujesniais ir studentų apčiurintais, prekiauja studentas M. Samulėnas.

Fakulteto dekanu visus tuos metus buvo prof. Vincas Krėvė-Mickevičius, sekretorium — doc. Pranas Augustaitis.

1932 metų rugsėjo antroj pusėj, ankstokai atėjęs į prof. Igno Jonyno ar į prof. V. Mykolaičio paskaitą, apytuštėj auditorijoj radau sėdintį ir knygą vartantį studentą. Buvo jis neaukštas, kuklia pilka eilute, atrodė „fuksas", tad išdrįsau užkalbinti. Šis šypsodamasis maloniai man atsakė. Tai buvo Jurgis Lebedys, antro kurso studentas lituanistas iš Devynduonių kaimo, baigęs Panevėžio mokytojų seminariją. Nuo tos dienos ir buvome pažįstami. Per bendrąsias, visiems humanitarams filologams privalomas paskaitas drauge sėdėjome auditorijoje, per pertraukas vaikščiojome koridoriuje, dažnai mačiau jį sėdintį skaitykloje, atidžiai įnikusį kartais į labai nemažą knygą. Pusę lito turėdami, eidavome pietauti į netoliese buvusią studentų valgyklą.

Ar buvome geri draugai? Neišskiriami nebuvome, juo labiau kad Jurgis į intymias bičiulystes nebuvo linkęs, mėgo vienatvę. Tačiau pažįstami buvom artimi ir nuoširdūs.

Studentų Humanitarinių mokslų fakultete buvo maždaug puspenkto šimto. Vieni studijavo, kiti studentavo. Šie ne tiek domėjosi, kas dedasi auditorijoje, kiek mėgo pažibėti koridoriuje per pertraukas, dėtis įdomiu kavalierium ar grakščia porcelianine panyte. Tai „liūtai". Tokių „praeivių" buvo nedaug. Buvo ir labai išvaizdžių, energingų ir įdomių vyrų koridoriuje ir drauge nepamainomų studentų auditorijoje. Margoje koridoriaus rikiuotėje galėjai matyti Antaną Paplauską (Ramūną), Antaną Rinkūną, poetą Henriką Radauską, poetą Feliksą Breimerį, Dominyką Urbą, Antaną Lyberį, Kostą Vosylių, Alfonsą Keliuotį, Vladą Nausėdą ir dar ne vieną. Kartais koridoriumi pereidavo Kostas Korsakas su Halina Nastopkaite. Ar jis studentas, ar ne, mes nežinojome.

Buvo ir ne tokių išvaizdžių, nepastebimų, kuklesnių jaunikaičių, tokių, kaip Jurgis. Atsimenu „Marato, Dantono, Robespjero" trijulę, kurioje Jurgis dažnai būdavo ketvirtas. Tai lituanistas Pranas Gailiūnas (jau miręs), klasikai Juozas Pažereckas (vėliau Tauragės gimnazijos mokytojas, karo sumaiščių metu dingęs be žinios) ir šių eilučių autorius. Lebedys su Gailiūnu antrine studijų šaka turėjo romanistiką, jie ir šiuos prancūziškus vardus bus davę. Labai artimi „prancūzų revoliucionieriams" buvo Pijus Andziulis (dabar pensininkas Alytuje) ir Viktoras Alekna (pensininkas Kantrimiškyje prie Širvintų).

Rimtų problemų koridoriuje nesprendėme. Persimesdavome žodžiu kitu apie dienos ir buities reikalus, pajuokaudavome.

Profesorių buvo visokių. Tai Krėvė, Sruoga, Karsavinas, Jonynas, Mykolaitis, Biržiškos, Sezemanas, Brenderis... ir Tamošaitis (Izidorius), Vabalas-Gudaitis, kurių kursai buvo visiems humanitarams privalomi, tačiau nelabai mėgstami. Tamošaitis skaitė bendrąją psichologiją ir filosofijos įvadą, Vabalas — bendrąją pedagogiką, pedagogikos istoriją, pedologiją ir eksperimentinę psichologiją (su V. Lazersonu). Abiejų šių profesorių paskaitos nedaugelį tegalėjo patenkinti. Juo labiau nepatiko jos Lebedžiui, kuris mokytojų seminarijoj daug rimčiau tuos dalykus buvo išėjęs. Betgi čia aukštoji mokykla, o Jurgis į viską žiūrėjo iš esmės ir tašką stengėsi dėti ant kiekvieno joto. Todėl, rengdamasis egzaminams, jis nęsitenkino užrašų „išmintimi", o po paskaitų laiptais koridoriaus gale leisdavosi į skaityklą ir ten rasdavo ką paskaityti vokiškai ar prancūziškai. Skaitydamas drauge mokėsi ir tų kalbų. (Kas be ko, nebuvo jis atsitiktinis svečias ir tų kalbų lektoriumuose). Lotynų kalbos itin atkakliai mokėsi per lotynų autorių paskaitas pas prof. Praną Brenderį. Veikalą skaitydamas, užsirašinėjo ne tik reikiamą ištrauką, bet ir naują žodį ar lakų posakį. Taip mokė jį mokslinio darbo metodika, kurios pradmenis buvo gavęs seminarijoje, o dabar dar pagilino ją iš prof. Stasio Šalkauskio darbų.

Nemaža buvo mums vargo su Lietuvos istorija. Prof. Igno Jonyno didžioji auditorija visuomet kimšte prisikimšusi. Skaitė jis vienas, todėl kursas trukdavo metų metais. Studentas filologas kursą išklausydavo bene per du semestrus ir laikydavo egzaminą. Bet iš ko ir kaip rengtis jam, ypač apie XVII—XVIII amžius? Čia Lebedžiui labai pravertė rusų ir lenkų kalbų mokėjimas. O studijuodamas istoriją, drauge mokėsi jis ir tų kalbų. Studentas filologas turėjo išlaikyti dviejų svetimų kalbų egzaminus. Lituanistui privaloma buvo viena Rytų Europos, kita Vakarų kalba. Studijuojantis klasikinę filologiją turėjo būtinai mokėti vokiečių kalbą.

Lietuvos istorijos egzaminui Jurgis rengėsi labai nuoširdžiai, tarsi tai būtų buvusi pagrindinė jo studijų šaka.

Paskaitoj sėdėjo visuomet su plunksnakočiu ir buteliuku rašalo (parkeris buvo retas ir brangus daiktas), uoliai užsirašinėjo. Sekti kalbėtojo mintį ir ją fiksuoti Lebedys mokėjo. Labai tikslus buvo visą gyvenimą, tikslumo reikalavo ir iš kitų. Tai patyriau aš pats, kai sykį laiku negrąžinau paskolintų man Teokrito „Idilių" originalo.

Ne mažiau kruopštus, galbūt dar kruopštesnis buvo jis, pagrindinę savo šaką studijuodamas, paskaitose, proseminaruose ir seminaruose. Čia autoritetai jam buvo prof. V. Mykolaitis ir prof. M. Biržiška.

Jurgis buvo darbštus ir atidus, dirbti mokėjo. Jį domino visa, kas turėjo ir galėjo praversti gyvenime ir ateities darbuose.

Priešpiet dažniausiai būdavo paskaitose, popiečiais — skaitykloje. Arba atvirkščiai: destis, kaip reguliamino paskirstytos fakulteto darbo valandos. Nuobodžiauti galvojant, ko stvertis, nebuvo jam kada. Laiko vis atrodė per mažai. Galvos dėti negalėčiau, bet veikiausiai ir jis, kaip mūsų dauguma, ne vieną valandą bus sugaišęs duodamas privačias pamokas.

Buvo kaimietis, ir kaimo buitis buvo jam miela. Mielesni ir rašytojai, vaizduojantys kaimo gyvenimą. Apie Krėvę buvo rašęs B. Sruoga, specialų kursą skaitė V. Mykolaitis. Apie Žemaitę neseniai studiją buvo išleidęs J. Žiugžda. Mažiausiai gvildenta atrodė trečio kaimiečio, A. Vienuolio, kūryba. Todėl Lebedys jos ir ėmėsi. (Studiją apie Vaižgantą buvo išleidęs J. Ambrazevičius.)

Nebuvo jis didelis visuomenininkas, bet, kai reikėjo, nebėgo ir nuo to. Lebedys priklausė „Šatrijos" korporacijai, kuriai rūpėjo literatūra, menas ir apskritai kūryba.

Apie jo buitį ir pragyvenimo šaltinius nebe ką teprisimenu. Ar gyveno jis studentų bendrabuty Laisvės a. 3, ar, kaip mūsų dauguma, samdėsi kambarėlį privačiai, nebepasakysiu. Pirmaisiais studijų metais turbūt turėjo sumokėti už mokslą universitete. O nuo antrųjų mokslo metų pradžios, kaip pažangus ir pavyzdingas studentas, Lebedys gaudavo universiteto stipendiją.

Ar lankėsi jis studentų vakarėliuose („baliuose"), kurių dėl korporacijų gausumo būdavo neretai, irgi nepasakysiu. Mėgėjas, rodos, nebuvo. Nebent „Šatrijos" metiniuose pobūviuose, bet ir tai daugiau iš pareigos negu iš malonumo. Gal šokti ir mokėjo, tačiau šokiams galva pramušta nebuvo. Rūkančio niekad nemačiau. Išmoko turbūt vėliau. Intymioje draugijoje gal neatsisakė ir stikliuko. Tačiau mėgėjas nebuvo, blaivybę ir abstinenciją (sąjūdis už ją mūsų gimnazijos mokslo dienomis buvo populiarus ir stiprus) brangino. Mėgo pailsėti gamtoje, todėl pavasarį nepraleisdavo progos su iškyla nuplaukti garlaiviu į gegužines Kulautuvon ar dažniau Kačerginėn. Tačiau ir ten mažiausiai rūpėjo šokiai.

Toks man dabar, po penkių dešimčių metų, stovi akyse šio tauraus ir mielo žmogaus šešėlis...

Dominykas Urbas

Drauge su J. Lebedžiu studijavo Kauno universitete. Vėliau — žymus vertėjas ir redaktorius.

Baigė jaunas vyras mokytojų seminariją. Kas toliau? Paprasčiausia — eiti į pradinę mokyklą mokytoju. Jau buvo padavęs reikiamus dokumentus ir laukė paskyrimo. Ir vis dėlto nenuėjo šios veiklos keliais, o tų pačių (1931) metų rudenį įstojo į universitetą, Humanitarinį fakultetą.

Eiti tai eiti aukštuosius mokslus, bet iš ko gyventi? Tėviškėje žemės 13 ha, šešetas vaikų, kiti irgi dar mokosi. Ūkinės krizės metas. Taigi nė kalbos negalėjo būti, kad namai ištektų duoti studentui išlaikymą. Kai parvažiuodavo atostogų, išvykdamas gaudavo to, ko kaimas buvo turtingas,— lašinių, dešrų, skilandžio... Pinigų — ne. Jų reikėjo pačiam prasimanyti. Jau turėjo patirtį: kai mokėsi Panevėžio mokytojų seminarijoj, nuolat turėjo vadinamųjų „privačių pamokų"— mokė atsiliekančius, nesugebančius ar pritinginčius gimnazistukus ir už tai gaudavo atlyginimą. Be to, seminarija savo geriems, bet neturtingiems mokiniams duodavo stipendijas. Jurgis stipendiją gaudavo beveik visą laiką. Tad jau ketvertą metų buvo pratęs gyventi savo paties pelnytu, bet ne iš tėviškės gautu litu. Taupus buvo, tvarkingas, visiškas abstinentas. Išteko drąsos ir savimi pasitikėjimo — nuvažiavo į Kauną studijuoti.

Su lėšomis nelengva buvo iš pradžių. Stipendiją mūsų fakultete galėjai gauti tik parodęs, jog esi geras studentas. Pirmaisiais mėnesiais to padaryti negalėjai. Čia Jurgiui kiek padėjo vyresnieji kolegos panevėžiečiai, seni pažįstami. Jų padedamas gavo apmokamo darbo vienoje redakcijoje. Buvo, be to, rekomenduotas profesoriui V. Jurgučiui kaip patikimas ir geras vyras, ir profesorius jam pavedė sutvarkyti biblioteką, o už tą darbą, trukusį visai neilgą laiką, profesorius paklojo jam bene keturis šimtus litų. Tai pradžia jau yra, ir gera pradžia.

Toliau Jurgiui dėl lėšų nebebuvo didelių keblumų. Nuo mokesčio už mokslą visada atleidžiamas, į antrus mokslo metus pradėjo gauti stipendiją (pusinę, 75 litus kas mėnesį), užsidirbdavo po kiek „privačiomis pamokomis" (tarp kitko, mokė lietuvių kalbos Lidiją Babianskienę, mūsų fakulteto prancūzų kalbos dėstytoją). Gyveno taupiai, bet ne šykščiai. Lankė teatrą, nueidavo ir į kiną. Visada turėjo išeiginį drabužį, deramą apavą ir kt. Pažymėtina, kad jau studentas pirkosi knygas — iki universiteto baigimo turėjo porą nemažų etažerių pirmaeilės vertės, pačių reikalingųjų knygų.

Kuriuos dalykus studijuoti, ką rinktis pagrindu? — šitie klausimai jauniems studentams visada aktualūs, ne kartą sunkūs ir veik visada opūs. Esminė studijų kryptis Jurgiui iš pat karto buvo aiški: studijuos literatūrą ir filosofiją. Tiktai, kai reikėjo imtis konkrečiai, atsirado ir galvasukčio. Pirmais mokslo metais, tiesa, visi filologai daugiausia krimsdavom „bendruosius" dalykus — privalomus visiems — ir svetimas kalbas. Bet jau ir čia reikėjo žinoti, kas bus tavo studijų pagrindinis dalykas. Jurgis iš pradžių buvo manęs imti pagrindu vokiečių kalbą ir literatūrą, šalutiniais — lietuvių literatūrą ir filosofijos istoriją. Motyvai? Dienoraštyje 1931.IX.30 skaitome: „Kol kas nusprendžiau taip: germanistika — pagrindas; šalut.— lietuvių literatūra ir filosofijos istorija. [...] Aš norėčiau kitaip. Bet perspektyvos kai kuriais atžvilgiais čia geresnės; tais mano nekenčiamais atžvilgiais — ma-

terialistiniais. Na, bet ką darysi". Čia „materialistiniais" reikia, be abejo, suprasti „materialiniais". Tačiau jau pirmųjų mokslo metų gale tvirtai apsisprendė mesti germanistiką: viena — nepatiko profesoriai, antra — kaip tik apie tą laiką visuomenėje ėmė reikštis itin stiprus sąjūdis, reikalaujantis reformuoti svetimų kalbų dėstymą gimnazijose, būtent: išstumti iš pirmosios vietos vokiečių kalbą, o į jos vietą dėti anglų ir prancūzų kalbas. Tad perspektyva aiški: smarkiai sumažės vokiečių kalbos mokytojų paklausa. Vėliau Jurgis yra sakęs žmonai dar tokį motyvą: germanistikos srityje viskas jau ištirta, šūsnys knygų prirašyta, o lituanistika — dirvonuoja. Tad kam mums eikvoti jėgas dėl svetimų, reikia dirbti savuosius darbus. Ir apsisprendė taip: pagrindinis dalykas — lietuvių literatūra, šalutiniai — prancūzų kalba ir literatūra, filosofijos istorija ir pedagogika. Apsisprendimo potekstė aiški: iš jo dienoraščio ir darbų pobūdžio žinome, kad jau antraisiais studijų metais apsisprendė būti lituanistu mokslininku ir duoti to, ko dar niekas nėra davęs, o kad priaugtum tokiems uždaviniams, reikia didelės erudicijos ir plačių horizontų; erudiciją duos lektūra, studijos, gilinimasis į labiausiai rūpimus klausimus, o horizontus — plačiojo pasaulio kultūros vertybių pažinimas. Pedagoginių dalykų grupę pasiėmė todėl, kad anais laikais, kas norėjo dirbti mokytoju gimnazijoje, privalėjo ją turėti atestate — to reikalavo švietimo ministerija. Universitetą baigusiam lituanistui pirma reali perspektyva buvo — ieškotis darbo gimnazijoj.

Apsisprendimą tapti mokslininku — ir ne bet kokiu — jis savo dienoraštyje vadina „mano idėja", „mano idée fixe"; retkarčiais, karčią valandą, dėl jos pats save pajronizuoja, tačiau iš esmės nesusvyruoja niekad. Tai, žinoma, nebuvo kokia „idée fixe", o tik tvirto žmogaus tvirtas nusistatymas, siekinys, kuris, kaip matome, ilgainiui buvo įgyvendintas gražiausiai.

Kad jau nori būti kultūrininkas filologas, ir dar plataus akiračio, tai visų pirma turi išmokti kalbų. Seminarijoj Jurgis buvo gerai išmokęs vokiškai. Lotynų kalbos buvo dvejus metus mokęsis Krekenavoj, seminarijos programoje jos nebuvo visai. Tad Jurgis ją čiupo į nagą visų pirmiausia. Namiškiai pasakoja, kad vasarą, per mėšlaveežtį, varydamas laukan vežimą, jis turėdavęs rankoj žodynėlio sąsiuvinį ir kaldavęs lotynų žodžius. Gabumų kalboms turėjo neeilinių, atkaklumo — irgi. Tad išmokti netruko: 1932 m. vasarą tėviškėje jau skaito Vergilijų. Nusistatęs kasdien perskaityti po 100 eilučių „Eneidos". Prie to darbo sėdi po 4—5 valandas. Kai gerai įsivarė, skaitė kur kas daugiau nei po 100 eilučių. Grįžęs į Kauną, pasidžiaugė, kad Vergilijaus poezija jam jau esanti gyva ir — o, kokia graži!

Buvę tuo metu klasikinės filologijos studentai pasakoja, kad Jurgis itin uoliai mokėsi graikų kalbos, aktyviai dalyvavo lotynų autorių skaitymuose. Žmona Elena prisimena jį sakius, kad graikiškai vertėję išmokti vien dėl Homero — kad „Iliadą" galėtum

skaityti originalo kalba. Ir skaitė, ir gėrėjosi. O jo dienoraštyje, antrųjų ir trečiųjų studijavimo metų įrašuose, apstu graikiškų citatų — ir iš poetų, ir iš filosofų.

Pasiėmęs prancūzų literatūrą šalutine studijų šaka, išmoko ir prancūziškai. Pirmus metus lankė tik L. Babianskienės paskaitas, kur buvo mokomasi kalbos. Antraisiais jau skaitė prancūziškai Mopasaną, P. Buržė ir kt.— studijavo kalbą, stilių, krovėsi prancūzų literatūros pažinčių bagažą. Kartu mokėsi italų kalbos. Trečiais metais jau skaitė italų klasikus originalo kalba.

Nepamačiau, kada išmoko lenkų kalbą. Seminaristo dienose jos, regis, dar nemokėjo. Trečiais studijų metais jau skaitė Mickevičių ir Senkevičių lenkiškai, ketvirtais išlaikė lenkų kalbos egzaminą ir gavo „penkis". Brolis Julius prisimena: Jurgis sakęs, jog lenkiškai mokytis vertėję vien tam, kad galėtum Mickevičių skaityti originalo kalba. Rusų autorius originalo kalba vėliau pradėjo skaityti; antrų metų vidury, atmenu, Dostojevskį dar skaitė vokiškai. Į studijų pabaigą jau išmoko ir rusiškai, ir, beje, dar latviškai, nors pagal programą jam latvių kalbos nereikėjo. O pirmiau, kol latviškai dar nebuvo išmokęs, latvių literatūros veikalus skaitė išverstus vokiškai — mat A. Gulbio leidykla (Rygoje) buvo geresniąsias knygas išleidusi vokiečių kalba. Jurgis jas turėjo susipirkęs.

Kalbų mokytis mūsų fakultete buvo geros sąlygos. Kiekvienais metais būdavo po kelias studentų grupes — pradedančiųjų, pažengusiųjų ir baigiančiųjų, jau ketinančių egzaminus laikyti. Pagal savo stiprumą pasirenki grupę ir ją lankai. Rusų kalbos mokė M. Banevičius, lenkų — J. A. Herbačiauskas, paskiau — E. Šveikauskaitė, lotynų ir graikų — Pr. Brenderis, V. Šilkarskis, vokiečių — G. Študerus, prancūzų — L. Babianskienė, vėliau ir R. Šmitleinas, italų — D. Michelis. Kas netingėjo, kiekvienas galėjo gerai išmokti kalbų.

Svarbiausias Jurgio studijų dalykas buvo lietuvių literatūra. Čia jam didieji mokytojai buvo profesoriai M. Biržiška ir V. Mykolaitis. Jų daugiausia gavo klausyti. Pas juos atidirbo seminarų darbus. M. Biržiška dėstė senąją lietuvių literatūrą ir tautosaką. Jaunas studentas, vos pirmos savaitės universitete, Jurgis įrašė dienoraštyje (1931.IX.26) savo įspūdžius iš M. Biržiškos paskaitos: „Gėrėjausi jo kalba. Stebėjausi žmogaus protu, mokslo ištobulintu. Koks jis objektyvus, pastabus, giliai įžvelgiąs į žmones ir jų kūrybą". Po poros metų, brendęs studentas, jau nebesižavėjo, o žiūrėjo ir vertino profesorių kritiškai. Sakė, jog jo dėstymas esąs gerokai nuobodus, tačiau vertingas savo „enciklopedišku turtingumu". Kiti studentai nelabai mėgo šį profesorių, bet Jurgis uoliai lankė visas jo paskaitas ir, be abejo, daug iš jų gavo. M. Biržiškos skaitomas senosios literatūros kursas gal, griežtai paėmus, nebuvo nė „literatūros istorija", tai buvo veikiau mūsų kultūros istorija, darbštaus žmogaus kruopščiai iš visur surankiota ir ant vieno siūlo rūpestingai suvarstyta. Trūko

šiam profesoriui ir sistemingumo, ir — kalbėkim atvirai — profesionalaus filologinio pasirengimo, bet užtat netrūko meilės mūsų praeities kultūrai. Va šitas teigiamąsias savo mokytojo ypatybes Jurgis gerte gėrė.

Lietuvių tautosaką dėstė M. Biržiška, bet tarpais, epizodiškai, ir V. Krėvė. Jurgis klausė jų ir vieno, ir antro paskaitų. M. Biržiška buvo, sakytume, knyginis folkloristas, labai daug folkloristikos darbų perskaitęs, gerai pažino lietuvių tautosakos spausdintuosius rinkinius ir savo paskaitose duodavo apsčiai enciklopedinių žinių, informacijos. Tačiau pats jis tautosakos rinkimo darbe nedalyvavo, nuo gyvųjų tautosakos versmių buvo toli. Jo paskaitos būdavo sausokos, auditorijos tuštokos. Tuo tarpu V. Krėvė, apsčiai surinkęs įvairios tautosakos, ypač dzūkų dainų, savo paskaitose operavo gyvų gyviausiais pavyzdžiais, nevengdamas net „riebumynų", jo skaitymas buvo gyvas, pagaunantis, auditorijos pilnutėlės. Jurgis brangino M. Biržiškos informacijos gausą, bet mėgo ir V. Krėvės gyvybingumą bei artimumą liaudies šaltiniams.

Senosios literatūros seminaro darbą Jurgis rašė M. Biržiškai („M. K. Sarbievijus ir Lietuva", 1934.V.9), o tautosakos — V. Krėvei („Krikščionybės dvasia liaudies dainose", 1934.XI.24).

Čia dar minėtina, kad šalia senosios lietuvių literatūros kurso mums prof. Vaclovas Biržiška skaitė labai įdomų kursą apie lietuvių knygos istoriją, spaudos istoriją, jos draudžiamąjį metą, kontrafakcijas, senesnių laikų leidyklas, spaustuves ir kt. Jurgiui tos paskaitos buvo didelės vertės turtas, ir kas žino, ar ne ten pradėjo bręsti būsimojo kultūros istoriko idėjos ir teminiai planai.

Naująją lietuvių literatūrą dėstė V. Mykolaitis. Šį savo mokytoją ypač visi gerbėm ir branginom. Prisimenu tokią detalę: atsitiko Jurgiui reikalas kažką paveikti mieste, o laikas — kaip tik tas, kai skaito prof. V. Mykolaitis. Jurgis labai nugailauja, kad negali, kur reikia, nueiti, bet paskaitų nepraleidžia. Sako: „Kad taip kito kieno — praleisčiau, tiek to, bet Mykolaičio praleisti negalima". Jurgiui daug davė ir Mykolaičio literatūros istorijos kursas, ir be galo įdomūs jo specialieji kursai apie estetiką, poetiką, literatūros stilių bei kryptis, literatūros tyrimo metodus ir kt. Jau antrais studijų metais Jurgis dalyvavo Mykolaičio vedamame proseminare, parašė darbelį „V. Krėvės «Bedievis»". Rašinys buvo neilgas, bet labai gerai parašytas, ir profesorius Mykolaitis jau nuo tada ėmė studentą Lebedį pažinti ir vertinti. Trečiais metais Jurgis jau rašė seminaro darbą „Simbolizmas B. Sruogos kūryboj" (skaitė 1934.II.3). Parašė gerai, paskaičius studentai neturėjo ko kritikuoti. Profesorius įvertino, kad „darbas parašytas literatūriškai, rodo pasiruošimą nagrinėti literatūrines temas". Seminaruose Jurgis nebuvo greitas kalbėti, retai imdavo balsą, bet paėmęs visada kalbėdavo iš esmės, duodavo dalykiškų pastabų, ypač patikslinimų.

Tais laikais buvo itin aktualus gimnazijos kurso vadovėlių klausimas. Z. Kuzmickis, darbštus, bet ne itin gabus literatas, ėmė ir parašė gimnazijoms lietuvių literatūros istorijos vadovėlį, net penkių dalių (atskiromis knygomis). Tas jo darbas baigė eiti iš spaudos 1934 metais. Seminare profesorius V. Mykolaitis paprašė galvotesnius studentus paimti to leidinio IV ir V dalis ir parecenzuoti — parašyti referatus ir paskaityti seminare. Jurgis parašė IV dalies recenziją. Skaitė 1934.X.6. Kruopščiai išanalizavo tiek literatūros mokslo, tiek metodikos ir didaktikos atžvilgiu ir parodė, kad tasai darbas nevykęs. Vadovėliu galės būti vartojamas tik iš bėdos. Profesorius jo aštrius nusakymus kiek apšvelnino, bet iš esmės referatą pripažino gerai parašytą — knyga esanti įvertinta teisingai.

Uolus studentas buvo Jurgis. Brangino laiką: matė aiškiai, kaip daug darbo reikia padaryti, tai stengėsi taip tvarkytis, kad nė valandos nebūtų sugaišta. Mat buvo nusistatęs, kad savo specialybės neliktų nė vieno autoriaus, kurio knygų nebūtų skaitęs. Na ir varė pedantišku tikslumu nuo seniausių iki naujausių autorių, nuo žymenybių iki smulkmės. Ir ne tik skaitė: rašėsi ištraukas, konspektavosi, kaupė medžiagą apie autorius... Tada mums ne vienam atrodė, kad jis be reikalo save apsunkina — aš pats ne sykį sakiau: „Na, kuriam galui tau reikalingi visi išgaliai apie kokį nors Miglovarą ar Kušeliaucką?!". Jurgis tik ironiškai nusišaipė ir varė savo, nieko nesakydamas. Dabar mums aišku: jis jau studentas rengėsi profesoriumi būti.

Iš pradžių buvo didelis namiséda. Bendrabúty gyveno trise vienam kambary — su Antanu Galkausku (techniku) ir Jonu Virbicku (filologu klasiku). Eidamas namo, veik visada iš bibliotekos nešdavosi knygą. Labai nemėgo draugų, ateinančių į kambarį pasiplepėti. O kai trise, tai vis kas nors užeina. Jurgis dėl to tiesiog kentėjo. Į trečius metus, sustiprėjęs finansiškai, iš bendrabučio išsikėlė ir gyveno privačiai išsinuomojęs kambarėlį Beržų g. 10, dviese. Draugą turėjo ramų ir neplepų, tad sąlygos dirbti jau buvo geresnės. Kai būdavo rengiamos studentų organizacijų iškylos ar gegužinės Kačerginėje, Kretkampyje, Kulautuvoje ir kt., Jurgis važiuodavo irgi, bet ne pasišokti ar paflirtuoti, o šiaip gamtoje pasibūti. Šokančio nemačiau nė karto, nors šokti mokėjo. Dienoraštyje daug vietų, kur aprašytos tokios studentų iškylos, ir beveik visi tie įrašai skamba elegiškai, melancholiškai: tarp žmonių jis rašo jaučiąsis vienišas, tad verčiau einąs sau vienas ramumoje pasibūti arba su geru draugu pasivaikščioti. Savo temperamentu Jurgis buvo melancholikas su labai ryškiomis visomis to tipo žmonių savybėmis. Uždaras, itin negreitas atsiverti. Negreitas susidraugauti. Labai įtarus. Be galo ir pabaigos analizuojąs pats save ir amžinai savimi nepatenkintas. Vis jam rodosi, kad kiti jį nepakankamai vertina, net skriaudžia, niekina — net tada, kai, regis, tam nėra mažiausio pagrindo. Būdavo, smulkmeniškai perkratinėja savo paties ir ki-

tų žodžius, poelgius, mostus, net pažiūrėjimus, ir vis ieško: ar kartais čia jo nenorėta pajuokti arba užgauti. O užsigauti labai veikus buvo ir greit neatsileisdavo. Nelengva tad buvo su tokiu temperamentu ir jam pačiam, ir kitiems, su juo bendraujantiems. Iš prigimties galvotas, labai valingas ir kietas, daug savo darbu pasiekė ir buvo neatlaidus tiems, kas nepasiekė. Studentų draugėj nelabai šnekus, tačiau mėgdavo ginčus, oponentui būdavo beatodairiškai negailestingas, ypač jei kas turėjo nelaimės leptelti ką nors kvailai,— tokį sudirbo, suironizavo, sumovė ir dar kitądien atsiminęs pridėjo. Tad, kas tai žinojo, jo privengė. Studijų pradžioj daugiausia tykus, tylus, į pabaigą nebebuvo toks tykus. Menu, studentų pramogose, gegužinėje, berniokai kaip įmanydami dūksta, kitas mergaitėms nori pasirodyti sąmojingas, o kitas savame kailyje netelpančią energiją kaip įmanydamas eikvoja, gal ir nelabai skoningai nei protingai — pasimaivydamas; Jurgis iš šalies žiūri, žiūri į tokį pamaivą ir sako: „Homo sapiens!". Mat jam labai patiko gamtininkų vartojamas terminas žmogui nusakyti: „Homo sapiens" lotyniškai reiškia „Žmogus išmintingas"... Ir vėliau ne sykį teko girdėti, kaip Jurgis, susidūręs su tokiu atveju, kai žmogaus išmintingumas pasirodo labai abejotinas, būdavo, ironiškai pasižiūri su tokia, žinote, lebediška šypsenėle ir sako: „Homo sapiens..."

Studijų pradžioje buvo labai pamėgęs Ničę — ne kaip filosofą, o kaip žodžio menininką. Tačiau po poros metų jau įrašė dienoraštyje: „Nebekenčiu Ničės". Ir studijų laikais, ir vėliau visada labai brangino Dostojevskį. Mėgo A. Fransą, Mopasaną, grožėjosi Floberu. Iš autorių, rašiusių meno filosofijos, literatūros teorijos klausimais, jo ypač mėgstami studijų laikais buvo O. Valcelis, G. Lansonas, L. Špiceris, J. Nadleris, K. Fosleris, R. de Gurmonas, E. Ermatingeris.

Iš savo profesorių, be didžiųjų lituanistų, vertino V. Sezemaną, lankė jo paskaitas, klausė epizodinių kursų iš meno filosofijos, estetikos; apie jo paskaitas visada atsiliepdavo pagarbiai. Nemėgo Iz. Tamošaičio — sakydavo, kad esąs tinginys, maląs amžinai tas pačias frazes, net pavyzdžių tingįs geresnių paieškoti; mėgstąs afišuotis mokytumu, nurodinėti kitų šalių autorius filosofus, bet jų knygų nesąs skaitęs, o jas minįs tik iš recenzijų, randamų specialiuose žurnaluose. Į studijų pabaigą kiek atšalo filosofijai — matyt, iš jos negavo to, ko jaunas studentas tikėjosi. Ir broliui Juliui, pradėjusiam studijuoti, kalbėjęs: „Ne filosofijoj rasi tiesą..."

Paskutiniaisiais universiteto lankymo metais Jurgio papročiuose ėmėme pastebėti permainų. Visų pirma jis nustojo būti namisėda, radosi noras turistauti. 1934 m. vasarą aplankė keletą moksladraugių, mokytojaujančių Trakų, Kaišiadorių ir kt. apskrityse. Žiemą nusipirko slides, kurios tada buvo trumpai vadinamos ski. Susidėjo su draugais studentais, dideliais turizmo mėgėjais (D. Či-

bu ir kitais) ir ėmė skraidyti sniego laukais. Per vieną išvyką iš Kauno apskriejo lanką nuo Kaugonių iki pademarklinijo, tada iki Nemuno, iki Prienų — ir vėl į Kauną. Nuo to laiko Jurgis jau nebenulaikomas turistautojas. Ir dienoraštyje įrašo: „Norėčiau keliauti ir kasdien vis matyti naujus, nepažįstamus žmones". Kitas dalykas — nebebuvo toks griežtas abstinentas. 1934 m. vasarą, viešėdamas pas moksladraugius mokytojus, ėmė nebeatsisakyti nuo mažyčio stikliukėlio, o kitą žiemą tėviškėje jau ir alaus pagerdavo svečiuose. Rūkyti įprato, regis, tarnaudamas kariuomenėje.

Pažymėtina, kad į studijų pabaigą aiškiai buvo justi Jurgio didesnis subrendimas, suvyriškėjimas. Pasidarė drąsesnis, aktyvesnis, sąmoningai ėmė suvokti savo temperamentą, ėmė kiek valdyti savo melancholiją ir autoanalizę.

Per universitetinių studijų laiką perėjo tam tikrą pasaulėžiūros metamorfozę: iš jaunumės buvęs praktikuojąs katalikas, ilgainiui nuo katalikų praktikų ir pažiūrų nutolo.

Atitarnavęs kariuomenėje (karo mokykloje, aspirantu), „diplomuotas filologas Jurgis Lebedys" išvažiavo mokytojauti Utenos gimnazijoje.

Tvirtai pasikaustęs lituanistas ir eruditas, vėliau, jau mokytojo darbą dirbdamas, buvo sumanęs doktorizuotis. Buvo jau su prof. V. Mykolaičiu ir temą disertacijai aptarę: „Meninės lietuvių prozos evoliucija". Ši tema turėjo apimti laiką maždaug iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos. Nebuvo, deja, lemta šiam geram sumanymui įvykti: anais laikais disertaciją galėjo rašyti tik tas, kas dirbo arti didelių bibliotekų, bet ne Utenoje.

MOKYTOJO RŪPESČIAI

Juozas Žiurlys

J. Lebedžio kolega ir draugas Utenos gimnazijoje. Buvo mokytojas lituanistas, dabar pensininkas.

Su J. Lebedžiu artimiau susipažinau, kai jis 1937 m., baigęs Kauno universitetą, atvažiavo į Utenos gimnaziją dėstyti lietuvių kalbą. Nors aš buvau keleriais metais vyresnis, mus siejo bendras darbas ir specialybė. Naują kolegą mes su mokytoju, taip pat lituanistu, Kajetonu Žieviu priėmėme draugiškai, dažnai po darbo valandų susitikdavome. Jurgis vis būdavo tylus, užsidaręs, mažakalbis. Neatsimenu, kad jis būtų su kuo nors ginčijęsis ar pykęsis, griežčiau pakalbėjęs pedagogų posėdžiuose. Kai jį, susimąsčiusį, paklausdavome, kas gi taip slegia, atsakydavo: „Et, niekai, praeis. Kažkoks apmaudas mane ima". Vėliau įsitikino-

me, kad jo toks būdas. Tą savo apmaudą jis skandindavo cigarečių dūmuose. Taip stipriai rūkė jis iki gyvenimo pabaigos. Gal tai ir buvo viena jo ankstyvos mirties priežasčių.

Kadangi abu su K. Žieviu buvome dideli žvejai mėgėjai, gamtos bičiuliai, J. Lebedys mielai pritapo prie mūsų draugijos. Nors anksčiau žvejyba nebuvo domėjęsis, šią sporto ir poilsio šaką labai pamėgo.

Tada gyvenau netoli Dauniškio ežerėlio, turėjau dvivietę baidarę. Sykį sakau J. Lebedžiui:

— Plaukime į ežerą, gal pagausime velkiaudami kokią lydeką (spiningų tada dar pas mus nebuvo).

Jurgis nusijuokė:

— Nejaugi žuvis tokia kvaila, kad griebtų metalą?

— Jeigu ji būtų apdairesnė, mudu su Kajetonu Žieviu nieko nesugautume. Plaukime ir išbandysime lydekų protingumą!

Tą kartą mums iš tiesų sekėsi: vos apiplaukėme ežeriuką kokius keturis kartus, ir sugavome tris nemažas lydekas. Jurgis be galo tuo susižavėjo, nes labai mėgo žuvienę. Visą laimikį jam atidaviau, kad pats pasiskanautų ir šeimininkus pavaišintų.

Dažnai mes, trys lituanistai, meškeriodavome ne tiktai Dauniškio ežerėly: pasiekdavome gražuolį Alaušą (prie Sudeikių) ir kitus didesnius vandens telkinius.

Per vasaros atostogas kai kurie vyresniųjų klasių mokiniai, pasitarę su savo tėvais, gyvenusiais prie ežero ir turėjusiais ten valtis, pasikviesdavo mus visus tris pažvejoti.

Sykį, atsimenu, pakviesti nuvykome prie Indrajo ežero. Iki Daugailių važiavome autobusu. Sustojimo vietoje mus pasitiko dviem arkliais jau vakare, nes tuo metu autobusai Kauno—Zarasų plentu kursuodavo tik kartą per parą. Pernakvojome pas svetingus mokinio tėvukus ir anksti rytą, dar prieš saulės tekėjimą (tada žuvys geriau kimba), išplaukėme velkiauti. Jau saulė aukštokai pakilo, laikas sutartu laiku grįžti namo, o mes nieko neturime sugavę. Nesisekė. Gėda grįžti tuščiomis.

Jurgis staiga sugalvojo išeitį:

— Nusipirksime iš žvejų (jie netoliese traukė tinklus) kokią žuvį ir sakysime, kad sugavome.

Taip ir padarėme: nupirkome iš žvejų du nemažus lydžius ir atidavėme į virtuvę šeimininkėms, kurios džiaugėsi, kad mums pasisekė bent kiek sugauti, o mes buvome patenkinti, kad gudravimu Jurgio dėka pavyko išsisukti iš keblios padėties.

Tuo metu Jurgis vedė visai mums netikėtai, nieko bent man nesakęs, Eleną Žičkutę, mano auklėjamos VI klasės (senu stiliumi) mokinę, labai neturtingų tėvų, gyvenančių Utenoje.

Jurgis buvo darbštus, pareigingas, didelių gabumų žmogus, labai apsiskaitęs ir išsilavinęs. Mokslinio darbo tuo metu nedirbo, nes nebuvo tam sąlygų. Pagal savo išsilavinimą ir sugebėjimus kartais iš mokinių gal ir per daug reikalaudavo, pergyven-

davo dėl jų tariamo nemokšiškumo ir t. t. Kai menkesnių gabumų mokinukai nesugebėdavo atsakyti į dėstomo dalyko klausimus, Jurgis labai jaudindavosi ir nervindavosi.

Kai dabar, po daugelio metų, į Jurgio pedagoginį darbą gimnazijoje žvelgiu iš laiko perspektyvos, man atrodo, kad tam darbui jis nelabai tiko. Be reikalo stengėsi mokinių išsilavinimą ir sugebėjimus pakelti iki savo lygio. Savo tikrąjį kelią — mokslininko kelią — jis surado tik pokario metais, pradėjęs dėstyti Vilniaus universitete.

Sofija Skardžiūtė-Kasperavičienė

J. Lebedžio mokinė Utenos gimnazijoje. LTSR nusipelniusi mokytoja. Utenos T. Tilvyčio vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoja.

Atvykau mokytis į antrą Utenos gimnazijos klasę 1937 metais. Nuo to laiko ir pažinau savo lietuvių kalbos ir literatūros mokytoją Jurgį Lebedį. Man jis dėstė penkerius metus. Kai išvažiavo į Panevėžį, dėstė tuometinis gimnazijos direktorius Jacinevičius.

Mokytojas Lebedys buvo vikrus, veiklus, žvalus, iš jo nagų lengvai neišsisuksi. Niekam niekada nedarė jokių nuolaidų, mes buvome prie jo pripratę ir žinojome: jei pasakė — vis tiek reiks padaryti. Neprisimenu, kad būtų ką nors iš klasės apšaukęs, aprėkęs, bet mes visada viską stengėmės sąžiningai atlikti. Mūsų gimnazijoje buvo gana griežta tvarka: pertraukų metu turėjome vaikščioti koridoriais, kaip buvo nustatyta. Kartą, prisimenu, vaikštom koridorium ir matom ateinantį mokytoją Lebedį. Kažkas numetė popieriuką, nežinau, kaip jis ten atsirado. Mokytojas jį pamatė ir gana garsiai šūktelėjo: „Kaip mes negerbiam valytojos darbo!“ Popieriukas greitai atsidūrė šiukšlių dėžėje. Vėliau saugojomės, kad panašiai nebeatsitiktų. Mokytojas Lebedys reikalavo nepaprastos švaros ir tvarkos — pats būdamas visada tvarkingas, nepakentė apsileidimo.

Prisimenu dar jo draugystės pradžią su būsima žmona E. Žičkute. Aš tuo metu mokiausi žemesnėje klasėje, bet man labai imponavo graži, išlaki vyresnės klasės mergaitė. Taigi gyvenau tada Ežero gatvėje pas Daugelavičius. Visai netoli stovėjo ir Žičkų namukas, nedidelis ir gana senas. Staiga tarp mokinių pasklinda gandas, kad mokytojas Lebedys domisi Žičkute. Mums labai įdomu, kada mokytojas pas ją ateis. Ir pradedam laukti. Vieną dieną nėra, antrą, trečią... Pagaliau pamatėm: ateina! Pabuvo gana trumpai. Ir visada, kada jis ateidavo pas savo draugę į namus, išeidavo dar nesutemus. Tai mums, mokiniams, labai patiko, ir mes „atleidom“ mokytojui tai, kad jis draugauja su mokine.

Kaip Lebedys dėstė pamokas? Iš laiko perspektyvos galiu pasakyti, kad jo pamokos turėjo labai ryškią pradžią ir pabaigą, labai aiškų tikslą. Mano atmintyje — Lebedys kaip literatūros mokytojas, o ne kalbos.

Per literatūros pamokas daugiausia dėmesio skyrė rašytojo asmenybei apibūdinti, apskritai, apie ką tik kalbėdavo, visada mėgo charakterizuoti. Prisimenu, sykį turėjome parašyti rašinį apie patį įdomiausią žmogų. Mano gimtinėje tais laikais gyveno toks Jurgiukas. Niekas niekada jo kitaip ir nevadino, o pavardės mes iš viso jo nežinojome. Vaikščiodavo visada linksmas, užsikišęs už kepurės rūtos šakelę. Erzindavom mes, vaikai, tą Jurgiuką, jis supykdavo, bet buvo vis tiek pats įdomiausias mano pažįstamas žmogus. Apie jį aš ir parašiau. Parašiau ilgais sakiniais su daugeliu epitetų ir palyginimų, ir mano mokytojui tas rašinys taip patiko, kad jis paskui dar ilgai nešiojosi jį. Kiti mokiniai man pasakydavo: tai ten tavo rašinį skaitė, tai ten. O juk įtikti mokytojui būdavo sunku.

Prisimenu, kaip jis puikiai pasakojo mums apie Vaižganto „Dėdes ir dėdienes". Pasakojant reikėjo kaip galima daugiau cituoti kūrinį. Citatas stengdavomės parinkti su gamtos aprašymais, su miško, laukų vaizdais — tai jam labai patiko.

Lebedys buvo labai geras ir rimtas mokytojas, tačiau kai pavasarį per pertraukas visi kieme žaisdavom „muštuką", ir jis visada žaisdavo su mumis. Kartais ateidavo pažaisti ir kiti mokytojai.

Kiekvieną šeštadienį gimnazijoje būdavo šokiai. Į tuos šokius ateidavo ne tik mokiniai ir budintis mokytojas, kaip tai daroma dabar, bet beveik visi mokytojai, ir šokdavome visi — ir mokiniai, ir mokytojai — bendrai.

Kai mokytojas Lebedys išvažiavo, mes pajutome, kad neliko artimo, gero ir didelio žmogaus, kuris tiek mumyse, tiek mūsų gimnazijoje išvarė didelę ir plačią vagą.

Sofija Kėzytė

J. Lebedžio mokinė Utenos gimnazijoje, Lietuvos TSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Žodynų skyriaus darbuotoja.

Kai Jurgis Lebedys 1937 metais atvyko mokytojauti į mūsų gimnaziją, buvau IV klasėje. Atvyko jis, matyt, neseniai atlikęs karinę tarnybą, nes buvo trumpai kirptais plaukais. Viena aštrialiežuvė mokinė tuoj davė jam pravardę „Kūjelis". Tais metais jis mūsų klasei nedėstė nieko, o V klasėje dėstė lietuvių ir lotynų kalbas. Jau iš kitų mokinių žinojome, kad jis labai griežtas, reik-

lus, kaip matematikos mokytoja Petronėlė Kaunaitė. V klasėje ėjome užsienio literatūrą, turbūt viduramžius, nes prisimenu, kad mokytojas, kalbėdamas apie Dantės pragarą, itališkai pacitavo posakį: „Palikite viltį visi, kurie įeinate“. Jam, matyt, rūpėjo, kad bent ta proga pajustume originalo skambesį.

Koks tada buvo lietuvių kalbos kursas, gerai neprisimenu. Išliko atmintyje tik linksnių ir prielinksnių mokslas. Tas dalykas gal ir pačiam mokytojui nebuvo įdomus. Tiesiog skaitė sėdėdamas katedroje tuos visus įnagio įnagininkus, tikslo naudininkus ir kt. Neprisimenu, kad būtų lentoje rašęs, aiškinęs netaisyklingas konstrukcijas. Įeidamas į lotynų kalbos pamokas, vos pravėręs duris, visuomet pasakydavo: „Sacro sanctum silentium!“

V ir VI klasėje rašydavome laisvas literatūrines temas, pvz.: „Mano lektūra“, „Ką matau pro savo langą“, „Koks turėtų būti jis?“, „A. Baranauskas ir Lietuva“ ir kt. Diena, kai mokytojas turėdavo atnešti ištaisytus sąsiuvinius, visada būdavo pilna nerimo — kaip įvertintas darbas? Kartu būdavo ir įdomu, nes rašinius mokytojas analizuodavo, bet niekam nesinorėdavo pakliūti jam „ant danties“. Kartais atrodydavo, kad mokytojas mumis ne per daugiausia domisi, bet, perskaitęs rašinius, nepamiršdavo jam užkliuvusių vietų dėl paties turinio. Viena mokinė, rašiusi temą „Koks turėtų būti jis?“, pageidavo, kad tas „jis“ vykdytų kiekvieną jos norą: jeigu panorės sidabrinės lapės — kad ji būtų, jei žiedelio su deimanto akute — kad būtų, ir t. t. Mokytojas, matyt, nesusižavėjo tokiu savo mokinės bruožu ir klasėje pasakė: „Negi, Martinonyte, ir reikalautum tokių dalykų?“. Mano rašinys buvo „Baranauskas ir Lietuva“. Prisimenu, rašiau labai pakiliai, kad, nepaisant linkimo į lenkiškumą senatvėje, poetas liko mums brangus savo „Anykščių šileliu“ — jį mes turime, o rašytojo pažiūros nugrimzdo į praeitį ir daug kam net nebežinomos. Tą rašinį, įvertintą penketu, turėjau garsiai perskaityti visai klasei.

Kartą, aiškinant rašinių klaidas, į pamoką atėjo Švietimo ministerijos vizitatorius Motiejus Miškinis. Mūsų mokytojas, matyt, aiškino negyvos daiktavardinės kalbos konstrukcijas, nes vizitatorius jį papildė. Sako, argi ne geriau būtų vietoj „stogų taisymo darbų specialistas“ sakyti paprastai — „stogdengys“?

Esu girdėjusi iš vienos savo klasės mokinės, aktyvios literatės, kad mokytojas sakęsis nemėgstąs pedagoginio darbo, nes jį traukiąs mokslinis darbas (norįs rašyti apie Antaną Vienuolį). Gal tai ir tiesa, bet neatrodė, kad mokytojavimas būtų jį kankinęs kaip kitus su mokiniais nesusitvarkančius mokytojus. Jo ramumas ir susitvardymas tiesiog stebino. Kartą, parašius diktantą, jau suskambėjus skambučiui, mokytojas garsiai paliepė baigti ir surinkti sąsiuvinius. Kaip paprastai tokiais atvejais, vis dar knieti patikrinti, kaip suolo draugė parašė tą ar kitą žodį, dėjo ar nedėjo toje vietoje kablelį ir t. t. Pradėjo šurmuliuoti, šnibždėti visi. Mokytojas dar kartą paragino baigti kalbas ir surinkti są-

siuvinius, bet ramiu balsu. Klasė nereagavo, šnarėjimas nesiliovė. Tada mokytojas, gal ir labai įpykęs, ramiu balsu paliepė visai klasei likti po pamokų, o mane paleido vieną iš visos klasės, nes aš laikiausi per tą sujudimą ramiai, užvertusi sąsiuvinį ir padėjusi ant suolo krašto. Pasijutau labai nesmagiai, kad išsiskyriau iš visos klasės, bet kad mokytojas liepė eiti (buvo paskutinė pamoka) — reikia klausyti, juoba kad sėdėti po pamokų tikrai nebuvau nusipelniusi. Neprisimenu, kad mokytojas būtų pakėlęs balsą per pamoką (o buvo tokių mokytojų, kurie išnervinti taip šaukdavo, kad, rodos, sienos išsiskleis...). Jeigu kuri mergaitė per daug pasireikšdavo judrumu, pakviesdavo „papuošti kamputį" su tokia jam būdinga pašaipėle, kad tikrai būdavo gėda. Tuoj po skambučio prieš pamoką paprastai klasė dar įsišėlusi, aidi juokas, ir tokiu momentu įžengęs mokytojas stabteli nustebęs: „Iš kur čia tas homeriškas juokas?".

Jo pastabos kartu buvo ir auklėjimas. Jis ne bardavo, o stengdavosi taip pasakyti, kad mokinės susimąstytų dėl savo elgesio. Kartą viena mergaitė, po savo vardinių neišsimiegojusi, per J. Lebedžio pamoką nusižiovavo, o jis tai pastebėjo ir padarė tokią pastabą: „Iš tokios aristokratiškos šeimos esi — argi galima taip žiovauti?". Jo žodžius, žinoma, lydėjo būtina pašaipėlė.

Dar ankstesnėse klasėse mokytojo J. Žiurlio buvau labai gerai išmokyta rašybos ir skyrybos, todėl namų darbus klasės draugės man per pertraukas duodavo patikrinti, kad pataisinėčiau. Matyt, taisiau kitokiu rašalu, nes mokytojas J. Lebedys, grąžinęs mums namų darbų sąsiuvinius, griežtai paklausė manęs: „Kiek sąsiuvinių ištaisei?". Matydama, kad vis tiek neišsimeluosiu, pasakiau: „Neskaičiavau!". Kitas mokytojas už tokį įžūlumą tikrai bent jau pagėdintų, o jis susivaldė ir nieko man nebesakė, gal ir todėl, kad nemelavau.

Mūsų klasėje, pirmame suole, sėdėjo graži, už mus visas kiek vyresnė mokinė Stasė. Ji buvo visoje gimnazijoje žinoma balerina. Mes įtarėme, kad mokytojas į ją „įsižiūrėjęs", ir pastebėdavome, kad aiškina pamoką daugiausia į ją žiūrėdamas. Kad ir kaip ten buvo, bet jis buvo didžiai teisingas, niekada jai pažymio nedidino, nes ji, kad ir be klaidelių, rašinėlį parašydavo labai jau trumpą.

Mokytojas J. Lebedys nebuvo koks užsispyrėlis ir nežmoniškai kietas. Tai patyriau tada, kai jis vienai mūsų mokinei (žydų tautybės) jau buvo išvedęs metinį lietuvių kalbos pažymį — dvejetą. Aš tą mergaitę pamokydavau namuose, ji, mano įsitikinimu, nebuvo jau tokia prasta mokinė, darė pažangą, bet klasėje jai nesisekė parašyti trejetui. Išdrįsau prieiti prie mokytojo, pasakiau, kad ji trejetui moka, gal mokytojas gali ištaisyti tą dvejetą. Jis tuo metu man nieko nepažadėjo, bet vis dėlto išvedė trejetą — paklausė mano prašymo, manimi patikėjo.

Anelė Rėzaitė

J. Lebedžio mokinė Utenos gimnazijoje. Utenos medicinos mokyklos dėstytoja.

Praėjo 40 metų nuo tų dienų, kai į klasę įeidavo mokytojas J. Lebedys, todėl sunku labai smulkiai viską prisiminti.

Baigusi Molėtų progimnaziją, atvažiavau į Uteną. Buvo karo metai, todėl veikla gimnazijoje buvo lyg „prigesinta". Prisimenu, buvo mūsų gimnaziją išskirstę po atskirus namus, bet nelabai ilgam.

Gyvenom dabartinio buitinio kombinato patalpose. Greta buvo dviaukštis namas, kuriame buvo laikomi rusų belaisviai. Kaip mes jų gailėjom!

Gimnazijoje veikė mokinių choras, deklamacijos. Chore visą laiką dainavau. O šokiai buvo draudžiami, bet mes susirinkdavom pas ką nors, užsidangstydavom langus ir šokdavom.

Mokytoją J. Lebedį gerai prisimenu. Dar prieš jam ateinant pas mus, kažkas pasakė, kad jis toks pat griežtas, kaip mūsų matematikos mokytoja, kurios nepaprastai bijojom.

Lebedys buvo ne tiek griežtas, kiek reiklus, taktiškas, ir mes ne tiek jo bijojom, kiek stengėmės jam įtikti. Buvo gėda nežinoti, ir gėda mus versdavo mokytis labiau negu baimė.

Mokinių nuomone, J. Lebedys buvo laikomas rimtu mokytoju — nežiūrint jo griežtumo ir reiklumo, mes žinojome, kad, atsitikus bėdai ar nelaimei, jis visada mus supras ir užstos.

Su buvusia gimnazijos mokytoja Birietiene dabar dažnai pasikalbame apie gimnazijos laikus, mokytojus. Su didele pagarba ir meile prisimename ir mokytoją J. Lebedį.

Genovaitė Martinėnaitė-Katinienė

J. Lebedžio mokinė Utenos gimnazijoje. Utenos T. Tilvyčio vidurinės mokyklos anglų kalbos mokytoja.

1942 metai. Aš mokiausi Utenos gimnazijos II^{c} klasėje. Baigusi Utenoje šešis skyrius (dabar Utenos III vid. mokyklos pastate), įstojau į Utenos gimnazijos II klasę. Klasėse buvo daug mokinių, o mūsų klasėje — 43 mergaitės. Dauguma mergaičių buvo iš kaimo, tik kelios iš miesto. Pamokos prasidėdavo devintą valandą ryto. Mūsų klasė buvo antrame aukšte, prie salės, iš kur matėsi trys gimnazijos liepos, upė ir dalis gražaus parko. Klasė buvo didelė, graži ir erdvi. Mes jau buvome pripratę prie atskirų dalykų mokytojų, kadangi penktame ir šeštame skyriuje dės-

tė specialistai: mokytojas Genius — lietuvių kalbą, mokytojas Varnas — matematiką, mokytojas Bložaitis — geografiją ir kt.

Utenos gimnazijoje dėstė daug mokytojų. Sunku gerai prisiminti juos visus, kadangi aš buvau tada 14 metų. Turiu visos klasės nuotrauką. Joje visos mergaitės ir klasės vadovė, istorijos mokytoja Uršulė Jasulaitytė. Vėliau su ja teko daug metų kartu dirbti.

Vieną iš autoritetingų mokytojų — Jurgį Lebedį — jis dėstė mums vokiečių kalbą — gerai prisimenu. Dar kaip šiandien matau jį — nedidelio ūgio, visada su šypsena veide, sėdintį prieš klasę paaukštintame pulte, taip toli toli nuo mokinių. Jis tada buvo jaunas, 29 metų. Buvo gėda neišmokti pamokų, nors ir taip pasitaikydavo. Mokytojas J. Lebedys niekada nesibardavo, o ramiai, nesijaudindamas klausinėdavo geresnius mokinius, kurie viską atsakydavo. Sykį, per balandžio pirmąją, ir mes palinksminome mokytoją, kai vietoj kreidos padėjome sūrio gabalėlį. Mokytojas suprato mūsų išdaigą ir nusišypsojęs tęsė toliau pamoką.

Praėjo daug metų. Su buvusiu mokytoju susitikau Vilniaus universitete, lietuvių literatūros katedroje 1970 metais, kai jis buvo tos katedros vedėjas. Malonu, kad profesorius pažino mane.

Aš taip pat dirbu mokytoja. Dirbu toje pačioje mokykloje, kurioje mokiausi, kur pradėjo savo darbą įžymus lietuvių literatūros tyrinėtojas, filologijos daktaras Jurgis Lebedys. Tik mokyklos pastatas nebe tas. Pro naujosios langus matyti mūsų senoji gimnazija, kurioje dabar mokosi internatinės mokyklos vaikai. Dirbu šioje mokykloje nuo 1949 metų. Kaip jie, tie metai, prabėgo, ir nepastebėjau, rodos, dar taip neseniai mokiausi pati, taip neseniai klasėje skambėjo tylus ir ramus mokytojo J. Lebedžio balsas.

Genovaitė Vaškelytė

J. Lebedžio mokinė Utenos gimnazijoje. Baigusi teisės mokslus, dirbo Šiaulių prokuratūroje, paskui Utenos kraštotyros muziejuje. Dabar pensininkė.

Prisimenu Jurgį Lebedį kaip savo mokytoją. Jis man dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą Utenos gimnazijos VII klasėje.

Mes, mokiniai, mokytojo J. Lebedžio nepaprastai bijojome. Negalėčiau pasakyti, kodėl. Jis niekada mūsų nebarė, niekada negirdėjome iš jo garsesnio žodžio, nieko nėra pastatęs į kampą ar išvijęs iš klasės. Gal mus taip baugino jo šypsena — truputį ironiška, truputį pajuokianti, o gal dvejetai, kuriuos rašydavo visiems be pasigailėjimo, ir mes bijodavome prisirinkti jų per daug. Prisimenu, ir aš kartą gavau lietuvių literatūros rašomojo darbo dvejetą. Gavau aš tą dvejetą, pasidarė labai liūdna, pikta,

ir sakau: „Nebėr ko ir mokytis!“. Lebedys ilgai tylėjo, žiūrėdamas į mane, palingavo galva ir sako: „O mokytis reikia — argi verta, prieš pirmą kliūtį suklupus, nuleisti rankas“.

Mokiniai labai greitai pajunta mokytojų silpnybes, jų įpročius. Aš žinojau, kad jis kviečia atsakinėti tuos, kurie išdykauja, todėl, kai gerai mokėdavau pamokas, pasistengdavau, kad mane pastebėtų. Kartą, tada mūsų mokykla buvo perkelta į žydų mokyklos patalpas, mes buvome susodinti ne taip, kaip sėdėdavome savo klasėje. Kadangi trūko suolų, mokiniai sėdėjo po tris, o man liko berniukas Čipkus, su kuriuo turėjau sėdėti. Klasėje tylu, mokytojas J. Lebedys pasakoja pamoką. Aš namų darbus buvau atlikus ir pamoką gerai mokėjau. Ką čia padarius, kad mokytojas mane pastebėtų? Turėjau adatą. Kas daryti — bakstelėjau ja savo suolo draugui į pašonę. Čipkus šūktelėjo, mokytojas atsigręžė, ilgai ir reikšmingai žiūrėjo į mane ir pakvietė atsakinėti. Gavau tada penketą, bet mokytojas neapsiėjo be ironiškos pastabos, kurios mums būdavo baisesnės už didžiausius pamokslus.

Paskutinį kartą mačiau mokytoją (tada jau Vilniaus universiteto profesorių) Jurgį Lebedį 1970 metais per mūsų, 1945 metų abiturientų, laidos susitikimą Utenoje.

Kadangi man teko organizuoti šį susitikimą, atėjau, kai dauguma klasės draugų jau buvo susirinkę. Matau per pievelę ateinantį profesorių. Aš pribėgu prie jo, sakau: „Labas, mokytojau!“ ir pabučiuoju jį. Lebedys staiga atstūmė mane, laikydamas už rankų, ilgai ilgai žiūrėjo: „Čia gal ta Vaškelytė, kuri gerai mokėjo lietuvių kalbą, bet tiek daug man nervų pagadino!“. Jis nesupyko, kad, senu papratimu, pavadinau jį mokytoju, tik pasakė: „Vadink ir toliau mane taip, atrodo, lyg aš daugeliu metų būčiau pajaunėjęs. Juk čia prabėgo patys gražiausi mano gyvenimo metai“.

Vytautas Petronis

J. Lebedžio auklėtinis Utenos gimnazijoje. Baigė Vilniaus dailės institutą. Utenos 4-osios vidurinės mokyklos mokytojas.

Jurgis Lebedys buvo mano auklėtojas aštuntoje Utenos gimnazijos klasėje.

Susipažinau su mokytoju J. Lebedžiu per literatų būrelį, kuriam jis tada vadovavo. Tais metais jis man nedėstė, bet mes susitikdavome būrelio susirinkimuose. Kartą, grįždamas iš jo namo, drįsau užkalbinti mokytoją apie ruošiamą literatų vakarą. Aš labai gerai prisimenu tą mūsų pirmąjį pokalbį — tada Lebedys sužavėjo mane kaip asmenybė.

Teko būti pas šį mokytoją namuose. Jis tada gyveno Ežero gatvėje kartu su savo neišskiriamu draugu K. Žieviu. Kambarys buvo labai tvarkingas. Apskritai mokytojas Lebedys labai mėgo tvarką, reikalavo jos ir iš kitų. Prisimenu, kambaryje buvo gana daug knygų.

Trečias epizodas, kurį prisimenu iš mokyklos laikų, buvo mano pirmojo eilėraščio skaitymas. Tas eilėraštis vadinosi „Smuikas". Skaičiau aš jį, kaip ir visi savo pirmąjį kūrinį, gana nedrąsiai, bijodamas. Kai perskaičiau, visi prapliupo juoku — vaikai visada šitaip mėgsta. Mokytojas J. Lebedys nutildė vaikus ir dar pagyrė mane. Tiesa, aš netapau poetu, tačiau šiltą mokytojo įvertinimą nešioju širdyje iki šiol.

Mokytojas J. Lebedys kalbėdavo nepaprastai ramiai, nekeldamas balso. Sėdėjau trečiame suole — aš dar girdėjau, o tolesnieji jau turėdavo labai atidžiai klausyti. Pamokas dėstydavo nepaprastai tvarkingai, visada turėdavo užrašus. Nemėgo tuščiažodžiavimo, viską stengdavosi pasakyti trumpai ir tiksliai. Su mokiniais santykiai buvo nei per daug griežti, nei per daug švelnūs. Dėstydamas kalbą, labai kėlė K. Būgą. Iš literatūros daugiausia vertino senuosius rašytojus (S. Stanevičių ir kt.). Nepaprastai mėgo ir lietuvių tautosaką: dainas, pasakas, mįsles. Apie senuosius lietuvių rašytojus rinko medžiagą ir mums apie juos labai daug pasakodavo. Jo stilius jau tada buvo mokslininko: viską dėstė detaliai, tačiau labai kruopščiai atrinkdavo faktus. Ir iš mokinių reikalavo nepaprastai daug.

Mus, auklėtinius, jis labiau žavėjo kaip asmenybė negu kaip mokytojas. Nepakentė netvarkingai apsirengusių, nesipraususių, nesusitvarkiusių savo auklėtinių.

Už tai, kad įskiepijo meilę lietuviškam žodžiui, esu dėkingas mokytojui J. Lebedžiui.

MOKSLININKO DIENOS IR DARBAI

Vladas Žulys

J. Lebedžio auklėtinis Utenos gimnazijoje, vėliau jo artimas draugas. Filologijos kandidatas, Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto docentas.

Trys pažinties tarpsniai

Pirmosios, dabar jau miglotos, laiko dulkių apneštos nuogirdos apie J. Lebedį mane pasiekė 1939—1940 m., kai mokiausi šešiametėje Utenos valsčiaus mokykloje ir gyvenau kartu su tikrais gimnazistais, kuriems širdyje šiek tiek pavydėjau aukštesnės

padėties. Deja, ne vienas jų iš gimnazijos grįždavo su dvejetais, tarp „kietųjų" mokytojų minėjo ir J. Lebedį. Kai pats pradėjau lankyti gimnaziją, kartais teiraudavausi pažįstamų, kaip J. Lebedys jiems dėsto lietuvių kalbą. Girdėjau, kad apie literatūrą jie užsirašą daug (vadovėlių beveik niekas neturėjo). Gauti už rašinį penketą iš jo galįs ne bet kas. Kam parašąs penketą, tą įsidėmįs, neretai pakalbinąs, kviečiąs į literatų būrelį, pradedąs globoti. Daugeliui esanti laimė gauti ir trejetą „ant geležinkelio", t. y. su dviem minusais, bet ir gavusius dvejetą su pliusu jis pagiriąs už pastangas, neatimąs jiems vilties.

Man pačiam mokytis lietuvių kalbos pas J. Lebedį Utenos gimnazijoje neteko, bet 1942 m. rudenį jis tapo mūsų, ketvirtaklasių, auklėtoju ir pradėjo dėstyti lotynų kalbą. Pamenu, kad aiškino paprastai, glaustai, atsakinėjant reikalavo tikslumo — su *undecem duodecem* pats įkliuvau, penketo lengvai nerašė, kartais vieną kitą po ne visai vykusio atsakinėjimo pasodindavo ir be pažymio, tik kokiu žodeliu durstelėdamas, taigi atsižvelgė ir į atsitiktinumus, nebuvo tikras „kirvis". Dažnai primindavo, kad *repetitio est mater studiorum,* tarpais pats paskirdavo kartojimo pamokas ir taip padėjo tvirtus lotynų kalbos pamatus, kurie vėliau man labai pravertė. Man rodos, kad mūsų mokytojas tada daugiau ėmė į nagą gabius tinginius.

Kaip klasės auklėtojas J. Lebedys domėjosi ir mūsų namų skaitymu. Mokslo metų pradžioje jis mums padiktavo apie 40 skaitytinų knygų sąrašą ir trimestro pabaigoje tikrindavo, ką esame skaitę. Lietuvių literatūros istorija ketvirtoje klasėje dar nebuvo dėstoma, bet nemažą to sąrašo dalį jau sudarė kūriniai, kurių mums reikės vėliau. Jame buvo Žemaitė, Maironis, Lazdynų Pelėda, Šatrijos Ragana, Petkevičaitė-Bitė, Biliūnas, Vienuolis, Krėvė ir kiti. Buvo ir Janonis su Cvirka. Jis aiškino, kad skaityti tik grožinę literatūrą nepakanka — reikia skaityti ir kitokias knygas. Iš tų kitokių knygų mums rekomendavo skaityti ne tik Rusecko „Baudžiavą" ir „Knygnešį", bet ir Petkevičaitės-Bitės „Karo meto dienoraštį", ir Kapsuko „Caro kalėjimuos" (dabar pagalvoju, kad skatinimas hitlerinės okupacijos metais skaityti Janonį, Cvirką, Kapsuką buvo drąsus žingsnis). Jo sąraše buvo ir mūsų, paauglių, pasauliui artimesnės jaunimo klasikos; ją aptardamas, jis priminė, kad skaitant kartu reikia mokytis ir gražios kalbos, tam rekomendavo J. Balčikonio vertimus ir A. Vaičiulaičio „Vakaras sargo namely". Tą literatūros sąrašą ir jo paaiškinimus aš ir dabar dar palyginti gerai prisimenu tik todėl, kad labai mėgau knygas ir norėjau, kad kas padėtų čia susigaudyti. Taigi J. Lebedys man iškart tapo sektinu autoritetu, kuriuo galima pasikliauti.

Ne visos klasės auklėtojo pareigos tais laikais buvo malonios. Pavyzdžiui, reikėdavo tikrinti mokinių švarą. Mūsų auklėtojas tų pareigų nesipurtė, ir mes, sustoję suoluose ir atsisagstę baltinius, turėdavome rodyti išvirkštinę jų pusę. Jeigu kuris mokinys įkliūdavo, jis klausdavo, ar seniai buvęs namuose, ar toli gyvena

tėvai, ar yra pirtis, kiek tėvai turi žemės. Kiek pamenu, skurdesnių tėvų vaikams buvo atlaidesnis, o šiaip išgirsdavome savitos šypsenėlės lydimą repliką, ir ausys imdavo rausti savaime...

J. Lebedys vadovavo ir gimnazijos bibliotekai, keisti knygoms jam reikėjo pagalbininkų, juos jis paprastai rinkosi iš savo auklėtinių, ir vienas jo padėjėjas kartą pašnekino mane ir pristatė auklėtojui kaip mėgstantį skaityti knygas. Tas atsitiktinumas — vaikinas buvo iš mano krašto ir todėl mane geriau pažinojo — pasirodė tiesiog lemtingas tolesniam mano gyvenimui, susiejo jį su J. Lebedžiu ir su lituanistika. Mano pareigos buvo labai paprastos: reikėjo surasti lentynose pageidaujamas knygas ir sudėlioti grąžintas, o J. Lebedys jas registravo. Pamenu, ne kiekvienam norimą knygą duodavo. Daugiausia kentėjo merginos, per anksti užsimaniusios iš literatūros susipažinti su meile, bet jas jis gynė tik nuo sentimentalios literatūros, nuo „Raupsuotosios" ir kitų panašių knygų. Tapęs padėjėju, iš bibliotekos aš galėjau gauti ir „deficitą". Pasakų skaitymo metai jau buvo praėję, traukė tolimi kraštai ir nepaprasti atsitikimai, tad iš pradžių panirau į M. Ridą ir panašius „klasikus". Tai pastebėjęs, kartą auklėtojas mane labai taktiškai nuo jų sulaikė, paklausdamas, ar aš tikiu tuo, ką jie rašo. Taip pamažu ėmiau domėtis knygomis ir iš jo pateikto sąrašo, o netrukus aptikau intymiąją lietuvių lyriką ir rimtai įstrigau joje. Pastebėjęs, kad aš atsakančiai susidomėjau literatūra, jau kitais metais J. Lebedys man pradėjo piršti knygas ir apie literatūrą. Taigi šešiolikmetis skaičiau V. Mykolaitį-Putiną, M. Miškinį, J. Grinių, V. Dubą, ieškojau straipsnių žurnaluose. Pamenu, kad apie J. Griniaus darbus jis pats atsiliepė gana kritiškai: sakė, kad knyga apie O. Milašių, nerašiusį lietuviškai, mums esanti prabanga, o Putino lyrikos jis kaip reikiant nesuvokęs, nes prie jos ėjęs su išankstiniu nusistatymu.

Kai nebūdavo knygas keičiančių mokinių, bibliotekoje J. Lebedys kartais ir plačiau įsišnekdavo apie literatūrą. Visų pirma reikią gerai susipažinti su pasauline literatūra, jos šedevrai turi padėti išsiugdyti gerą estetinį skonį, bet plėšti reikia savo dirvonus. Kad ir kaip patiktų Gėtė ar Šekspyras, apie juos esą prirašyta tiek, kad viskas vienaime kambaryje netilptų, o apie daugelį lietuvių rašytojų dar nėra jokių monografijų. Bet lietuvių literatūros per daug neidealizavo. Kartą sakė, kad reikia tik pavydėti norvegams, kurių yra kiek ir lietuvių, bet jie jau prasimušė į pasaulinę literatūrą. Dėl to daugiausia kalta esanti istorija. Be Donelaičio, iš mūsų europinio masto esąs dar Putinas, tik jo už Lietuvos niekas nežino. Dar kitu atveju kalbėjo, kad toks geras stilistas, kaip A. Vaičiulaitis, imasi nereikšmingų temų, o J. Aleksandriškis taptų dideliu poetu, jeigu paliestų tai, kas visiems skauda. Tik daug vėliau supratau, kad mano mokytojas simpatizavo visuomeniškai, gyvenimą aktyviai veikiančiai literatūrai.

Per tuos pokalbius J. Lebedys paskatino mane mokytis savarankiškai kitų kalbų. Mūsų vertimai dažnai esą netobuli, iš jų

negalima gerai susipažinti su pasauline literatūra. Lituanistui ypač reikią mokėti tas kalbas, kurios ir Lietuvoje vartojamos, be kurių negalima kaip reikiant pažinti mūsų praeities. Geriau mokėti daugiau kalbų pasyviai negu kokią vieną labai gerai. Iš pradžių patarė pasimokyti ir gramatikos, nors tai ir nėra malonus užsiėmimas, kartais reikia ir pakalti, o paskui neužsisėdėti prie lengvų tekstų, bet imti klasikus: iš pradžių esą sunku, bet užtat greičiau išmoksti. Pradėti man patarė nuo rusų kalbos, kurios gali greit prireikti. Vasaros atostogoms paskolino J. Barono žodyną, iš bibliotekos leido paimti Puškino tomą ir rekomendavo pradėti skaityti jo pasakas, nes niekas neeiliavęs tokia natūralia kalba. Pirmasis žingsnis man, deja, nepasisekė: pasirodė, kad per mažai moku gramatiką (rusų kalbos tik metus buvau mokęsis pradinėje, bet daug ką pamiršau), painiojosi neįprastos raidės, ir sunkumai įveikė gerus norus. Sėkmingesnis buvo vokiečių, prancūzų ir kitų kalbų mokymasis vėliau. Patyriau, kad jo metodas man visai tinka: vokiškai iš esmės (žinoma, pasyviai) išmokau per du keturiasdešimt ketvirtųjų vasaros mėnesius skaitydamas Gėtės poeziją, per kurią iš pradžių yriausi su dideliu vargu, nes, pavyzdžiui, iš gimnazijos dar nežinojau, kas yra konjunktyvas, bet jį supratau iš konteksto.

Utenos gimnazijoje J. Lebedys įtraukė mane ir į literatų būrelio veiklą. Pamenu, kad konkursui buvau parašęs vieną vaizdelį, už jį susilaukiau paskatinimo, bet jis įžvalgiai numatė, kad rašytojo iš manęs nebus, ir patarinėjo rašyti referatus. Pamenu ir mums paprusinti pavasariais rengiamus literatūros seminarus, kuriuose mokytojai kalbėjo apie įvairius, mums dar negirdėtus dalykus, pavyzdžiui, vienas mokytojas skaitė pranešimą apie dienos ir saulės bei apie nakties ir mėnulio poetus. J. Lebedys pasakojo apie nacionalinio charakterio perteikimą, sakė, kad lietuviškumas mažai priklauso nuo pačios temos pasirinkimo, svarbesnis esąs gebėjimas pavaizduoti vidinį žmonių gyvenimą, o jo „Antanuko rytė“ yra daugiau negu kokiame storame romane.

Artėjant Rytų frontui, J. Lebedys apsilankė ir mano tėviškėje: norėjo apsižiūrėti nuošalesnę vietą savo knygoms. Baigėsi birželis, ir kai po žūklės Uozbyje nuėjome miegoti ant šieno, nakties tyloje jau buvo girdėti fronto dundesys. Prieš užmiegant jis kalbėjo, kad Lietuvoje netrukus keisis valdžia, kad, kaip ir visada, po karo bus nelengva, bet trauktis iš Lietuvos nereikėtų: čia, vietoje, stigs apsišvietusių žmonių, o mokytis bus lengviau negu okupacijos metais, nes mokslas, net aukštasis, bus visiems prieinamas. Vėliau, liepos pradžioje, kai J. Lebedys jau buvo išvykęs į savo tėviškę, o Utena priplūdo vermachto ir vyrams joje rodytis buvo neatsargu, mano mama, tolydžio raginama, su prasčiausiu arkliuku šunkeliais nusigavo į Uteną ir kitur dar neišvežtas knygas pargabeno į mano tėviškę (neramias dienas pragulėjo jos tarp aviečių pastatytoje kraitinėje skrynioje — mat pirkia kartais galėjo suliepsnoti).

O 1944 m. rudenį J. Lebedys persikėlė į Panevėžio mokytojų seminariją, ir mūsų bendravimas pamažu nutrūko. Kartais dar gaudavau vieną kitą jo laišką, kartą aš pats nuvažiavau į Panevėžį, ir tada jis patarė man neužsisėdėti vidurinėje mokykloje, laikyti egzaminus eksternu ir stoti į universitetą studijuoti lituanistikos. Apsilankęs universitete, man net nurašė lituanistų mokymo planą, kad iš anksto žinočiau, kokie įdomūs dalykai ten manęs laukia, ir aš tą planą beveik atmintinai mokėjau.

Kai 1946 m. buvau priimtas į universitetą, čia radau ir pradėjusį dirbti savo mokytoją. Jis vėl patarė mokytis dar vienos kalbos (pasirinkau anglų), sudarė galimybę naudotis Mokslų Akademijos biblioteka, prikalbino nelaukiant gilintis į Donelaitį, skaityti šaltinius (skaičiau F. Tecnerį), tik tos mano studijos ėmė ir po trijų mėnesių staiga nutrūko. Bet šiokie tokie ryšiai per netrumpą tarpą išliko, iš jo gaudavau knygų. Kai kartą prasitariau, kad pradėjau mokytis graikiškai, jis vis dėlto į tai pažiūrėjo skeptiškai: lengviau ir naudingiau esą išmokti bent tris naująsias kalbas (tai žinojo iš savo patirties).

Antrasis artimesnės pažinties tarpsnis prasidėjo 1954 m., kai aš, amžiumi jau perauges ir diplomantus, daugiausia jo skatinamas vėl atsidūriau tarp pirmakursių lituanistų. Bendrabučio negavau, nuomotis kambarį neturėjau iš ko, ir buvęs mano mokytojas pasigailėjo manęs ir pirmiems metams, kol įleisiu gilesnes šaknis, priglaudė pas save. Jau žinojau, kad jis yra mokslininkas, tik dar neturėjau gero supratimo, ką reiškia juo būti. Kartu gyvendamas, gavau progą tai stebėti. Iš pradžių į akis krito išorinės detalės. Jis gulė anksti, apie devintą, kėlė paprastai dar prieš šešias ir be pusryčių sėdo prie rašomojo stalo. Jei kurią dieną neturėdavo paskaitų, dirbdavo iki pietų, paskui valandą kitą paslidinėdavo ir vėl dirbdavo. Dirbo labai susitelkęs, kambariuose turėjo būti tylu. Prieš rašydamas susidarydavo gana išsamų ir gerai apmąstytą planą, kurio dažnai ir nebetekdavo keisti. Rašydamas ne tiek skrebino plunksna, kiek mąstė — paprastai nejudėdamas sėdėjo ir žiūrėjo į priešais stovinčio namo pajuodusią sieną. Mąstydavo, kol visiškai išbaigdavo sakinį. Tada aiškiu braižu, kad skaitant neįsiveltų neaiškumų, jį parašydavo tiesiai švarraštyje. Tik retkarčiais, kai nesisekdavo, vieną kitą variantą išbandydavo popieriaus skiautėje. Po ranka turėjo neseniai išėjusį „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“ ir dažnokai jį vartė, ieškodamas tinkamiausio žodžio. Ypač žiūrėjo, kad citatos ir šaltinių nuorodos būtų tikslios, suabejojęs savo išrašais, eidavo į biblioteką pasitikrinti, nors dažniausiai visai be reikalo. Sakė, kad geriausiai pavyksta, kai per dieną parašąs puslapį ar du, o jeigu prirašąs daugiau, paskui reikia taisyti. Brangindamas laiką, vėlesnio redagavimo ir perdirbinėjimo nemėgo. Kai rašė vieną darbą, jau tvirtai žinojo, ką darys vėliau, įvairių pedagoginių rūpesčių užgriūtas, nuspėdamas kokią valandėlę, rinko medžiagą kitam darbui.

Kai, padaręs pertraukėlę, išeidavo į virtuvę ir kartu papypkiuodavom, neretai užsimegzdavo koks nors pokalbis. Jų buvo įvairių įvairiausių, bet jis nemėgo leistis į kalbas apie buitį, pavyzdžiui, kur ką galima gauti (išimtį darė tik žvejybos įrankiams, slidiniams batams ir panašiems dalykams), nemėgo ir pokalbių labai abstrakčiomis temomis, nebuvo linkęs grįžti prisiminimais į praeitį — iš visko buvo matyti, kad yra tvirtai suaugęs su dabartimi ir gyvena jos ir ateities rūpesčiais. Gerai pažinojo žmones, perprato slaptus jų norus ir elgesio motyvus. Apskritai mėgo bendrauti su įvairiais žmonėmis ir su kiekvienu rasdavo apie ką pakalbėti.

Šnekėdamas apie studentus, sakydavo, kad gabiausiems reikia didesnio dėmesio, nes iš jų galima daug ko tikėtis, bet gabūs lituanistai ne visada išaugą iš tų, kurie vidurines baigia tik penketais. Kartais koks nors studentas žemesniuose kursuose niekuo neišsiskiria iš būrio, bet vėliau rimtai susidomi kuo nors, ir iš jo išeina geras filologas. Svarbiausia esą užkibti už ko nors. Sakė, kad studentai labiausiai ūgteli ne klausydami paskaitų, bet rašydami darbus. Paskaitų dalykams išmokti neretai pakanka geros atminties, o seminariniai ir kiti darbai kaip veidrodis rodo visą žmogų, ir čia nieko nenuslėpsi. Jam atrodė, kad mūsų aukštoji mokykla, apkraudama studentus dideliais paskaitų kursais, nepakankamai ugdo jų savarankiškumą ir intelektualinį aktyvumą. Ne vienas ir gabus prisitaikąs prie tokios studijų tvarkos, einąs su bendra srove ir iki studijų galo taip ir neatskleidžiąs tikrųjų savo galimybių.

Jo nuomonė apie daug ką buvo nevaržoma nusistovėjusių pažiūrų. Net ir apie pasaulinę literatūrą jis samprotavo gana laisvai. Sakėsi, pavyzdžiui, nemėgstąs „Eneidos“, nes joje Vergilijus, įsiteikdamas Augustui, Enėją per dažnai vadina *pius*,— koks iš jo herojus, jeigu jis net nesugebėjęs kaip reikiant mylėti Didonos? Pats jis labiau vertino „Georgikas“, čia gal prisidėjo ir sentimentai Donelaičio „Metams“. Arba, pavyzdžiui, kai kuriuos pasaulinius šedevrus jis laikė per daug ištęstais, prie jų skyrė ne tik „Don Kichotą“, bet ir Sent-Egziuperi „Žemę, žmonių planetą“. Man ne kartą yra prasitaręs, kad menas turi savitus dėsnius: jame esančios viršūnės, kurių vėliau niekam nepavyksta pasiekti. Dramaturgijoje tokia viršūne laikė Šekspyrą, o prozoje Balzaką. Atrodo, kad ir kitus prozaikus neretai vertino Balzako mastu. Kai vėliau kartą jam nunešiau paskaityti Folknerio „Rūmus“, jis sakė, kad šis rašytojas menine jėga prilygstąs Balzakui, nes iš nelabai įdomaus dalyko — karvės užklydimo į svetimą ganyklą — sugebąs sukurti žmogišką dramą.

Nors ir nedaug laiko turėdamas, J. Lebedys rasdavo kada nueiti į teatrą, kiną, mėgo klausytis muzikos. Jos viršūne jis laikė Bethoveną, nepaprastai mėgo jo Devintąją, tik ne visada žavėjosi jos atlikimu. Patiko jam Bethoveno Trečioji ir Penktoji, jo Trečiasis koncertas fortepijonui ir orkestrui, ypač patetiška jo įžanga

(toliau įspūdis išblėsta) ir „Apasionata“. Mielai klausėsi ir J. S. Bacho kūrinių vargonams, Haidno „Metų laikų“ (asociavosi su Donelaičiu), Mocarto „Requiem“ ir 40-osios simfonijos G-moll, Šuberto „Nebaigtosios“. Kai klausydavosi jo „Upėtakių kvinteto“, sakėsi tarsi matąs, kaip iš vandens purslų šokinėja upėtakiai. Bet kartą prasitarė, kad didžiųjų kompozitorių galima klausytis tik tarpais, kaip kokioje šventėje, o lietuvių liaudies dainos jam niekada nenusibostančios.

Kai vėliau jo vadovaujamas rašiau diplominį darbą apie A. Vijūką-Kojelavičių, iš savo mokytojo jau buvau daug ko išmokęs, bet vis išgirsdavau blaivių patarimų. Kartą, pavyzdžiui, sakė, kad, skaitant kitų darbus, reikia žiūrėti, kas rašė, nes vieni rašo tik kai turi pasakyti ką nauja, o kiti rašinėja tik radę progą spausdintis. Mano diplominiu jis nebuvo labai patenkintas: nesugebėjau žymiau išplėtoti dar pirmame kurse rašytos dalies (šią jis pamatuotai laikė svarbiausia) apie „Lietuvos istorijos“ literatūrinius elementus. Be to, kai dabar pagalvoju, būti originalesniam man tada trukdė ir jo paties autoritetas. Jam nepatiko ir tai, kad menkai tesigyniau nuo oponento priekaištų. Jo manymu, nepakanka parašyti darbą, reikia mokėti ir argumentuotai ginti savo pozicijas: gyvenimas yra kova, ir jeigu nusileisi kitų nuomonėms, į tave nelabai kas kreips dėmesį, atsidursi šalikelėje. Paskui paklausė, ką man apskritai davusios studijos universitete. Daug negalvodamas aš pasakiau, kad iš studijų tikėjausi daugiau. Jis priminė, kad labai svarbu yra ir gauti tvirtus, be spragų specialybės pagrindus, nes jie leidžia matyti atskirų reiškinių vietą bendrame procese, o tada jau gali pradėti ir specializuotis.

Trečiasis artimesnio bendravimo tarpsnis prasidėjo, kai po trejų metų darbo vidurinėje mokykloje 1962 m. rudenį vėl atsidūriau Vilniuje, tik tapau ne lietuvių literatūros, o lietuvių kalbos katedros aspirantu. Metai ėjo sparčiai, rašyti darbą iš senosios lietuvių literatūros galimybių neatsirado, ir J. Lebedys, matydamas, kad aš galiu visai nusimėtyti, paskatino manie nelaukiant imtis kalbos ir patarė rinktis temą iš to paties laikotarpio, kuriuo domėjausi,— būsią lengviau. Mano pasirinkta tema apie J. Rėzos leksiką nebuvo labai patenkintas. Sakė, kad lietuvių literatūrinės kalbos istorijoje dar ne laikas siauroms temoms, norėjo, kad rašyčiau darbą apie senojo laikotarpio lietuvių kalbos žodynus — toks darbas visuomenei kol kas būsiąs naudingesnis. Kai vėliau kartą pasakiau, kad manęs apskritai netraukia plačios temos, kad daugiau nauja galima duoti straipsniais, o ne knygomis, nes jose paprastai daug vietos užima kitų darbų apžvalgos, jis atšovė, kad laivas be balasto neplaukia (pats rašyti straipsnius jis nelabai mėgo, nes, kaip sakė, daugelis vėliau nebeprisiverčia jų susirasti, o knygos ilgiau skaitomos).

Nors buvau kitoje katedroje, J. Lebedys ir toliau nešykštėjo įvairių patarimų. Paskolinęs V. Falkenhano studiją apie Bretkū-

ną, patarė nepulti tuoj rašyti: disertantas turįs susigyventi su tyrinėjama epocha. Rašyti reikią pradėti tik tada, kai jau laisvai orientuojiesi apie epochą, o naujų faktų nebesurandi (vėliau minėjo, kad pats per ilgai gaišęs, ieškodamas medžiagos apie Daukšą). Kitą kartą kalbėjo, kad, darantis specialistu, reikia išsiugdyti ir platų savo mokslo problematikos supratimą, ir turėti savo sritį, kur būtum vienintelis ir sunkiai pakeičiamas, nes dėl to būsi reikalingas visuomenei. Bet kartu jis nepalankiai prasitarė apie tuos, kurie į savo sritį žiūri kaip į savo daržą. Moksle visiems turį pakakti vietos, nes žmonės nėra vienodų polinkių ir tuos pačius dalykus paprastai tyrinėja skirtingais aspektais. Tikras mokslininkas neturįs pamiršti, kad jį išaugino kiti, ir turįs ruošti sau pamainą, nes su saule niekas negyvena.

Dabar, kai jau žinau, kaą nebesutiksiu savo Mokytojo, nepasitarsiu ar nepasiguosiu, klausiu savęs, ką iš jo esu gavęs. Netapau nei uoliu žveju, nei valgomų grybų žinovu, ilgainiui užmečiau ir slides, dėl darbo sąlygų nutolau ir nuo jo mėgtos feodalizmo epochos, bet galiu atvirai pasakyti, kad J. Lebedys daugiausia prisidėjo prie mano atėjimo į lituanistiką ir formavo mane kaip filologą. Stengiausi mokytis iš jo filologinio darbo kultūros: pastabumo detalėms, ištikimybės faktams, apdairaus elgimosi su jais, aiškaus ir glausto minčių dėstymo ir dar daug ko kita, nors savo Mokytojo tobulumo čia ir negaliu pasiekti. Patyriau iš jo ir daug žmogiškos šilumos, net tėviško rūpinimosi, už kurį jam ypač jaučiuosi dėkingas ir kartu skolingas.

Vladas Žukas

Filologijos daktaras, Vilniaus universiteto mokslinės informacijos katedros profesorius. Ilgai bendravo su J. Lebedžiu.

Su profesorium Jurgiu Lebedžiu teko bendrauti apie 20 metų. 1951 m. baigęs Vilniaus universitetą, buvau paskirtas asistentu į lietuvių literatūros katedrą dėstyti bibliografijos tik ką atidarytos bibliotekininkystės specialybės studentams. Po metų buvo įsteigta bibliotekininkystės katedra, į kurią perėjau dirbti. Su profesoriumi J. Lebedžiu susitikdavau lietuvių literatūros katedroje, kur jis dirbo, o paskui to paties Istorijos-filologijos fakulteto posėdžiuose, susirinkimuose. Dažnai tekdavo matytis bibliotekoje, ypač senųjų spaudinių ir rankraščių skyriuje. Artimesnių asmeninių kontaktų atsirado, kai 1958 m. pradėjau dalyvauti J. Lebedžio vadovaujamų slidininkų žygiuose. Daug kartų girdėjau J. Lebedį kalbant, diskutuojant, juokaujant. Nemažai ir pats esu kalbėjęsis. Daugel profesoriaus minčių liko neužfiksuota ir nuėjo

užmarštin. Įstrigo tik vienas kitas pasikalbėjimas, lakoniškos frazės.

J. Lebedys darė didelį įspūdį ir, aišku, poveikį jaunesniems kolegoms reta erudicija, vidiniu tvirtumu ir principingumu, sugebėjimu daug ir sistemingai dirbti, mokėjimu džiaugtis kitų laimėjimais ir reikliai, objektyviai juos vertinti. Jis visą laiką turėdavo įvairių mokslinių sumanymų, įdomių idėjų, tad jo aplinkoje visuomet buvo intelektualinė atmosfera, rimtos šnekos.

J. Lebedžio paskaitų studijų metais neteko klausyti. Kai mūsų IV lituanistų kursą 1949 m. rudenį perkėlė iš Kauno universiteto į Vilnių, jis buvo kūrybinėse atostogose — rašė kandidatinę disertaciją. Be to, feodalizmo epochos lietuvių literatūros istoriją, kurią jis dėstė, mūsų buvo išklausyta Kaune. Nedalyvauta nė J. Lebedžio seminare. Iš pasakojimų girdėjau, kad profesorius labai reiklus pedagogas.

Pats J. Lebedžio pedagoginį reiklumą patyriau 1951 m. pavasarį, gindamas diplominį darbą „Žemaitė visuomenininkė 1863—1916". (Darbui vadovavo prof. V. Mykolaitis.) Recenzijoje (ją išsaugojau) J. Lebedys pažymėjo, kad darbe sukaupta daug medžiagos, kuri iki šiol nebuvo panaudota. Antra vertus, recenzentas nurodė nemažai darbo trūkumų. Esą toji gausi ir įdomi medžiaga nėra visai pavaldi diplomantui. Be to, padaryta priekaištų dėl kompozicijos, medžiagos atrankos (per daug išsiplėsta), antraeilių reiškinių pervertinimo, o vietomis ir rašytojos idealizavimo, sintetinio apibendrinimo stokos. Nurodė, kad skyriuje „Žemaitės visuomenininkės portretas" rašytojos portreto nėra — tai darbo santrauka.

Praėjus keleriems metams, ieškojau temos kandidatinei disertacijai — norėjau ką nors rašyti iš lietuvių literatūros istorijos. Tuo reikalu tariausi ir su J. Lebedžiu: gal imtis K. Donelaičio raštų leidimo istorijos, o gal rašyti Žemaitės biografiją — parengti detalų jos gyvenimo ir kūrybos metraštį. J. Lebedys patarė imtis Žemaitės, nes jau mano diplominiame darbe esą sukaupta nemažai duomenų.

Man atrodė, kad savo kietu charakteriu, psichine struktūra (dominavo loginis, racionalus pradas) J. Lebedys buvo labiau linkęs į mokslo tiriamąjį negu pedagoginį darbą. Jis buvo gerai pasikaustęs mokslininkas: mokėjo keletą užsienio kalbų, turėjo didelį intelektualinio darbo patyrimą. Įspūdį darė jo sugebėjimas interpretuoti, įprasminti atskirus istorinius, kultūrinius, biografinius faktus, mokėjimas iš jų sukurti epochos vaizdą, aplinkos, kurioje gyveno rašytojas, atmosferą, atskleisti, atrodo, tolimų reiškinių ryšius. Iš pirmo žvilgsnio fragmentiški arba su tiriama problema mažai susiję duomenys J. Lebedžio interpretuojami virsdavo svarbiais, padėdavo rutulioti temą, pagrįsti autoriaus koncepciją. Profesoriaus monografijose apie M. Daukšą ir S. Stanevičių mes randame ne tik detaliai nupieštą tų rašytojų paveikslą, bet ir jų epochos vaizdą.

J. Lebedys buvo plačių interesų mokslininkas — jis turėjo didelį autoritetą ne tik tarp literatūrologų, bet ir tarp folkloristų, kalbininkų, bibliografų. Į J. Lebedį dėl disertacijos temos, atskirų problemų, mokslinio darbo metodikos neretai kreipdavosi jauni specialistai. Kartais jis buvo kviečiamas viešai pakalbėti apie mokslinio darbo metodiką. Rodos, 1955 m. Istorijos-filologijos fakulteto dekanas pakvietė J. Lebedį pakalbėti aspirantams ir jauniems dėstytojams, kaip rašyti disertaciją. Jis aiškino, kaip skaityti tiriamą problemą liečiančią literatūrą, kaip rinkti ir tvarkyti medžiagą. Pranešėjas pasakojo, kad, skaitant knygas, straipsnius, įvairius archyvinius šaltinius, reikia ne tik rašyti jų santraukas, ištraukas, bet ir fiksuoti savo mintis, kurios kyla skaitant literatūrą. Pasižymėtina ir tai, kas ateina į galvą su kuo nors kalbantis rūpima tema. Savo mintis derėtų tinkamai užrašyti, susisteminti ir pridėti prie medžiagos, susijusios su tiriama problema.

Mokslinio darbo metodikos klausimus J. Lebedys yra ir vėliau auditorijai aiškinęs. J. Lebedys buvo tos nuomonės, kad smulkūs, epizodiniai darbai (nedideli straipsniai, recenzijos) atima nemažai laiko, be to, išblaško rašančiojo dėmesį. Dėl to ir pats jų vengdavo, ir kritiškai atsiliepdavo apie kitus, daug rašinėjančius į spaudą.

Kartą universiteto lietuvių literatūros katedros posėdyje svarstėme J. Lebedžio monografiją „Mikalojus Daukša". Ji buvo pristatoma gynimui kaip daktarinė disertacija. Doc. J. Zinkus pastebėjo, kad darbui trūksta platesnės istoriografinės dalies, nėra bibliografijos sąrašo, todėl pasiūlė parengti monografijai priedą — bibliografinę rodyklę. Aš pasakiau, kad toje rodyklėje literatūrą vertėtų anotuoti, kad duotų istoriografijos apie M. Daukšą vaizdą, kurio pageidavo J. Zinkus. Praėjus kuriam laikui po disertacijos gynimo, J. Lebedys man priekaištavo, kam tada katedros posėdyje raginęs rengti knygos bibliografinį priedą. Tam jis sugaišęs daug brangaus laiko ir negalėjęs dirbti kitų darbų. Man tas priekaištas buvo skaudus, nors kai po autoriaus mirties „Mikalojaus Daukšos bibliografija" išėjo atskira knyga, rodėsi, kad įdėtas darbas lyg ir pasiteisino. Antra vertus, jeigu ne ši bibliografija, gal profesorius būtų spėjęs parašyti monografiją apie lietuvių kalbos vartojimą viešajame gyvenime XVII—XVIII a.

Mokslinis darbas J. Lebedžiui buvo nuolatinis, ritmingas procesas. Profesorius laikydavosi griežtos dienotvarkės: guldavo 10 val. vakaro, keldavosi 6 val. ryto ir sėsdavo prie darbo stalo. Pirmąją dienos pusę intensyviai dirbdavo kūrybinį darbą, antrąją praleisdavo bibliotekose bei archyvuose, tikslindamas šaltinius arba ieškodamas naujų duomenų. Labai dažnai J. Lebedį galėdavai matyti Vilniaus universiteto, Mokslų Akademijos bei kitų bibliotekų rankraštynuose. Kartais universiteto Smuglevičiaus salėje jis ir savo darbus rašydavęs. Matyt, ten buvo ra-

miau, gerai nuteikdavo senųjų spaudinių ir rankraščių skaityklos aplinka.

Kaip profesorius rinkdavo ir tvarkydavo archyvinę medžiagą, iš dalies rodo likę dokumentų išrašai, ypač monografijai apie kalbos vartojimą. J. Lebedys mėgo vartyti senus dokumentus, stropiai kopijuodavo rastą medžiagą. Apie 1960 m. Lietuvos TSR centriniame valstybiniame archyve peržiūrinėjau Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos ir kai kuriuos kitus fondus. Ten užtikau M. Daukšos „Postilės" 1926 m. leidimą liečiančių dokumentų (J. Gerulio raštą Knygų leidimo komisijai, Klaipėdos „Ryto" spaustuvės raštą ir kt.). J. Lebedys tuo metu rengė monografiją apie M. Daukšą ir fiksavo visą rašytoją bei jo knygas liečiančią medžiagą. Pakviečiau profesorių pažiūrėti tų dokumentų. Labai susikaupęs jis dokumentus nurašinėjo, vėliau nuorašą tikrino, lygino su originalu.

Profesorius ne kartą yra kalbėjęs, kad vadovavimas katedrai jį slegia, vargina, o susirinkimai, įvairūs posėdžiai atima daug laiko. J. Lebedį nuo jo asmeninių mokslinių darbų atitraukdavo ir disertacijų oponavimas, ypač mirus prof. B. Pranskui. J. Lebedys rašė recenzijas apie folkloristines kandidatines disertacijas, apie kalbininkų J. Palionio, J. Kazlausko daktarines disertacijas. Nors recenzuodamas sugaišdavo nemažai laiko, profesorius to darbo nevengė, nes mažai dar tebuvo literatūros mokslo specialistų, turinčių daktaro laipsnį.

J. Lebedžio mokslinius interesus, darbo metodiką, požiūrį į kitų autorių tyrinėjimus iš dalies atspindi girdėti pokalbiai, pastabos, diskusijos. Kartą buvo paliesta lietuvių mitologijos tyrinėjimų būklė. J. Lebedys pasakė, kad tai dar rimtai netyrinėta, labiausiai supainiota ir įvairiais fantastiniais aprašymais apnešta sritis. Norinčiam tą klausimą objektyviai nušviesti reikėsią labai gero pasirengimo, didelės erudicijos ir intuicijos.

Profesorius J. Lebedys su didele pagarba minėdavo prof. K. Jablonskį, labai vertino jo darbus, ypač paskelbtus archyvinius dokumentus. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto sukviestame pasitarime feodalizmo epochos lietuvių literatūros problemoms aptarti J. Lebedys yra kalbėjęs, kad K. Jablonskio paskelbti dokumentai apie A. Kulvietį, S. Rapolionį, M. Mažvydą, M. Daukšą ir kitus rašytojus yra labai svarbūs, ir čia jo nuopelnai nemirštami.

Monografijai „Mikalojus Daukša" J. Lebedys panaudojo daug spausdintų ir rankraštinių šaltinių lietuvių, rusų, lenkų, senąja baltarusių, lotynų, vokiečių, prancūzų, latvių, italų kalbomis. Esu klausęs profesoriaus, ar visomis kalbomis šaltinius pats skaitė, ar kas padėjęs versti. Sakėsi viską skaitęs pats, aišku, pavartydamas žodynus.

Pabaigęs M. Daukšos bibliografiją, autorius pakvietė jos pažiūrėti, pasitarti dėl klasifikacijos principų, aprašo. Klasifikacija man pasirodė sudėtinga, daugiaaspektė ir informacijos poreikiams

nelabai patogi. Pasakiau savo abejojimus, pasiūliau visą literatūrą apie M. Daukšą išdėstyti chronologiškai. Patarimo rodyklės autorius nepaklausė ir iš esmės klasifikacijos nekeitė — matyt, ją laikė tinkamesne mokslinio tipo bibliografijos darbui.

Profesorius pritarė Respublikinės bibliotekos sumanymui išleisti lietuvių rašytojų biobibliografinį žodyną. Jis vienas iš pirmųjų parengė jam skyrių apie M. Daukšą, kuris buvo išleistas atskiru leidinuku kaip pavyzdys žodyno sudarymo metodikos svarstymui. Viename žodyno autorių pasitarime dalyvavo ir kalbėjo J. Lebedys. Tolesne žodyno rengimo eiga, ilgais svarstymais jis buvo nepatenkintas ir sakė, be M. Daukšos, jokių kitų skyrių nerašysiąs.

1969 m. rudenį važiavau į Lenkiją pasižvalgyti medžiagos po rankraštynus ir bibliotekas rašomai lietuvių bibliografijos istorijai. J. Lebedys prašė surasti XVIII a. viduryje J. Pošakovskio parašyto žodyno „Apie žymius Lietuvos provincijos vyrus“ („De viris illustribus Provinciae Lithuaniae“) rankraštį. Esą iš Lenkijoje pasirodančių darbų matyti, kad tas rankraštis ten yra, bet kokioj bibliotekoj ar archyve — nežinia, o kiek buvo teirautasi, niekas nenurodė. Varšuvoje tučtuojau pradėjau domėtis tuo reikalu. Pagaliau rankraštį pavyko rasti Krokuvoje, jėzuitų archyve. Susitariau, kad jo mikrofilmas būtų išsiųstas Vilniaus universiteto bibliotekai. Greitai gauta rankraščio kopija tapo prieinama tyrinėtojams. Aišku, J. Lebedys nepašykštėjo gerų žodžių už šį darbą.

Redaguojant mokslo darbus „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, kartais tekdavo konsultuotis su J. Lebedžiu, prašyti recenzijos apie straipsnius. Autoriai arba redakcija į profesorių kreipdavosi tais atvejais, kai reikėdavo įvertinti darbus, liečiančius feodalizmo epochos lietuvių spaudos ir kultūros istoriją. Jis yra recenzavęs J. Tumelio, M. Lukšienės straipsnius, V. Jurgučio publikaciją. Recenzijos paskelbtos „Knygotyroje“, 1980, t. 8 (15). Recenzijose J. Lebedys ne tik įvertindavo straipsnį, bet ir pateikdavo bendresnių minčių bei metodinių pastabų.

J. Lebedys teiravosi, ar aš nemoku A. Vienažindžio dainos „Oigi gražus gražus tolimasis dangus“ melodijos. Apie šią dainą J. Lindė-Dobilas rašęs kaip apie nepaprasto grožio kūrinį, bet jis niekada tos dainos negirdėjęs. Atsakiau, kad nesu tikras, ar tai toji pati melodija, bet dainuojant esu girdėjęs ir ją pamenu. Padainavau posmelį. Pasakė, kad nieko nepaprasto toje melodijoje nesą.

J. Lebedys palaikė ryšius su lituanistikos klausimais rašiusiu Krokuvos profesorium J. Safarevičium. Kai 1969 m. rudenį rengiausi į Lenkiją, J. Lebedys prašė aplankyti J. Safarevičių. Šio profesoriaus ir jo žmonos draugijoj praleidau malonią valandą, kalbėdamasis apie lituanistikos darbus, žiūrinėdamas kai kuriuos retesnius leidinius. Šeimininkas parodė lietuviškų knygų lentyną

ir pasakė, jog J. Lebedžio dėka jis turįs beveik pilną Lietuvoje leidžiamos lituanistinės literatūros rinkinį.

Mūsų profesorius susidomėjęs sekė ilgus metus trukusį Poznanėje dirbusio prof. Č. Kudzinovskio darbą, M. Daukšos „Postilės" žodyno sudarymą. Su svečiu iš Lenkijos susitiko, kai šis čia lankėsi 1963 m. J. Lebedys dalyvavo lietuvių kalbos katedros posėdyje, kur buvo svarstomas Č. Kudzinovskio atsiųstas M. Daukšos knygos žodyno prospektas.

Su J. Lebedžiu ne kartą teko tartis dėl rašomų straipsnių, rengiamų spaudai dokumentų publikacijų, sudaromų bibliografijos darbų. Profesorius visuomet mielai dalydavosi savo mintimis, patardavo. Su juo esu kalbėjęs, kai rašiau straipsnelį „Pirmasis lietuvių rekomendacinės bibliografijos darbas"— apie S. Stanevičiaus įžangą, išspausdintą knygoje „Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos arba žemaitiškos" (1829), ir E. Volterio parengtą vėlesnę jos publikaciją. Aptarėme gana detalų paminėtų knygų aprašą straipsnio išnašose. 1957 m. parašytą straipsnį „K. Nezabitauskis — lietuvių bibliografijos pradininkas" universiteto mokslo darbų serijai taip pat recenzavo J. Lebedys.

Rašant lietuvių bibliografijos istoriją, kildavo klausimų dėl tyrinėjimo objekto. Antai abejota, ar liesti Lietuvoje išleistus knygų prekybos katalogus, nors lietuviškų spaudinių juose pasitaiko retai, ar įtraukti mokyklų, vienuolynų, asmeninių bibliotekų rankraštinius katalogus. J. Lebedys patarė aprėpti viską, nes visa tai — Lietuvos kultūros istorija, taigi turi būti atskleisti visi šaltiniai, visi su reiškiniu susiję aspektai.

Profesorius yra domėjęsis Lietuvių kalbos ir literatūros institute laikomu dideliu K. Dransutavičiaus archyvu, jo bibliografijos rankraščiais. Kadaise ragino apie jį parašyti straipsnį. 1967 m. 6-ajame „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimų" tome pasirodė mano straipsnis „K. Dransutavičiaus spausdinti darbai ir rankraščiai". Darbą parašiau profesoriaus paragintas, ir jis tuo labai džiaugėsi.

Su Respublikinės bibliotekos bibliografe P. Vitkauskiene kelerius metus rengėm A. Strazdo bibliografijos rodyklę (išleido „Vaga" 1969 m.). Pasiteiravau J. Lebedžio, gal jis turi pasižymėjęs kokių spausdintų darbų ar rankraščių, kur yra liečiamas A. Strazdas. Išgirdęs apie spaudai ruošiamą bibliografijos darbą, J. Lebedys apgailestavo, kad anksčiau apie tai nepasakiau, nes jis, rengdamas S. Stanevičiaus bibliografiją, peržiūrėjo daug įvairių leidinių ir juose neretai užtikdavęs A. Strazdą. Būtų galėjęs tuos atvejus pažymėti. Iš turimų užrašų nurodė vieną kitą A. Strazdą liečiantį darbą.

Rašiau straipsnį apie senųjų Lietuvos bibliotekų rankraštinius katalogus, ypač ieškojau juose lietuviškų knygų. Tuo metu J. Lebedys rinko medžiagą apie lietuvių kalbos vartojimą Lietuvos viešajame gyvenime XVII—XVIII a. ir dėl to vartė tuos

pačius šaltinius. Man yra nurodęs vieną kitą rankraštinį katalogą, kuriuose buvo užregistruota lietuviškų knygų.

J. Lebedys žinojo apie mano studentės V. Žižiūnaitės parašytą diplominį darbą „Prof. J. Balčikonio bibliografija". Artėjant šio profesoriaus 80-mečiui, lituanistinės katedros rengė jo jubiliejui skirtą „Kalbotyros" tomą. J. Lebedys pasiūlė tam tomui parengti profesoriaus darbų bibliografijos rodyklę. Ją kiek papildėme, parašiau įžangą, kur nurodžiau J. Balčikonio jaunystės metų eilėraščius ir kt. Peržiūrėjęs bibliografijos rodyklę, J. Lebedys nurodė stilistinių netikslumų, apgailestavo, kad eilėraščiai neatsispindi darbų sąraše. J. Lebedys sakydavo, kad bibliografijos darbai turi būti kiek galima išsamesni.

Mokslo darbų „Literatūra" redakcija 14 tomo pirmą sąsiuvinį paskyrė V. Mykolaičio-Putino atminimui. Ji paprašė sudaryti profesoriaus literatūros mokslo ir kritikos darbų sąrašą. Tokį darbą („V. Mykolaičio mokslinė ir pedagoginė veikla. Kronika ir bibliografija") parengiau ir daviau su juo susipažinti J. Lebedžiui. Profesorius nurodė kai kurias spragas (straipsnių apie K. Donelaitį, A. Strazdą pakartotines publikacijas), patarė identiško turinio darbus sujungti nuorodomis, anotacijose pažymėti poleminius straipsnius (su kuo polemizuojama ir pan.).

Kai buvo rengiama studentams lituanistams skirta bibliografijos rodyklė „Lietuvių literatūra ir tautosaka", J. Lebedys prašė parodyti savo rašinių ir publikacijų sąrašą — domėjosi, kas esą verta įtraukti į tokį leidinį.

J. Lebedys yra aiškinęs, kad, skelbiant kokį dokumentą, būtina paaiškinti jame aptinkamas realijas, pažymėti mokslinę ir istorinę jo vertę, nurodyti, kam ir kuriam reikalui yra svarbus, kur galima pasinaudoti. Nereikia vengti ir elementaresnių žinių, nes skaitytojas negali visko žinoti, kas yra žinoma publikacijos autoriui.

J. Lebedys labai nemėgo neatidumo. Rašydamas apie Lenkijoj užtiktus lituanistinius rankraščius (išspausdinta „Bibliotekų darbe"), parašiau „kažkoks A. H. Kirkoras". Profesorius paskui ne vieną kartą priminė: juk galima buvo patikrinti pagal šaltinius arba paklausti, kas iš tikrųjų tas Kirkoras.

Būdamas 1969 m. Lenkijoj, Krokuvos universiteto Jogailos bibliotekoje užtikau J. Basanavičiaus 1875 m. vasario 22 d. laišką Varšuvoje leisto laikraščio „Niwa" redaktoriui. J. Basanavičius domėjosi serijos „Pozityvistinės filosofijos biblioteka" tolesniu leidimu. Laiškas man pasirodė įdomus, tad parengiau publikaciją. Peržiūrėjęs ją, J. Lebedys patarė dar parinkti dokumentinės medžiagos apie J. Basanavičių ir tik tada spausdinti.

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas 1969 m. išleido A. Janulaičio monografiją „Mikalojus Akelaitis". J. Lebedys, žinodamas, kad aš turiu M. Akelaičio laiškų J. Kraševskiui kopijas, ragino parengti juos spaudai ir pasiūlyti institutui išleisti atskiru leidiniu, nes patogesnės progos nebūsią. Tada J. Le-

bedys užsiminė, kad mums reikia daugiau rūpintis savo kultūros istorija, o ne bendraisiais socialiniais ir ekonominiais klausimais, kurie yra analogiški visai Europai.

Rodos, 1969 m. pavasarį J. Lebedys, pasikvietęs į lietuvių literatūros katedrą, įkalbinėjo imtis vadovauti L. Gudaičio kandidatinei disertacijai iš lietuvių literatūrinės periodikos istorijos. Aš sutikau ir išdėsčiau savo požiūrį į šią temą, du jos tyrimo aspektus: 1) žurnalistinis-bibliografinis (literatūrinės periodikos leidimo istorija, jos bendradarbiai, pseudonimai, anoniminių kūrinių autorystės problema) ir 2) literatūrologinis (bendro literatūrinio proceso vaizdas ir jo atspindys periodikoje, žurnalų idėjinės ir estetinės kryptys). J. Lebedys patarė darbe nušviesti abu aspektus.

1967 m. išeidamas kūrybinių atostogų daktaro disertacijai rašyti, atsisakiau mokslo darbų „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai" vyr. redaktoriaus pareigų, be to, išėjau iš redakcinės kolegijos. Sužinojęs tai, J. Lebedys barė: atsisakymas nuo vyr. redaktoriaus pareigų suprantamas, bet redkolegijoje būtinai reikėję likti — kartais, svarstant kokį klausimą, tenka tarti žodį, paremti, apginti kokį spaudai siūlomą straipsnį.

J. Lebedys buvo didelis bibliofilas, todėl dažnai kalbėtasi apie ką tik išleistas arba įgytas knygas. Profesoriaus aistra buvo senosios, iki spaudos draudimo išleistos lietuviškos knygos. Jis yra pasakojęs, kad daktaro disertacijos gynimo proga iš M. Šlapelienės nusipirkęs dvi labai retas knygas, už kurias sumokėjęs didelę tuo metu sumą — tūkstantį rublių. Tai K. G. Milkaus „Lietuvių—vokiečių ir vokiečių—lietuvių kalbų žodynas", išleistas Karaliaučiuje 1800 m., ir to paties autoriaus giesmynas „Senos ir naujos krikščioniškos giesmės", išleistas ten pat 1806 m.

Santykiuose su žmonėmis, pokalbiuose J. Lebedys būdavo gana atviras ir tiesus, ypač kai išreikšdavo savo nepasitenkinimą. Jis nelikdavo skolingas už repliką arba dviprasmišką pastabą. Tai esu savo kailiu patyręs. Profesorius rengė spaudai 1646 m. S. Slavočinskio „Giesmės tikėjimui katalickam priderančios", o aš rašiau kandidatinę disertaciją „S. Baltramaitis ir jo bibliografijos darbai". Poilsio valandėlę šnekučiavom vestibiulyje prie senųjų spaudinių skaityklos. Aš nevykusiai pajuokavau: „Tiek darbo, o praktinė leidinio vertė nebus didelė — juk iš Slavočinskio giesmyno niekas nebegiedos". J. Lebedys atsirevanšavo: „Baltramaičio bibliografijos darbais šiandien taip pat nelabai kas naudojasi".

Kai baigiau rašyti daktarinę disertaciją „Lietuvių bibliografijos istorija (iki 1940 m.)", reikėjo galvoti apie gynimą. Paklausiau J. Lebedį, ar galima būtų ją svarstyti lietuvių literatūros katedroje, prašyti, kad toji rekomenduotų gynimui. Profesorius pasakė, kad ši tema katedrai tolima ir kad man derėtų kreiptis į Lietuvos istorijos katedrą. Tačiau, pamatęs mano apsiniaukusį veidą, pasakė, kad, baigęs darbą, kreipčiausi į jį.

Su J. Lebedžiu tekdavo dažnai susitikti poilsio metu, kai pradėjau dalyvauti jo vadovaujamuose pėsčiųjų ir slidininkų žygiuose. Grupės draugai profesorių tituluodavo „vadu“. Iš tikrųjų jis buvo tų išvykų *spiritus movens* — numatydavo maršrutą, pranešdavo, kur ir kada rinktis. Iškeliaudavome visai dienai, kartais į atokesnes nuo Vilniaus vietas — Kariotiškes, pro Trakus iki Lentvario, Beniakainis, Santaką, Zervynas, Sudervę, Nemenčinės pusėn, į Pilaitę, Žaliuosius ežerus, iš Žvėryno iki Gulbino ežero, į Grigiškes ir kt. Keliolikos kilometrų žygiuose dalyvaudavo nemažas būrys lituanistų: V. Urbutis, V. Mažiulis, V. Kubilius, D. Sauka, L. Sauka, R. Mikšytė, J. Žėkaitė, J. Pikčilingis, rečiau Z. Zinkevičius, J. Stonys, J. Palionis, R. Dambrauskaitė, K. Grigas, A. Vanagas, R. Pakalniškis, A. Galvonaitė, rusistas J. Rozga, kiek vėliau įsijungė J. Girdzijauskas, anglistė I. Steponavičiūtė, rusistės E. Galnaitytė, M. Sivickienė, etnografas V. Milius ir kt. J. Lebedys slidinėjo stipriomis, metalu apkaustytomis slidėmis. Jis niekad nesiveržđavo leistis pirmasis, ištirdavo situaciją, pasirinkdavo paprastesnį variantą, todėl retai „tesuklupdavo“. O pasitaikydavo ir dramatiškų atvejų. Antai V. Mažiulis, leisdamasis nuo kalvos, susilaužė raktikaulį. Arba štai ant Antavilių ežero visa slidininkų grupė susirinko prie poledinės žūklės mėgėjo pažiūrėti, koks jo laimikis. Staiga ledas ėmė traškėti, o žvejys suriko: „Jūs mane paskandinsit!..“ Grupė išsisklaidė dar vienur kitur pokšinčiu ledu. Priekyje, kaip dažniausiai būdavo, žengė V. Kubilius. Tos minutės stipriai įsirėžė į atmintį — galėjo nugarmėti visas lituanistų būrys.

Labai svarbi programos dalis būdavo laužo kūrenimas, nepaisant metų laiko. Lauže pasišildydavome konservus, kepdavome lašinius, dešras. Kartais su juo švęsdavome gimtadienius, vardadienius ar kitokias progas. Girkšnodami vyną ar kavą, išsikalbėdavome įvairiais filologijos, literatūros mokslo ir kritikos, istorijos, meno, visuomeninio, politinio, kultūrinio gyvenimo klausimais. Nestigdavo čia ir sąmojo. Pamenu, kaip kartą J. Lebedys pusiau juokais kalbėjo apie savo pavardės etimologiją: esą tai ne iš rusų kalbos žodžio „лебедь“, o iš žemaitiško „lebeda“— kažkas panašaus į slunkių. Žygio draugai atnešdavo naujienų iš universiteto, Lietuvių kalbos ir literatūros, Istorijos institutų, „Vagos“ leidyklos, Rašytojų sąjungos, literatūrinės periodikos redakcijų. Aptardavome naujus sumanymus, skaitytas knygas, straipsnius, apgintas disertacijas, kartais kas nors paskaitydavo retesnį straipsnį, parodydavo kokį leidinį. Tai buvo savotiškas keliaujantis lituanistų klubas. J. Lebedys tokius pokalbius prie laužo ar sustojus valandėlei pailsėti labai mėgdavo.

Neretai prie laužo arba kelyje dainuodavome. Vadas ragindavo užtraukti posmą, nors pats nedainuodavo. Daina skambėdavo ant Neries arba Ūlos upės kranto, žygiuojant per pušynus keliukais Nemenčinės pusėje, miške prie Žaliųjų ežerų.

Su J. Lebedžiu tekdavo susitikti ir kitomis progomis, matyti jį kitokioje aplinkoje. Matėme jį V. Mykolaičio poezijos vakare Rašytojų sąjungos klube. Kūrybą skaitė pats autorius. Pertraukos metu ant laiptų J. Lebedys kalbėjosi su buvusiais savo studentais — A. Baltakiu ir kitais. Profesorius globojo į universitetą atvykusią rašytojo B. Sruogos dukterį Dalią Sruogaitę. Susitikimas su ja įvyko Kolonų salėje. Studentai vaidino ištraukas iš B. Sruogos dramų.

Su J. Lebedžiu ir kitais draugais kelis kartus teko sveikinti prof. J. Balčikonį vardo dienos proga. Pokalbį daugiausia palaikydavo J. Lebedys, bet jis tik iškeldavo kokį klausimą, problemą, o kalbėti leisdavo šeimininkui. Susitikdavom su profesorium vaišėse pas J. Pikčilingį, kur visuomet būdavo linksma, pakili nuotaika. Kartą čia dalyvavo lituanistika besidomįs dr. R. Ekertas iš VDR. Su juo ilgiau kalbėjosi V. Zaborskaitė (vokiškai) ir J. Lebedys (lietuviškai, nors neblogai mokėjo vokiečių kalbą).

Profesorius ateidavo ir į mūsų namų šventes arba šiaip kokiomis progomis. Visada domėdavosi lituanistikos knygomis. Ypač džiaugėsi iš Lenkijos parvežtu J. Pabrėžos lotynišku rankraščiu su Vilniaus universiteto bibliotekos štampu (pokario metais kažkas buvo išvežęs). Mėgo mūsų namų viešnią dainininkę B. Grincevičiūtę, mielai klausydavosi jos dainuojamų lietuvių liaudies dainų.

J. Lebedys jautė ir mėgo humorą, sąmojį. Kartą kažkokia proga mūsų namuose susitiko nedidelė grupelė vyrų: J. Lebedys, V. Visockas ir S. Sabonis. Sąmojis ir juokas liete liejosi. Pats profesorius sąmoju nesišvaistydavo — jam labiau buvo būdinga ironija, kartais gana kandi, o kai kuriuos neigiamus gyvenimo reiškinius, žmogiškąsias ydas — savanaudiškumą, bailumą — pliekdavo su skaudžiu sarkazmu.

Vaišėse J. Lebedys neužsibūdavo — valandą prieš dvyliktą pakildavo ir atsisveikindavo — rytoj žygis. J. Lebedys daug ko galėdavo atsižadėti, bet poilsio, išvykos į gamtą — niekad. Gamtoje kaupdavo jėgas būsimos savaitės darbui. Vasarodavo su šeima nuošalioje vietoje, prie Lakajų ežerų, valtyje su meškere arba grybaudavo miške. Ten buvo galima profesorių aplankyti ir dieną kitą pabūti. Kai universiteto valtininkų grupė plaukdavo pro tas vietas, J. Lebedys kuriam laikui prie jos prisijungdavo. Išvykdamas poilsiauti, J. Lebedys pasiimdavo kokį didesnį darbą ir, niekieno netrukdomas, jį tęsdavo. 1970 m. birželio 27 d. J. Lebedį sutikau grįžtantį iš archyvo, kur tikrinęs kažkokius duomenis. Netrukus išvažiavo vasaroti — ir po savaitės mirė.

Vincas Urbutis

Filologijos daktaras, Vilniaus universiteto baltų filologijos katedros profesorius. Iš pradžių buvo J. Lebedžio studentas, vėliau jo bičiulis ir mokslinių tyrinėjimų bendraautoris.

Vilniaus universitete abu atsiradome tą pačią keturiasdešimt šeštųjų metų vasarą. Skirtumas tik tas, kad jis, Jurgis Lebedys, tada ėmė dirbti lietuvių literatūros katedroje asistentu, o aš buvau priimtas į lietuvių kalbos ir literatūros specialybę pirmo kurso studentu. Paskaitų tvarkaraštis suvedė mus tiktai po metų. Jo skaitomo senosios lietuvių literatūros kurso klausyti rinkdavomės į lituanistikos seminaro didesnįjį kambarį (dabartinę 93 auditoriją). Pasieniais čia stovėjo didelės senoviškos spintos, pilnos knygų; išilgai dviem eilėmis buvo išrikiuoti stambūs stalai, vienas toks stalas dar buvo iš galo pastatytas skersai. Už išilginių stalų sėdėdavome mes, antrojo kurso lituanistai, už skersinio įėjęs sėsdavo jis, mūsų dėstytojas. Buvo nedidukas, bet tvirtai surėstas. Kalbėdavo gana aiškiu, tik visą laiką vienodu balsu, nepastiprindamas jo nė tada, kai reikėdavo įveikti kokį triukšmą. Garsiai rėkti, matyt, nė nemokėjo. Pats dėstymo būdas, bent jau iš pradžių, atrodė kiek neįprastas ir, svarbiausia, mums, norintiems užsirašinėti, nelabai patogus. Kalbėdavo, tiesa, neskubėdamas, tarsi iš rašto skaitydamas (nuolat ir žiūrėdavo į užrašus, bet ten dažniausiai, matyt, būdavo tik paskaitų metmenys). Tačiau tai nebuvo diktavimas, visko nespėsi užrašyti. O praleisti, rodos, irgi nėra ką — taip glaustai pasakyta. Kas kita, kai dėstytojas gražbylys ar šiaip koks vėlikas: tada be skriaudos turiniui galima ir tuščių puošiamųjų žodžių nerašyti, ir ištisus sakinius, parafrazuojančius jau sykį išreikštą mintį, negirdomis nuleisti. Ilgainiui apsipratome, gal ir dėstytojas ėmė labiau atsižvelgti į savo klausytojų išgales. Kad nesujauktume visko, prieš pereidamas prie temos naujo skirsnelio, tegu ir visai neplataus, dažnai pirma pasakydavo jo pavadinimą („Kalbos ir stiliaus liaudiškumas“, „Svetimybės ir lietuviškumas“, „Eilėdara“...). Svarbiu dalyku laikė bibliografinius duomenis (vėliau ir egzaminuodamas vis mėgdavo paklausti, kada kuris rašto paminklas išleistas ar parašytas). Pačioje pirmojoje paskaitoje, trumpai pasakęs, kokia ta mūsų senoji literatūra ir iškėlęs jos reikšmę, nurodė esamas jos chrestomatijas, pakartotinius leidimus naujaisiais laikais ir svarbesniuosius tyrinėjimus, pridurdamas, kad gilesnio nagrinėjimo senieji veikalai, gal išskyrus jų kalbą, nesusilaukę. Kurso metu ilgiausiai, žinoma, buvo sustota ties Donelaičiu. Tačiau kursas tada baigėsi ne juo. Dar buvo kalbama apie F. Hertelį, K. G. Milkų, platokai — apie L. Rėzą, pačioje pabaigoje — apie

XVIII a. lietuvių literatūrą Didžiojoje Lietuvoje, jos turinio, formos ir kalbos dekadansą. Pavasarį turėjome laikyti egzaminus. Paaiškėjo, kad mūsų dėstytojas — labai kietas, nė dėl smulkmenų, kaip mums rodėsi, nenusileidžiantis egzaminuotojas. Vienas iš man tekusių klausimų lietė „Punktų sakymų" kalbą ir stilių. Tą Sirvydo veikalą buvau skaitinėjęs, išsirašęs ir pavyzdžių įvairiems reikalams, tad turėjau ką pasakyti. Šiek tiek sutrikdė mane tik tai, kad šią mano saviveiklą egzaminuotojas priėmė visai be entuziazmo, dar prasčiau, įterpė pastabą, kad tie pavyzdžiai nelabai būdingi Sirvydui, kad tokių žodžių bei posakių esą galima rasti ir kituose senuosiuose religiniuose raštuose. Mokėjau, rodos, ir kitus dalykus; klausiamas datas, gerą valandikę, kaip dera tikram žemaičiui, pagalvojęs, irgi pasakiau nesuklupdamas. Egzaminas baigėsi pažymiu „labai gerai" ir sykiu kažkokiu abipusiu nepasitenkinimu. Apibendrindamas savo nepasitenkinimą, egzaminuotojas pasakė manęs, kad aš geriau mokėsiąs. Tai girdėdamas, negalėjau nė aš likti patenkintas.

Kuo rėmėsi dėstytojo prognozė, vos nesužlugusi ar bent jau nevisiškai virtusi realybe? Čia reikia šį tą papasakoti apie kitą mūsų turėtą dalyką — senosios lietuvių literatūros seminarą, kuriam vadovavo tas pats dėstytojas. Truko tas seminaras, kaip ir paskaitos, visus akademinius metus, jo ir vieta buvo ta pati. Reikėjo rašyti seminarinius, paskui — kursinius darbus. Iš pradžių buvome supažindinti su bendraisiais mokslo darbų rašymo principais, nepaliekant nuošaly nė mokslininko etikos dalykų. Temas mūsų darbams dėstytojas dažniausiai būdavo sugalvojęs neplačias, konkrečias, kad negalėtume tenkintis esamos literatūros referavimu, bet patys mėgintume įsitraukti į savarankišką nagrinėjimą. Visada nurodydavo reikalingus šaltinius ir literatūrą. Mano tema buvo „Abraomas Kulviškis". Remdamasis paskelbtais dokumentais (daugiausia lotyniškais) ir jau buvusiomis trumpomis biografijėlėmis, stengiausi pateikti kuo išsamesnį šio žymaus XVI a. pirmosios pusės vyro gyvenimo ir veiklos vaizdą. Susiieškojau papildomos literatūros, padedančios geriau suprasti jo laikus bei platesnę aplinką. Kur stigo tiesioginių duomenų, nevengiau nė prielaidų, spėjimų. Iš lenkų, vokiečių literatūros apie Krokuvos ir Vakarų Europos universitetus tais laikais, kai juose studijavo mano herojus, pavyzdžiui, jau buvo galima bent apytikriai įsivaizduoti, kurių dalykų ir profesorių jis galėjo ten klausyti, kokių idėjų galėjo būti veikiamas. Dirbti buvo įdomu, nors ir nelengva. Rašinys išėjo didokas, apie šešiasdešimt puslapių. Jau iš anksto, kartu su temų paskirstymu, būdavo numatoma, kas kieno darbus oponuosime. Per svarstymą didžiausia mano priešininkė buvo oponentė Ema. Ji ir sėdėjo priešais, kitoje, moteriškojoje, ilgųjų stalų pusėje, arčiau krosnies, o aš — netoli durų į koridoriuką prie didelės 7 (dabartinės 92) auditorijos (rinkdavomės ne tik pro čia, bet ir iš kitos pusės, užlipę siaurais laiptukais pro dekanatą ir perėję mažesniuosius lietuvių

kalbos ir literatūros katedrų kambarius). Nepasakyčiau, kad ji mano darbą būtų labai niekinusi, bet patiko jai toli gražu ne viskas. Ypač priekaištavo (ir gal ne visai be pamato), kam leidžiamasi į plačius svarstymus, kas galėję būti, kai išlikusiuose dokumentuose tiesiai apie tai nieko nekalbama. Atsirado kolegų, kurie dar savo trigrašį pridėjo. Vienas griebė už tai, kam patį temos pavadinimą iškraipęs — dėstytojas, girdi, davęs „Abraomas Kulviškis", o aš parašęs „Abraomas Kulvietis". Svarbiausia man, žinoma, buvo dėstytojo nuomonė, tad neramus laukiau jo žodžio. Ėmęs kalbėti, pirmiausia plačiai kėlė aikštėn darbo teigiamus bruožus. Dėl atsiradusių per svarstymą abejonių mano kritikams nepritarė. Dėl darbo pavadinimo, beje, nieko nesakė; per svarstymą ir vėliau pats vartojo, rodos, tik *Kulvietis* (duodamas temas, gal dar svyravo, ką pasirinkti — tradicinę formą *Kulviškis,* žinomą iš Mažvydo giesmyno, ar K. Jablonskio iš slaviškųjų dokumentų išlukštentą *Kulvietis*). Į pabaigą nurodė šiokių tokių trūkumų, netikslumų, sakydamas, kad tai tik smulkmenos, neesminiai dalykai. Neatsimenu, ar buvau klaustas, gal norįs dar ką pasakyti, ar pats ne visai vietoje išsišokau, bet neištvėriau nepasiteisinęs dėl *berods* vartojimo. Po kažkokios datos buvau įterpęs tą žodelį, ir dabar dėstytojas pasakė, kad nurodyti metai tikrai žinomi, dėl jų nesą ko abejoti. Paaiškinau, kad ir aš neabejoju: *berods* vartoju ne reikšme „rodos", kaip kartais klaidingai pasitaiko raštuose, o taip, kaip mus moko profesorius Balčikonis — reikšme „tiesa, tiesą sakant, žinoma". Dar ką sakyti dėl to mažmožio dėstytojui, matyt, buvo nebepatogu, juo labiau kad ir jam, kaip vėliau paaiškėjo, profesorius Balčikonis buvo didelis autoritetas. Tik paklausė lyg nustebęs: „Ir viskas?!". Veikiausiai norėjo parodyti, kad nepatenkintas, kam spyriojuos dėl menkniekio, tarsi būčiau pamiršęs ir visus pagyrimus, ir kitas pastabas. Tas nedidelis incidentas lemiamos reikšmės galutiniam sprendimui neturėjo. Labai gerai įvertinęs seminarinį darbą, dėstytojas pasakė, kad iš manęs nieko daugiau nereikalausiąs, tą patį darbą įskaitysiąs ir kaip kursinį. Buvo pavasario semestro tiktai pati pradžia, o man, skirtingai nuo visų kitų kurso kolegų, kursinis darbas jau nebekvaršino galvos. Pirmasis sėkmingas jėgų išmėginimas buvo didelis paskatinimas susidomėti mokslo tiriamuoju darbu, padrąsinimas tam darbui atsidėti. Ir apskritai galima sakyti, kad mano studijų laikais J. Lebedžio seminaras universiteto lituanistikos studentams buvo geriausia mokslo darbo įgūdžių ugdymo mokykla, bent jau iki diplominio darbo. Aukštesniuosiuose kursuose, kur jau buvo smulkesnė specializacija, kalbininkams kaip ir visai nebereikėjo rašyti kokio rimtesnio darbo. Vieną seminarą, tiesa, dar turėjome, bet jam pakako referatyvinio pranešimėlio ar studento gimtosios šnektos faktų rinkinuko. Dalis papildomai dirbome būrelyje, reiškėmės studentų konferencijose, bet be tvirtos vadovo rankos ne kažin ką galėjome pasiekti.

Vėliau su J. Lebedžiu mane, jau aspirantą ir dėstytoją, ypač artino bendros išvykos į gamtą. Tai mūsų vadinamieji žygiai: keletas ar keliolika žmonių, dažniausiai vien universiteto ir akademijos lituanistų, išvažiuodavome kur už Vilniaus ir toliau pėsti, o pasnigus slidėmis traukdavome laukais ar miškais visą dieną, šaltesniu oru ilgokai apsistodami prie smagaus pietų laužo. Ir taip kiaurus metus, beveik nepraleidžiant nė vieno savaitgalio, išskyrus tik vasaros atostogas. J. Lebedys buvo tų žygių pradininkas ir visą laiką liko jų organizatorius ir vadovas. Mes, žygininkai, jį ir vadindavome ne docentu ar profesorium, ne Jurgiu ar Lebedžiu, o tik vadu. Dalis žygininkų, ištvėrę keletą metų, paskui dėl surambėjimo ar kitų priežasčių atskildavo nuo mūsų; pasitaikydavo ir visai trumpalaikių pakeleivių. Greitai pasidariau vienas iš pastoviausių žygininkų, į pabaigą jau turėjau bene ilgiausią žygių stažą (žinoma, po vado). Tad niekas tenedrįsta manyti, kad 1967 m. rudenį išėjusių S. Stanevičiaus raštų man padovanotame egzemplioriuje nepelnytai buvau tituluotas „ištvermingu bendražygiu". Apie tuos nuostabius žygius, palikusius tiek neblėstančių prisiminimų, apie nenumaldomą potraukį ieškoti atgajos ir stiprybės gamtoje (kadaise pradėtos tradicijos tęsiamos ir dabar) plačiau tikriausiai papasakos kiti.

Darbas gal kiek mažiau mus siejo: buvome, šiaip ar taip, skirtingose katedrose, nors ir gretimose. Tačiau ne vien per pertraukas susieidavome, dūmą užtraukdavome. Ne kartą teko sykiu egzaminuoti stojančiuosius į universitetą, sykiu būti baigiamųjų egzaminų komisijoje, sykiu posėdžiauti mokslinėje taryboje. Egzaminuodavo guviai, egzaminuojamojo nemėgdavo ilgai kamuoti: vos tam išsižiojus, jau dažnai esą matyti, ar jis moka. Intensyviau pabendrauti mokslo tiriamojo darbo srityje pasitaikė proga 1967 m. rudenį, kai daktaras J. Lebedys pasiūlė sykiu patyrinėti neseniai susiradusius du žemaitiškus klaipėdiškio prekijo laiškus, rašytus XVIII a. viduryje. Jis pats, būdamas visapusiškas filologas, puikiai gebėjo ir paleografiškai sudėtingus rankraščius skaityti bei dešifruoti, ir senųjų paminklų kalbą tinkamai suprasti bei pakomentuoti, bet retkarčiais dėl didesnio tikrumo ar kitais kuriais sumetimais vis dėlto kviesdavosi pabendradarbiauti kurį nors kalbininką. Šį sykį pasirinko mane, o ne ką kitą veikiausiai todėl, kad buvau ne tik kalbininkas, bet dar ir žemaitis. Iš pradžių laiškus skaitėme abu atskirai iš nuotraukų. Paskui sutarėme dar kurią dieną sykiu nusigauti į archyvą (netoli Vingio parko) ir pasitikrinti iš originalų. Tai padarę, ten pat, koridoriuje, palyginome savo nuorašus. Jie iš esmės nesiskyrė, tik vienur kitur reikėjo galutinai suderinti kokį mažmožį. Daug sunkiau buvo susitarti dėl vadinamųjų transponuotų tekstų. Kai vieną pavakarę susitikome katedroje (tada lietuvių kalbos ir lietuvių literatūros katedros iš fakulteto buvo iškeltos į centrą, kur dabar rektoratas, ir tilpo viename dideliame kambaryje) kiekvienas su savo parengtais tekstais, pasirodė, kad jie gerokai skiriasi. Pirmiausia

patį transponavimą į dabartinę kalbą ne visai vienodai įsivaizdavome: mano vyresniajam kolegai tai buvo bemaž lygu duoti dabartiniam skaitytojui suprantamą vertimą, man — iš esmės tenkintis rašybos ir tarminės fonetikos keitimu (prireikus dar įterpiant paaiškinimų laužtiniuose skliaustuose). Nesutarėme ir dėl atskirų vietų supratimo. Po ilgų ginčų savo tekstus šiaip taip suderinome, atiduodami pirmenybę tai vieno, tai kito rekomenduotam variantui. Taip kolektyviškai dirbant, sunku buvo išvengti šiokių tokių transponavimo nenuoseklumų. Išsiskyrėme vėlai vakare ir ne kažin kaip nusiteikę. Lengviau buvo pasiskirstyti tolesnį darbą. J. Lebedys pasiėmė rašyti bendresnio pobūdžio dalykus (apie publikuojamųjų laiškų svarbą, su jais susijusius asmenis ir pan.), man paliko apžvelgti kalbą. Neilgai trukęs, savo dalies rankraštį jis perdavė man. Turėjau prijungti laiškų tekstus, dar pridėdamas išnašose reikalingų pastabų, po to jau tęsti straipsnį toliau. Ypač rūpėjo atskirti autentiškas tarmės apraiškas, daugiau ar mažiau svarbias kalbos istorijai, nuo individualių ypatybių, kartais net paprasčiausių apsirikimų, kalbos iškraipymų. Tam reikėjo kiek daugiau laiko. Labai skubėti nebuvo nė ko: straipsnį buvo sutarta atiduoti „Baltisticai“, o jos redaktorius J. Kazlauskas, su kuriuo žurnalo reikalais vis pasitardavome, sakė, kad dar nereikia rankraščių gabenti į leidyklą. Tačiau J. Lebedys jau nerimo, net ėmė niauktis, girdėdamas, kad aš vis dar nebaigęs,— taip nepakentė jokio vilkinimo. Pagaliau perrašydinau visą straipsnį ir nieko nelaukdamas nulakinau jam į katedrą. Kai po keleto dienų pasiėmiau perskaitytą, jokių pastabų ar taisymų nebuvo. Vėliau sutiktas tik pasakė nemanęs, kad būtų galima tiek svarbių kalbos dalykų iškelti. Ir tolimesnis mūsų bendrojo kūrinio likimas buvo toks pat keršas, sėkmių ir nesėkmių lydimas. Po metų, kaip ir buvo numatyta, jis pasirodė „Baltisticoje“, tik, deja, be laiškų nuotraukų. J. Lebedžio parūpintos fotokopijos, grįždamos su mašinraščiais ir korektūromis iš spaustuvės Kaune į leidyklą Vilniuje, ilgą laiką kažkur buvo dingusios, ir buvo paaiškinta, kad jų esą negalima paskelbti „dėl techninių kliūčių“. Fotografuotinis senųjų raštų pateikimas — autentiškiausias, J. Lebedys jį labai vertino, todėl ir tą kartą nuotraukų nebuvimą laikė nemenka mūsų publikacijos yda. Ji buvo pašalinta, nepraėjus nė ketveriems metams, leidžiant J. Lebedžio darbų rinkinį „Lituanistikos baruose“. Tarp popierių rastas užsilikusias laiškų nuotraukas perdaviau rinkinio rengėjui, ir tasai pasirūpino, kad jos būtų paskelbtos sykiu su pakartotu straipsniu. Tas rinkinys, deja, buvo pomirtinis. Profesorių Jurgį Lebedį, su kuriuo buvo lemta būti universitete daugiau kaip du dešimtmečius ir suartėti taip, kaip nė su vienu kitu savo buvusiu mokytoju ar profesoriumi, jau prieš porą metų buvome išlydėję į smėlio kalnelį jo gimtųjų Devynduonių laukuose.

Zigmas Zinkevičius

Filologijos daktaras, profesorius, Vilniaus universiteto lietuvių kalbos katedros vedėjas. Iš pradžių buvo J. Lebedžio studentas, vėliau su juo artimai bendravo ir bendradarbiavo.

Su žymiausiu tarybiniu senosios lietuvių literatūros tyrinėtoju Jurgiu Lebedžiu teko artimai bendradarbiauti apie 24 metus: nuo 1946 m. pradžios iki jo mirties (1970 m.). Pirmą kartą su juo susitikau tuoj pradėjęs studijuoti lituanistiką Vilniaus universitete. 1945/46 m. m. tvarkaraštyje mums buvo numatytos jo paskaitos iš senosios lietuvių literatūros istorijos. Jas Lebedys pradėjo skaityti ne nuo semestro pradžios, bet po kelių mėnesių, kai atsikėlė gyventi į Vilnių. Be universiteto, tuomet jis dar dirbo Lietuvių kalbos ir literatūros institute (rodos, iki 1948 m.). Vėliau liko dirbti tik universitete, kur nuėjo kelią nuo asistento iki profesoriaus, katedros vedėjo. Kadangi visą tą laiką ir aš dirbau universitete (iš pradžių laborantu), be to, gretimoje katedroje, tai nuolat susitikdavome ir daug bendraudavome.

Būdamas studentu, esu išklausęs visą J. Lebedžio senosios lietuvių literatūros istorijos kursą, kurį jis mums pradėjo skaityti pirmiesiems. Jo paskaitos buvo labai turiningos, nepaprastai planingos. Bet kokio tuščiažodžiavimo jis nemėgo. Skaitė kiek monotoniškai, tyliu balsu. Bet visa tai atpirkdavo griežta sistema, geležinė logika ir faktų gausumas. Labai rūpestingai vadovavo taip pat seminariniams darbams: pats surankiodavo ir studentams nurodydavo reikiamą literatūrą, kontroliuodavo darbų rašymo eigą, reikalaudavo parodyti planą ir t. t. Dėstytojo stropumas užkrėsdavo ir studentus, kurie stengdavosi išstudijuoti pačius pirminius temos šaltinius. Pavyzdžiui, rašydamas seminarinį darbą „Lietuvių kilmės iš romėnų teorija metraščiuose", 1946 m. gavau pramokti kanceliarinės slavų kalbos ir perskaityti visus tos teorijos variantus metraščiuose.

J. Lebedžio moksliniai interesai buvo labai platūs. Nors daugiausia jis tyrinėjo senąją lietuvių raštiją, bet jam rūpėjo ir apskritai lietuvių kultūros, net kalbos istorijos dalykai. Pats ne kartą sakėsi, kad savo mokytoju laikąs prof. Vincą Mykolaitį-Putiną, kurį labai gerbė.

J. Lebedžio nuopelnai lietuvių literatūros istorijos, ypač feodalizmo laikotarpio, studijoms visiems gerai žinomi. Man čia tik norėtųsi pabrėžti, kad skirtingai negu kitų mūsų literatūros istorijos tyrinėtojų, jo darbai svarbūs ir lietuvių kalbos mokslui. Lituanistiniuose kalbos mokslo dalykuose jis labai gerai orientavosi. Buvo oficialiuoju oponentu ginant kalbines daktaro disertacijas, pavyzdžiui, Jono Kazlausko, Jono Palionio, mano paties.

Visuose Lebedžio darbuose gausu įvairių kalbininkams reikšmingų pastabų. Ypač svarbios jo senųjų lietuvių kalbos paminklų publikacijos, pavyzdžiui, 1646 m. Slavočinskio giesmyno, Stanevičiaus raštų originalų, XVII—XVIII a. smulkiosios tautosakos išrašų, seniausiojo lietuvių rankraštinio teksto (kartu su J. Palioniu) ir kt. Visa tai gerokai išplėtė lietuvių kalbos istorijos tyrinėjimų bazę ir suaktyvino pačius tyrinėjimus. Čia nemažas J. Lebedžio nuopelnas.

Šie darbai taip pat yra glaudžiai susiję su Lebedžio nuopelnais apskritai lietuvių kultūrai, su juo kaip lietuvių kultūros veikėju. J. Lebedys yra daug rūpinęsis ir nuveikęs lietuvių praeities kultūros paminklų publikavimo srityje (vėl prisiminkime to paties Slavočinskio giesmyno, Stanevičiaus raštų leidimą ir kitas publikacijas, labai reikšmingas mūsų praeities kultūrai pažinti). Visuose šiuose darbuose Lebedys parodė daug sumanumo ir nuovokos. Susirašinėdamas su kitų šalių mokslininkais, jis organizavo senųjų lietuviškųjų tekstų kitose šalyse paieškas, kaip įmanydamas stengdavosi gauti jų nuorašus, mikrofilmus, rūpinosi, kad jie būtų paskelbti Lietuvoje (juk ir Slavočinskio giesmynas buvo leidžiamas iš mikrofilmo, gauto iš Lenkijos). Tą darbą J. Lebedys dirbo labai rimtai, kviesdavosi į talką istorikus (pavyzdžiui, K. Jablonskį), kalbininkus, neduodavo ramybės leidykloms tol, kol reikšmingas kultūros paminklas išvysdavo dienos šviesą.

Apie savo dirbamą ar dirbsimą mokslinį darbą pats Lebedys nemėgdavo pasakoti. Paprastai mes sužinodavome tada, kai darbas būdavo baigtas arba pasirodydavo spaudoje.

Dirbdavo labai daug — nuo ankstyvo ryto iki vėlyvo vakaro. Tačiau sekmadienis — jau tik poilsis. Tą dieną visą praleisdavo gamtoje. Vasarą su draugais iškylaudavo pėsčiomis po gražiąsias Vilniaus apylinkes arba plaukdavo baidarėmis ar meškeriodavo ežeruose bei upėse. Rudenį grybaudavo Vilniaus apylinkių miškuose. Žiemą keliaudavo slidėmis.

Vasaros atostogų metu organizuodavo ir ilgesnes keliones valtimis ar baidarėmis. Esame „išmaišę" daugybę ežerų, pasiekdavome net tolimąją Dusią. Ežerą jis vadindavo „įsisavintu" tik jame išsimaudęs ir lydį ištraukęs. Ypač mėgo Molėtų ežeryną, labiausiai Lakajus. Čia, Sčiūrio vienkiemyje (pusiasalio tarp Baltųjų ir Juodųjų Lakajų gale), kone kasmet vasarodavo. Apskritai Lebedys ilgą laiką buvo mūsų, lituanistų, turiningo poilsio savaitgaliais ir atostogų metu organizatorius.

Iš pradžių daugiausia keliaudavome trise: Lebedys, mokytojas Juozas Vaičiūnas ir aš. Vėliau pamažu mūsų grupė didėjo. Tos kelionės mus labiausiai ir suartino: vienas be kito neapsieidavome švęsdami gimtadienius ar kitas šeimos šventes. Kelionėse dažniausiai nakvodavome pas pakrančių gyventojus, paprastai kluonuose ant šieno ar tiesiog lauke šieno kūgyje. Iškylose Lebedys labai mėgdavo pasakoti visokius meškeriotojų nuo-

tykius. Ir pats buvo „užkietėjęs“ meškeriotojas, taip pat mėgo žvejybą velke. Tačiau nepakęsdavo brakonierių, nemėgo žvejojimo tinklais, ypač nekentė žeberklų. Tomis priemonėmis žvejojimą vadindavo žuvų žudymu. Kas kita esą meškeriojimas, kai pati žuvis pasirenka: kibti ar ne. Ežeruose nepakentė technikos: vos pasirodžius motorinei valčiai ar išgirdęs tranzistoriaus garsą, tuoj sprukdavo tolyn nuo to ežero. Į vandens iškylas žiūrėjo ne kaip į sportą, bet kaip į poilsį. Kai kartą kažkas pasiūlė mūsų kurią didesnę kelionę „įforminti“ turisto ženkleliui gauti, Lebedys tuo pasiūlymu gerokai piktinosi.

Ir kokių tik nuotykių mūsų iškylose nebūdavo! Pavyzdžiui, ilgai prisimindavome mano įvykį su nedideliu šamuku, kurį ežero pakrantėje bandžiau nudurti stalo šakute (kito instrumento po ranka nebuvo), arba Ekscelencijos (taip pravardžiavome Lebedį) įsakymą valgyti „piurė à la Galinis“ — patiekalą, kurį pagamino literatūros tyrinėtojas Vytautas Galinis iš vienos bulvės, žuvies ir saujos uogų (tiek maisto tada tebuvo likę). Kartą Lakajuose po pietų Lebedys paleido mūsų, keliaujančių baidarininkų, grupę iki vakaro savarankiškai iškylauti su sąlyga, kad prieš saulėlydį kiekviena baidarė parvežtų vakarienei po lydį. Mudu su Vaičiūnu (pravardžiuojamu Don Chozė) ta proga nutarėme snustelėti „valandėlę menką“ nuošalioje salelėje. Mat rytais būdavome Lebedžio verčiami keltis labai anksti, gerokai prieš saulėtekį. Dėl to kartą aš net velkę rankoje laikydamas buvau užmigęs — ir tada, dideliam Lebedžio pasipiktinimui, paleidau jau užkibusį lydį. Taigi kai tuokart su Juozu salelėje pabudome, saulė jau leidosi. Skubėjome traukti tą nelemtąjį lydį. Aš yriausi, o Juozas mėtė spiningą. Bet lydys nekibo. Maža to, spiningo kabliukas ežero dugne už kažko užkliuvo. Atsargiai traukdami, iškėlėme į paviršių brakonierių venterį, o tame venteryje — didelį lyną. Teko juo pasitenkinti ir dėl to daug kartų girdėti Lebedžio „pamokslus“ apie meškeriotojų etiką: kokia gėda žvejui pirktis žuvies iš brakonierių. (Mat jis puikiai suprato, kad lyno spiningu sugauti negalėjome, o mūsų pasakojimą apie venterį laikė nevykusiu prasimanymu.)

Rudenį Lebedys organizuodavo vienos dienos iškylas į miškus grybauti. Ypač mėgo rinkti žaliuokes.

Žiemą — žygiai slidėmis. Paprastai nuvykdavome traukiniu ar autobusu 10—20 kilometrų nuo Vilniaus, o atgal grįždavome slidėmis, darydami tam tikrus zigzagus. Lebedys labai gerai orientavosi Vilniaus apylinkių kalneliuose ir puikiai mokėjo parinkti maršrutus. Ne kartą esame slidėmis parvykę iš Rykantų ar Lazdėnų įdomiu maršrutu pro Trakus, Kariotiškes, Grigiškes, toliau kalvomis pagal dešinįjį Neries krantą. Iš kitų jo mėgstamų maršrutų minėtini Vilnius—Žalieji ežerai ir Nemenčinė—Dvarčionys—Vilnius. Retai pasitenkindavo Sapiegine bei kalvomis tarp Antakalnio ir Naujosios Vilnios — tai esąs „sukinėjimasis apie šulinius“. Paklydę esame tik vienintelį kartą Neries kilpoje tarp

Nemenčinės ir Vilniaus. Tada, keliaudami trise, patekome į sunkiai praeinamus brūzgynus. Man kilo įtarimas, kad visą laiką nežymiai sukame į dešinę. Pasakiau tai Lebedžiui. Tas tik ranka numojo: atseit, sek paskui ir neplepėk. Netrukus nudžiugome pamatę slidžių vėžes, bet čia pat nuleidome nosis: važiuota trijų, taigi mūsų pačių — apsukome visą „baranką"!

Žiemos slidžių žygiuose būdavo ir tam tikras, pasakyčiau, „lebediškas" ceremonialas: sustojus poilsiui vidurdienį, būtinai turėjo būti kuriamas laužas (nesvarbu, šąla ar lyja), spirginami lašinių ar bent dešros gabalėliai ant čia pat pasigamintų iešmų. Mat valgoma mėsa turėjo būti su dūmų kvapu. Bet visa tai keldavo nuotaiką, būdavo linksma, gerai pailsėdavome kitos savaitės darbams.

Šiaip gyvenime Lebedys buvo paprastas ir kuklus žmogus. Ilgą laiką gyveno sename mediniame namelyje Mildos gatvėje, bute be jokių patogumų. Vėliau persikėlė į kooperatinį butą Tverečiaus gatvėje. Čia bent knygas galėjo patogiau išdėstyti. Labai nemėgo iškilmių, afišavimosi. Prisimenu jubiliato veido išraišką, kai universiteto centrinių rūmų auloje buvo iškilmingai minimas jo 50-metis. Lebedys tada atrodė lyg iš vandens ištrauktas lydys. Rodos, tik laukia momento sprukti iš salės.

Mokėjo vertinti bei taupyti savo ir kitų laiką. Todėl spėjo tiek daug padaryti. Piktindavosi, jeigu kas trukdydavo dirbti mokslo darbą, pavyzdžiui, apkraudavo nereikalingomis pareigomis (tuo anuomet ypač pasižymėjo profsąjungos veikėjai) arba profesoriui pavesdavo darbą, kurį lengvai galėjo atlikti laborantas. Lebedys mėgdavo kartoti lotynišką posakį *tempus urget* „laikas spaudžia (laikas — pinigai)". Jeigu kas kalbėdamas imdavo tuščiažodžiauti, profesorius ragindavo baigti, sakydamas „nugis, nugis". Pats kalbėdavo tyliai, bet jo šneka būdavo apgalvota, turininga.

Toks buvo šis kuklus, bet mąstantis ir subtilus žmogus, didelis mokslininkas.

Juozas Pikčilingis

Filologijos daktaras, Vilniaus universiteto lietuvių kalbos katedros e. prof. pareigas. Ilgai ir artimai bendravo su J. Lebedžiu.

Slidinėti pradėjau vėlai. Dar vėliau atėjau į J. Lebedžio slidininkų „komandą". Bet greit tapau vienu uoliausių jos narių. Regis, tik kartą buvau pabūgęs „nepalankių gamtinių sąlygų". Žinoma, buvau subartas bei sugėdintas: jei sutarta, joks oras ne kliūtis — drengtų, dangus su žeme maišytųsi, −20 °C, −25 °C pyškintų, vis tiek. Ne kliūtis ir kitkas...

— Rytoj 7.30 val. priemiestinėj autobusų stoty. Į Čekoniškę. Rastinėnų autobusu. Iš ten — į Grigiškių pusę, per „Revus“ (atseit, Kalnų kaimą), Bieliūnus į Vilnių.

— Kad šį sekmadienį negaliu, turiu skubaus darbo... O ir kilometražas...

— Tavo visai prastas bus tas darbas, jei ir sekmadienį sėdėsi prie knygų. Kai parvažiuosi su slidėmis, pamatysi, bus visai kita galva.

Pašliaužiodavau kur pakiemiais, pakiemiais, patvoriais, į Vingio parką kartais nukakdavau, o dabar iš antro, trečio karto į šitokią kelionę? Bet kam čia dar sukti galvą? Et, geriau priimti įsakymą, kaip kareiviui iš būrio vado. Šį „vado“ vardą, beje, kolega Jurgis ir buvo gavęs. O vėliau, ar dėl to, kad pasirodėme šio to verti, ar dėl to, kad pats „vadas“ kiek suliberalėjo, tapo įmanoma net pasiderėti dėl maršruto, dėl laiko. Jei traukia bent —20 °C, tai nors valanda vėliau, ten, kur daugiau miško. Bet liko ir to, kas nepajudinama, neginčijama: įprastinės stabtelėjimų vietos, pasilaidymai iš kalnelių, pypkiarūkiai. Ir, dievegin, neleistini nukrypimai nuo trasos. Nei per du šimtus metrų! Nebent anas pramuštgalvis D. Sauka, kuris šiandien priklydo prie mūsų, bus spėjęs nejučia atitrūkti nuo būrio ir nušvilpti, vinguriuodamas pro krūmokšnius, akmenuotu kriaušiu. Mūsų laidymosi vietos be ypatingesnių pavojų, be nutrūktgalviškos rizikos, nors, šiaip jau, smagios, įdomios, gražios.

Kitą sekmadienį važiuosime dar toliau.

Išlipai iš traukinio. Žvarbus vėjas žėrė tau į veidą krušos saują. O, kad galėtum tučtuojau dėtis slides ir tik padai sumirgėtų! Bet ne! Įsakymas: „Šaldyti slides!“. Mat kitaip prikibsiąs sniegas. O iš tikrųjų? Prieš pradedant žygį, „vadui“ reikia sutraukti dūmą. Bepiga jam! Ant galvos lyg kunigaikščiui veidus apgaubiantis, prie rudos uniformos priderintas žalio vilnono „šarvas“, kurio užpakalys sulenda į apykaklę, o galai susikabina po smakru. Tik nosis ir akys belikę lauke, ir jokia žverbla nebaisu. O tau ūtiti! Tu pradedi stidenti. Į žygį eidamas, juk nebūsi storai apsitūzojęs... Nieko! Jau sviedė cigaretę į šalį, spėriai dedasi slides, pasižiūrėjo į kompasą... Netruksim nusigauti į pamiškę, į užuovėją. O paskui, kai nusileisime ta ilgąja nuokalne, jei, žinoma, lydės sėkmė, apačioj nebus išarta, nebus kurmiarausių, stabtelėsime, jau apšilę, pirmajam tikram pypkiarūkiui. Kas nerūko, išsitraukęs grauš obuolį, nespėjęs papusryčiauti išsivynios sumuštinį. Čia bus padaryta ir praėjusios savaitės mokslinės „kronikos“ pradžia: gavęs laišką iš Šveicarijos, iš Locherio, iš Getingeno, iš Budenzygo... Prašą atsiųsti tą ir tą knygą, leidinį, siunčią tą ir tą... Bet čia kol kas tik užuominos būsimo išsamaus pokalbio prie laužo, tik kai kurie apmatai. O dabar — į trasą! Šimtą kartų geriau, kai šąla, nei kai atlydys, nes tada kibs prie slidžių. O šias nusiimti ir neštis ant peties užsimetus leistina tik „ypatingu atveju“. „Še, nusigramdyk,— tiesia tau

kelioninį peilį,— ir vėl važiuok". Pats naudojosi tuo pranašumu, kad ilgą laiką ištikimai tarnavusių slidžių apačia buvo iš šonų aptraukta metalinėmis juostelėmis, dėl to prie jų ne taip kimba. O suvažinėtame ir nuslidintame kelyje neskraido į šonus, ir gali gražiai kitiems nosis nušluostyti — pasirodyti pirmas. Ir ne kartą šitaip yra buvę.

Pietūs! Žinoma, su laužu. Jei žiema, niekad be jo. Pats parinks vietą, kad joks medelis nenukentėtų. Slidę nusiseges nukas sniegą, kiti malkaujam. O, sausas kelmas! Išlupsim, užversim ant viršaus, bus ramu visus pietus: nereikės ausimis karpyti, ar negęsta laužas. Štai jau apmalšintas pirmasis alkis, galima aptarinėti „einamuosius reikalus"— katedrų, universiteto, akademijos gyvenimo, mokslo, mokymo aktualijas, naujas knygas, ginti pateiktas ar gintas disertacijas, pasirodžiusias recenzijas. Daug peršnekėta prie to laužo, apžvelgta lituanistikos, baltistikos problemų, šių mokslų raidos perspektyvų, kultūrinio gyvenimo įvykių, pasidalyta mintimis, pasiginčyta. Ar nederėtų kada susirinkus bent vieną kitą iš jo lūpų išgirstą „teoriją", nuomonę atgaivinti ir užrašyti?

Bet štai, pasinėrus į svarstymus bei įsitraukus į ginčus, ar tik ne per daug bus suskrudus ir išvarvėjus ant iešmo pamauta dešra? Ir ne bet kokia, o iš Devynduonių, iš jo gimtinės! Ja, gražiai nurausvinta ir „nutaukinta", ne kartą bus vaišinęs visą savo „komandą". Ja ir Devynduonių ragaišiu, kitkuo, ką bus iš namų įsidėjęs. O vienąkart toji dešra bus ir susitaikymo patvirtinimas.

Tąkart traukėme, regis, tik penkiese. Artėjo pietų metas, o vietos niekaip negalim rasti, nors tu ką. Tai vėjas nuo upės pučia, tai malkų nėra. Jau ir 14.30 val., jau tuoj ir 15 val. Turėtų rūkti laužo dūmelis, o dar nė vietos. Mat vis nesutaria „vadas" su kolega Vincu *, kuris šiandien varduvininkas ir, taip jau įprasta, turi svarų balsą, ją renkantis. Nebegalėdamas niekaip perkalbėti užsispyrusio žemaičio, įsako kolegai Juozui ** žiebti ugnį va čia pat, kur stovime, o mus kitus du Vincas nuveda už gretimos kalvos, kur nebetrauks vėjas. Netrukus pradėjo kilti iš dviejų vietų dūmai: iš už vienos ir iš už kitos kalvelės.

O vis dėlto nebegerai šitaip. Juoksis „akademikai", t. y. slidininkai iš MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto — V. Kubilius, K. Grigas, L. Sauka, prie jų prisišliejęs D. Sauka, sužinoję: Lebedžio „komandoj" įvyko „schizma". Gavę savo frakcijos viršininko sutikimą, nuėjom kalbinti, kviesti, aiškinti mūsų vietos pranašumų. Grįžom su dviem ant iešmų pavertom dešrom, o įkandin ėjo pats dovanos siuntėjas, lydimas ištikimojo Juozo.

Vakarties būdavome įsidėję kas ką. O atsigert? Et, dar susikuls, užvažiuosi ant kokios paskliundos, maža kas gali nutikti.

---

* Vincas Urbutis.
** Juozas Girdzijauskas.

Ne kartą, būdavo, kamuoja troškulys. Ot kad dabar šitaip kokio skystimėlio! „Vadas“, žinoma, teikdavo pirmenybę alui. Būdavo, **jei grįžtam per Lentvarį**, būtinai užves į geležinkelio stotį, nors ten prirūkyta, kad kirvis kybotų, stos į eilę prie bufeto, pats gers, siūlys kitiems. Bet, alaus nesant, neniekindavo ir kitko — arbatos, kavos. Tik iš kur jos imsi čia, miško vidury ar pamiškėj? Agi iš čia pat! Sniego aplink kiek nori. Kaip ir į galvą lig šiol nebuvo atėję! Ir įsitaisėme troškulį malšinti iš sniego virta arbata. Vyr. virėjas buvo Juozas. Jis, regis, labiausiai ir būdavo ištroškęs, nors visuomet pirma girdydavo kitus. Ir katiliuką iš kažkur gavo. Tokį plokščią ir išriestą, kad tiktų prie šlaunies. Su dangčiu, kad verdant plėnių neprikristų. Kelios gniūžtės kietai kietai suspausto „rinktinio“ sniego, paskui, kai tas suslūgsta, dar, dar... Paskui, jei reiks, bus ir antras, trečias virimas. Iš ko virti juk nepritrūks. O vis dėlto kažko lyg trūksta. Iš pradžių ir taip buvo gerai, o dabar trūksta, ir gana. Ko? Nagi arbatžolių! Kokia gi arbata nors ir su saldainiu, o vis dėlto be arbatžolių! Tik iš kur jų imti? Iš namų atsinešti? Nieku gyvu! Būsi išjuoktas atsinešęs į mišką arbatžolių. Esi miške, paupyje, verskis tuo, ką jie teikia. Ne be reikalo anąkart „vadas“ priminė Daukantą: lietuvis į mišką išeidavęs pėsčias, o grįždavęs važiuotas. Net cigaretei užsidegti nedrįsk išsitraukti degtukų, jei esi prie laužo, o dekis nuodėguliu. Tik pasirink kur gražesnį. O iš kur arbatžolių? Bepiga vasarą, nuskynei šaltmėtę paupely, čėbrą, kmyną... O žiemą? Gerai, kad anąsyk pasitaikė avietienojų. O dabar visoje trasoje nė vienos avietės. Teisybė, Juozas vienoj vietoj lyg ir buvo aptikęs jų guotelį. Pribraukė, betgi nė kokios ten ne avietės, tik gervuogės. Be reikalo tiktai rankas susidraskė. Ir nė kadagio uogų. Jų irgi, būdavo, neniekinam. Bet šįmet ir kadagiai tušti, bent toj vietoj. Užtat va ten, pakraščiau, epušrotėlis, alksnynėlis, ar tik nebus ir šermukšnių? O juk šermukšniai labai sveika. Ir medikai pataria. Ir gėrėme tą sykį nebe aviečių, nebe kmynų ir ne mėtų arbatą, o šermukšnių. Aš skabiau ir nešiau šakeles, profesorius didžiuoju kelioniniu peiliu smulkino — gamino arbatžoles, Juozas dėjo į puodą, maišė, Izabelė * pilstė, visus vaišino. Taigi ne uogų, o šakelių arbatą gėrėme. Jei tinka uogos, kodėl turi netikti šakelės? Kitąsyk rasime uogų, gersime uogų arbatą. Tikrai, kitą sekmadienį ir kitoje pamiškėje, išsiviję iš šermukšnio kėkštą, vaišinomės jo uogomis. Paskum ir pro putiną nepravažiavom neparagavę. O pelkėje slidei užkliudžius kupstelį ir iš po sniego paviršiun išvertus rausvą spanguolėlę, kur čia praleisi progą pašalti nagus ir po kuklių pietų užsigardžiuoti „cyplauogėlių“ rūgštele. Žinoma, ir namiškių negalima užmiršti. Tai bus džiaugsmo Jurgiukui **, kai tėvelis, pririnkęs gražią jų saują, parneš lauktuvių! Uogų! Iš miško! Žiemos vidury!

---

* Izabelė Steponavičiūtė.
** J. Lebedžio sūnus.

Taigi po ano menko nesantaikos debesėlio vėl visiška dermė užviešpatavo mūsų dienas ir žygius.

Ir žygiai tęsėsi. Bemaž į visas nuo Vilniaus puses. Į Nemenčinės, Bezdonių, Santakos, Pilaitės, Čekoniškių, Sudervės, Gulbinų, Liubavo, Riešės, Dūkštų, Grigiškių, Rykantų, Kariotiškių, Lazdėnų, Trakų... Tvarkraštininkės jau žino: jei ir neakivaizdininkai atvykę į sesiją, žygininkams sekmadienį negalima planuoti jokių darbų. Įdomu būtų sudaryti J. Lebedžio praskintų maršrutų bei trasų žemėlapį. Turbūt nė viena kita „komanda" neturėtų tokio įvairaus, išsamaus. Ir dabar, gerbdami „vado" atminimą, jau vedami prof. V. Urbučio, slidžių sezoną pradedame būtinai nuo Antavilio. Tokia jo palikta tradicija. Paskum bus daugiau sniego, leisimės toliau.

Rudens, vasaros pradžios maršrutai dar ilgesni. Skersabaliai, Pabradė, Pakretuonė, Pažeimenė, Matuizos, Varėna, Kidarai, Stasylos, Seimėnai, Strėva... Ši pastaroji itin mėgstama vieta. Ypač po to, kai, meškeriojant nuo tos užtvankos, taip gerai kibo ešeriai. Negaila buvo nei peršlapusio apavo, brendant per „versmėtas kirbas". Atsimenu, citavo tada: „...jau versmėtos kirbos burgėjo, jau ežerai tyvuliavo..." Kita labai mėgstama vieta — Šulninkai. Ten, einant iš Rykantų į Trakus. Nesvarbu, kad čia kartą mus plyname lauke buvo užgriuvusi perkūnija su liūtimi ir keturis besislepiančius po vienu apsiaustėliu permerkė iki mažiausio siūlelio. Atsimenu, sėdint ant to gražiojo skardžio ir žvelgiant pro gaiviai sužaliavusią lapiją į skaidrius ežero vandenis, aiškino: reikia sakyti ne „Šulninkai", o „Šunininkai", nes neseniai aptikęs, kad čia gyvenę Trakų valdovo šunininkai ir taip vadinęsis kaimas. Atseit, jo vardas ne iš *šulo, šulinio,* o iš *šuns.* Beje, ir paskutinysis kolegos Jurgio vadovautas žygis buvo šiuo maršrutu. Kai 1970-ųjų vasarą palydėję jį į paskutinę kelionę vėl pradėjome naujus mokslo metus ir pėsčiųjų išvykas, velionio atminimui pasirinkome kaip tik šį kelią. Paliūdėjome prie išblėsusios laužavietės, kur ne vieną jaukią valandą kartu su juo buvome praleidę. O kiek kitų išblėsusių! Kur švęsta jurginės, jo diena. „...Nugis, moscy panie, nugis!.."— tebeskamba jo panašiomis progomis mėgtas kartoti vaižgantiškasis kreipinys, pastiprintas donelaitišku jaustuku. Atseit, negi nei per jo dieną neišlenksi burnelės?.. Aha, tu kalbininkas, tau reikia lingvistinio argumento? Še, imk jį: *„Geras, kas geria!"*. Juk taip jūs, kalbininkai, aiškinate būdvardžio *geras* etimologiją! Ir ironija, ironija balse... Taip, žinoma, vienas jų yra ją šitaip aiškinęs. Tokio argumento priremtas, kur čia beatsispirsi...

Štai ir dabar kolega Vytautas *, atkimšęs gruziniškojo, pirmąją taurelę išlieja į išblėsusią laužavietę. Jo atminimui...

Atostogos mus laikinai išskirdavo. Kiekvienas gi turi ir savo rūpesčių, planų, užmojų. Aplankyti, pakeliauti, padirbėti. Nuo tų

* Vytautas Mažiulis.

laikų, kai kolegė Kristina *, būdama atsakinga Vietos komiteto darbuotoja, pamokė tas keliones paversti plaukimu vandenais, jau kelinti metai plaukiame. Tik kur kas mažesniu būreliu nei tada. Ir be profsąjungos globos. Jau maršrutas suderintas, aptartas.

Sveikas, senasai Nemune, greit sups mus tavo vilnys! Įsimesim baidares taip kur nors apie Luną, dar 60 km aukštyn nuo Gardino, o išlipsim — kur dievas duos.

Jau seniai liko užpakaly ne tik Gardinas, bet ir Druskininkai, Liškiava, Merkinė, Nemunaitis... Jau sutiktas ne vienas gražus saulėtekis, palydėtas saulėlydis, smagiai pavakaruota... Alytuje papildom ištuštėjusius maisto atsargų „triumus", atitrūkstam nuo miesto ir statom palapines.

Šlama amžių pasaką piliakalnio kmynai. Netrikdydama žilagalvio rimties, gurga per akmenėlius Pilupėlė. Kai taisėmės naktigultus ir rovėmės iš Nemuno užutėkėlio švendrų po galva, pakvipo mėtomis. Kaip tada prie Kertuojų mūsų iškylautojų būriui, kolegos Jurgio vedamam, pakeliui į Lakajus, kai irgi rovėmės iš paežerės žolių nakvynei. Ką veikia jis dabar? Pusę dienos turbūt rašė. Sėdėjo ten, kambaryje, užstalėje prie lango, kur ne kartą jį matydavom, ir rašė. Ar gal tik tvarkė, grupavo knygos „Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime" medžiagą? Sakė, radęs geros. Tąsyk, birželio pabaigoje, kai buvom susitikę prie jo namų. O dabar gal grįžta su gausios žvejonės laimikiu nuo Beržinės, iš Pertenio ar net nuo „Anglijos" pakrančių? Kaip gera bus su juo vėl susitikti! Ir taip greit. Tik išsikeliam iš Nemuno, diena kita apsitvarkyti ir — į Sčiūrį. Užsiprašė, pasižadėjau. Šnekučiavome tada apie šį, apie tą. ...Vaižganto „Dėdės ir dėdienės" esąs neabejotinas šedevriukas. Krėvę nebe taip mėgstąs... Kalba pasisuko į senąją lietuvių literatūrą, pirmąjį K. Donelaičio leidėją bei vertėją Liudviką Rėzą. Gerą darbą apie jį parašęs A. Jovaišas... Literatai, tyrinėdami rašytoją, dažnai atsiriboją nuo kalbos, tarsi būtų galima kūrinį parašyti be jos. J. Girdzijauskas savo darbe gražiai parodąs eilėdaros sąsają su eilėraščio idėja, autoriaus sumanymu... Vylėsi šią vasarą, kiek pailsėjęs, daugiau pastūmėsiąs į priekį savo darbus. Atsisveikinant dar kartą priminė: „Atvažiuok!". Tik kažkoks lyg liūdnesnis, nuovargesnis.

Taip, į Sčiūrį reikės, būtinai. Kada ten vykta pirmąkart? Ėjo iš leidyklos, nešėsi skaityti korektūrą. Ar tik ne „Slavočinskio"? Užkalbino.

— Ar nenorėtum šeštadienį pavažiuoti į Lakajus? Vieni gražiausių ežerų Lietuvoje! Tokia ramybė! Pabuvęs dvi tris dienas, jaučiuosi labai pailsėjęs.

Oo! Lakajai, Lakajai! Kur nenorėsi! Iki šiol apie juos tik girdėta.

---

* Kristina Rickevičiūtė.

— Ežerai, miškas, nakvynė kluone ant šieno...

Kaip puiku! O dar taip pasiilgta „nemiesto!“.

Ir tą ankstyvą sekmadienio rytą mes dardėjome Molėtų link. Paskui pro Rūdesą, per Pervalką ir Sčiūryje. „Vai, gražu, gera ir linksma dievo pasaulyje, o dar girioje!..“— atsiminiau V. Krėvės. O dar Lakajų girioje! Sčiūrio sodžiuje! „Susiūbavę“ ežerai bent du — „baltasis“ ir „juodasis“— jį „bučiuoja jautriai bangomis“.

Nuo to sykio jau daugel kartų važiuota čionai... Vinco, Izabelės. Kada ne kada — su mumis ir Vanda, Donatas, Vladas, Irena *. Ir visuomet teko patirti didį Lebedžių šeimos svetingumą bei šilumą. Kaip džiaugsis, kad ir dabar būsiu į „Moskvičių“ paėmęs Vincą (bus su kuo dalytis sliekų atsarga), Izabelę. Dar „nenužvangėjo paskutiniai dalgiai“, „nepasišiaušė dirvoje ražienos“, dar toks laikas, per daug jo nesutrukdysime.

Deja, ne taip buvo rašyta žvaigždžių knygose. Tada nė į galvą neatėjo, kad anas visam laikui atmintyje pasiliekąs atsisveikinimas ir kvietimas bus paskutiniai... Grįžę į Vilnių iš Nemuno, profesorių radome jau pašarvotą.

Kada su kolega Jurgiu pradėta artimiau bendradarbiauti kaip su mokslininku, dalytis pedagoginio darbo įspūdžiais, patirtimi? Dar gerokai prieš minėtą kelionę su juo į Lakajus. O kai 1967 m. jis atėjo į Vilniaus V. Kapsuko universiteto lietuvių literatūros katedros vedėjus, mums (nuo 1959 m. man esant lietuvių kalbos katedros vedėju) teko turėti itin daug bendrų reikalų. Bendri lituanistų mokymo, auklėjimo planai, pasitarimai, svarstymai, renginiai, minėjimai... Ne man kelti prof. J. Lebedžio nuopelnus, gerinant specialistų rengimą, tobulinant literatūros disciplinų dėstymą,— tą padarys patys literatai, aš tik noriu bent užsiminti apie didį jo ryžtą ir rūpestį, kad studentai kaip galint labiau prakustų bei išprustų kalbiškai. Žodžiu, o ypač raštu. Būdamas literatūros katedros vedėjas, visuomet labai remdavo viską, kas būdavo teikiama geresniam kalbiniam lituanistų lavinimui. Ir pats į tai labai reikliai žiūrėjo. Mūsų stalai stovėjo vienas prieš kitą, ir turėdavau net per daug puikių progų matyti, kaip kruopščiai, kaip kantriai nagrinėdavo su autorium kursinį, diplominį darbą, kiek daug dėmesio skyrė sakinio taisyklingumui, logikai, jo kultūrai, stiliui. Lygia dalia tiek pat reiklus buvo ir studentui atsakinėjant. (Dėl to per mediumus Sarbievijaus kieme profesoriaus pavardė ne kartą buvo tariama rūsčiu, tulžingu balsu. Ypač žurnalistų.) Lietuvių kalbos katedra iš literatūros katedros visuomet sulaukdavo savo dėstomoms disciplinoms, ypač susijusioms su kalbos kultūros ugdymu, visokeriopos paramos. Ir galbūt dėl to jos reikalai buvo gana neblogi. Studentas, rašantis prof. J. Lebedžiui seminarinį, kursinį, o dar ir diplominį darbą, nors iš literatūros istorijos, išeidavo gerą kalbos mokyklą, pa-

* Vanda Zaborskaitė, Donatas Sauka, Irena Panakaitė, Vladas Žukas.

likdavo jautrus žodžiui, stiliui. Atsimenu, labai piktindavosi disertantų kalbos negerovėmis, stiliaus nevalyvumu. Kitąsyk mums trims bešnekučiuojant, labai pritarė doc. L. Valkūno minčiai, kad, vertinant knygą ar disertaciją, reikėtų sekti prancūzų pavyzdžiu — vertinti turint prieš akis bendrą sakinio kultūrą. Arba vėl įsišnekus kartą kalbėjo: „Pats nežinau, kas aš labiau esu: literatas ar kalbininkas". Ir tikrai, būdamas literatūros katedros docentas, paskui profesorius, vedėjas, ne sykį pabrėžė: kiekvienas literatas turi būti ir kalbininkas. Ir toks pats buvo. Visi Lebedžio darbai — tai literato ir kalbininko darbai. Jau senojoje lietuvių literatūroje jis randa daugybę progų iškelti aikštėn bei pabrėžti lietuvių kalbos žodingumą, skambumą. Pavyzdžiui, dėstant M. Pretorijų („Jis idealizuoja lietuvių kalbą, keldamas jos žodingumą, skambumą, grakštumą, nurodydamas jos panašumą su graikų kalba"), M. Merliną („Kaip vokiečių kalba esanti pilna prancūziškų žodžių, jog kartais sunku susigaudyti, taip ir lietuvių kalba nuo vokiečių ir kitokių svetimų žodžių pavirtusi kažkokiu mišiniu, kuriame išnykęs *tikrasis geros senosios kalbos žavumas*"), K. Bogušą, P. Ruigį. Didžią ir gražią duoklę jis atidavė K. Donelaičio vaizdingo žodžio tyrinėjimui, įžvalgiai atskleidė ir parodė Simono Stanevičiaus, Mikalojaus Daukšos kalbos bei stiliaus ypatybes, aptarė smulkiosios tautosakos stilistiką. O tokie darbai, kaip „Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas" (kartu su J. Palioniu) ir „Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime", daro J. Lebedį itin artimą lietuvių kalbos mokslui. Juk be jo pavardės negalima parašyti lietuvių kalbos, ypač literatūrinės, istorijos. Manyčiau, ne be Lebedžio, vieno iš „Lietuvių literatūros istorijos chrestomatijos" iniciatorių, jos redaktorių, rankos pridėjimo šioji chrestomatija išėjo su tokia aiškia kalbine kryptimi, kad visiškai tinka ir lietuvių kalbos istorijai.

Literatūra ir kalba jam buvo kažkas neatskiriama, kažkoks vienalytis didingas, darnus rūmas. Ir ėjo jis į tą rūmą, kaip eidavo į gamtą, kur viskas tauru, kilnu, didinga, kaip į vietą, kur, Vaižganto žodžiais sakant, „slėgia šventyklos kilnumas". Pats ėjo ir kitus ten šitaip vedė.

...Jau taip seniai bebūta čia, Sčiūryje. Pasėdėsiu ant rąsto. Prie kluono. Jis, kaip įprasta šiuose kraštuose, atokiau nuo kitų trobesių, *galu į keliuką* — sodžiaus „ūlytėlę", *ateinantį net nuo* Rūdesos, pro gyvenamąjį namą, svirną, „ūkio pastatus", nubėgantį į mišką ir atsiremiantį į Juoduosius Lakajus. Atvažiuodavom, būdavo, mūsų prigula pilnas prėslas. Greit nuščiūva visos šnekos, juokai. Atėjai čia, tai miegok! Nes „vos rytą saulė spinduliu pirmiausiu apreikš žemei tekėjimą savo", vos kregždutė, pašelmeny turinti lizdą, pradės čiučėti, spėriai šok iš įšilusio guolio. Jokių atsikalbinėjimų! Tokia kluono „diktatūra", toks jis šio „diktatorius". Puodelis pieno, šeimininkės dar iš vakaro padėtas, bandelės riekutė, sūrio ir... į ežerą, į ežerą! O jo platybės. Jei nori, į kairę už pirtelės, jei nori — į dešinę. Šį kartą — išilgai

Juodųjų. Irkluok, nesidairyk, nesnausk. Velkę trauks... Du lydžiai! Juos atsiėmei ir plauk. Daugiau tikrai nebus. O ten, prie ano sėkliaus, vienas, ten ana — vėl du. Visada šitaip būdavę.

Saulutė pakopėjo, jau šildo pakaušį. Dabar — prie ano švendryno, ir meškerę į rankas. Tu, jei nori, gali į krantą. Čia draugo iš tavęs nėra: ne meškeriotojas. Kas kita Juozas, Vincas. Tu gali į uogas, į grybus. Susitiksime ten, maudyklėje. Pusryčiai bus vėl tenai, kyšulyje, kai čirškės keptuvėje ešeriukai, raudonsparnės. Viršum galvų vėl taip raminamai vėjyje oš epušė...

Sekmadienį — visi į grybus! Į Kraujelio krantą.

— Rudmėsės! — kaip šiandien girdžiu ausyse. Tegul nė vienas nepražiopso, negrįžta namo su pustuščiu krepšeliu ar tik kokią voveraitę, vilnutę įsimetęs. O baravykai? Jie jau buvo. O daugiausia jų „vado" krepšelyje. Rodos, čia ėjai, žiūrėjai, o jis tau rauna iš paskos. Na, daugiausia ne daugiausia, bet jie gražiausi, švariausiai nuvalyti, namie maža kas ir beliko daryti.

Seniai nužydėjo žemuogių pievelė Kumelpalankyje. Kažin ar šiemet irgi taip žydėjo, kaip tada? „O žemė bus žiedais marga..." — mintyse kartojau. O paskui kiek buvo uogų! Raudonų raudonų, įsirpusių. Tik jam nelabai buvo kada jomis mėgautis. Prastai kibo ešeriai, o su mažu laimikiu namo grįžti nenorėjo. Griebė, griebė kelias saujas, vėl šoko žemyn prie meškerkočio. Visuomet jis šitaip, net pietų kaip reikiant nepavalgys, jei dar neprižvejota.

Ten, padirvyje, jau ir šermukšnis pradėjęs rausti... Vieną kartą padėjau priskinti.

Praėjo šeimininkas. Manęs nebepažino. Turbūt paežerėn, už miško, pakelti arklio. Metas tarti Sčiūriui sudie. Pačios kojos pasuka pro galus į „ūlytėlę" surėmusius tvartukus, nuo kurių atvažiavę imdavome baidares, pro svirnelį, kur, žvangindamas grandine, visuomet pasitikdavo priekabus, nors nelabai piktas Baritonas, pro namo langą. Jei būdavo darbymečio valandos, jame matydavome virš stalo parimusią jo galvą. Tuo metu tikriausiai viršum „Daukšos". Gal brandinantį mintį: „Iš to, ką M. Daukša sako apie kitas tautas, kurias nurodo kaip pavyzdį, aišku, kad jis siekia dviejų dalykų: 1) įvesti lietuvių kalbą į viešąjį valstybinį gyvenimą, padaryti literatūrine, rašto kalba ir 2) kurti lietuvių literatūrą, savąją raštiją, duoti jai pradžią..."? Gal kitàs? Bene ir dabar tame lange išvysiu... Susikaupusį, rimtą, rūstoką, sakantį Mikalojaus Daukšos žodžiais: „...paskatinsiu mūsiškius mylėti gimtąją kalbą, jos laikytis ir ją ugdyti".

Donatas Sauka

Filologijos daktaras, Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedros profesorius. Buvo J. Lebedžio studentas, vėliau pirmasis jo aspirantas ir bendradarbis.

Studijų užkulisiai pokario metų universitete. Dėstytojų perkratinėjimai pertraukų metu. Senąją literatūrą dėstantis Lebedys, o dar labiau dabartinės kalbos profesorius Balčikonis — ne iš mėgstamųjų. Ypač niurzga kai kurios mergužėlės — Lebedį girdėti gali tik pirmuosiuose suoluose. Ir užsirašai tokias įtartinas pavardes, jog dievai žino, kaip reikės paskui balsu jas pasakyti.

Per literatūros proseminarą reikia aiškintis patį principą: ar reikalinga praeities literatūrai vertinti istorinė perspektyva, epochos vaizdas, ar nepakanka vien šiandieninio mūsų mastelio ir kriterijų? Gana būdingas — ar tik aniems laikams? — ginčas: taip galima viskuo abejoti, viską atmesti, nesistengiant įsigilinti ir pažinti. O senoji raštija — ne tas dalykas, kuris savaime domintų. Pasiginčiję bumbėdami smulkiai marginame sąsiuvinį per paskaitas, kad būtų iš ko atsakinėti.

Senosios literatūros konspektai — vieninteliai iš visų paskaitų tvarkingi ir išsamūs. Net profesoriaus Mykolaičio speckursų užrašai III ir IV kursuose visiškai skystučiai (šitą gėdą prisiimu tik sau). Lebedžio paskaitų konspektai — nepakeičiamas faktų šaltinis.

Bet ne dėl faktų pamažu pamėgome Lebedį. Dėl tvirto, pamatinio išmanymo. Dėl vertinimo objektyvumo. Ir dėl nuoširdaus dėmesio tavo pastangoms, jei vykusiai parašei referatą ar kalbėjai per seminarą.

Neprisimenu, ar kas būtų skundęsis dėl to, kad Lebedys tyčia „užsisėdęs". Bijoti bijojo, nes ne vienam (ar ne vienai) kraują pagadino smulkmenišku, kaip atrodė, reiklumu, bet neobjektyvumu nekaltino. Lebedžio reikalavimai — atidumas ir logika. Ir viena, ir kita lengva patikrinti ir, kas ne taip, įrodyti.

Jo galvoje gerai susiklosčiusi 400 metų istorija — argumentas, prieš kurį greitai pakelsi rankas. Ar jautė savo pranašumą — na, ne prieš studentą, bet prieš kolegą? Jautė ar nejautė, bet niekada nepabrėžė. Atvirkščiai, kolosali erudicija derinosi su neregėtu kuklumu. Jeigu Lebedys sėdi susirinkime — sakykime, atėjęs į literatūros mokslinį būrelį, jis beveik žodžio neprataria. Įprasta poza — kojos suspaustos, rankos ant kelių sudėtos, akys giedros, paskatinamai šypsančios. Tokį jį visur matydavome — kieme, koridoriuje, dažnai susirūpinusį, su nutrintu portfeliu. Atrodė tolimas studentų gyvenimui, studentams jo mokslas, išlai-

kius įskaitą ir t. t., buvo dar tolimesnis, o ryšys vis dėlto mezgėsi. Lebedžio autoritetas pačiai studijuojamai lituanistikai teikė svorio. Buvome lengvabūdžiai, galvos pramuštos visokiai visuomeninei veiklai, literatūriniams bandymams, meninei saviveiklai, bet pagarba mokslo autoritetui atrodė savaime suprantama.

Tikrosios studijos prasidėjo aspirantūroje. Ir artima pažintis su doc. Lebedžiu, tapusiu mokslinių vadovu. Beveik du dešimtmečiai, septyniolika metų,— visa plati gyvenimo juosta, artimai bendraujant, draugaujant, vieną darbą dirbant, kartu iškylaujant ir šventes švenčiant. Apie tai į kelis puslapius nesurašysi. Koks jau buvau, toks — geras ar greičiau tik pusėtinas — buvau Lebedžiui daug metų iš vyrų artimiausias bendradarbis. Katedroje, namuose kreipiasi į mane, kaip paprastai į visus,— „jūs", slidinėjant, prie ežero — „tu", o labai dažnai kaitalioja ir „jūs", ir „tu". Kolegiškas santykis, tėviška globa ar vyriška draugystė — šitie niuansai sunkiai ir išskiriami.

Lebedžio, mokslinio vadovo, metodika — neatlaidus reiklumas: per kiekvieną susitikimą katedroje jam neįkyri paklausti, ką padarei. Taip rimtai šitas klausimas skamba, jog ką nors į jį neaiškaus numykti nepavyks, nepadaryti, kas buvo numatyta, reikštų nepagarbą, dar daugiau — tiesioginę nuoskaudą vadovui. Per pirmuosius metus visi keturi egzaminai turi būti išlaikyti. Egzaminai — formalumas, reikia greičiau juo atsikratyti, reikia sėsti rašyti. Ir toliau vis: kaip sekasi? Kiek parašei? Be atlydos.

Neįkainojamas pedagogo bruožas — šitas pastovus „griebimas". Tam reikalinga velnioniška savitvarda ir valia. Studentų kasdieninį vangumą turėjo palaužti šita valia. Senosios literatūros proseminaras negalėjo neįvykti dėl neparašyto referato. Iš kiekvieno studento buvo išreikalauta iki miligramo. Ir atseikėta pagal nuopelnus. Jei Lebedys pagyrė Nastopką ar Bučį, Masionį ar Bražėną, žinok, iš jų bus rimti darbininkai. Įdomu buvo paklausinėti, kaip jis vertina vieną ar kitą studentą: po antrųjų metų kursinio darbo galėjai gauti kuo tiksliausią charakteristiką.

Šitas geležinis gniaužtas su miela šypsena ar ironiška balso gaida reikalavo didelės vidinės įtampos. Paskaitos, seminarai Lebedžiui buvo nelengvai uždirbama kasdieninė duona. Mielai būtų pakeitęs pedagogiką grynai moksliniu darbu. Slapta pasvajodavo apie pensinį amžių, kai galės gyventi vien su knygomis.

Bet turėjo šis reiklus pedagogas ir daug švelnumo. Jeigu kokios nesėkmės, nesklandumai, užeina ir į namus padrąsinti, nuotaikos praskaidrinti. Gal tik vienas kitas kartas pasitaikė toks vizitas, bet — neužmirštamas! Žiūrėk, jau ir lengviau alsuoti, kai toks supratimas ir draugiškumas.

Labai vertino prisirišimą, ištikimybę, nors, žinoma, primygtinai draugysčių neieškojo. Draugų ratas buvo neplatus — slidininkų būrelis, susirenkantis sekmadienį. Su jais miela pajuokauti, pasiklausinėti, kas dedasi Institute (Lietuvių kalbos ir literatū-

ros), apkalbėti Mažiulį, mėgstantį labiau laukus negu miškus, ar Jurgį Rozgą, kaip anas medžius verčia ir neša į laužą. Ag, šitie maršrutai slidėmis iš Antavilio, Grigiškių ar Lazdėnų su ilgais, kelių valandų postoviais prie laužų — ilga, nepabaigiama kalba. Lebedžio pilkas treningiukas, ruda beretė, geležėle apkraštuotos amžinos slidės. Neskubiu, lygiu žingsniu žengia voros priekyje, nuo kalniuko leidžiasi atsargiai, sukdamas vingiais — juk keliolika metų vyresnis už kitus, apsijuokti pargriūnant būtų bais nepatogu. Nedovanotų sau tokios nešlovės.

Nebuvo iš tų, kurie ir suaugę į vyrus, ir pražilę vis dar linkę į išdaigas. Bendražygių nutrūktgalviškumą skatino tiktai slidžių iškylose. Darbe lengvabūdžių negerbė, nemėgo, sunkiai pakentė. Vieną kitą kartą nutvėręs simuliuojant, „kombinuojant", nesąžiningumą įsidėmėjo ir visada sekė budria akimi, kad nebūtų iškrėsta nauja šunybė. Pasitaikius progai, ir stipriai prigriebdavo, kartais gal ir perlenkdamas. Ilgoką laiką buvo katedros vedėju ir vieną kitą darbuotoją yra skaudžiai nubaręs. Kai kas tą kartėlį nešiojasi širdyje ligi šios dienos.

Ne visai sklandžiai ir mano bendrauta su juo paskutiniu laikotarpiu. Išėjęs į doktorantūrą, 1967—1968 m. akių neberodžiau katedroje, pasinėriau į darbą. O katedroje administruoti buvo nelengva, daugumas jos narių — nauji žmonės, net ir žodžiu persimesti — nelabai su kuo. Nuoširdūs santykiai ėmė klostytis tiktai su jaunaisiais — J. Girdzijausku, V. Daujotyte.

Per sunki J. Lebedžiui darėsi vedėjavimo našta, nesimatė jai galo. Vis rečiau pasitaikydavo proga atgavai — pasėdėti rankraštyne prie senųjų raštų. Pavasariui artėjant, vis labiau jaučiamas nuovargis, suirzimas. Bet ir tais metais negailėdavo gero žodžio — labai palankiai atsiliepė apie mano daktarinę (žmonai kažkada pasakė: „Jis iššoko viršum tos..."— suprask: bambos).

Ypač mokėjo gera pastebėti kito darbe. Nežinau, kas, be jo, gebėtų taip atsidėjęs su pasigėrėjimu ir malonumu lukštenti mokslinius darbus kaip Lebedys oficialiuose oponento atsiliepimuose: apie V. Kubiliaus, V. Žulio, P. Jokimaitienės, V. Zaborskaitės disertacijas. Atvirai džiūgaudamas, beveik patetiškai paskelbdavo galutinę ištarmę apie aspiranto darbą: „Maxima cum laude". Į dovanojamą knygą įrašydavo: „Idealiam aspirantui..."

Kasdieniškuose santykiuose, pripažindami nepaprastą prof. Lebedžio darbštumą, įrodomą mokslo veikalais, bendradarbiai ir mažiau pažįstantys gerbė jį kaip pareigos žmogų, reiklų, ryžtingą, turintį aiškią ir tvirtą nuomonę. Mėgo kaip atidų, nuoširdų, lengvai juoką pagaunantį pašnekovą. Tokioje kasdienybėje dėstytojai suvienodėja, visi lygia dalimi spaudžia studentą: tarp literato ir neliterato, tarp buvusio svajotojo ir ekonomisto nematyti skirtumo.

Bet kodėl per diplominių darbų gynimą prof. Lebedys karštai kovojo su kalbininkais, kad S. Gedai už diplominį darbą būtų parašytas penketas? O kaip širdingai profesorius atsiverdavo,

kaip palaimingai šypsodavosi universiteto auklėtinių — poečių būrelyje! Su kokiu pasigėrėjimu prisimindavo Just. Marcinkevičiaus balsą. „Štai tikra poezija!“ — įspūdžio pagautas, kalbėjo apie J. Degutytės „Ugnies lašus“. Su didžia pagarba ir dėkingumu minėdavo E. Mieželaičio „Duoną ir žodį“.

Nuoširdus, ypač pagarbus jo dėmesys buvo prof. V. Mykolaičiui-Putinui, kiekvienam jo žodžiui, kai būrelis bendradarbių lankydavome poetą sausio 6 d., jo gimtadienį.

Prof. Lebedys buvo literatūros riteris, jai pasiaukojęs. Jei ir nemėgstamas jo žmogus parašo gerą apsakymą — džiaugiasi, pripažįsta talentą. O bendra nuomonė apie dabar rašančius vis dėlto buvo ne itin palanki: „Rašeivos!“ — tai įprastinis apibūdinimas.

Savo pietetą literatūrai išreiškė, kad ir šitaip atsiliepdamas kartą apie vieną žymų literatūros kritiką: „N į rašytojus — V. Krėvę, Putiną — žiūri lyg nuo aukšto kalno sau po kojų, o aš žiūriu kaip į kalną aukštyn“.

Kartkarčiais nejučiomis išsiduodavo kaip švelniasielis, neišpasakyto drovumo ir kuklumo. Prisimenu iš kiek ankstesnių metų. Pasišaukia mane į kampą ir teisinasi baisiai sumišęs: siūlą jam paduoti pareiškimą profesūrai užimti, nes vienintelis prof. K. Korsakas šiuo metu belikęs, mirus prof. V. Mykolaičiui. Tartum dešimt metų jau nebūtų kalbėta, kad jis nusipelnęs šito mokslinio vardo. Tartum aš čia kuo dėtas.

Jaunos dvasios bruožas — jautrus atsiliepimas į kiekvieną širdingą mostą. Tiesiog iš pat pirmo karto pamilo estų profesorių P. Aristę, savo oponentą. Buvo sužavėtas jo greito ir paslaugaus atsako, jo nepretenzingumo (juk mūsiškiai tokio rango žmonės neapsigyvens studentų bendrabutyje!), gerbė jo erudiciją ir neregėtą darbštumą. Šis iš tiesų nepaprastai simpatiškas žmogus bene labiausiai atitiko prof. Lebedžio idealą.

Aukšta kultūra, demokratiškumas ir natūralus elgesio paprastumas — taip galėtume formuluoti prof. J. Lebedžio gyvenimo devizą.

Vytautas Kubilius

Filologijos daktaras, LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto vyr. mokslinis bendradarbis. Artimai pažinojo J. Lebedį, daug su juo bendravo.

Kaip netinka Jurgiui Lebedžiui būti memuarų herojumi! Jo tauriai paprastas gyvenimas nesiduoda apiberiamas gražių žodžių saujomis. Jo figūra stovi anapus profesoriškų anekdotų, smagių nutikimų, šmaikščių pasakymų. Ir rašydamas tu jau žinai,

kad neatskleisi esmės, o tik bandysi nusakyti tai, ką pats esi iš jo gavęs.

J. Lebedys išvedė mus — išblyškusius, nugeibusius, akiniuotus filologus — į gamtą. Suvažiavę po karo iš kaimų, mes puolėm prie knygų kaip patrakę, tūnodavome universiteto bibliotekoje, kol ją uždarydavo. Reikėjo išmokti svetimų kalbų, reikėjo sužinoti, kas gi yra ta literatūra, kurią nesvyruodami pasirinkome savo specialybe. Ir gamta mums egzistavo tik vasarą, kai tėvų sklypeliuose kirsdavome rugius ar pjaudavome šieną. Mums ir į galvą neateidavo, kad galima šiaip sau „išvykti į gamtą" (tada nebuvo net tokio pasakymo), kad čia — ne vien knygose — galima ieškoti stiprybės ir išminties.

1957 m. gegužės pabaigoj J. Lebedys, linksmai visų vadinamas Ekscelencija, subūrė visai jaunučius ir apyjaunius filologus baidarių žygiui Šventosios upe. Plaukiau su juo vienoje baidarėje. Keldavomės prieš saulės tekėjimą ir tylutėliai irdavomės į kokį nors nendryną meškerioti. Nuo piemenavimo laikų nebuvau turėjęs meškerės rankoje, ir Ekscelencija kantriai mokė, kaip užmesti valą, neužkliudžius nendrės, kaip tyliai pritraukti žuvį... Pats jis sėdėdavo ant baidarės galo, apšviestas tekančios saulės, stiprus ir linksmas, jausdamasis kaip savo namuose Jūžinto ar Švento ežerų įlankėlėse. Kiek tokių rytmečių paskui dar buvo Asvejos ežere, kur kitais metais nusigabenom baidares ir kas šeštadienį skubėdavom pakeleivinėmis mašinomis (ir 5 km pėsčiomis per mišką) gaudyti lydekų. Jam visada sekdavosi, nors įrankiai būdavo paprasčiausi: velkė iš apystorės virvutės ir namų darbo blizgė. Kartą pasakojo, kaip hitlerinės okupacijos metais gaudė lydekas Alaušo ežere, jas džiovino, kad turėtų žiemą kuo maitinti šeimą. Sėkminga žūklė jį smagiai nuteikdavo, ir tada mikliai žengdavo, nejausdamas kuprinės svorio (kartą nešėsi dvi lydekas po 8 kg). Ir aš išmokau iš Ekscelencijos kantrybės — visą pavakarį ir rytmetį lėtai irtis ežero pakraščiais, o svarbiausia — užsimiršti, nieko negalvoti, spoksoti į raibuliuojantį vandenį ir mėlyną dangų (tada dar būdavo saulėtų vasarų!). Ir kai ištikdavo kokie nors literatūriniai nemalonumai, galvodavau — reikia išgyventi iki šeštadienio, o tada Asvejos vanduo viską nuplaus.

Man regis, kad ir J. Lebedys panašiai jautė ir galvojo. Gamta jam buvo ne tik fizinis atsigavimas, bet ir dvasinės atramos taškas, kažkoks fundamentinis pastovumas nepastoviomis literato ir filologo veiklos aplinkybėmis. Gamta turėdavo nuvyti ne tik savaitės nuovargį (darbas nuo 6 val. ryto iki 22 val. vakaro), bet ir visokias moralinio purvo apnašas, kurių niekas kitas negalėjo pašalinti.

Ateidavo žiema, ir Ekscelencija išvesdavo mus slidėmis į Vilniaus apylinkių kalnelius — ties Grigiškėmis keldavomės per Nerį ir lėkdavome nuo gana stačių kalvų, iš Rykantų ar Lazdėnų važiuodavome į Trakus, sukdavome apie Žaliuosius ežerus, iš

Antavilių per miškus traukdavome į Vilnių. Prie laužo spirgindavome medžiotojų dešreles, šildydavome vištienos konservus ir šnekėdavome apie praėjusios savaitės įvykius. „Na, kas nauja Institute?“ — klausdavo Ekscelencija šiek tiek ironišku tonu. Jį jaudindavo bendradarbių likimas, bet dėl savęs niekada nesiskųsdavo. Turėjo pakankamai kandžios ironijos (ypač prisitaikėliams, karjeristams, intrigantams), stoiško tvirtumo, tikėjimo savo darbų prasme ir orios savigarbos. Aktyviai domėjosi kitais (mane vis akino rašyti studijas ir monografijas, o ne straipsnelius), bet apie save kalbėdavo nenoromis, nors buvo suplanavęs toli į priekį visus savo darbus, kaip ir kiekvieną dieną. Pasinėręs archyvuose, jis dėmesingai sekė savo buvusių studentų kūrybą, mėgo J. Degutytės lyriką, gėrėjosi Just. Marcinkevičiaus talentu, smagiai pasišnekėdavo su A. Baltakiu, rūkydami cigaretes.

Skrupulingai tikslus ir pedantiškas (niekada neparašys to, ko nėra kelis kartus patikrinęs), rimtas ir objektyvus savo veikaluose, J. Lebedys turėjo ir poetinio išgyvenimo džiaugsmo, vidinio išsilaisvinimo kibirkštį, kuri spontaniškai įsiliepsnodavo. Pamenu, kaip pirmą kartą 1958 m. nuvažiavome į Tolminkiemį. Ir čia, krūmuose, netoli sugriautos bažnytėlės, pragydo lakštingala lyg Kristijono Donelaičio laikais. J. Lebedys klausėsi nustėręs, apimtas palaimingos ekstazės. O paskui Lazdynėliuose su kokiu pamaldumu rankomis graibė kone kiekvieną akmenį, ieškodamas paminklinio akmens, pastatyto poeto sodybvietėje. Nerado ir labai nusiminė.

J. Lebedžio asmenybė, tvirta, valinga, stoiška, taip plačiai atsirėmusi į įvairius lietuvių kultūros klodus ir į Lietuvos gamtą, buvo savotiškas centras, jungiantis įvairių kartų filologus. Ir dabar slidinėjame aplink Vilnių jo pramintais maršrutais, bet jau tik mažomis grupelėmis.

Bronius Genzelis

Filosofijos daktaras, Vilniaus universiteto filosofijos istorijos ir logikos katedros profesorius. Mokslo interesais artimai bendravo su J. Lebedžiu, dažnai su juo konsultuodavosi.

Niekad nerašiau dienoraščio, todėl sunku atkurti detales. Prisimenu tai, kas labiausiai įstrigo atmintyje. O čia dažniausiai į pirmą vietą iškyla kito asmens pėdsakai, palikti tavo gyvenime. Gali stebėti žmogų iš šalies. Mano prisiminimai ne tokie: J. Lebedys mane įtraukė į savo interesų ratą.

Pirmą kartą J. Lebedį sutikau tikriausiai estetikos teoriniame seminare. Iš anksčiau nieko neatsimenu. Logiškai svarstant, mūsų keliai iki tol neturėjo susikirsti.

Būdamas Lietuvos TSR MA Istorijos instituto aspirantu, 1961 metų rudenį universitete pradėjau lankyti estetikos teorijos seminarą. Nežinau, kas buvo iniciatorius, tačiau centrinė jo figūra buvo prof. V. Sezemanas. Jis iki pat mirties dalyvavo visuose seminaro užsiėmimuose. Tada ir atkreipiau akis į J. Lebedį. Jis sėdėdavo kur nors atokiau ir atidžiai klausydavosi, retai veldavosi į ginčus. Bet, jeigu išsitardavo, tai svariai. Visi pasisukdavo į jo pusę. „Ką pasakys Lebedys?"— rūpėjo. Po V. Sezemano mirties seminaras iširo.

Pradėjau dirbti universitete filosofijos katedroje. Lituanistų katedros buvo ten, kur dabar rektoratas. Mūsų tolėliau. Eidamas į savo katedrą, koridoriuje dažnai sutikdavau J. Lebedį. Jis mėgdavo prie lango rūkyti. Čia apie jį burdavosi kolegos, aspirantai, svarstydavo įvairias gyvenimo problemas.

„Užsispyręs kaip Lebedys"— virto universitete priežodžiu. Tačiau neužčiuopiau to jo kietumo, užsispyrimo. Lebedys pripažindavo tiktai argumentų kalbą. „Už"—„prieš"— visad pasverdavo. Išanalizavęs tavo mąstymo logiką, faktus, ieškodavo juose, jeigu jie prieštaravo Lebedžio įsitikinimams, spragų. Nesuradęs pripažindavo: „Tavo tiesa". Kartais išsyk pritardavo: „Žinoma, žinoma..." Taip elgėsi su visais, nepaisydamas nei amžiaus, nei rango.

J. Lebedys turėjo aiškią mokslinio darbo metodiką: skirti tai, kas įrodyta faktais, nuo hipotezių. Mokslininkas nevengė spėjimų, tačiau visuomet pabrėždavo: galvoju taip, bet trūksta įrodymų. Jeigu paklausdavai, pasakydavo kokių.

Kaskart vis dažniau su J. Lebedžiu pasikeisdavau nuomone įvairiais klausimais. Paskutiniais jo gyvenimo metais neretai traukdavome kartu iš universiteto namų link. Jis papasakodavo įvairių įdomybių iš mūsų kultūros istorijos. Jam rūpėjo kompleksinis kultūros tyrimas. Prisimindavo ir savo keliones baidare Lietuvos upėmis.

Traukė J. Lebedžio erudicija, sugebėjimas analizuoti oponento argumentus. Nei anksčiau, nei vėliau nesutikau žmogaus, kuris gebėtų taip įnikti į problemą, tačiau niekad savo idėjų nepervertindavo ir nepriešpastatydavo kitiems. Stebėdavausi, kaip puikiai išmanė klasikinę filosofiją, žinojo įvairias kultūrologines koncepcijas.

J. Lebedys mėgdavo ir draugiškai pasišaipyti...

Gyniau kandidatinę disertaciją (tada buvo bendra visų humanitarinių mokslinių laipsnių teikimo taryba). Dažnam disertantui kėlė siaubą akademikas J. Balčikonis. Jis bene vienintelis tarybos narys, kuris posėdžiuose kruopščiai skaitydavo lituanistines disertacijas, jeigu nepatikdavo, tuojau pat atsistodavo ir rėždavo „neverta". Jeigu tylėdavo, vadinasi, balsuodavo „už".

Buvau prisiklausęs šnekų apie akademiko keistenybes, priekabumą: užkliūdavo kokia frazė, korektūros klaida, ir jis esą suabejodavo visos disertacijos vertingumu. Svajojau, kad J. Balčikonis neateitų į posėdį. Akademikas atvyko. Įsitaisė patogiai krėsle, paėmė mano disertaciją ir per visą posėdį skaitė. Net ir šiandien šiurpas nukrato, prisiminus, kaip tada jaučiausi, laukdamas jo išvadų.

Papasakojau ir J. Lebedžiui apie tuos savo pergyvenimus. Kai sykį ėjau su profesoriumi, ties centriniu telegrafu sutikom J. Balčikonį. J. Lebedys prisiminė mano pasakojimą ir atkūrė jį, pridėdamas sodrių detalių... Akademikas sukluso... Aš skubėjau paaiškinti:

— Gimiau Aukštadvaryje, o ten šnekėta lietuviškai lenkišku žargonu, universitetą baigiau Maskvoje. Todėl nepasitikėjau savo kalba, bijojau, kad akademikas „prikibs" prie mano pasakymų.

Po trumpos pauzės J. Balčikonis pratarė: „Sakai, esu baubas?.." Ir geraširdiškai nusijuokė...

Nuo tol visiškai pasikeitė mano požiūris į „baubus". Stengiuosi atmesti išankstinę nuomonę.

J. Lebedys puikiai žinojo visų, su kuriais jis bendravo, mokslinius interesus. Pats jis dirbo kryptingai, neužbaigęs vieno darbo, nesiimdavo kito. Savo darbo stiliaus jis nelaikė universaliu.

Jeigu J. Lebedys, skaitydamas šaltinius, aptikdavo kokią knygą ar straipsnį, kuris jo asmeniškai nedomino, bet, jo nuomone, galėjo būti naudingas kuriam nors kolegai, jis tiksliai ant lapelio nurašydavo metriką, o sutikęs jį, paklausdavo, ar šis žinąs apie tą šaltinį. Išgirdęs teigiamą atsakymą, jis čia pat suglamžydavo ir išmesdavo kortelę, o jei ne, paduodavo. „Nereikalinga medžiaga blaško dėmesį",— sakydavo jis.

Rengdamas medžiagą „Problemų" leidiniui, ne kartą konsultavausi su J. Lebedžiu. Jis patardavo, kokius, jo nuomone, vertėtų kelti klausimus, rekomenduodavo autorius. Tačiau pats atsisakė rašyti leidiniui, motyvuodamas tuo, kad neturi tinkamos medžiagos, o specialiai nenorįs užsiimti. Jis tuomet turėjo kitų sumanymų. Tačiau visada mielai skaitydavo pasiūlytą darbelį, pareikšdavo savo nuomonę. Paskutiniais mokslininko gyvenimo metais mano straipsniai lituanistine tematika buvo J. Lebedžio neoficialiai recenzuoti. Kartais pats „pasufleruodavo"...

1968 m. pasirodė V. Zaborskaitės studija „Maironis". Ją perskaičiau kiek vėliau. Padarė didžiulį įspūdį. Savo samprotavimais pasidalijau su J. Lebedžiu. Jis įdėmiai išklausė.

— Galėtum iškloti visa tai recenzijoje.

Mėginau prieštarauti, aiškindamas, kad nesu literatūros, juo labiau, poezijos specialistas. Mano argumentus J. Lebedys atmetė, teigdamas, kad nors aš nesu literatūros specialistas, bet galiu kalbėti apie Maironį kaip mąstytoją ir V. Zaborskaitę kaip jo įsitikinimų vertintoją. Jis pabrėždavo, kad kultūros tyrinėtojas neprivalo objekto išsklaidyti, tai yra sudėlioti po lentynas: tas jam,

o tas man priklauso. V. Zaborskaitė taip pat įlindo į svetimą daržą, analizuodama Maironio pasaulėžiūrą...

Prisiminiau paties J. Lebedžio monografiją „Mikalojus Daukša", kurioje pateikta plati kultūrinio gyvenimo panorama, aptartos socialinės laikotarpio teorijos, nevengta ir filosofinių koncepcijų. Parašiau recenziją į „Komjaunimo tiesą".

J. Lebedžiui rūpėjo visapusiškas lituanistų rengimas. Jis siekė, kad lituanistams būtų skaitomas „Lietuvos filosofinės minties" speckursas. Prikalbino jį skaityti. Paskui pradėjo klibinti įvairias tarybas, institucijas. Jo argumentai veikė. Artimiausiu laiku toks kursas turėjo būti pradėtas skaityti.

Nebeliko J. Lebedžio, keitėsi dekanai ir planai... Tiesa, dabar šis kursas, nors ir ne lituanistams, vis dėlto buvo pradėtas skaityti. Panašiai J. Lebedys elgėsi ir su kitais speckursais: pirma susirasdavo lektorių, po to tardavosi su vadovybe. Tada neiškildavo klausimo: „O kas panorės skaityti?..".

J. Lebedys su kolegomis aptarinėjo veiksnius, skatinančius ir stabdančius mūsų kultūros plėtotę.

Jo įsitikinimu, svarbus žmonių tarpusavio nesutarimo šaltinis yra jų aistros, ambicijos, dažnai dangstomos gražiais žodžiais. „Kiekvienoje visuomenėje yra savi sąskaitų suvedimo būdai... Inkvizicijos siautėjimo laikais, jeigu tau patikdavo merga, o ji tavęs neprisileisdavo, šauk „ragana, ragana!" Ir vargšelė iškepdavo ant laužo..."— sarkastiškai kalbėjo profesorius.

Mokslininkas vengė administracinio darbo. Kabinetas, archyvas, auditorija — jo stichija. Bet ne visuomet žmogus gali laisvai pasirinkti. J. Lebedys atsidūrė prieš alternatyvą: arba imtis vadovauti katedrai, arba likti pasyviu stebėtoju. Profesorius pasirinko pirmąjį kelią.

J. Lebedys ne tik planavo savo darbus, bet ir kūrė projektus kitiems. Jis niekam neprimesdavo savo nuomonės, o tik užvesdavo „ant minties".

Profesorius niekad nesiskundė savo negalavimais. Jam rūpėjo namiškiai, jaudinosi dėl kitų.

Rodos, buvo 1970 m. liepos 6-oji diena. Jau prasidėjo atostogos. Sėdėjau bibliotekos rankraštyne. Įėjo J. Lebedys. Ar ne laikas namo, paklausė. Iškeliavom įprastiniu maršrutu.

„Kaime padirbėsiu prie „Lietuvių kalbos XVII—XVIII a. viešajame gyvenime". Belieka visus faktus surikiuoti",— kalbėjo J. Lebedys. Išsiskyrėme gerai nusiteikę. Rytą jis išvažiavo atostogauti. O po kelių dienų laborantė paskambino, kad J. Lebedys mirė.

Profesorius parengė gerą lituanistų būrį — darbščių, ištikimų bendraminčių būrį. Tai, kad per septynerius po J. Lebedžio mirties praėjusius metus buvo surinkti profesoriaus rankraščiai bei išbarstyti po įvairius periodinius leidinius straipsniai ir jų pagrindu išleistos 6 knygos, byloja apie mokslinių jo sumanymų pripažinimą. Mėginau „Literatūroje ir mene" (1977 m. rugsėjo

17 d.) aptarti išleistą J. Lebedžio pomirtinį palikimą. Tačiau ką galima pasakyti viename straipsnyje apie tokio plataus diapazono mokslininką? Šiandien jau niekas neabejoja, kad J. Lebedys — vienas iš ryškiausių Lietuvos humanitarų, tvirtai įaugęs į mūsų kultūros istoriją.

Jonas Riškus

Filologijos kandidatas, Vilniaus pedagoginio instituto lietuvių ir užsienio literatūros katedros docentas. Su J. Lebedžiu siejo bendri interesai, draugiški santykiai.

Su J. Lebedžiu teko nemažai bendrauti, bet papasakosiu tik kelis ryškesnius epizodus.

Atsimenu, Lietuvių kalbos ir literatūros instituto posėdyje buvo svarstomos „Lietuvių literatūros istorijos" atskiros dalys. Man, kaip neakivaizdiniam aspirantui, buvo pavesta susipažinti su rankraščiu ir pasakyti savo nuomonę apie S. Stanevičiui skirtą skyrių. Nebeatsimenu, ką ten kalbėjau. Bet kai baigiau, šalia sėdėjęs redaktorius V. Beržinis pasakė, kad aš kritikavau J. Lebedžio darbą. Staiga paslapčiom žvilgterėjau į Lebedį. Jis, viduryje eilės parimęs ir viena ranka parėmęs smakrą, susimąsčiusiu žvilgsniu žiūrėjo į priekį ir į mano kritiką tąkart nieko neatsakė.

J. Lebedys buvo studentų filologų mokslinių darbų respublikinės komisijos pirmininkas. Aš — tos komisijos narys. Darbus svarstėme Pedagoginiame institute. J. Lebedys apie visus rašinius turėjo savo aiškią nuomonę. Jis sugebėdavo labai greitai su darbu susipažinti ir jį tiksliai įvertinti. Jei buvai tą darbą atidžiai išstudijavęs, negalėjai su jo nuomone nesutikti. Kai buvo svarstomi rezultatai, skirstomos premijos, J. Lebedys rūpinosi, kad apdovanotume visų specialybių ir visų atstovaujamų įstaigų žmones. Žybtelėjusius ginčus pirmininkas mokėjo gražiai užgesinti ir visus patenkinti.

J. Lebedys buvo mano parašyto lietuvių literatūros vadovėlio IX klasei recenzentas. Vadovėlį, suredaguotą V. Beržinio, jau buvau įteikęs leidyklai. Aptartą vadovėlį „Šviesos" leidykla dar davė recenzuoti dviem recenzentams. Vienas iš jų buvo J. Lebedys. To aš net nežinojau. Kartą, grįžęs iš instituto, radau J. Lebedžio recenziją, kurią jis pats atnešė į mano namus. Recenzijoje buvo daug kritinių pastabų, bet išvada teigiama. Lebedžio kritika buvo labai pozityvi, konkreti, gero linkinti. Ji labai skyrėsi nuo pompastiškos anoniminės, kupinos abstraktybių ir užsipuldinėjimų recenzijos, kurią įteikė man „Šviesos" redaktorė, sakydama, kad ją parašęs mokytojas.

Pagal Lebedžio recenziją vadovėlį greitai pataisiau. Parengtą spaudai rankraštį J. Lebedys dar kartą peržiūrėjo ir, pasikvietęs į katedrą, pasakė, kas dar taisytina. Esu dalyvavęs daugelyje aptarimų, ne kartą buvo svarstyti ir mano paties darbai. Bet tokių pozityvių, tokių dalykiškų vertintojų nebesu sutikęs. Klausydamasis J. Lebedžio kritikos, stebėdavausi nepaprastu dalyko žinojimu, pastabumu, geraširdiškumu.

Rimantas Skeivys

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto mokslinis bendradarbis. Buvo J. Lebedžio studentas, vėliau Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedros aspirantas.

Sunku šiandien pasakyti, kada pirmąsyk iš atklystančių sąmonėn įspūdžių, pagavų ir suvokimų blykstelėjo mintis, kad profesorius Jurgis Lebedys — neeilinė asmenybė. Tie keleri metai, kai galėjau bendrauti su juo, mano jaunatviškų ieškojimų metai, ir nemaža dalykų, kuriuos dabar jau išmokau branginti, tada dingo nepastebėti. Vis dėlto sena išmintis, kad visa, kas buvo,— gyvena, iš naujo pasitvirtina. Nusinešė laikas smulkmenas, o profesorius darosi vis reikšmingesnis — toks, kokio nepajėgiau suvokti, gyvendamas kartu. Mokykloje, prisimenu, skaitydavau jo knygą apie Simoną Stanevičių. Na ir kas, kad ji parašyta,— taip ir turi būti. Girdėdavau namuose tėvą, seną J. Lebedžio pažįstamą, šiltai atsiliepiant apie jį. Palankūs žodžiai įstrigo man į atmintį, tačiau ilgai nežadino jokių minčių. Aptikdavau J. Lebedžio pavardę „Literatūros ir meno", „Pergalės" numeriuose, ją primindavo pakliuvęs po ranka „Literatūros ir kalbos" tomas — ir vėlgi tai atrodydavo taip paprasta. Tiktai atvažiavęs studijuoti į universitetą, tada, kai pirmąsyk išvydau Jurgį Lebedį žengiantį su milžinišku portfeliu ir užtraukta ant sprando išblukusia berete, pajutau, kad tai didelė ir stipri asmenybė, nors įspūdžio, kurį padarys, masto tada dar neįsivaizdavau.

Pirmas susitikimas su profesoriumi, tuomet, tiesa, docentu, buvo komiškas. Man prireikė kažkokiu reikalu užeiti į lietuvių literatūros katedrą, įsikūrusią ten, kur dabar yra Filologijos fakulteto dekanatas. Patekti į katedrą buvo galima tiktai perėjus auditoriją, o joje neretai vykdavo paskaitos, kurioms trukdyti buvo nepatogu. Užlėkiau, prisimenu, laiptais ir, įžengęs pro duris, nustėrau — J. Lebedys skaitė paskaitą. Geriausia tada būtų buvę atsiprašyti ir pasišalinti, tačiau sutrikęs nesusigaudžiau. Kartais tokiais atvejais prašalaičiai mandagiai linkteldavo lektoriui ir traukdavo stačiai į katedros duris. Patraukiau ir aš. Ne-

tikėtai sutrikdytas, profesorius jau baudėsi kažką sakyti, bet neištarė, o tik, pastūmęs užrašus, atsirėmė alkūnėmis į stalą, ir iš lėto ėmė degtis linksma šypsena. Jutau, kad kažkas ne taip. Sulig kiekvienu žingsniu kaitau vis labiau, o kai katedros duris radau užrakintas ir pasukau atgalios, už nugaros sugriaudėjo toks homeriškas studentų juokas, jog nežinau, kaip vėl įveikiau ką tik nueitą kelią, trokšdamas tik vieno — kuo greičiau dingti visiems iš akių. Kai pagaliau atsipeikėjau, supratau, jog J. Lebedys šypsojosi anaiptol neužgauliai.

Studijų metu užsimezgęs bendravimas su profesoriumi J. Lebedžiu netrukus plaukė įprasta vaga. Jis skaitė mums senosios lietuvių literatūros kursą. Į paskaitas visada ateidavo punktualiai, buvo santūrus ir susitelkęs. Skaitė, pasidėjęs užrašus, vienodu, monotoniškų balsu, kartais paskubėdamas, vos spėdavome užsirašyti. Kad atsikvėptume, įterpdavo kokį pasakojimą ar anekdotą, susijusius su dėstoma medžiaga.

Negaliu pasakyti, kad mes, antrakursiai lituanistai, jo paskaitomis labai žavėjomės. Faktai, datos, pavadinimai, istorinės aplinkybės — viskas buvo logiška ir, kaip mums tada atrodė, be galo „sausa", viskas buvo pasverta ir išnagrinėta, nors profesorius, tarsi kviesdamas užpildyti žiojėjančias spragas, nuolat pabrėždavo, kad dar daug dalykų yra neaiškių, kad stinga duomenų, šaltinių, kad maža galinčių dirbti archyvuose žmonių. Jis vylėsi, tačiau kalbėjo negirdintiems. Kodėl į jo raginimus neatsiliepėme — sunku atsakyti. Veikiausiai ne „maldaknygių ir kantičkų" nuobodumas, o kurso požiūris į vertybes čia kaltas. Daugelis žavėjomės statybų romantika, mokėjimu šauniai ir daug gerti, troškome kovoti su karjeristais ir miesčionimis, nuoširdžiai tikėdami, kad patys liksime nepriklausomi ir dori. Žavėjo literatūra, sklidina veržlumo, ekspresijos, traukė gyvenimo dinamika, „tolimi keliai", o kad reikia kantriai ir ilgai dirbti niekur nepuolant, gilintis į savo tautos ištakas, puoselėti jos kultūrą, ieškoti ateities kelių,— apie tai negalvojome.

Profesorius, regis, suprato mūsų nuotaikas. Nesistengė aiškinti esant kitaip. Skaitė sau ramiu, monotoniškų balsu apie pirmuosius lietuvių raštininkus, iš reto pasižiūrėdamas, bene krustels kas nors gyviau. O mes savo ruožtu irgi žinojome: įdomu ar ne, bet per egzaminus profesoriaus nagas yra kietas, nuolaidų nesitikėk. Ši aplinkybė kitokiu pagrindu skatino žiūrėti į jo dalyką rimtai.

Kėlė pagarbą profesoriaus J. Lebedžio laikymasis su studentais. Jis nesistengė patikti, imponuoti, nustebinti erudicija, niekada nepataikavo klausytojams. Ką veikė — ar paskaitą skaitė, ar aiškino, ar čia pat, studentų pašalyje atsistojęs, rūkė, mėgaudamasis pertraukos atvangėle,— visada atrodė kantriai ir ramiai laukiąs savo tikrojo laiko, kai susikaups, parimęs prie išrašų ir pastabų šūsnies. Jautėme — jis tolimas mums, nes pilnas susitelkimo, valios ir jėgos.

Asmeniniai kontaktai su profesoriumi studijų metais tarsi niekuo ypatingu nepasižymėjo. O iš tikrųjų daug iš jo gavau — nejučiomis, nepastebint. Kad ir toks pavyzdys. Rašiau jam seminarinį darbą „K. G. Milkaus „Pilkainis". Tai buvo vienas pirmųjų *mano rašto darbų universitete*. Nežinojau, nei kas tas Kristijonas Gotlibas Milkus, nei ką būtų galima pasakyti apie jo poemą keistu pavadinimu „Pilkainis", nes profesorius, skaitydamas kursą, nebuvo priėjęs iki tos temos. Pasirinkau temą dėl trumpo jos formulavimo, be to, labai savimi pasitikėjau. Profesorius, kai pasiskelbiau rašysiąs, *mielai sutiko nurodyti šaltinius — ne per seniausiai* išleistą „Lietuvių literatūros istorijos chrestomatiją", reikalingą literatūrą, apibūdino uždavinius ir patarė kreipti akis į menines poemos savybes. Kibau poemą narstyti ir dėlioti. Netrukus paaiškėjo štai kas. Kuo labiau į ją gilinausi, tuo ji man *darėsi nuobodesnė, ir tik išankstinis nusistatymas*, kad tai senas ir vertingas mūsų praeities faktas, vertė vis iš naujo skaitinėti atsibodusias eilutes. Profesorius pasiteiraudavo, kaip sekasi, patardavo, bet iš esmės nesikišo. Susirankiojęs menkas žinių apie literatūros kūrinio poetiką nuotrupas, įgytas vidurinėje mokykloje (*universitete ši disciplina irgi buvo dėstoma probėgomis*, o savarankiškai ruoštis nebuvo kada), šiaip taip aprašiau kompoziciją, apibūdinau tematiką, radau esant tropų, paralelizmų, vaizdingų žodžių ir posakių. Dingtelėjo į galvą mintis susieti vaizduojamas poemėlėje senovės prūsų ir kryžiuočių kovas su tikrove — kokios jos galėjo būti ir kaip jas pavaizdavo K. G. Milkus. Čia jau rėmiausi gryna fantazija, ir referatas padidėjo dar keliais puslapiais. O apskritai imant, darbelis išėjo schematiškas ir sustingęs, tarsi ne filologo rašytas. Prisipažinau profesoriui, jog nieko ypač meniško poemoje nematau. Mano nuostabai, profesorius *tik sausai atsakė, kad nereikėjo nė vargti, ieškant to*, ko nėra. Paskui patylėjo ir jau nuolaidžiau tęsė: jei jau taip nieko meniško neradęs, reikėjo pabandyti įsijausti į XVIII a. lietuvių literatūros lygį, reikėjo pasižiūrėti, kas geriau, kas blogiau K. G. Milkui poemėlėje pavykę, vertėjo prisiminti K. Donelaičio „Metus"— *skirtumai visada esą iškalbingi*. Būtų buvę apie ką rašyti. O jeigu kalbame apie šiuolaikinę K. G. Milkaus poemos vertę, tai argi jau pati pastanga kurti lietuvišku žodžiu laikais, kai toks žodis ne itin buvo mėgstamas, laikytas antraeiliu, netraukia dėmesio, nežadina pagarbos? Gyvo jausmo, gyvos minties išraiška visais laikais esąs svarbiausias meno tikslas. Darbelį profesorius įvertino ketvertu, tačiau ne tai man buvo svarbu. Įsiminė jo kalbėjimas, paprastas ir aiškus nušvietimas tokių dalykų, kurie kažkaip praspruko pro sąmonę.

Žmones ir reiškinius profesorius J. Lebedys matė tokius, kokie jie yra. Kai jam nepatikdavo koks įvykis ar turėdavo kitokį požiūrį į ką nors, jis anaiptol nepamokslaudavo ir neapeliuodavo į emocijas, o blaiviai ieškodavo sprendimo, kuris užkirstų kelią

nepageidautiniems procesams. Kaip koks viduramžių mokslininkas, jis visada visur kur žiūrėjo esmės. Tuo principu buvo pagrįsta ir jo pedagogika, gaila, kad pernelyg vėlai ėmiau įsižiūrėti į ją.

Iš naujo susitikau su profesoriumi J. Lebedžiu po kelerių metų, kai 1967 m. įstojau į lietuvių literatūros aspirantūrą universitete.

Tuo metu vadovauti katedrai stojo profesorius J. Lebedys. Įdomūs būdavo profesoriaus vedami katedros posėdžiai. Kaip paprastai profesorius spręsdavo sudėtingus klausimus! Paskelbęs posėdžio darbotvarkę, išdėstęs pagrindinius tikslus, jis suteikdavo žodį kitiems, pats tik klausydavosi ir šį bei tą žymėdavosi. O iš tikrųjų jau pats klausimo išdėstymas, viena kita replika, mesta svarstymo metu, kreipdavo kalbančiuosius reikalinga linkme. Kai visi būdavo pakalbėję, profesorius reziumuodavo pagrindines mintis ir padarydavo išvadą. Paprastai ji būdavo kompromisinė, priimtina visiems. Savo nuomonės profesorius neskubėdavo reikšti, laikydavosi santūriai, bet kartais, kai įširdęs prarasdavo šaltakraujiškumą, kalbėdavo energingai ir tiesiai. Jo kalba veikdavo lyg šaltas dušas. Ilgiau katedros posėdžiuose pasėdėjęs, supratau, kad pasyvi J. Lebedžio laikysena yra tariama — kiekvienas klausimas jo buvo iš anksto apgalvotas, kiekvienam rengtasi, tačiau svarbiausia — profesorius posėdžius vedė taip, kad reikalingas požiūris tapdavo visiems priimtinas. Jo autoriteto galia buvo neginčijama.

Bene pagrindinis profesoriaus J. Lebedžio vedėjavimo rūpestis buvo suformuoti pajėgų katedros narių kolektyvą. Darbuotojus rinkosi atidžiai, bet žiūrėjo ne tik gabumų ir kvalifikacijos, ne mažiau jam buvo svarbu moralinė žmogaus vertė. Buvo jautrus garbės dalykams, nors to ir nerodė, nemėgo tų, kurie garbės nebrangino. Aukščiausi garbės kriterijai jam buvo atlikta pareiga, sąžiningumas ir vyriška laikysena. Puikiai skyrė pastangas nuo nesėkmės, nepakentė tingėjimo ir dvasinio ištižimo. Subtiliai jautė menkiausius kiekvieno šnekos ir elgesio niuansus, itin greitai susidarydavo nuomonę apie žmogų. Kritiškai vertino formalistus, lengvo kelio ieškotojus, ypač nemėgo karjeristų. Buvo teisingas, gerbė kito žmogaus orumą. Prisimenu tokį atsitikimą. Katedra ruošėsi svarstyti vienos dėstytojos straipsnį. Kadangi nebuvau jo skaitęs, o iki posėdžio pradžios dar buvo šiek tiek laiko, paėmiau jį pavartyti, kartu tikėdamasis spėti bufete išgerti kavos. Nebepamenu, kas man tame straipsnyje užkliuvo, tačiau nesusilaikiau ir ten pat, stovėdamas eilėje, garsiai pakritikavau nepatikusią vietą. Netyčia šitai išgirdo straipsnio autorė, buvusi netoliese, ir, savaime suprantama, įsižeidė. Apie tai, kas įvyko, sužinojo J. Lebedys. Jis tučtuojau išsikvietė mane ir pasitikslinęs, ar tikrai taip buvo, liepė pačiam įvertinti savo poelgį. Išgirdau iš jo tada daug nemalonių žodžių.

Aspirantams profesorius buvo griežtas, bet kartu ir atidus, taktiškas, kaip įmanydamas visada stengėsi skatinti darbą atlikti nepriekaištingai ir laiku.

Vedėjauti profesoriui sekėsi, tačiau šiuo darbu jisai bodėjosi, jam nedavė ramybės moksliniai sumanymai. Dairėsi, kas galėtų jį pakeisti.

Niekada nepamiršiu paskutinio pasimatymo su J. Lebedžiu 1970 metų vasarą, birželio viduryje. Susitikęs Viktoriją Daujotytę ir mane, du paskutiniųjų metų aspirantus, profesorius pasivedė mus prie lango ir dar kartą susirūpinęs priminė, kad baigtume disertacijas, nepadarytume gėdos nei lietuvių literatūros katedrai, nei sau. Kalbėjo apie naujus lituanistikos leidinius, prasitarė, ką žadąs veikti vasarą.

Devynduonių kaimo kapinėse, kur ilsisi Lebedžiai, ant paminklinio akmens iškaltas profesoriaus atvaizdas. Skulptorius išryškino profesoriaus tvirtumą, valią. Tokį aš jį ir atsimenu. Jis turėjo daug blaivaus išmintingumo ir vilties.

Nojus Feigelmanas

Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos retų spaudinių skyriaus vedėjas. Gerai pažinojo J. Lebedį, ilgai su juo bendravo.

1951—1952 m. iš buvusio Kauno universiteto buvo parvežta lituanistinė literatūra ir rankraščiai. Tai buvo metai, kai istorinę P. Smuglevičiaus salę „apgulė“ jaunieji absolventai lituanistai ir formavosi, brendo gausus talentingų būsimų mokslininkų būrys, dabar plačiai žinomas šalyje ir užsienyje.

Iš tų skaitytojų ryškiai skyrėsi Jurgis Lebedys. Jis buvo už savo kolegas amžiumi vyresnis, atsigabenęs didžiulį būtinų mokslinių žinių bagažą, sistemingai kauptą dar nuo mokyklos suolo. Rankraščių ir senų spaudinių skyriaus skaitykloje jis tapo nuolatiniu skaitytoju.

Rimtas mokslininkas ir tyrinėtojas žinojo, kad yra tam tikra bibliotekininkystės sritis, skaitytojui sunkiai prieinama. Tai bibliotekos užkulisiai, fondų pažinimas *de visu,* paini senų katalogų ir kartotekų sistema, kitos profesinės paslaptys. Kuklus mokslininkas lengvai bendravo su bibliotekininkais, o šie jam jautė didelę pagarbą, kiek įmanydami stengėsi teikti bibliografines paslaugas, aprūpinti visa reikalinga literatūra. Visiems buvo žinomas mokslininko pareigingumas, tvarkingumas ir punktualumas. Bibliotekos vadovybė, esant reikalui, leisdavo jam išimties keliu išsinešti ir retesnį leidinį. „Jei būsiu gyvas, laiku atnešiu“,— sakydavo profesorius. Jis išmanė ir gerbė bibliotekininkų darbą, dėkingumą jiems išreikšdavo ne tik dovanotų savo veikalų pratarmėse ar įrašuose, bet ir kasdien maloniai bendraudamas.

Darbas iš anksto detaliai suplanuotas, bibliografija išsamiai išstudijuota, užsakomos literatūros šifrai parengti. J. Lebedys sėda prie ilgojo stalo, apie vidurį, truputį palinkęs virš knygų. Skaito ilgai, su įtemptu dėmesiu, nejudėdamas.

Praeina valanda, kita, dar viena — ima kotelį, parašo kokį vieną sakinį. Taip rinkdavo savo studijoms medžiagą — atkakliai, kantriai, lyg akmenį skaldydavo. Kas dieną, kas metai. Vėliau iš tų mažų dalelių sukurdavo originalias mozaikas.

Profesorius užtikdavo svarbių faktų, nesusijusių su darbo tema. Jis tuos „neteminius" faktus sugebėdavo meistriškai įkomponuoti, inkorporuoti į kitus darbus. Nė viena žinutė, faktas neturėdavo prapulti, pasimesti.

1953 m. apgynęs disertaciją „Simonas Stanevičius", iš mūsų sužinojo, kad skyriuje saugomas dar vienas M. Daukšos „Postilės" egzempliorius iš Kražių kolegijos bibliotekos su S. Stanevičiaus įdomiu įrašu ir atskirų žodžių pabraukimais. J. Lebedys gailėjo, kad anksčiau šito fakto nežinojo. Tačiau 1955 m. išspausdintoje monografijoje „Simonas Stanevičius" paskelbė ir smulkiai išanalizavo šį S. Stanevičiaus filologinį darbą su tuo egzemplioriumi.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais profesorius rengė stambų veikalą „Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime ir lietuvių raštija". Žinojome, kad profesorius ieško šv. Jono bažnyčios Vilniuje XVII a. pradžios sutuoktuvių metrikų bei krikšto registracijos knygų, bet nežino jų archyvinio šifro. Mat jį domino parapijiečių lietuviškos pavardės. 1970 m. pavasarį, rodos, gegužės ar birželio mėnesį, sužinojau Istorijos archyve saugomų tų archyvinių knygų šifrus ir juos pasakiau profesoriui. Jis apsidžiaugė ir labai dėkojo. Ir štai tų metų liepos mėnesį, vieną atostogų dieną atvažiavęs į Vilnių, sužinojau, jog J. Lebedžio nebėra.

1976 m. prof. V. Zaborskaitė paskelbė J. Lebedžio surinktą archyvinę ir kitokią medžiagą leidinyje „Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime". Šitas veikalas, kad ir nebaigtas, turi didžiulę mokslinę vertę. Įdomiausia, kad toje knygoje surinktos lietuviškos pavardės ir iš šv. Jono bažnyčios knygų (1602, 1603 m., iš dalies — 1604 m.). Vadinasi, profesorius, sužinojęs šifrus, nuskubėjo į Istorijos archyvą ir dar spėjo surinkti gerą pluoštą XVII a. pradžios Vilniaus miesto lietuviškų pavardžių. (Deja, mirtis neleido iki galo pasinaudoti šituo dėkingu istorijos šaltiniu.) Profesorius pasiaukojamai dirbo iki paskutinio atokvėpio.

Mokslininkas labai brangino laiką. Žinojo, kiek dar daug neparašytų lietuvių istorijos skyrių, neištirtų laikotarpių, tarsi nujautė, kaip maža liko laiko. Todėl buvo reiklus sau, negailėdavo savęs. Ir sekmadieninės iškylos į gamtą buvo ne tiek atvanga, kiek darbo paspirtis. Dėstytojo ar studento, kuris dirba ir sten-

giasi, užmiršdavo visas „žemiškas nuodėmes“ ir padėdavo jam taip, kaip mokėjo vienas J. Lebedys.

1959 m. parengiau spaudai bibliografinį leidinį „Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete“. Labai norėjau, kad jį paskaitytų J. Lebedys. Be jo nuomonės (recenzijos) buvo nedrąsu atiduoti darbą į spaudą. Mokslininkas rėmė šitą darbą, bet apgailestavo, kad visą savaitę dieną naktį būsiąs užimtas. Tačiau, kiek pagalvojęs, rankraštį vis dėlto paėmė ir pažadėjo per savaitę peržiūrėti. Kitos dienos rytą profesorius atnešė rankraštį su smulkiausiomis pastabomis ir pataisymais.

Tokį prisimenu profesorių Jurgį Lebedį — mokslininką ir žmogų.

Irena Panakaitė

Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedros laborantė (nuo 1952 m.). Artimai J. Lebedį pažinojo ir ilgai su juo bendravo.

Dirbdama universiteto lietuvių literatūros katedroje nuo 1952 m., čia sutikau daug žmonių: vieni atėjo, kiti išėjo, keitėsi vedėjai. Visus juos miniu geru žodžiu.

Su profesoriumi Jurgiu Lebedžiu dirbau drauge 18 metų. Buvo jis tikrai nepaprastas žmogus ir man paliko neišdildomą įspūdį — kaip mokslininkas eruditas, vyresnysis draugas, bičiulis ir patarėjas.

Lietuvių literatūros katedra profesoriui buvo antrieji namai — labai ja rūpinosi, dėl jos sielojosi. Būdamas vedėju, pagrindinius katedros darbus labai kruopščiai atlikdavo pats, niekam jų nepavesdavo. Visus raštus, kuriuos duodavo spausdinti, prieš tai švariai perrašydavo ir paprašydavo perskaityti. Kantriai, netrukdydamas laukdavo, kol tai bus padaryta; džiaugdavosi neradęs klaidų, rastas suskaičiuodavo ir garsiai pasakydavo kiek.

Kaip vedėjas buvo reiklus ir labai pareigingas. Katedroje paprastai būdavo nuo ryto iki vakaro. Niekada nėra praleidęs savo priėmimo valandų, išskyrus vieną kartą — kai vedė jo sūnus Arvydas, tik iš anksto pranešęs apie tai dekanatui. Kai aš ar kas kitas iš katedros ko nors laiku nepadarydavome, profesorius nesibardavo, tik, griežtai pažiūrėjęs, pasakydavo: „Negerai!“. Tas „negerai“ mus visus kaip mat disciplinuodavo.

Labai mokėjo profesorius vadovauti katedros posėdžiams. Klausimų būdavo daug, gausu buvo ir svarstomų disertacijų su kviestais iš kitų įstaigų žmonėmis. Nepaisant to, visi posėdžiai būdavo planingi, tikslingi, neištęsti, be tuščiažodžiavimo. Kiek vėliau sužinojau, kad profesorius posėdžiams ruošdavosi.

Kad ir labai reiklus buvo prof. J. Lebedys, dirbti su juo buvo lengva. Baigus kokį didesnį darbą, visuomet leisdavo atsipalaiduoti, pailsėti.

Profesorius gerbė žmogų: kiekvieną — tiek dėstytoją, tiek studentą — visada pasitikdavo stovėdamas, ypač gražiai priimdavo svečius — kukliai, bet širdingai. Savo kolegas pristatydavo linksmai, ranka padarydavo tik jam vienam būdingą mostą, lyg norėdamas ore nupiešti pristatomo žmogaus ypatingus bruožus. Dovanodamas savo knygas, labai kukliai, nuleidąs galvą, kiekvienam pats jas įteikdavo. Neprisimenu, kad būtų kam savo dedikuotą knygą palikęs katedroje.

Dar viena nepaprasta smulkmena: per 18 darbo metų iš jo beveik negirdėjau žodžio „aš". Kalbėdamas profesorius lyg klausdavo pašnekovą, kaip Jūs galvojate, kaip Jums atrodo, ir net mažiausio rango darbuotojas nejausdavo primetamos minties, o bendraudavo kaip lygus su lygiu.

Rūpinosi profesorius studentais — ir jų mokslu, ir buitimi. Atnešdavo į katedrą retų ir brangių knygų, jas palikdavo man, kad perduočiau studentui, kartu prigrasindavo, kad atsakau už jas savo galva. Jo pasiūlymu ir pastangomis lituanistinei skaityklai buvo nupirktas fotografuotinis G. Ostermejerio leidinys (pinigus sudėjo katedros nariai), kad juo galėtų naudotis studentai. Prisimenu taip pat atvejį, kai vienam gabiam antrakursiui gimė dvynukai ir jis norėjo pereiti į neakivaizdinį skyrių, kad galėtų dirbti ir išlaikyti šeimą. J. Lebedys katedros posėdyje pasiūlė kolegoms padėti tam studentui baigti studijas stacionare: trejus metus kiekvieną mėnesį prie stipendijos pridėti tam tikrą sumą pinigų. Katedros nariai tam pasiūlymui pritarė, bet studentas perėjo į neakivaizdinį skyrių ir pagalbos nebuvo reikalingas.

Daug žmonių profesorius rekomenduodavo kitoms įstaigoms, bet visada žiūrėdavo, kad darbo profilis atitiktų to žmogaus interesus, kad būtų perspektyvios buitinės sąlygos.

Mokslui, jo reikalui, profesorius negailėjo nei laiko, nei jėgų. Labai domėdavosi gabiais ir talentingais studentais — vis neišleisdavo jų iš akių. Palaikydavo su jais ryšius, jiems baigus universitetą, o pasitaikius progai juos kviesdavo į aspirantūrą.

Su moterimis būdavo taktiškas, korektiškas, net pyktelėjęs nevartodavo šiurkščių žodžių, dažniausiai vadindavo jas „damomis". Jų tarpe turėjo draugių ir bičiulių, kurios jį gerbė ir mylėjo.

Profesorius buvo ne tik mokslininkas ir vadovas. Mėgo jis žygius, kompanijas, humorą (mėgo ir tą žodį). Mokėjo atsipalaiduoti nuo kasdieninių rūpesčių, linksmintis su draugais. Iš visos širdies juokdavosi: kvatodavo — net ašaros riedėdavo.

Buvo jautrus ir be galo pastabus. Iš žvilgsnio, judesio ar pasisveikinimo pagaudavo draugo nuotaiką, jo rūpestį ar susikrimtimą ir labai taktiškai pasiteiraudavo, kas slegia. Visada stengdavosi paguosti, nuraminti, pasiūlyti racionalią išeitį. Ir mane

yra mokęs stebėti žmogų, kai jis būna paskendęs savo mintyse. Kartą profesorius dalyvavo vienos moters ilgai laukto sužadėtinio sutikime. Norėjom sužinoti, kaip praėjo susitikimas, bet profesorius vienu sakiniu patenkino mūsų smalsumą: „Tos damos kailinės apykaklės kiekvienas plaukelis virpėjo iš džiaugsmo". Žodį „virpėjo" jis beveik skandavo.

Daug gerų, gražių ir subtilių dalykų yra išmokęs J. Lebedys. Profesorius kartais samprotaudavo, kad visos pasaulio blogybės kyla iš pavydo — dėl žemių, vandenynų, turtų, postų, gabumų, moterų. Pavydas gali sugraužti žmogų. Ir labai pavydima talentingiems žmonėms. Arba: kur velnias nieko negali, reikia siųsti moterį (kartais tuo patarimu pasinaudodavo, vykdydamas kokią „misiją").

Kurį laiką lietuvių kalbos ir literatūros katedros buvo įsikūrusios viename kambaryje. Profesorius mėgo kalbininkus, gerai su jais sugyveno, o su kai kuriais artimai draugavo. Jais domėjosi ir rūpinosi ne mažiau negu literatais. Kai V. Mažiulis davė savo katedros laborantei spausdinti daktarinę disertaciją, J. Lebedys kasdien teiraudavosi, ar jau baigiamas darbas, o kelis kartus yra pasakęs: „Kada gi baigsis šitos paklodės?!". Docentas J. Pikčilingis nenorėjo eiti į doktorantūrą. Profesorius dažnai jį ragindavo, o nesulaukęs norimų rezultatų, vieną dieną pareiškė: „Drauge Irena, pradėkit gąsdinti Pikčilingį". Paklaustas, kaip tai reikėtų daryti, atsakė: „Pagalvokit!". Bet doc. J. Pikčilingis buvo tvirtas, jokie „gąsdinimai" jo neįveikė, ir tuo laiku į doktorantūrą nėjo.

Profesorius mėgo jurgines, joms iš anksto ruošdavosi, į jas sukviesdavo daug svečių. Ankštame jo butelyje būdavo jauku, linksma. Skambėdavo juokas, dainos. Šeimininkas visus prašydavo likti iki ryto, sulaukti „paukštelių čiulbėjimo". Ištvermingieji likdavo, ir profesorius būdavo patenkintas. O išėjusius vadindavo pabėgėliais, atskalūnais.

Profesorius visiems gerai žinomas kaip žygininkas ir slidininkas. Keliauti jis kviesdavo visus, kas tik norėdavo ir netingėdavo. Daug kartų, kol dar nebuvo katedros vedėjas, kvietė ir mane, bet slidinėti nemokėjau ir nesiryžau dalyvauti. Praradęs bet kokią viltį įkalbėti, numodavo ranka, pasakydavo keletą epitetų: vėjo perpučiama, saulės peršviečiama ir t. t. Vėliau, kai vedėjavo, paklausiau, kodėl dabar nebekviečia slidinėti. Profesorius labai rimtai atsakė: „Dabar tai būtų lygu įsakymui".

Mano akyse prof. J. Lebedys buvo idealus žmogus, kas be ko, turėjo ir silpnybių. Kartą, grįžusi iš laidotuvių, pasakiau: „Koks aukštas ir gražus velionio sūnus!". Lebedys gan piktokai atsakė: „Ak, štai kaip! Jums, nors ir kopūstas ant galvos, kad tik aukštas!". Tuo laiku į katedrą įžengė aukštas vyriškis. Tada dar pridūrė: „Štai jūsų idealas!". Pagalvojau — vis dėlto skaudi vieta jam buvo ūgis...

Be galo sunku visą laiką rašyti: „buvo“, „būdavo“. Paguoda tokia, kad man teko didelė laimė pažinti profesorių Jurgį Lebedį, dirbti ir bendrauti su šiuo žmogumi.

Vitas Areška

Filologijos kandidatas, Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedros docentas ir jos vedėjas po J. Lebedžio mirties.

Lemtingas susitikimas koridoriuje

Skambino profesorius J. Lebedys. Nori, kad užeičiau į universiteto lietuvių literatūros katedrą pasikalbėti. Kokiu reikalu? Labai svarbiu. Telefonu esą nepatogu. Pakvietimas intriguoja, tačiau tuoj pat pagalvojau, kodėl turėčiau aš eiti pas jį, o ne jis pas mane? Juk esu fakulteto dekanas Pedagoginiame institute. Jis — katedros vedėjas universitete. Bet nulėmė ne biurokratinė etika, o profesoriaus autoritetas. Vėliau supratau, jog, mane kviesdamas, jis veikiausiai galvojo ne apie savo, o apie universiteto, pačios katedros autoritetą. Taigi sutarėme susitikimo laiką, kiek pamenu, 1968 metais. Iki tol mano pažintis su profesoriumi buvo daugiau atsitiktinė, valdiška — konferencijose, bibliotekose, įvairiose tikrinimo komisijose, katedros ar tarybos posėdžiuose. Artimesnių kontaktų neturėjau. Distanciją, matyt, nulėmė ir amžiaus skirtumas, ir gyvenimo būdas, ir veiklos stilius, ir daug kas. Kas aš? O J. Lebedys septintajame dešimtmetyje jau buvo žymi figūra negausiame lietuvių filologų būryje. Mums, jaunesniems, jis buvo žinomas kaip nemažas krapštukas, atkakliai renkantis po šapelį iš archyvų žinias apie pirmuosius lietuvių raštijos, literatūros žingsnius. Nuolat vartėme ir godžiai skaitėme jo straipsnius ir knygas apie S. Stanevičių, M. Daukšą, žavėjomės kruopščiai parengtais rinkiniais, bet ypač smalsumą žadino jo atkasti seniausių laikų faktai. Vieno autoriaus mokslinės knygos tuo metu nebuvo itin dažnos — dominavo kolektyviniai darbai. Reikia pripažinti, kad dar ir tuo metu ne visiems minėta „senovė“ atrodė taip labai aktuali ir svarbi. Kas gi sudarė archaiškus tekstus? Biblijos vertimai, psalmės, pamokslai, giesmynai. „Svietiškų“ kūrinių ne tiek daug. Būdavo tiesiog pamirštama, kad šiuolaikinės nacionalinės kultūros gerai nesuprasi ir neįvertinsi, neperpratęs jos ištakų. Šiandien jau nebereikia aiškinti, kad senoji kultūra buvo sinkretinio pobūdžio, o Biblija — archaiškųjų tautų liaudies išminties rinkinys, meninės vaizduotės tipas. Religinė pasaulėžiūra atvirai vairavo meną ir mokslą, pynėsi su istorija ir poezija.

Mums imponavo ir mus žavėjo nepretenzingas J. Lebedžio pasiaukojimas mokslui. Juk jo pasirinktoji tyrinėjimų sritis reikalavo daug laiko, valios ir kieto užsispyrimo, o rezultatai negalėjo būti itin produktyvūs, nes reikėjo perversti senienų kalnus, kad vienu sakiniu galėtum pranešti apie naują reikšmingesnį faktą. Tačiau tikslingai suplanuota ir nusibrėžta gyvenimo ir darbo kryptis, jokių gyvenimiškų aplinkybių nepažeidžiamas nuoseklumas, metodiškai apgalvotas kasdieninis darbas subrandino vaisius. J. Lebedžio tyrinėjimų reikšmingumą šiandien jau puikiai suvokiame. Be jo kažin ar kas iki šiol tą darbą būtų atlikęs. Tačiau tuo metu, kai ėjau į susitikimą, profesorius man atrodė savotiškas keistuolis, kurį įsivaizdavau fanatiškai glostantį apdulkėjusius foliantus, turintį kažkokių paslaptingų asmeniškų sumanymų, pasirinkusį vienišo ieškotojo, atsiskyrėlio kelią, kuriuo jis ėjo su aistringu atkaklumu, niekad nesivaikydamas trumpalaikio efekto, visiškai ignoruodamas bet kokius konjunktūrinius sumetimus.

Profesorius manęs jau laukė ilgame ir niūriame koridoriuje, kuris šiuo metu, po restauracijos, išpuoštas ir kilimais padabintas, švyti visomis spalvomis, dvelkia šventiška tyla ir ramybe. Čia dabar įrengti rektorato kabinetai. O tada jis dundėjo nuo kažkur skubančių, lekiančių studentų žingsnių, nuo alaso ir jaunatviško juoko. Nežmoniškai aukšto koridoriaus palubėje plaukiojo vos pastebima melsvoka migla. Profesorius palengva ir tarsi pasigardžiuodamas traukė cigaretės dūmus. Neskubėdamas ištiesė man ranką ir kurį laiką tylėjo, lyg nežinodamas, kaip čia pradėti. Įsiminiau, kad ranka kieta, tvirta. Tikra artojo ranka. Ir jis man pats atrodė labiau panašus į artoją, o ne į vis labiau garsėjantį jauną profesorių. Išoriniai efektai, matyt, jam buvo svetimi. Mūsų kalba taip pat buvo tiesi ir paprasta, be jokių diplomatinių vingrybių.

— Gal pasikalbėsime čia, koridoriuje,— pradėjo jis.— Katedroje pilna žmonių. Ar nenorėtum pats pereiti dirbti pas mus į katedrą,— beveik be pauzės pasiūlė profesorius.— Mums stinga žmonių, sugebančių ne tik dėstyti, rašyti straipsnius, bet ir mokančių plačiau organizuoti darbą su studentais ir dėstytojais. O Jūs, girdėjau, sugebate ir viena, ir kita.

Aš padėkojau, kaip panašiais atvejais būna, už suteiktą garbę ir nutilau gerokai sutrikęs. Aplink dundėjo koridorius, o profesorius traukė dūmą, nemaž nesutrikęs ir tokiu momentu, kai sprendžiamas rimtas klausimas. Ir tame aukštame, ilgame ir nejaukiame koridoriuje jis galėjo spręsti svarbius ir ne tokius svarbius administracinius reikalus. Gal jam ir atrodė, kad tie reikalai nėra itin svarbūs. Vien tik laiko gaišinimas. Laiko vertę, aš manau, jis už mus daug geriau suprato. Laikas mokslininkui tikrai turi aukso vertę. Dėl tokio spartietiško darbo stiliaus svečias irgi neturėjo užsigauti. Tik koridoriuje ilgai neišstovėsi. Reikėjo kažkaip baigti kalbą. Galvodamas, ką atsakyti, aš prisiminiau vieną susitikimą su D. Sauka. Iš to pasikalbėjimo aiškėjo,

jog J. Lebedys buvo įgaliojęs D. Sauką patikrinti, ar verta prasidėti su manim. Persimetėme žodžiais su D. Sauka, bėgdami skersai gatvę draudžiamoje vietoje. Tada man jis ir pasiūlė pagalvoti, ar nevertėtų pereiti į universiteto lietuvių literatūros katedrą. Žinojau, kad J. Lebedys tuomet ieškojo tinkamų kadrų. D. Saukai aš atsakiau pusiau juokaudamas, kad jie nori mane pažeminti tarnyboje — iš dekano pareigų pervesti dėstytoju. Tuo kalba ir pasibaigė. O dabar reikėjo atsakyti rimtai. Aš irgi esu artojo sūnus, man irgi svarbu gyvenimo stabilumas, minimali rizika, įprasta aplinka ir įprastas gyvenimo ritmas. O be to, kad pereitum iš vieno garbingo darbo į kitą, ne mažiau garbingą, reikėjo kokių nors pateisinamų motyvų sau ir kitiems. Tai suprato ir J. Lebedys. Tačiau jis gerai žinojo savo motyvus, kodėl mane kviečia, tik nenumanė, kokie galėtų būti mano argumentai. Vilniaus universitetas jam buvo mokslo šventovė ne metaforine, o tiesiogine prasme. Moksliniam darbui čia buvo geresnės sąlygos, palankesnė atmosfera. Atsisakyti tokio pasiūlymo profesoriui galėjo atrodyti kvaila ir nesuprantama.

— Pas mus atlyginimas bus didesnis,— nori jis padėti man.

Aš dar labiau nustembu. Kokį darbą aš turėsiu atlikti, kad net atlyginimas bus didesnis? Iš tolesnio pokalbio aiškėja, kad iki tol profesorius tiesiog nežinojo, jog visų aukštųjų mokyklų pedagogai gauna visiškai vienodus atlyginimus, kurie priklauso nuo mokslinių laipsnių ir mokslo vardų. Mūsų pasikalbėjimas artėja į galą, o rezultatų jokių. Atsisveikindamas profesorius dar pridūrė:

— Pagalvokit, dar pagalvokit. Jei nusistatymą pakeisite, paskambinkit man į katedrą.

Žinojau, kad J. Lebedys bodisi administracinėmis pareigomis, ieško galimybių nuo jų atsipalaiduoti. Prieš akis turėjo gausybę nerealizuotų planų mokslo srityje. Tačiau administracinį darbą, kaip ir visus kitus, jis dirbo iš širdies, rimtai ir atsakingai; ir anksčiau jis labai krimsdavosi dėl katedros nesėkmių, kurios kartas nuo karto ją užgriūdavo. Dažnai buvo kalbama apie sudėtingą darbo atmosferą katedroje. Pirmaisiais pokario dešimtmečiais aštrios ideologinės kovos atgarsiai tiesiogiai atsiliepdavo katedros veiklai ir neretai sukrėsdavo ją iki pamatų. Ne kartą teko būti tokių sukrėtimų dalyviu ir liudininku. J. Lebedys tarytum nepatekdavo į tų sukrėtimų epicentrą, jo pavardės beveik niekas neminėdavo. Jis, kaip tas artojas, nesidairydamas varė savo vagą, atrodė, kažkur galulaukėje, atokiau nuo visa žinančių diletantų, kurių pasitaikydavo visais laikais. Gražūs J. Lebedžio išauginti mokslo vaisiai, ir jo vardas visada liks lietuvių tarybinėje literatūrologijoje. Jis savotiškai numatė senosios meninės kultūros renesansą. Ta kultūra, dabar vėl naujai aktualizuojama, atgyja lyrikoje, vaizduojama dramoje, primena mums apie ją net proza.

J. Lebedys mokėjo vadovauti katedrai, kurios autoritetas nuolat augo, o veikla plėtėsi. Atsimenu, praėjus kiek laiko nuo čia aprašyto susitikimo, dalyvavau posėdyje, kuriame buvo aptariami katedros darbo rezultatai. Katedros vedėjas profesorius J. Lebedys perskaitė trumpą ataskaitą, paminėjo svarbesnius laimėjimus. Tikrinimo komisijos pirmininkas J. Lankutis padarė platesnį pranešimą, gan gerai įvertino katedros kolektyvo veiklą. J. Lebedys visas švytėjo ir džiaugėsi. O aš suabejojau pranešimu, pasiteiravau, ar „tikrovė nelakuojama". Nejaugi iš tikrųjų viskas būtų labai gerai?! J. Lebedys pašoko iš vietos ir paklausė, kokius trūkumus galėčiau nurodyti. Tik konkrečiai. Dar kartą įsitikinau, kad profesorius mėgsta vien dalykišką pasikalbėjimą, faktų kalbą ir negali pakęsti abstrakčių pageidavimų, tuščio teoretizavimo.

Taip susiklostė likimas, kad, nepraėjus nė metams po J. Lebedžio mirties, perėjau dirbti į universiteto literatūros katedrą. Ir ne tik perėjau į katedrą, bet ir ėmiausi šiai katedrai vadovauti. Vadovauju jau gerus dešimt metų. Iš tikrųjų nuo likimo nepabėgsi. J. Lebedys tarytum nujautė likimo posūkius. Visus tuos metus, sėdėdamas katedros vedėjo kėdėje, už nugaros jutau nematomą J. Lebedžio šešėlį. Tiesiog matau jį ir dabar tame ilgame, dundančiame koridoriuje, su šypsena. Nepasakysi, kad ta šypsena ironiška, bet negalėčiau jos laikyti ir kūdikiška. Kai susiduriu su sunkesne situacija, J. Lebedžio kolegos tuoj pat primena:

— O J. Lebedys panašiais atvejais darydavo taip.

Ir aš sutinku, kad geriausia būtent taip ir pasielgti... Oi, kaip toli man iki jo! Bet argi gali pavydėti mirusiam? Tik kartais vėlgi nusiraminu. Pasirodo, kad ir jis niekaip nepajėgė įveikti vieno dėstytojo. Suprantama, žemaičio.

Galima kalbėti apie J. Lebedžio darbo stilių, apie jo mokinius, tęsiančius tiek pedagoginio darbo tradicijas, kurias J. Lebedys spėjo suformuoti, tiek mokslinius tyrinėjimus. Ne vienam jis yra pavyzdys, kaip reikia aukotis mokslui, jeigu nori ką nors pasiekti. Jam buvo būdingas absoliutus sąžiningumas, didelis reiklumas, nesvarbu ką liestų,— mokslą, paskaitas, santykius su studentais ar dėstytojais. Veikiausiai turėjo jis ir silpnybių, bet jas, matyt, pastebėjo nedaug kas. Filologai visuomet su didžiule pagarba prisimena J. Lebedį greta žymiausių katedros profesorių — tokių kaip V. Mykolaitis-Putinas ir B. Pranskus.

Henrikas Rinkevičius

Vilniaus statybos tresto IX valdybos statybininkas. Jo tėviškėje Sčiūryje vasarodavo J. Lebedys.

Profesorių J. Lebedį prisimenu nuo 1955 metų, kai jis pirmą kartą atvažiavo į Sčiūrio vienkiemį vasaroti.

Tais metais stojo gera vasara. Man ji buvo paskutinė namuose — turėjau išeiti į kariuomenę. Iki to laiko mūsų nuošaliame vienkiemyje niekas nevasarodavo. Tiesa, atvažiuodavo žmonių pažvejoti šeštadienį ar sekmadienį.

Tada dar buvo gyvas mano tėvukas Vytautas Rinkevičius, miško darbininkas. Jam ir priklausė šitas vienkiemis.

Taigi atvažiavo tą rytmetį, prisimenu, dviese ir pasiprašė tėvuką, kad jie norį čia vasarą praleisti. Tėvukas dar paklausė manęs, ar priimsim. Sakau, kaip pats žinai, juk Tau gyventi su jais reikės, o aš išeinu į kariuomenę, grįšiu po dvejų metų. Jie ir susitarė. Tik paskui sužinojau, kad vasarotojai — J. Lebedys ir V. Kubilius. Nuo tų metų profesorius J. Lebedys atostogaudavo pas mus iki savo gyvenimo pabaigos. Čia jis ir mirė — štai šitame kambaryje, šioje lovoje.

Tai buvo labai įdomus žmogus — ir nepaprastai linksmas, mokantis bendrauti su žmonėmis, ir nepaprastai griežtas, tikslus, reikalaujantis iš savęs ir kitų drausmės ir tikslumo. Prisimenu geležinę jo dienotvarkę: 6 val. keltis, 22 val. miegoti. Ir niekas negalėdavo sukliudyti šiam nusistatymui — nei darbas, nei svečiai.

Būdingas jo noras — kad niekas netrukdytų. Profesorius, nenorėdamas, kad jam kas trukdytų, paprastai vasarodavo vienas, be kolegų ar šiaip pašalinių žmonių, šalimais visada pakęsdavo tik V. Zaborskaitę.

Vasarotojai Sčiūryje poilsiavo pirmą vasarą. Visi — J. Lebedys su vaikais, aš ir mano sesuo — nuėjome gulti į klojimą. Mes — visi jaunieji — dar miego nenorim, vienas anekdotą, kitas kokį atsitikimą porina. O jis, žiūriu, atsikėlė ir išėjo... miegoti į mišką. Kitą vakarą pareiškė mums: „Jeigu šiandien dar bent vienas plepėsit, miegoti į mišką eisit jūs, o ne aš". Ir mes tylėdavom, nors, tiesą sakant, jis klojime ir miegodavo tik su žmona, o visi mes — dažniausiai kambaryje.

O geležinė dienotvarkė buvo privaloma visiems — net mažajam jo sūneliui. Atsikėlę rytą tuoj visi maudytis į ežerą, ir maudytis kaip reikiant. Prisimenu, rado jis mane kartą prausiantis prie ežero ir sugėdino — ne praustis reikia, o maudytis! Nusivilkom abu ir pūkštelėjom į vėsų ežerą.

Grįžęs iš kariuomenės, neradau namuose tėvų. Kambaryje buvo tik J. Lebedys. Paklausiau jo, ar negalėčiau čia apsistoti.

Man buvo atsakyta, kad ne. Aš vis tiek atsiguliau kambaryje ant sofos. Grįžusiam tėvukui Jurgis (taip jį vadindavau jo paties prašomas) pasakė, kad kažkoks kareivis atėjęs ir atsigulęs kambaryje ant sofos, nors jis ir neleidęs. Kai viskas paaiškėjo, Jurgis atsiprašė — nes prieš kariuomenę trumpai tebuvo mane matęs, todėl ir nepažinęs.

Jurgis buvo prisiekęs žvejys. Žvejybai jo dienotvarkėje buvo skirta daugiausia laiko. Labiau mėgo žvejoti Juodųjų Lakajų ežere, nors gyveno prie Baltųjų Lakajų.

Kai žvejyba nesisekdavo ar stodavo blogas oras, Jurgis dirbdavo. Tada jau neduok dieve jam trukdyti — supyks baisiausiai. Mūsų namuose jis turėjo du kambarius — viename gyveno, antrame dirbo. Dirbdamas užsidarydavo visas duris, atverdavo langą, pasidėdavo du pakelius cigarečių (tada jis labai daug rūkydavo) ir rašydavo. Dirbdavo ilgai ilgai.

Mano tėvukas kalba lietuviškai, o mama — lenkiškai. Tiesa, ji lietuviškai supranta, bet nekalba. Aš žinojau, kad Jurgis moka lenkiškai, bet kalbėdavo visada su visais (ir su mama) lietuviškai. Kai paklausiau, kodėl nekalba su mama lenkiškai, jis atsakė, kad taip reikia: mes susišnekam, ir to užtenka.

Prisimenu ir paskutinį mūsų bendrą vakarą. Tą dieną pas J. Lebedį buvo svečių. Štai kieme auga obelis, o po ja stovi sukaltas stalas. Prie to stalo mes ir susėdom visi — apie 20 žmonių. Turėjom butelį „Sostinės“, ir prie stalo ramiai šnekučiavom. Prisimenu, Jurgis, lyg nujausdamas kažką, paklausė tėvuką, ar galėsiąs atvažiuoti kitais metais vasaroti. Pakalbėję, išpilstę tą butelį, išsiskirstėm. Jurgis nuėjo gulti į kambarį. Ten jis visada miegodavo, kai būdavo svečių, niekada nėra miegojęs kartu su svečiais. Šiaip visada miegodavo tik klojime.

O rytą Jurgis jau nebepakilo. Tyliai, ramiai užmigo ir nepabudo. Kitais metais nudžiūvo ir obelis, po kuria sėdėjom paskutinį vakarą.

PALIKIMAS

BIBLIOTEKA

Vladas Žukas

Jurgis Lebedys knygas pradėjo rinkti, įstojęs į Panevėžio mokytojų seminariją (1927 m.). Studijuodamas Kauno universitete, daugiausia pirkdavo su studijomis susijusias knygas (vadovėlius, monografijas). Vėliau nemaža knygų įsigijo būdamas Skuodo gimnazijos direktoriumi. Persikėlęs į Vilnių, dirbdamas MA Lietuvių literatūros institute ir universiteto lietuvių literatūros katedroje, ėmė kaupti platesnės tematikos literatūrą. Knygų kaupimas dabar pasidarė pastovus, sistemingas procesas, atskiras J. Lebedžio veiklos baras. Tvarkydamas knygų reikalus, jis susirasdavo tinkamų žmonių, kurie galėdavo padėti, tarpininkauti, užmegzdavo naujas pažintis, susirašinėdavo. Per kelerius pokario metus J. Lebedys supirko svarbesnius lenkų okupacijos metų Vilniaus leidinius, daugelį to meto ir ankstesnės lenkiškos lituanikos spaudinių. Vėliau biblioteką papildė naujais respublikoje išleistais lituanistiniais darbais, grožinės literatūros kūriniais, knygomis iš Vilniaus antikvariato. Kaune turėjo žmogų (V. Serapiną), kuris sekė į vietinį antikvariatą patenkančią lituanistiką bei privačiose rankose užtinkamas retesnes knygas. Senų, kartais labai retų, knygų nupirkdavo iš buvusios Vilniaus knygininkės M. Šlapelienės bei kitų privačių asmenų (J. Bulotos, V. Žuko ir kt.). Biblioteka gausėjo taip pat bičiulių ir bendradarbių dovanotomis knygomis. Apie jas galima spręsti iš dedikacinių įrašų — jų yra apie 200. Tai studijų metų draugų (A. Žirgulio, D. Urbo ir kitų), katedros bendradarbių, buvusių studentų bei aspirantų dovanotos knygos, straipsnių atspaudai, autoreferatai. Knygų su dedikacijomis ir rusų literatūrinių žurnalų J. Lebedžiui dovanojo jo kandidatinės disertacijos vadovas prof. B. Larinas.

Šeštajame ir septintajame dešimtmetyje išsiplėtė J. Lebedžio kontaktai su kai kuriomis Tarybų Sąjungos ir užsienio bibliotekomis. Per Vilniaus universiteto ir Mokslų Akademijos bibliotekas jis užsakinėdavo retų lietuviškų ir lituanikos leidinių kopijas. Tuo reikalu buvo kreipiamasi į M. Saltykovo-Ščedrino, Tartu universiteto, Varšuvos Nacionalinę, Švedijos Upsalos, VFR bibliotekas. Rusiškų knygų užsisakydavo iš Leningrado („Akademkniga"), leidinių iš Lenkijos ir VDR gaudavo per „Draugystės" knygyną Vilniuje. Su kai kuriomis Lenkijos mokslo įstaigomis (pvz., Mozovijos mokslinio tyrimo skyriumi) tuo tikslu palaikė tiesioginius ryšius.

Nemažai knygų J. Lebedys įsigydavo iš pažįstamų ir mainais. Jis pats siuntinėdavo kitiems daug lietuviškų spaudinių (tam reikalui išleisdavo per mėnesį vidutiniškai 50 rb). Siųsdavo knygų ir gaudavo letiką iš rygiečio R. Bertulio. Savo ruožtu daug letikos pats siųsdavo į užsienį. Knygų kurį laiką gaudavo iš ten gyvenusios kalbininkės T. Buchienės. Pastoviai keitėsi knygomis, atspaudais su Krokuvos universiteto profesoriumi J. Safarevičiumi, su istorijos profesoriumi Poznanėje J. Ochmanskiu. Už pasiųstas knygas ką ne ką gaudavo iš Punske gyvenančio lituanisto, studijų Kauno universitete draugo J. Stoskeliūno. Knygomis keitėsi su P. Trostu ir M. Koubele iš Prahos. Intensyvūs knygų mainai vyko su Oslo mieste gyvenusiu profesoriumi Ch. S. Stangu, su Šveicarijos baltistu H. P. Locheriu (jam sudarė ir šveicarų rašytojų kūrinių, išverstų į lietuvių kalbą, sąrašą). Knygomis keitėsi taip pat su A. Foržo (Forgeot) iš Prancūzijos. Ypač intensyviai buvo keičiamasi knygomis su keliais Italijoje gyvenančiais lietuviais: R. Krasausku, V. Mincevičiumi, P. Rabikausku. Knygų reikalu ryšius palaikė su JAV gyvenančiu studijų draugu J. Girniumi, su filologu baltistu G. B. Fordu.

Papildomų duomenų apie J. Lebedžio bibliotekos knygų kaupimą, jų provenenciją duoda antspaudai ir įrašai pačiose knygose. Kai kurie iš jų turi reikšmės Lietuvos bibliotekų istorijai (S. Didžiulio, E. Jagomasto ir kitų knygos).

J. Lebedžio bibliotekoje yra įvairaus tipo leidinių: knygų, brošiūrų, almanachų ir antologijų, albumų, disertacijų autoreferatų, straipsnių atspaudų, tęstinių leidinių bei žurnalų — iš viso apie 3800 vienetų. Knygų ir kitų vienkartinių leidinių yra apie 3100, tęstinių leidinių bei žurnalų — netoli 400 (tęstinių leidinių skaičiuojamas kiekvienas tomas arba sąsiuvinis atskirai, žurnalų — metiniai komplektai), autoreferatų — apie 150, straipsnių atspaudų — apie 70, knygų ir straipsnių fotokopijų — per 50. Be to, esama kalendorių, meno albumų, atlasų ir žemėlapių, įvairių palaidų lapų.

Pagal kalbas daugiausia leidinių — apie 1940 (52,5% viso rinkinio) — yra lietuvių kalba. Iš jų tęstinių leidinių ir žurnalų — 290 vienetų (apie 12%). Gausus rinkinys lenkų kalba — apie 650 vienetų (17,5% visų knygų), iš jų per 40 tęstinių leidinių. Rusų kalba knygų, tęstinių leidinių bei žurnalų yra 460 vienetų (12,5% visų spaudinių). Leidinių vokiečių kalba — per 400 vienetų (11%). Leidiniai kitomis kalbomis sudaro apie 6% (apie 90 knygų prancūzų, per 50 lotynų, apie 30 latvių, apie 20 senąja ir dabartine baltarusių, 15 italų, keliolika anglų, keletas čekų, viena kita estų ir kitomis kalbomis). Apie 50 leidinių dviem ir daugiau kalbų (žodynai, antikinės literatūros ir kitokių tekstų originalo su vertimais publikacijos).

Pagal išleidimo metus knygos apima keletą laikotarpių. Iki 1800 m. išleistų spaudinių yra apie 50. Tai daugiausia senųjų lietuviškų knygų ir lituanikos kopijos. 1801—1864 m. laikotarpiui

tenka apie 80 vienetų (iš jų keliolika retų lietuviškų knygų). 1865—1904 m. išleistų spaudinių yra 115 (apie 3% viso rinkinio), tarp jų retos K. Donelaičio, A. Juškos, F. Kuršaičio, S. Daukanto, Maironio knygos, „Aušros" numeriai. Apie 170 leidinių (4,8%) yra 1905—1917 m., ypač minėtini almanachai „Gabija", „Pirmasai baras", žurnalo „Vaivorykštė" numeriai, Lietuvių dailės draugijos leidiniai, svarbesnė originalioji grožinė literatūra. Apie 1000 knygų ir kitokių leidinių (27%) išleista 1918—1940 m.; daugiausia tai humanitarinio profilio mokslinės knygos, tęstiniai leidiniai bei žurnalai, pasirodę Lietuvoje. Daugiausia bibliotekoje (apie 57%) — po 1941 m. išleistų spaudinių; iš jų apie 240 (6,6%) pasirodę 1941—1950 m., apie 945 (26,7%) 1951—1960 m., apie 850 (23,6%) — 1961—1970 m. Taigi bibliotekoje yra daugiau kaip 1800 spaudinių (per 50%), išleistų per paskutiniuosius 20 metų. Tie duomenys rodo, kad J. Lebedžio biblioteka ypač intensyviai buvo pildoma paskutiniais dešimtmečiais, kad daugiausia dėmesio buvo kreipiama į naujus leidinius. Leidinių amžiumi tai gana jauna, nauja biblioteka.

Pagal tematiką, spaudinių turinį bibliotekoje ryškios kelios leidinių grupės, atitinkančios J. Lebedžio mokslinių interesų pobūdį. 1. Feodalizmzo epochos lietuvių literatūra, jos tyrinėjimai, tą epochą liečiantys Lietuvos istorijos, kultūros bei švietimo istorijos darbai. Jie buvo kaupiami atitinkamais mokslinio darbo etapais: rašant monografiją apie M. Daukšą (XVI—XVII a. pradžia), renkant medžiagą studijai apie lietuvių kalbos vartojimą visuomenės gyvenime XVII—XVIII a., rašant darbą apie S. Stanevičių (XIX a. pirmoji pusė). Bibliotekoje apie feodalizmo epochos lietuvių literatūrą, spaudą, kultūrą sukaupta labai daug rankraštinės medžiagos: archyvinių dokumentų, knygų ir straipsnių nuorašų, santraukų, išrašų, bibliografinių užrašų. Tai esminis bibliotekos, asmeninio informacinio masyvo, papildymas. 2. Lietuvių literatūros istorija bei lituanistika plačiąja prasme: kapitalizmo epochos ir tarybinė grožinė literatūra, literatūros istorija ir kritika, folkloristika, lietuvių kalba, Lietuvos istorija, archeologija, etnografija, kultūros, švietimo ir spaudos istorija, literatūriniai ir lituanistiniai žurnalai. 3. Literatūra baltistikos klausimais: prūsų kalbos tekstai ir jos tyrinėjimai, jų istorinis likimas, latvių grožinė literatūra ir jos istorija, latvių folkloristika ir mitologija, Latvijos istorija, bendrosios baltistikos problemos (baltų kalbos, etnogenezė ir kalbų paplitimo ribos ir kt.). Šiai grupei skirtini indoeuropiečių lyginamojo kalbos mokslo darbai, kuriuose operuojama baltų kalbų medžiaga, baltų ir slavų kalbinius, istorinius ir kultūrinius ryšius tiriantys darbai. 4. Kaimyninių tautų — rusų, lenkų, baltarusių — literatūra, kalba, kultūros ir švietimo istorija, knygų leidyba, Rusijos, Lenkijos ir Baltarusijos istorija. Su šiomis tautomis visais laikais būta daug politinių, ekonominių, visuomeninių ir kultūrinių kontaktų. Kita vertus, rusų, lenkų, baltarusių senuose tekstuose ir vėlesnių metų tyri-

nėjimuose neretai liečiama Lietuva, lietuvių tauta. Senosios baltarusių kalbos, senųjų literatūros paminklų, knygų leidybos, mokyklų ir švietimo istorijos tyrinėjimai yra tiesiogiai susiję su feodalizmo epochos Lietuvos istorija, sudaro jos dalį. 5. Bendrieji estetikos, literatūros teorijos darbai, Vakarų Europos tautų rašytojų kūryba ir literatūros istorijos tyrinėjimai, valstybių bei tautų istorijos įvairius aspektus nagrinėjantys veikalai. Toje literatūroje nušviečiami įvykiai, analizuojami kūriniai apima labai plačias chronologines ribas — pradedant antikine visuomene ir baigiant mūsų laikais. 6. Pagalbinė ir informacinė literatūra: kalbų ir aiškinamieji žodynai, enciklopedijos, bibliografijos darbai.

Pagal atskiras kūrybinės veiklos sritis bei mokslo šakas J. Lebedžio bibliotekoje dominuoja beletristika ir literatūrologija.

Beletristiką sudaro apie 710 vienetų, iš jų apie 550 lietuvių rašytojų knygų. Čia ypač vertingas senųjų lietuviškų tekstų rinkinys — knygos ir fotokopijos, kurioms įsigyti įdėta daug pastangų ir lėšų. Tai M. Mažvydo „Te Deum laudamus" II leidimas (Poznanė, 1897), jo pilni raštai (Kaunas, 1922), jubiliejinis jo katekizmo leidimas (1947), B. Vilento „Evangelijų bei epistolų" (Karaliaučius, 1579) fotokopija. Bibliotekoje yra pilnas M. Daukšos leidinių rinkinys: 1595 ir 1605 m. katekizmų fotokopijos, E. Volterio parengta 1595 m. katekizmo publikacija (1886), 1904 m. Peterburge spausdinta „Postilė", 1926 m. Kaune pasirodęs jos fotografuotinis leidimas. Prie seniausių tekstų priklauso M. Petkevičiaus 1598 m. katekizmas, vėliau J. Balčikonio perspausdintas fotografuotiniu būdu (Kaunas, 1939), K. Sirvydo „Punktai sakymų" (d. 1, 1629, d. 2, 1644), kuriuos iš naujo gražiai išleido F. Špechtas (Getingenas, 1929); J. Lebedžio bibliotekoje yra J. Balčikonio ir F. Špechto parengti leidiniai. J. Lebedys pasirūpino taip pat labai svarbaus XVII a. vidurio lietuvių literatūros paminklo — „Knygos nobažnystės" — antrojo, kontrafakcinio, leidimo (1684) kopiją, gavo S. B. Chilinskio 1660 m. į lietuvių kalbą išverstą „Lietuviškosios biblijos" publikaciją (Poznanė, 1958) ir atskirai išleistą jos žodyną. Jis įsigijo S. Slavočinskio giesmyno (1646), S. Bitnerio knygos „Pradžia pamokslo dėl mažų vaikelių" (Karaliaučius, 1680), J. Šulco verstų Ezopo pasakėčių (1706) fotokopijas, 1755 m. Karaliaučiuje išleistą lietuvišką bibliją, 1759 m. Vilniuje išspausdintą Bonaventūro „Žyvatą pono". Iš XIX a. pradžios leidinių — K. G. Milkaus giesmynas ir D. Kleino maldaknygė, vienas išleistas, o kitas perspausdintas 1806 m. Karaliaučiuje. Paminėtinos taip pat retos lietuviškos chrestomatijos: A. Miluko, E. Volterio, A. Kuršaičio, M. Biržiškos, J. Gerulio, G. B. Fordo.

J. Lebedys nuosekliai kaupė ir literatūros klasikų senesnius kūrinių leidinius, raštų rinkinius. Stropiai sukomplektuoti K. Donelaičio, A. Strazdo, A. Baranausko kūrinių leidiniai, dalis M. Valančiaus beletristikos, gausiai atstovaujama Žemaitė, Maironis, Lazdynų Pelėda, J. Biliūnas. Yra keli tomai V. Kudirkos, V. Pie-

tario raštų, gana retas J. Lindės-Dobilo „Blūdas“, per 20 Vydūno knygų, V. Krėvės kūrinių. Patraukia dėmesį A. Vienuolio kūriniai su dedikacija ir paties rašytojo pataisymais, reikšmingais tekstologijai. Toliau eina K. Binkis, B. Sruoga (15 knygų), V. Mykolaitis-Putinas (19, penkios su dedikacijomis), J. Kossu-Aleksandravičius, S. Nėris, J. Baltrušaitis, I. Šeinius, A. Vaičiulaitis, K. Boruta, A. Venclova (viena su dedikacija), J. Baltušis, I. Simonaitytė, Just. Marcinkevičius (viena su dedikacija), J. Degutytė (6 knygos, dvi dedikuotos), S. Geda (su dedikacija), Alf. Bieliauskas (dedikuota). Kitų tautų grožinės literatūros — apie 160 knygų. Čia randame antikinių autorių kūrinių lietuvių, lotynų, prancūzų kalbomis (Heziodas, Homeras, Ezopas, Eschilas, Euripidas, Aristofanas, Teokritas, Vergilijus, Katulas, viduramžių lotyniškosios literatūros chrestomatija). Vėlesnių laikų pasaulinei literatūrai atstovauja Dantė, Šekspyras, Dikensas, Moljeras, Lafontenas, Ruso, Balzakas, V. Hugo, R. Rolanas, A. Barbiusas ir kt. Nemažas vokiečių rašytojų kūrinių rinkinys (J. G. Herderio, G. E. Lesingo, J. V. Gėtės, F. Šilerio, H. Heinės). Yra keletas skandinavų rašytojų (H. Ibsenas, K. Hamsunas) knygų. Rusų literatūrai atstovauja A. Gribojedovas, A. Puškinas, M. Lermontovas, F. Dostojevskis, A. Čechovas. Nemaža senosios lenkų literatūros (viduramžių prozos ir poezijos rinkiniai, J. Kochanovskio, M. Rejaus raštai). Bibliotekoje yra J. Chodzkos ir kitų autorių didaktinės prozos knygų. Jos, matyt, buvo reikalingos kaip analogiškos lietuvių XIX a. vidurio didaktinei prozai. J. Lebedys kolekcionavo lenkų romantikų, rašiusių apie Lietuvą, kūrinius (A. Mickevičiaus, J. I. Kraševskio, F. Bernatovičiaus ir kt.). Biblioteka rodo jos savininko domėjimąsi latvių klasikų (J. Rainio, R. Blaumanio, J. Akuraterio) kūryba. Naujausiems laikams atstovauja A. Kamiu, E. Hemingvėjaus, V. Folknerio, J. Bobrovskio, M. Šolochovo kūriniai, T. Mano raštai (12 tomų).

Literatūrologijos pagrindinėms šakoms — literatūros teorijai, istorijai ir kritikai — tenka apie 650 darbų. Literatūros teorijos sukaupta daugiau kaip 150 knygų. Tai vienas įdomiausių ir vertingiausių bibliotekos skyrių. Knygų tematika labai įvairi: literatūros metodologija, stilistika, poetika, meniniai metodai, žanrai, poetinė kalba, eilėdara, tekstologija, redagavimo teorija, vertimo problemos, rašytojų mintys apie kalbą ir literatūrą. Tarp jų — nemažai knygų užsienio kalbomis, antai 1923—1931 m. Leipcige išleistų knygų rinkinys, įsigytas greičiausiai studijų metais. Tai O. Valcelio, L. Špicerio, V. Šneiderio, H. Šauerio, H. Relio (Röhl) veikalai. Pažymėtinos prancūzų G. Lansono, R. Gurmono (Gourmont) studijos. Ypatingą susidomėjimą kelia kelios dešimtys knygų lenkų, vokiečių, prancūzų kalbomis, išleistų pokario metais, daugiausia septintajame dešimtmetyje. Jos spausdintos Varšuvoje ir Vroclave, Berlyne, Leipcige ir Veimare, Miunchene ir Hamburge, Berne ir Ciuriche, Paryžiuje, Stokholme ir Lunde (K. Gurskio, M. Dluskos, H. Kurkovskos, S. Skorupskos, V. Vit-

vickio, H. Frydricho, V. Helererio, R. Ibelio, H. Kroicerio, R. Ryzel, R. Guncenhoizerio, G. Lukačo, A. Konrado, R. M. Alberės, A. Greimo ir kt. darbai). Rusų autoriams atstovauja M. Gorkis, V. Majakovskis, M. Isakovskis, L. Timofejevas, G. Abramovičius, F. Vološinas, J. Lotmanas, A. Sokolovas, B. Tomaševskis, A. Efimovas, V. Vinogradovas, N. Gejus, K. Levkovskaja ir kt. Yra Platono, Horacijaus, Sarbievijaus poetikos ir daugelis kitų veikalų.

Stropiausiai sukomplektuotas ir nuosekliai studijuotas lietuvių literatūros mokslo ir kritikos darbų rinkinys. Jų yra apie 280 vienetų. Tai J. Šliūpo, M. Gustaičio, K. Sakalausko-Vanagėlio, M. Biržiškos, J. Tumo, S. Čiurlionienės, J. Gabrio, V. Zajančkausko, Z. Kuzmickio, M. Miškinio, J. Petrulio, K. Šakenio, V. Mykolaičio-Putino, K. Korsako, E. Radzikausko (L. Giros), J. Kossu-Aleksandravičiaus, J. Ambrazevičiaus, A. Vaičiulaičio, A. Aleknos, J. Būtėno, P. Mikutaičio, K. Jablonskio, F. Tecnerio, V. Falkenhano, M. Brenšteino ir kitų autorių knygos bei atspaudai iš literatūrinių almanachų, žurnalų, tęstinių leidinių — apypilnė prieškarinių tos srities leidinių kolekcija. Labiau atsirinktos tarybinių metų literatūrologinės knygos. Tačiau ir šio laikotarpio svarbesni leidiniai rūpestingai sukomplektuoti (akademinė literatūros istorija, „Literatūra ir kalba“, „Literatūra“, įvairūs straipsnių rinkiniai, monografijos). Nemažai šio laikotarpio knygų su autorių dedikacijomis (B. Pranskaus, M. Lukšienės, V. Zaborskaitės, I. Kostkevičiūtės, A. Sprindžio, D. Saukos, J. Girdzijausko, R. Dambrauskaitės, J. Stonio ir kt.). Šią kolekciją papildo per 40 literatūros mokslo disertacijų autoreferatų. Labai reprezentatyvus yra ir rusų literatūros istorijos darbų rinkinys. Jie apima rusų literatūros istoriją nuo seniausių laikų iki XX amžiaus. Tai N. Gudzijaus, D. Blagojaus, N. Vodovozovo vadovėliai, D. Lichačiovo, A. Nosovo, B. Sruogos knygos, mokslo darbų rinkiniai. Nemažai darbų apie atskirus laikotarpius, problemas, rašytojus (V. Belinskio, V. Orlovo, V. Šklovskio, E. Jeršovo, I. Erenburgo, V. Golubkovo, I. Novikovo, I. Čukovskio, A. Žido ir kt.). Keletas darbų apie baltarusių metraščius ir literatūrą, apie latvių literatūrą (J. Niedrės, K. Dravinio, K. Korsako ir kt.), vienas kitas leidinys, skirtas estų literatūrai, pora N. Šapyros knygų apie Vilniaus žydų poetų kūrybą. Apie 150 veikalų nušviečia kitų tautų literatūros istoriją. Antikinės literatūros problemos gvildenamos V. Šilkarskio, J. Tronskio, S. Radcigo, E. Nordeno, V. Inamos, K. Marčesio (Canetto Marchesi), K. Niemiryčio, F. Kruzijaus (Crusius) ir kt. veikaluose. Iš Vakarų šalių daugiau surinkta knygų apie vokiečių (V. Neustrojevo, H. Begemano, Kühno, keletas biografinių žodynų ir kt.) ir prancūzų (D. Stel, G. Lukačo ir kt.) literatūras, mažiau apie anglų (G. Bidwell) ir italų. Bendros Vakarų literatūros apžvalgos pateikiamos V. Dubo, J. Ambrazevičiaus, S. Artomonovo, Z. Graždanskajos darbuose. Gausus lenkų literatūros istorijos knygų rinkinys. Čia randame S. Chržanovskio, B. Chlebovskio, P. Chmelevskio, J. Kržy-

žanovskio, J. Kleinerio, V. Obolevičiaus, T. Zelinskio, M. Pišč-kovskio ir kt. autorių veikalų, straipsnių rinkinių, studijų apie senuosius autorius J. Vujeką ir J. Kochanovskį, visą kolekciją darbų apie A. Mickevičių (J. Kalenbacho, J. Kleinerio, T. Sinko, J. Varšavskio, V. Mykolaičio-Putino, V. Abramavičiaus ir kt.), knygų apie J. Slovackį, H. Sienkevičių, S. Žeromskį (A. Huitkevičiaus), porą lenkų rašytojų biobibliografinių žodynų. Iš kitų Vidurio Europos tautų paminėtina tritomė čekų literatūros istorija.

Su beletristika ir literatūrologija glaudžiai susijusios tautosaka ir folkloristika, kurioms bibliotekoje skirta apie 150 vienetų. Joje yra beveik pilnas svarbesnių lietuvių tautosakos leidinių rinkinys (L. Rėzos, S. Stanevičiaus, S. Daukanto, L. Jucevičiaus, M. Valančiaus, A. Juškos, J. Basanavičiaus, A. R. Niemio ir A. Sabaliausko, V. Krėvės, J. Balio, Z. Slaviūno leidiniai, taip pat įvairūs rinkiniai, tęstiniai leidiniai). Nemažai ir lietuvių tautosakos tyrinėtojų darbų (J. Basanavičiaus, B. Sruogos, J. Balio, J. Čiurlionytės, A. Jonyno, D. Krištopaitės ir kt. knygos ir straipsniai), keletas straipsnių apie rašytojų kūrybos ryšius su tautosaka (S. Litvinaitės ir kt.), keliolika folkloristinių autoreferatų. Nemažai knygų apie kitų tautų liaudies kūrybą. Yra rusų, latvių, baltarusių, lenkų dainų ir pasakų rinkinių, vokiečių ir prancūzų epas (originalo kalbomis), V. Gusevo, S. Elonskio, D. Kokjaros, P. Bajardo (Bayard) tyrinėjimų, lenkų tautosakos žodynas ir kt.

Literatūros istorijos studijos nejmanomos be tautų politinės ir kultūros istorijos pažinimo. Neatsitiktinai J. Lebedžio bibliotekoje apie 600 vienetų (apie 17% visų leidinių) sudaro istorijos literatūra. Joje apie 400 knygų ir tęstinių leidinių apie Lietuvos istoriją. Prie seniausių dokumentų ir istorijos darbų priklauso Lietuvos metrika (5 tomai), Bychovco kronika, J. Lasickio, Mykolo Lietuvio, E. Vagnerio leidiniai. Bibliotekos pasididžiavimas yra A. Vijūko-Kojelavičiaus lotyniškas veikalas „Lietuvos istorija" (2 d., 1650—1669), įrištas pergamentu, gerai išsilaikęs. Bibliotekoje yra lenkiškai parašyta M. Strijkovskio „Kronika" (2 t., 1846), T. Lepnerio, D. Arnoldo leidinių fotokopijos. XIX a. Lietuvos etnografijai priklauso virtinė lenkų ir rusų kalba rašytų istorikų darbų — J. Lelevelio, M. Balinskio, J. Kraševskio, E. Tiškevičiaus, P. Kukolniko ir kt. Labai vertingi darbai apie atskirus Lietuvos regionus — Telšių, Raseinių apskritis (pavietus), Žemaitiją (L. Jucevičiaus). Ypač domėjosi J. Lebedys pirmaisiais lietuviškais Lietuvos istorijos tyrinėjimais. Jis turėjo pilną S. Daukanto istorijos veikalų rinkinį, primargintą pastabomis. Bibliotekoje yra M. Valančiaus, J. Basanavičiaus, M. Jankaus istorijos darbai. Labai plačiai atstovaujama lietuviškoji ir užsienio XX a. pirmųjų dešimtmečių Lietuvos istoriografija (K. Jablonskis, I. Lapo, Z. Ivinskis, M. Liubavskis, J. Jakubovskis, K. Avižonis, A. Moravskis-Lietuvis, P. Vasiliauskas, A. Janulaitis ir kt.). Domėtasi istorinėmis asmenybėmis (monografijos apie

Mindaugą, Gediminą, Kęstutį, Vytautą, Švitrigailą ir kt.), studijuotas Lietuvos krikštas, religinių judėjimų ir bažnyčios Lietuvoje istorija (J. Kurčevskis, K. Prapuolenis ir kt.), Prūsijos lietuvių istorija (V. Vileišis), lietuvių ir lenkų santykiai (J. A. Herbačiauskas), Vilniaus ir Klaipėdos krašto problemos, lietuvių emigracija (K. Gineitis, K. Matulaitis), turėti po ranka tęstiniai leidiniai „Lietuvos praeitis", „Praeitis", kaupta istorinės reikšmės memuarinė literatūra (G. Petkevičaitė-Bitė, S. Vaineikienė, P. Žadeikis, M. Yčas). Didelis ir tarybinių istorikų darbų rinkinys: visi istorijos šaltinių ir akademinės istorijos tomai, M. Jučo, J. Jurginio, V. Merkio, B. Dundulio, B. Vaitkevičiaus, A. Tylos, O. Maksimaitienės, R. Marčėno ir daugelio kitų veikalai. Surinkta svarbesnė literatūra archeologijos (R. Volkaitės-Kulikauskienės, P. Kulikausko) ir etnografijos klausimais, leidinių apie mokslo draugijas, tęstiniai leidiniai iš lietuvių mokslo ir kultūros istorijos ir kt. Iš kitataučių istorikų minėtini V. Pašutos, V. Pičetos, J. Ochmanskio tyrinėjimai. Apie Rusijos istoriją ir istoriografiją — B. Grekovo, N. Ulaščiko, P. Zajančkovskio, M. Tichomirovo, L. Čerepnino, A. Rogovo ir kt. autorių darbai, daug įvairaus pobūdžio rinkinių (apie valstiečius, bažnyčią ir kt.). Keletas knygų — iš Baltarusijos ir Latvijos (J. Hilcenas, V. Karoliukas) istorijos. Daugiau kaip 100 vien pokario metais išleistų knygų bei straipsnių atspaudų skirta Lenkijos istorijai. Keletas kolektyvinių stambių veikalų duoda plačias istorines panoramas. Minėtinos H. Ulašino, S. Arnoldo, S. M. Kučinskio, K. Sročinskio, V. Čaplinskio, I. Beliavskajos ir kitų studijos. Domėtasi lenkų kultūros bei visuomeninės minties istorija (A. Briukneris, B. Lesnodorskis ir kt.), renesansu, humanizmu, protestantizmu, arianizmu, liaudies papročiais bei apeigomis, istorinėmis asmenybėmis (karaliene Bona, Žygimantu Augustu, J. Leleveliu, T. Zanu ir kt.), kaupta memuarinė ir epistolinė literatūra, įsigyta knygų apie pagalbinius istorijos mokslus, lenkų istorijos žodynas, darbų apie istorijos dėstymą ir kt. Iš antikinio pasaulio istorijos minėtinas S. Daukanto išverstas Kornelijaus Nepoto veikalas, taip pat Tito Livijaus, Cezario raštai, V. Sergejevo, A. Kampeno knygos. Yra J. Lebedžio itin mėgta knyga — vokiškas antikos pasaulio atlasas, išleistas Gotoje (1961 m.), taip pat lenkiška antikinio pasaulio kultūros mažoji enciklopedija, lenkiškas mokslo darbų tomas, skirtas antikos problemoms, M. Gustaičio knygutė apie Julijų Cezarį. Minėtini darbai iš viduramžių istorijos (V. Semionovo) ir istoriografijos (O. Vainštaino), Prancūzijos istorijos (A. Raginskajos), dokumentų apie kryžiuočių ordiną aprašymai, darbai apie kryžiuočių valstybę, jų karus (P. Pakarklio ir kt.), apie Prūsų valstybės archyvą Karaliaučiuje (K. Forštroiterio), Karaliaučiaus miesto istorija (F. Gauzės), veikalas apie Europos tautų etnogenezę (V. Kučkos), keliolika darbų, skirtų religinių judėjimų istorijai (E. Leonardo, K. Hoisio, P. Čakerto ir kt.),

knygų apie renesansą, humanizmą, šviečiamąjį amžių, apie Žaną D'Ark, T. Miuncerį ir kt., E. Tiškevičiaus laiškai apie Švediją.

J. Lebedžiui ne mažiau rūpėjo ir kalbos klausimai. Jo bibliotekoje yra apypilnis lietuvių kalbos mokslo veikalų rinkinys — apie 290 vienetų. Čia randame senuosius kalbinius leidinius arba jų kopijas (K. Sirvydo, P. Ruigio, G. Ostermejerio, K. G. Milkaus, L. Rėzos, F. Kuršaičio, M. Miežinio, A. Juškos, ir kt.), taip pat naujesnius (J. Jablonskio, K. Būgos, P. Skardžiaus, A. Salio) ir naujausius (Z. Zinkevičiaus, J. Palionio, J. Balkevičiaus, J. Kazlausko, J. Pikčilingio, A. Sabaliausko ir daugelio kitų). Sukomplektuoti kalbiniai žurnalai ir tęstiniai leidiniai („Archivum philologicum", „Gimtoji kalba", „Kalbotyra", „Kalbotyros klausimai", „Baltistica", „Kalbos kultūra"), Lietuvoje išleisti rašybos, lietuvių ir kitų kalbų žodynai, didžiojo Lietuvių kalbos žodyno 8 tomai ir kt. Nemažai pokario metais užsienyje išleistų lituanistikos darbų (J. Otrembskio, J. Safarevičiaus, Ch. S. Stango, E. Frenkelio, A. Seno, P. Joniko ir kt.), vienas kitas užsienio baltistikos tęstinis leidinys. Kitoms kalboms skirta apie 300 darbų, iš jų per 30 baltų filologijai (prūsų, latvių kalboms), baltų—slavų kalbinių ryšių problemoms (E. Frenkelio, J. Endzelyno, Ch. S. Stango, V. Mažiulio, D. Zemzarės, J. Kabelkos, V. Rūkės-Dravinios, A. Seno, R. Trautmano, V. Ivanovo, V. Toporovo ir kt.). Esama senosios slavų kalbos ir bendrųjų slavistikos problemų tyrinėjimų, darbų apie rusų kalbą (istorinės gramatikos, dabartinės kalbos, leksikos studijų), keliolika darbų apie lenkų kalbą — gramatikų ir tyrinėjimų (J. Safarevičiaus ir kt.). Iš baltarusių kalbotyros yra istorinės gramatikos, kalbos istorijos, antroponimikos tyrimų, knyga apie baltarusiškus tekstus, parašytus arabišku šriftu (A. Antanovičiaus). Čia pat keletas vokiečių kalbos mokslo darbų — gramatikų, kalbos istorijos studijų. Esama ir bendrosios kalbotyros vadovėlių, lyginamojo kalbos mokslo veikalų — A. Mejė (Meillet) ir kt., apie 100 įvairių tipų žodynų (dvikalbių, aiškinamųjų, frazeologinių, etimologinių, homonimų, sinonimų, abreviatūrų, istorinių, lingvistinių terminų ir kt.).

Į nuolatinių J. Lebedžio interesų sferą įėjo knygos istorija ir bibliografija. Knygos istorijai tenka 75 darbai. Tai bendro pobūdžio veikalai — E. Kacpržak, E. Groljė (Grolier) ir kt., leidiniai apie šriftus, apie rusų, baltarusių, lenkų, latvių knygos kelią, tačiau daugiausia leidinių apie Lietuvos ir lietuviškų knygų istoriją (G. Ostermejerio, L. Rėzos, V. Biržiškos, E. Laucevičiaus, A. Kaveckos-Gžyčovos ir kt.). Bibliografijos darbų rinkinį sudaro apie 90 vienetų. Tai J. Angrabaičio-Zanavykučio, V. Biržiškos, I. Kisino leidiniai, žurnalai „Knygos", „Bibliografijos žinios", mokslo darbai „Bibliotekininkystė ir bibliografija", „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai", Knygų rūmų išleistas nacionalinės bibliografijos tomas. Yra rekomendacinių rodyklių (A. Rimkos), prekybinių katalogų (M. Šlapelienės knygyno), nemažai šakinės bibliografijos (grožinės literatūros ir literatūros mokslo, Lietu-

vos istorijos), mokslo įstaigų leidinių rodyklių, rankraščių aprašymų (V. Abramavičiaus) ir kt. Keletas stambių rusų bibliografijos darbų (I. Kaufmano ir kt.), vienas kitas baltarusių bibliografijos leidinys, solidžios lenkų bibliografijos knygos — „Naujasis Korbutas“ (8 tomai), Z. Klemensevičiaus, A. Baro darbai. Iš stambesnių enciklopedinio pobūdžio leidinių minėtinos lietuviškos enciklopedijos, latvių enciklopedijos tritomis, S. Orgelbrando visuotinė enciklopedija, lenkų senovės enciklopedija, lenkų biografinio žodyno du tomai, Mejerio žodyno 15 tomų, dvitomis vokiškas informacinis žodynas, Laruso žodynas.

Aprašytąją knygų kolekciją, tiesiogiai susijusią su J. Lebedžio moksliniais interesais, papildo daugiau kaip 100 tomų mišraus turinio humanitarinio profilio tęstinių leidinių („Lietuvių tauta“, „Mūsų senovė“, „Tauta ir žodis“, „Lietuvos TSR Mokslų Akademijos mokslo darbai. Serija A“, „Vilniaus valstybinio universiteto Istorijos-filologijos fakulteto darbai“, „Kraštotyra“, „Liaudies kūryba“, „Ateneum Wileńskie“, „Acta Baltico-Slavica“, „Studi baltici“, „Commentationes Balticae“).

Derindamas mokslinį darbą su pedagoginiu, J. Lebedys kaupė literatūrą pedagogikos ir švietimo klausimais. Bibliotekoje yra apie 120 tos srities leidinių. Kelios dešimtys darbų (dokumentų publikacijų, istorinių tyrinėjimų, informacinių ir bibliografinių leidinių) lietuvių, lenkų ir kt. kalbomis skirta Vilniaus universitetui, jo bibliotekai, keletas leidinių — Kauno universitetui. Yra darbų apie Krokuvos Jogailos universitetą ir kitas Europos aukštąsias mokyklas. Surinkta tyrinėjimų apie Edukacinės komisijos veiklą Lietuvoje ir mokyklų reformą XVIII a., apie senąsias Lietuvos mokyklas, švietimą XIX a. (J. M. Volyniako—Gižickio), apie Vilniaus lietuvių gimnaziją. Esama knygų ir apie kitų šalių švietimą (M. Gustaičio apie Amerikos mokyklas). Yra leidinių apie literatūros dėstymą aukštojoje mokykloje, literatūros kurso programų, metodinių patarimų rašantiems diplominius ir kursinius darbus, literatūros apie jaunimo auklėjimą (ypač estetinį lavinimą), keletas tęstinių leidinių („Pedagogikos darbai“, „Pedagogika ir psichologija“) tomų, spaudinių mokslinio darbo metodikos klausimais, viena kita psichologijos knyga — F. Moriako (Mauriac) ir kt.

Menui bibliotekoje skirta apie 60 leidinių, daugiausia apie dailę ir teatrą. Tai M. K. Čiurlionio, P. Galaunės, M. Vorobjovo, I. Kostkevičiūtės knygos, A. Žmuidzinavičiaus, K. Šimonio, P. Rimšos (J. Rimanto parengti) memuarai. Negausūs meno albumai dažniausiai dovanoti bičiulių, su įrašais. Yra keletas leidinukų apie Lietuvių dailės draugijos veiklą, jos surengtų parodų katalogai (tarp jų pirmasis pomirtinis M. K. Čiurlionio parodos katalogas). Taip pat esama knygų apie viduramžių komišką̨jį ir religinį teatrą, apie jėzuitų teatrą (J. Polpiateko), apie lenkų teatrą ir muziką Lietuvoje (A. Milerio). Apie lietuvių teatro istoriją — B. Sruogos, V. Maknio, A. Vengrio, A. Sutkaus,

M. Brenšteino darbai. Viena kita knyga skirta kompozitoriams (J. Naujaliui, S. Šimkui).

Filosofijos leidinių bibliotekoje — apie 70, daugiausia estetikos, mitologijos, religinės minties ir ateizmo istorijos klausimais. Tai K. Markso, F. Engelso, V. Lenino darbų rinkiniai, taip pat Platono, B. Paskalio, I. Kanto, P. Holbacho, F. Ničės veikalai. Iš estetikos darbų pažymėtinos A. Burovo, K. Gilbert ir G. Kuno, V. Tatarkevičiaus, G. Lukačo, I. Teno knygos, iš mitologijos — A. Losevo, I. Trenčenio-Valdapfelio, V. Manharto, H. Biezais. Esama knygų apie viduramžių politinę mintį (L. Seidleris), prancūzų švietėjų (B. Bačko) ir egzistencialistinę (S. Mendes) filosofiją. Lietuvių filosofinei minčiai atstovauja J. Šliūpas, Vydūnas, A. Jakštas, S. Šalkauskis, V. Sezemanas, keletas „Problemų" sąsiuvinių. Pagaliau iš visuomeninių politinės tematikos leidinių minėtini kai kurie V. Kapsuko raštų tomai, J. Paleckio ir A. Žido prieš Antrąjį pasaulinį karą išleistos kelionių po Tarybų Sąjungą įspūdžių knygos.

J. Lebedys mėgo vasaroti prie ežero, keliauti, slidinėti, meškerioti, grybauti. Todėl jo bibliotekoje yra leidinių apie kai kurias Lietuvos vietoves, miestelius, turistinės literatūros, ežerų aprašymų, knygų apie grybus, atlasų, žemėlapių. Iš medicininės literatūros minėtina vienatomė enciklopedija vokiečių kalba „Sveikata". Apskritai gamtos, geografijos, medicinos literatūros bibliotekoje yra apie 50 vienetų.

J. Lebedžio biblioteka yra mokslinis filologinio profilio knygų rinkinys, subordinuotas jos savininko mokslinio ir pedagoginio darbo poreikiams. Joje dominuoja lietuviškoji ir lituanikos literatūra. Atrenkant literatūros istorijos studijoms pagalbinę literatūrą, ypač istorijos darbus, daugiausia dėmesio buvo kreipiama į XVI—XVII a. religinių judėjimų, ypač reformacijos, istoriją, taip pat į katalikų bažnyčios kontrreformacinę akciją, kadangi su tais judėjimais buvo susijęs lietuviškų knygų atsiradimas ir tolesnis likimas. Bibliotekoje taip pat išsiskiria švietimo ir mokyklų istorijos literatūra, įvairių sričių istoriografijos ir spaudos istorijos darbai. Ypač didelę mokslinę vertę turi feodalizmo epochai skirtų leidinių rinkinys: senų retų spaudinių originalai ir fotokopijos, donelaitianos kolekcija, kurią sudaro apie 30 vienetų (raštai, jų vertimai, tyrinėjimai, bibliografijos darbai, grožiniai kūriniai apie Donelaitį). Biblioteka sudarė tvirtą bazę J. Lebedžio moksliniam darbui, įgalino tyrinėti lietuvių literatūrą ir kultūrą įvairiais aspektais. Biblioteka pateikia papildomų duomenų apie jos savininko intelektualinius interesus (domėjimąsi antika, stilistika, eilėdara, mitologija ir kt.). Knygose esantys pabraukymai, įrašai ir kitokios pažymos svarbūs ne tik J. Lebedžio darbo su knyga metodams pažinti, bet gali turėti ir istoriografinės reikšmės (patikslinti grožinių kūrinių ir mokslinių darbų vertinimą, patikslinti ir papildyti paskelbtus jo paties darbus). J. Lebedžio biblioteka verta nuodugnaus tyrinėjimo, gal net katalogo. Nedi-

delė tos bibliotekos knygų dalis — senosios lietuviškos knygos ir kiti leidiniai — įtraukti į nacionalinę bibliografiją. Lietuvos TSR Knygų rūmų išleistos „Lietuvos TSR bibliografijos" A serijos pirmame tome (1969) užregistruota per 20 feodalizmo epochos lietuviškų leidinių, esančių J. Lebedžio bibliotekoje. Maždaug tiek pat knygų įtraukta į to paties veikalo antrą tomą, skirtą 1862—1904 m. lietuvių spaudai. Biblioteka paremia J. Lebedžio kaip mokslininko autoritetą, parodo jo plačius ryšius su mūsų lituanistais, kitų respublikų bei užsienio baltistais. Lietuviškų knygų siuntimas į kitas respublikas ir užsienį turėjo ne vien grynai mokslinę, kultūrinę prasmę (padėjo keistis informacija, intelektualinėmis vertybėmis, populiarino Tarybų Lietuvos mokslo laimėjimus), bet buvo ir labai reikšminga humanistinė akcija. Ch. S. Stangas 1970 m. lapkričio 18 d. laiške iš Oslo J. Lebedžiui rašė: „Pirmiausia norėčiau labai Jums padėkoti už daugelį vertingų veikalų, kuriuos man nuolatos siuntėte. Aš bemaž niekuomet kaip dera Jums nepadėkojau, dėl ko gailiuosi. Jūs nežinote, kiek daug iš to aš turėjau naudos ir džiaugsmo". Deja, tas laiškas rado J. Lebedį jau mirusį.

RANKRAŠČIAI

Aldona Dzetaveckaitė

Visą Jurgio Lebedžio rankraštinį palikimą (518 vienetų) Vilniaus V. Kapsuko universiteto mokslinei bibliotekai 1980—1981 m. perdavė profesoriaus žmona, šios bibliotekos lituanistikos ir lituanikos skyriaus vedėja Elena Lebedienė. Jurgio Lebedžio archyvinį fondą (f. 133) papildė buvęs profesoriaus studentas, Lietuvos TSR MA Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto mokslinis bendradarbis Rimantas Skeivys, padovanojęs iš J. Lebedžio kolegų, mokinių, bendradarbių, draugų surinktas 133 fotografijų kopijas, bei Vilniaus universiteto docentas Juozas Girdzijauskas — profesoriaus draugų, bendradarbių, studentų, pažįstamų atsiminimus apie J. Lebedį.

Šiuo metu Jurgio Lebedžio archyvinį fondą sudaro 933 vienetai (41 926 lapai).

Dauguma rankraščių (153 vienetai) susiję su J. Lebedžio moksliniu darbu. Čia randame jo svarbiausių veikalų (monografijų apie S. Stanevičių, M. Daukšą, pradėtos studijos apie lietuvių kalbos vartojimą viešajame gyvenime XVII—XVIII a.), taip pat jo parengtų publikacijų (XVII—XVIII a. smulkiosios lietuvių tautosakos, S. Slavočinskio giesmyno, S. Stanevičiaus raštų), jo skelbtų ir neskelbtų studijų, straipsnių, recenzijų planus, apmatus, juodraštį ir galutinius variantus. Juos papildo gausūs išrašai iš kitų autorių tyrinėjimų ir archyvinių šaltinių. Pvz.: M. Daukšai skirta 4412 lapų, smulkiajai XVII—XVIII a. lietuvių

tautosakai — 3496, S. Stanevičiui — apie 3000, lietuvių kalbos visuomeninei situacijai XVII—XVIII a.— 761, K. Donelaičiui — 572, J. Bretkūnui — 267, S. Daukantui — 154, S. Slavočinskiui — 88, M. Valančiui — 81. Nediferencijuotų išrašų iš senosios lietuvių literatūros kartoteką sudaro 1603 kortelės, knygų ir straipsnių kartoteką — 808, senų lituanistinių knygų, esančių Vilniaus universiteto bibliotekoje, sąrašą — 60 lapų. Daug tos medžiagos J. Lebedys panaudojo savo paskelbtuose darbuose, kai kas buvo išspausdinta po jo mirties. Tačiau J. Lebedžio sutelkta gausi informacija apie senąją lietuvių ir kitų tautų literatūrą bei kultūrą gali praversti ir kitiems įvairių problemų tyrinėtojams.

Archyviniame fonde yra nerealizuotų arba tik iš dalies įgyvendintų J. Lebedžio darbų, kuriuos, ateityje tinkamai sutvarkytus, būtų taip pat naudinga paskelbti. Jau mokydamasis Panevėžio mokytojų seminarijoje, 1928—1929 m. J. Lebedys savo gimtuosiuose Devynduoniuose iš Onos Lebedytės, kuriai tuomet buvo 50 metų, užrašinėjo lietuvių liaudies dainas, mįsles, burtus, prietarus (128 lapai tekstų). Šią kolekciją papildo turbūt vėliau, studijų Kaune metais, sudaryti „Curiosite's iš liaudies dainų ir lituanistikos" (46 lapai), o ypač surinkta medžiaga temai „Krikščionybės ir lietuvių tautos dvasios santykiai tautosakoj" (263 lapai su literatūros sąrašais, straipsnių ir dainų išrašais, teorinio nagrinėjimo fragmentais). Kauno universitete J. Lebedys taip pat rinko medžiagą darbui apie A. Mickevičių (144 lapai) — studijavo jo korespondenciją, knygas apie jį, formulavo savo mintis apie poeto asmenį ir kūrybą, apie jo požiūrį į Lietuvą. Maždaug tuo pačiu metu surinkta medžiagos ir gana plačioms lietuvių literatūros studijoms (624 lapai). Daugiausia tai išrašai iš įvairių knygų, straipsnių, periodinių leidinių, taip pat savarankiškų tyrinėjimų apmatai: „Patriotiniai Brazdžionio lyrikos motyvai", „Ąžuolo simbolis ir lietuvių tautos dvasia", „Poezijos žanrai", „Romanas". Kauno laikotarpį užbaigia diplominis darbas „Vienuolio kūrybos raida" (dvi redakcijos, autografas ir mašinraštis, 1937 m.) su M. Biržiškos, V. Krėvės-Mickevičiaus, V. Mykolaičio-Putino atsiliepimais.

Vėliau, mokytojaudamas Utenos gimnazijoje, J. Lebedys ėmėsi rašyti disertaciją „Meninės lietuvių prozos evoliucija (1822—1918)", kurios yra likęs 61 lapas juodraščio (2 egz.) su įvairiais priedais (išrašais iš S. Daukanto, M. Valančiaus raštų, pastabomis, užrašais). Parašyti to darbo skyreliai: „Metodiniai ir teoriniai pagrindai", „Tikslas ir metodas", „Meninė tiesa", „Stiliaus problemos", „Mūsų prozos pobūdis ir suskirstymas". Dirbdamas Lietuvos TSR MA Lietuvių literatūros institute, J. Lebedys iš naujo rašė šį darbą, pavadinęs jį „Lietuvių grožinės prozos raida (1706—1875)"; jo liko 57 lapų autografas.

Tuo metu J. Lebedys rinko medžiagą apie S. Daukantą, parašė fragmentus „Daukantas kūrėjas", „Klasikas ar romantikas", „Daukanto stilius", „Daukantas ir Valančius", „Daukantas apie

kalbą", „Lietuvio ieškojimo keliai ir jo surastasis veidas". Jį domino taip pat M. Mažvydas („Mažvydo bendradarbiai", „Mažvydo eilėdara", „Literatūriniai elementai Mažvydo ir jo amžininkų raštuose"), J. Bretkūnas („Bretkūno pasisakymai apie save", „Postilės paralelės su kitomis, parašymo metai", „Socialinė epochos ideologija Postilėje", „Postilės barbarizmai, žodynas, naujadarai, stilius, retorika, vaizdingesni niuansiniai žodžiai, palyginimai, priežodžiai, liaudiškumas, šiurkštumas, švelnumas, gyvoji kalba"), senosios literatūros bendrosios problemos („Internacionalizmas", „Antiklerikalinių tendencijų užuomazgos XVI a. lietuvių literatūroje"), K. Donelaitis, M. Valančius ir kt.

Atskiras grupes sudaro medžiaga, susijusi su J. Lebedžio leidybine veikla (įvairūs oficialūs raštai, įsakymai, nutarimai, sutartys, užsakymai, planai, prospektai, pasiūlymai, posėdžių protokolai ir kt.), su jo pedagoginiu darbu (metodiniai nurodymai, programos, paskaitų konspektai, temų ir literatūros sąrašai, studentų ir aspirantų darbų recenzijos ir kt.), pagaliau su jo visuomenine veikla (įvairių tarybų posėdžių protokolai bei nutarimai, paskyrimai eiti kurias nors pareigas, pranešimų teoriniuose seminaruose konspektai ir kt.). Svarbesnės ir įdomesnės šių grupių pozicijos yra surinkta medžiaga senosios lietuvių literatūros paskaitoms — spaudinių ir dokumentų išrašai, konspektai (340 lapų) ir pranešimų teoriniuose seminaruose apmatai (1961 m. vasario 9 d.— „Visuomenės struktūra ir jos nagrinėjimo pagrindai", 1961 m. birželio 1 d.— „Ideologinis procesas").

Gausi ir įvairi J. Lebedžio korespondencija, daugiausia mokslo ir knygų keitimosi reikalais. Rankraštyne saugomi 188 J. Lebedžio laiškai, rašyti 43 asmenims, ir daugiau kaip 100 asmenų 527 laiškai, adresuoti J. Lebedžiui.

Daugiausia laiškų (31) J. Lebedys yra parašęs R. Krasauskui į Romą, prašydamas leidinių ir dokumentų kopijų, išrašų, informacijos apie senuosius rašytojus (M. Daukšą, A. Vijūką-Kojelavičių ir kt.). J. Safarevičių Krokuvoje (22 laiškai) informuoja apie savo mokslinį ir leidybinį darbą, tariasi su juo dėl keitimosi knygomis, teiraujasi jo apie M. Daukšos leidinius, L. Jucevičiaus rankraščius, Ezopo pasakėčių lietuvišką vertimą. Laiškuose A. Forgeot i Ancirabę Malagasijoje (19), be kita ko, konsultuoja adresatą lietuvių kalbos klausimais. M. Koubelę iš Milevsko Čekoslovakijoje (14 laiškų) informuoja dėl lietuviškos literatūros apie būdvardžius, aiškina jam S. Nėries ir V. Krėvės kūrinių žodžių reikšmes (*broliai — vandenai, ramunėlių dieną, kūtvėla pelėda; žvainos akutės, skersnas žingsnis, devėti*). T. Buchienę Varšuvoje (13 laiškų) informuoja apie S. Slavočinskio giesmyno rengimą spaudai, apie savo straipsnį J. Otrembskio jubiliejiniam leidiniui, tariasi su ja dėl keitimosi knygomis. Su Ch. S. Stangu Osle (9 laiškai) irgi tariasi dėl pasikeitimo leidiniais, jo teiraujasi apie M. Mažvydo kilmę, dėkoja jam už išrašus iš Mažvydą liečiančių dokumentų. J. P. Locherį Berne (9 laiškai) informuoja dėl žodžių

„liaudis“ ir „tauta“ vartojimo, džiaugiasi jo sumanymu atvykti į Vilnių rinkti medžiagos rašomai studijai. Laiškuose H. Budenzygui į Heidelbergą (6) prisimena drauge praleistą laiką Vilniuje, dėkoja už K. Donelaičio, A. Baranausko, D. Poškos kūrinių vertimus į vokiečių kalbą, už atsiųstą portretą, knygas, už gerus viešnagės Lietuvoje atsiminimus. Rašydamas J. Ochmanskiui į Poznanę (4 laiškai), aptaria jo knygą apie lietuvių tautos kultūrinį sąjūdį XIX a., nurodo jos netikslumus, informuoja apie naujas lituanistines knygas, dėkoja už suteiktas žinias apie poetą A. Rimšą. J. Lebedžio laiškų adresatai buvo taip pat A. Anuškinas (Jalta), L. Baldaufienė (Miunchenas), V. Belardi (Roma), R. Bertulis (Ryga), E. Dirgintas (Kaunas), M. Calvi (Roma), Gordon B. Ford (Harvardo un-tas, JAV), J. Girnius (Bostonas), A. Gžyčova (Varšuva), Koeppen (Getingėnas), B. A. Larinas (Leningradas), M. Macijauskienė (Kaunas), M. Markauskienė (Babtai), V. Mincevičius (Roma), J. Paukštelis (Kėdainiai), K. Senkus (Hechingenas, VFR), A. Senas (Mansfyldas, Filadelfija), J. Stoskeliūnas (Punskas), B. Strazdas (Salakas), E. Špelveris (Tauragė), P. Trostas (Praha), P. Veblaitis (Kaunas), A. Vienuolis (Anykščiai), L. Vladimirovas (Niujorkas), A. Žirgulys (Kaunas), K. Žievys (Alytus), V. M. Žirmunskis (Leningradas) ir kt.

J. Lebedžiui daugiausia laiškų (48) yra parašęs R. Krasauskas, siuntinėjęs jam dokumentų kopijas, informavęs jį apie lituanistines knygas užsienyje. T. Buchienė (41 laiškas) suteikė žinių apie lietuviškas knygas, patekusias iš Karaliaučiaus bibliotekos į Gdansko ir Torunės bibliotekas. V. Žulys iš Rumokų (Naumiesčio raj.) ir Kauno (37 laiškai) pranešinėjo buvusiam auklėtojui ir vadovui apie savo pedagoginį ir mokslinį darbą, naujai pasirodžiusius leidinius. J. Safarevičius (33 laiškai) daugiausia rašė knygų keitimosi reikalais. J. Ochmanskis (32 laiškai) informavo apie savo rengiamus darbus, rašomas lituanistinių knygų recenzijas, renkamą medžiagą apie A. Rimšą, Ž. Liauksminą, Lietuvos mokyklų ir bibliotekų istoriją, atsiliepė apie lietuviškus leidinius, domėjosi naujomis lietuviškomis knygomis, dėkojo už kritines pastabas apie jo darbus. A. Forgeot (25 laiškai) aprašo Ancirabės miesto ir apylinkių kraštovaizdį, gyventojus, jų papročius, kalbą. M. Koubele (24 laiškai) domisi lietuvių folkloristika ir kalbotyra, supažindina su lietuvių literatūros vertimais į čekų kalbą. J. P. Locheris (24 laiškai) aptaria Just. Marcinkevičiaus poeziją, I. Kostkevičiūtės knygą apie V. Svirskį, gėrisi lietuvių literatūros laimėjimais, savo viešnage Vilniuje. Ch. S. Stangas (12 laiškų) kalba apie keitimąsi leidiniais, apie savo darbus, džiaugiasi bendradarbiavimu su Vilniaus filologais, naujomis lietuviškomis knygomis. Laiškų J. Lebedžiui adresantai (be minėtų, kuriems rašė Lebedys) buvo taip pat J. Antonievičius (Bialystokas), P. Aristė (Tartu), V. Armon (Torunė), A. Dambrauskas (Druskininkai), V. Greble (Ryga), Č. Kudzinovskis (Poznanė),

Franke (Bad Godesberg), A. Lukšytė (Obeliai), J. Otrembskis (Poznanė), K. Papečkys (Kaunas), A. Schmaus (Miunchenas), Č. Šaduikis (Rūdiškės), J. Tamošiūnas (Kretinga), P. Tamošiūnas (Karsakiškis), Z. Toliušis (Kaunas), A. Tiešis (Kapsukas) ir kt.

J. Lebedžio archyviniame fonde yra 45 vienetai (125 lapai) personalijų. Tai įvairūs asmens dokumentai: mokyklų baigimo ir kitokie pažymėjimai, diplomai, atestatai, bylos, charakteristikos, garbės raštai, pareiškimai, anketos, liudijimai, autobiografijos ir kt. Toji medžiaga yra pagrindinis J. Lebedžio autentiškos biografijos šaltinis.

Fonde taip pat sukaupta medžiagos pomirtiniam mokslininko įamžinimui. Čia laikoma J. Lebedžio pomirtinė kaukė (dailininkas L. Kamarauskas), jo rankraštinio archyvo kartoteka (1670 kortelių), kurią po J. Lebedžio mirties sudarė R. Dambrauskaitė, V. Daujotytė, J. Girdzijauskas, B. Katinienė ir D. Labanauskienė, V. Pupšio užrašytos J. Lebedžio senosios lietuvių literatūros paskaitos, N. Gaižutytės diplominis darbas apie J. Lebedį pedagogą atsiminimuose, jo draugų, kolegų, bendradarbių, pažįstamųjų memuarai ir kt. Surinkta ir apie 160 fotografijų, kuriose matome J. Lebedį nuo vaikystės iki paskutiniųjų gyvenimo dienų.

Rankraštynas yra turtingas šaltinis tiek J. Lebedžio gyvenimui, asmeniui, įvairiopai jo veiklai pažinti, tiek ir apskritai senajai lietuvių literatūrai bei kultūrai tyrinėti. Belieka jį kuo geriau sutvarkyti, parengti apgalvotą jo katalogą ir kartu padaryti jį lengvai prieinamą specialistams ir visiems suinteresuotiesiems.

JURGIO LEBEDŽIO BIBLIOGRAFIJA

Juozas Tumelis

Šioje bibliografijoje surinkti visi žinomi[1] Jurgio Lebedžio darbai, išspausdinti per 44 metus (1938—1981). Šiuos gana įvairaus profilio raštus skirstant grupėmis bei pogrupiais, daugiausia atsižvelgta į jų autorystės pobūdį bei laipsnį. Būtent:

A — J. Lebedžio parašytos knygos, straipsniai ir recenzijos;
B — jo parengtos spaudai kitų autorių knygos bei tekstų publikacijos periodikoje;
C — leidiniai, kuriuos jis sudarė (vienas pats ar su kitais asmenimis);
D — knygos, kurias jis redagavo arba dalyvavo jų redakcinėse kolegijose ir komisijose;
E — vertimai (tiesiogiai nesusiję su jo veikla ir interesais).

Po to eina J. Lebedžio spausdintų darbų chronologijos rodyklė, o pabaigoje — literatūros apie jo gyvenimą ir veiklą sąrašas.

A

1. Mikalojus **Daukša:** Monografija.— V.: Valst. grož. lit. l-kla, 1963.— 424 p., 4 iliustr. lap.— 4000 egz.

Turinys: Pratarmė.— I. Raštijos lietuvių kalba pasirodymo sąlygos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: 1. Socialinio, politinio ir kultūrinio gyvenimo raidos bendrosios tendencijos; 2. Veiksniai, apsprendę lietuviškos knygos pasirodymą ir pobūdį.— II. M. Daukšos biografijos nuotrupos: 1. Kilmė, šeima, aplinka. Mokslo klausimas; 2. Krakėse ir Varniuose; 3. Kai kurie asmenybės ir pažiūrų bruožai.— III. Literatūrinės veiklos pradžia. J. Ledesmos katekizmo vertimas: 1. Rankraštiniai tekstai ir pirmosios spausdintos knygos lietuvių kalba Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje; 2. Literatūrinio darbo pradžia ir J. Ledesmos katekizmo pasirodymo aplinkybės; 3. J. Ledesmos katekizmo vertimas.— IV. J. Vujeko postilės vertimas: 1. Postilės pobūdis, vertimo autorystė ir chronologija; 2. Bibliografinis apibūdinimas. Lotyniškoji prakalba; 3. Bendrieji vertimo bruožai. Santykis su protestantų raštais (B. Vilentu).— V. M. Daukšos kova dėl gimtosios kalbos teisių: 1. Skatinantieji akstinai. Kova dėl tautinių kalbų teisių kituose kraštuose; 2. Gimtoji kalba ir tautos koncepcija. M. Daukšos programa; 3. Renesansiniai prakalbos bruožai. Originalumas.— VI. Vertimo menas, literatūrinio stiliaus užuomazgos ir įnašas į literatūrinę kalbą: 1. Leksikos gausumas ir literatūrinės kalbos praturtinimas; 2. Išraiškos vaizdingumas, liaudiškumas ir išbaigtumas; 3. Periodo struktūra. Grožinės prozos užuomazgos.— VII. M. Daukšos reikšmė ir poveikis.— Priedas [dokumentų publikacija]: 1. M. Daukšos tėvo testamentas (1586); 2. M. Daukšos žemės pirkimo aktas (1601); 3. Skundas ant M. Daukšos (1601).

Rec.: Baltrėnas V. M. Daukšos pėdsakais.— Tėvynės balsas, 1964, Nr. 14 (701); Mikalojus Daukša.— Mokslas ir gyvenimas, 1964, Nr. 2 (77),

[1] Kai kurių anonimiškai išspausdintų J. Lebedžio darbų (daugiausia parašytų studijų laikais) tuo tarpu surinkti nepavyko.

p. 3 (virš.; be parašo); Doveika K. Vertingas mokslinis veikalas apie M. Daukšą.— Pergalė, 1964, Nr. 5, p. 165—169 [persp. kn.: K. Doveika. Literatūrinės vagos: Straipsnių rinkinys. V., 1981, p. 131—138]; Jurginis J. Knyga apie Mikalojų Daukšą.— Literatūra ir menas, 1964, kovo 21, Nr. 12 (906); Kubilius V. Kritikos darbai ir rūpesčiai.— Kn.: Literatūros ir meno metraštis. 1964. V., 1964, kn. 6, p. 97—98; Ochmański J.— Rocznik Białostocki, 1966, t. 6, s. 504—505; Papečkys K. Monografija apie Mikalojų Daukšą.— Kauno tiesa, 1964, vasario 7, Nr. 32 (3705); Rabikauskas P. Mikalojus Daukša. Jurgio Lebedžio monografiją perskaičius.— Aidai, 1966, Nr. 3, p. 138—143; Trost P.— Zeitschrift für slavische Philologie (Heidelberg), 1965, Bd 32, H. 2, S. 442—444; Vanagas V.— Acta Baltico-Slavica (Białystok), 1965, t. 2, s. 461—463; Заборскайте В. Идеи Ренессанса в Литве.— Вопросы литературы, 1965, № 3, с. 202—206.

2. Mikalojus **Daukša:** [Biobibliografija.— V.: Lietuvos TSR Valst. resp. b-ka, 1967].— 14 p.— Aut. nenurodytas.— Be antr. lapo.— Išsp. rotaprintu.
Išleista kaip pavyzdinis instruktyvinis tekstas biobibliografinio žodyno „Lietuvių rašytojai" sudarytojams (plg. 25).

3. Mikalojaus **Daukšos** bibliografija.— V.: Vaga, 1971.— 152 p.— 2000 egz.

Turinys: Pratarmė.— I. M. Daukšos raštai.— II. Užuominos apie M. Daukšą feodalizmo epochoje.— III. Straipsniai bei atskiri leidiniai apie M. Daukšą.— IV. M. Daukša literatūros ir tautosakos mokslo bei populiariuose leidiniuose ir programose.— V. Kalbiniuose darbuose.— VI. Istorijos mokslo ir populiariuose leidiniuose bei straipsniuose.— VII. Enciklopedijose ir bibliografiniuose leidiniuose.— VIII. Varia.

Rec.: [Kosman M.] M. K.— Studia Źródłoznawcze (Warszawa—Poznań), 1974, t. 19, s. 261; Piročkinas A.— Literatūra, 1973, t. 15 (1), p. 165—168; Tumelis J. Mikalojaus Daukšos bibliografija.— Pergalė, 1971, Nr. 11, p. 171—174.

4. **Kaip** studijuoti: Lituanisto mokslinio darbo metodika / LTSR aukšt. ir spec. vid. mokslo m-ja; Vilniaus V. Kapsuko un-tas; Lietuvių literatūros katedra; Paruošė V. Daujotytė ir V. Bagdonavičius.— V., 1971.— 92 p.— 3000 egz.

5. **Lietuvių** kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime / Sudarė [įžangos žodį, p. 3—6, ir paaiškinimus, p. 24—26, 53—54, 88—89, 123—124, 198, parašė] V. Zaborskaitė.— V.: Mokslas, 1976.— 279 p.— 900 egz.

Turinys: Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime ir lietuvių raštija (veikalo sumanymas, planai, problematika); Trumpa darbo anotacija; Studijos konspektas; Darbinis planas; Pratarmė; Apmatai, pastebėjimai, apibendrinimai, problemos.— Lietuviški tekstai: Lietuviški žodžiai ir intarpai kitų kalbų tekstuose; Lietuviški pamokslai.— Lietuviškos pavardės: Lietuviškos pavardės ir vietovardžiai XVI—XVIII a. dokumentuose.— Žinios apie lietuviškas knygas: Knygų spausdinimas ir prekyba. Bibliotekų katalogai. Smulkesni knygų paminėjimai.— Medžiaga pradinių mokyklų istorijai: Bažnyčių steigimo ir aprūpinimo aktai; Bažnyčių vizitacijos, inventoriai; Varia.— Etnografijos, švietimo ir knygos istorijos nuotrupos: Pagonybės liekanos ir kova su jomis; Lietuvių pamokslininkų rengimas; Lietuvos evangelikai-reformatai ir lietuvių kalba.— Vilniaus kolegijos dienoraščio (nuo 1710 m. iki 1723 m. rugsėjo mėn. imtinai) rodyklė.

Rec.: Kosman M.— Roczniki Historyczne (Warszawa—Poznań), R. 45 (za rok 1979), 1980, s. 212—213; Kudirka J. Nebaigtą vagą varant.— Gimtasis kraštas, 1977, vasario 17, Nr. 7 (523); Safarewicz J.— Acta

Baltico-Slavica (Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk), 1979, t. 12, s. 263—264; Wisner H.— Kwartalnik Historyczny (Warszawa), 1977, R. 84, z. 3, s. 753—754.— Ref.: [Tolutienė B.].— Tarybų Lietuvos visuomenės mokslai: Kalbotyra.— V., 1979, sąs. 6, p. 10—16; Tumelis J.— Tarybų Lietuvos visuomenės mokslai: Istorija.— V., 1979, sąs. 6, p. 223—228; Толутене В.— Литуанистика в СССР: Языкознание.— Вильнюс, 1978, вып. 2, с. 9—14; Тумялис Ю.— Литуанистика в СССР: История.— Вильнюс, 1978, вып. 2, с. 27—31.

6. **Lituanistikos** baruose / Paruošė J. Girdzijauskas.— V.: Vaga, 1972.— T. 1—2.— 5000 egz.

T. 1: Studijos ir straipsniai. 413, [1] p., 7 iliustr. lap.

Turinys: Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas.— Du unikumai.— M. Mažvydo laiškai.— Jurgio Zablockio kilmė. (Iš akademiko K. Jablonskio palikimo).— Nauji duomenys apie B. Vilento literatūrinę veiklą.— Jonas Bretkūnas.— J. Bretkūnas — Mažosios Lietuvos prozos pagrindejas.— Konstantinas Sirvydas.— Danielius Kleinas.— 1646 metų giesmynas.— Pirmieji smulkiosios lietuvių tautosakos rinkiniai.— Du žemaitiški XVIII a. vidurio laiškai.— Ar senajame Vilniaus universitete buvo lietuvių kalbos katedra? — *K. Donelaičio kūrybos raida.— *K. Donelaičio raštų redagavimas.— *K. Donelaičio raštų leidimai ir vertimai.— Lietuviškos 1769 metų brošiūros autorystės klausimu.— Dionizas Poška (1757—1830).— Silvestras Valiūnas (1789—1831).— Simono Daukanto biblioteka.— Ar pagrįsta naujoji versija apie bajorišką S. Daukanto kilmę? — Keletas pastabų tekstologiniais klausimais.— Kraševskio lietuviškoji trilogija šimto metų perspektyvoj.— Literatūrinės įtakos A. Vienuolio kūryboj.— *Vilniaus universiteto reikšmė lietuvių literatūrai.— Nuoširdus lietuvių tautos ir literatūros bičiulis.— *Lietuvių literatūra.

T. 2: Recenzijos, paskaitos, sumanymai. 307 p., 4 iliustr. lap.

Turinys: Literatūros leidiniai, vadovėliai, vertimai: *Pasakėčių rinkinys; *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija; K. Donelaičio autografų leidinys; *J. Ryškaus „Lietuvių literatūros vadovėlis"; Naujas K. Donelaičio „Metų" vertimas į vokiečių kalbą.— Literatūros mokslas: *V. Kubiliaus disertacija „Lietuvių revoliucinė poezija 1890—1907 m."; *M. Lukšienės disertacija „Jono Biliūno kūryba"; *J. Žėkaitės disertacija „A. Vienuolio kūryba iki 1917 metų"; *V. Zaborskaitės disertacija „Lietuvių literatūros kritika kovoje dėl realizmo 1905—1907 m."; *A. Jovaišo disertacija „Liudvikas Rėza"; *V. Vanago disertacija „Antanas Strazdas"; *A. Zalatoriaus disertacija „Apsakymo žanro raida lietuvių literatūroje (iki 1917 m.)"; *V. Zaborskaitės disertacija „Maironis"; Akademinė lietuvių literatūros istorija.— Folkloristika: *A. Jonyno disertacija „Baudžiauninkų kovos prieš feodalus atspindžiai buitinėse lietuvių liaudies pasakose"; *K. Grigo disertacija „Simonas Daukantas — lietuvių tautosakos rinkėjas ir leidėjas"; *S. Skrodenio disertacija „Lietuvių kalendorinių apeigų tautosaka"; *P. Jokimaitienės disertacija „Lietuvių liaudies vaikų dainos"; *B. Kazlauskienės disertacija „Vestuvinių lietuvių liaudies dainų klasifikacija"; *N. Vėliaus disertacija „Mitinės lietuvių liaudies sakmių būtybės"; *K. Aleksyno disertacija „Lietuvių liaudies dainų kalbinės stilistinės ypatybės".— Kalbotyra: *Lietuvių kalbos žodynas; *V. Drotvino disertacija „XVI—XVIII a. lietuviškų raštų sudurtiniai daiktavardžiai"; J. Palionio knyga „Lietuvių literatūrinė kalba XVI—XVII a."; *S. Keinio disertacija „Lietuvių vienažodžių terminų darybos tipai"; *V. Žulio disertacija „Jono Rėzos raštų leksika".— Kultūros istorija: *J. Jurginio veikalas „Renesansas ir humanizmas Lietuvoje"; *M. Jučo darbas „Lietuvos metraščiai".— Paskaitos: *Kristijonas Donelaitis; *Mažoji Lietuva K. Do-

nelaičio laikais; *Kristijono Donelaičio biografija ir charakteristika; *K. Donelaičio kūrybą apsrendžiantieji faktoriai ir jos pobūdis; *Socialiniai K. Donelaičio kūrybos pagrindai (ideologija); *Donelaičio stilius; *Liudvikas Rėza.— S u m a n y m a i: *Lietuvių grožinės prozos raida (1706—1875); *Daukantas — meninės prozos kūrėjas; *S. Daukanto raštai (Pirmasis pilno leidimo projektas; Antrasis pilno leidimo projektas).

Straipsniai, recenzijos ir kiti dalykai, pažymėti *, spausdinami pirmą kartą. Ankstesnės kitų dalykų publikacijos — žr. 13—14, 23, 27, 32—35, 40—41, 49, 60—62, 67—69, 71—72, 78—79, 81; plg. 21.

R e c.: Dulkinas A. Iškirtusiam plačią pradalgę.— Švyturys, 1972, Nr. 24 (576), p. 28; Girdzijauskas J. J. Lebedžio „Lituanistikos baruose".— Naujos knygos, 1972, Nr. 8 (116), p. 6—7; Ievėrojamā lietuviešu literaturvēsturnieka rakstu izlase.— Karogs, 1973, Nr. 3, 184.—185. lpp.; Keinys S. Reikšmingas darbas.— Kūrybinė savaitė, 1973, vasario 18, Nr. 7 (345) („Kauno tiesos", Nr. 42 (7998), priedas); Kosman M.— Zapiski Historyczne (Toruń), 1975, t. 40, z. 1, s. 154—158; Kuzmickas V. Lituanistikos ąžuolas.— Literatūra ir menas, 1973, sausio 13, Nr. 2 (1365), p. 5; Riškus J. Turtingas palikimas.— Tarybinis mokytojas, 1973, sausio 10, Nr. 3 (1778); Valionis A. Literatūros vertybės — jaunimui.— Komjaunimo tiesa, 1973, sausio 16, Nr. 11 (7129); Zaborskaitė V. Platus lituanistinių tyrinėjimų baras.— Gimtasis kraštas, 1972, gruodžio 7, Nr 49 (305).— — R e f.: Kuzmickas V. Tarybų Lietuvos visuomenės mokslai: Literatūros mokslas 1972.— V., 1974, Nr. 2, p. 18—22; Кузмицкас В. *Литуанистика в СССР: Литературоведение.*— Вильнюс, 1978, вып. 1, с. 47—52.

7. **Senoji** lietuvių literatūra / Paruošė [pratarmę, p. 3—4, parašė ir „Rekomenduojamos literatūros sąrašą", p. 327—350, sudarė] J. Girdzijauskas.— V.: Mokslas, 1977.— 364 p., su iliustr.— 10 000 egz.

T u r i n y s: Įvadas (Literatūros vertinimo principai ir kriterijai; Senosios lietuvių literatūros pobūdis, reikšmė ir periodizacija).— XIV a. pabaigos—XVI a. vidurio literatūra: Visuomeninės-kultūrinės sąlygos; Raštai rusų kalba (Lietuvos metraščiai; Lietuvos metrika; Lietuvos statutas; Pranciškus Skorina); Raštai lotynų kalba (Mykolas Lietuvis; Mikalojus Husovianas; Petras Roizijus Maureus; Adomas Šreteris); Pirmieji raštai lietuvių kalba (Abraomas Kulvietis; Stanislovas Rapolionis; Jurgis Zablockis; Martynas Mažvydas; Augustinas Jomantas, Baltramiejus Vilentas; Volfenbiutelio postilė); Lietuvių kalbos vartojimas valstybiniu reikalu.— XVI a. vidurio—XVII a. vidurio literatūra: Visuomeninės-kultūrinės sąlygos; Religiniai ir kalbiniai raštai Lietuvoje: P. Kanizijaus katekizmo vertimas; Mikalojus Daukša; XVI a. pabaigos reformatų raštai (Merkelis Petkevičius, Jokūbas Morkūnas); Mikalojaus Daukšos darbo tęsėjai (J. Ledesmos katekizmo vertimas); Konstantinas Sirvydas; Jonas Jaknavičius; Saliamonas Mozerka Slavočinskis; XVII a. vidurio reformatų leidiniai („Knyga nobažnystės"; Steponas Jaugelis Telega, Samuelis Minvydas, Jonas Božimovskis, Samuelis Boguslavas Chilinskis); Religiniai ir kalbiniai raštai Prūsijoje (Jonas Bretkūnas; Simonas Vaišnoras; Lozorius Zengštokas; Jonas Rėza; Danielius Kleinas; Merkelis Švoba); Pasaulietinio turinio raštai: Raštai lietuvių kalba (Lietuvoje: Pirmasis lietuviškas hegzametras; Vaclovo Labunauskio (Daujoto) epigrama; Petro Tarvainio eilėraštis; Benedikto Petravičiaus epitafija; 1648 metų dvieilis; Stepono Jaugelio Telegos dedikacija; Prūsijoje: Jono Hopnerio sveikinimas; Jono Lemano sveikinimas); Raštai kitomis kalbomis (Lietuvoje: Augustinas Rotundas, Motiejus Strijkovskis, Jonas Radvanas, Albertas Vijūkas-Kojelavičius, Motiejus Kazimieras Sarbievi-

jus; Prūsijoje: Knygelė apie Sembos sūduvius; J. Maleckis, Erhardas Vagneris).— XVII a. vidurio—XVIII a. literatūra: Literatūra Lietuvoje: Visuomeninės-kultūrinės sąlygos; Religinė literatūra: Eiliuoti raštai (Pranas Srubauskis); Proziniai raštai (Mykolas Olševskis, Kazimieras Klimavičius); Pasaulietinė literatūra: Mokykliniai vaidinimai (Gabrielius Simkevičius, Danielius Butvilas); Proginiai eilėraščiai (Sveikinimas K. J. Sembekui, Sveikinimas A. Tiškevičiui); Kalbiniai veikalai („Universitas linguarum Lituaniae", „Gramatices Lituanicae"); Pasaulietinės literatūros gausėjimas (Lietuviški atsišaukimai; Antanas Klementas, Dionizas Poška, Tadas Jurevičius, Motiejus Požėra); Literatūra Prūsijoje: Visuomeninės-kultūrinės sąlygos; Religinė literatūra (Biblija; Giesmynai; Ostermejerio ir Milkaus polemika); Pasaulietinė literatūra XVII a. antrojoje pusėje: Žodynai ir gramatikos (Andrejus Krauzė, Kristupas Sapūnas, Teofilis Gotlibas Sulcas, Fridrikas Partacijus, Jonas Hurtelijus, Fridrikas Pretorijus); Etnografiniai darbai (Teodoras Lepneris, Matas Pretorijus); XVIII a. pirmojoje pusėje: Pirmoji kalbinė polemika; Mykolas Merlinas; Jonas Sulcas; Pilypas Ruigys; Fridrikas Vilhelmas Hakas; Povilas Fridrikas Ruigys; Anoniminis smulkiosios tautosakos rinkinys; Jokūbas Brodovskis; Proginiai pasaulietinio turinio eilėraščiai; Adomas Fridrikas Šimelpenigis; XVIII a. antrojoje pusėje: Gotfridas Ostermejeris; Kristijonas Gotlibas Milkus.— K r i s t i j o n a s D o n e l a i t i s: Biografija; Asmenybė; Kūrybos faktoriai ir pobūdis; Kūrybos apžvalga; Pasakėčios; „Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbą"; „Metai" (Genezė; Tematika; Veikėjai; Klasiniai ir tautiniai prieštaravimai; Baudžiauninkų gyvenimo ir darbo vaizdai; Gamtos vaizdai; Kūrėjo santykis su vaizduojamu pasauliu (autoriaus pozicija); Formos ypatybės; Kalba ir stilius; Meninis metodas; Liaudiškumas); Donelaičio reikšmė ir vieta; Donelaičio raštų leidimai ir vertimai.— Senosios lietuvių literatūros poveikis vėlesnei literatūrai.

R e c.: Adomaitis G. Jurgio Lebedžio paskaitos.— Pergalė, 1977, Nr. 12, p. 162—165 (ištraukos leid.: Literatūros panorama '77. [Sudarė A. Valionis]. V., 1978, p. 171—172); Gudaitis L. Ne vienai studentų kartai.— Naujos knygos, 1977, Nr. 5 (173), p. 23; Vanagas V. Apie mūsų literatūros ištakas.— Kultūros barai, 1978, Nr. 4 (160), p. 65—66; Wisner H.— Przegląd Historyczny (Warszawa), 1978, t. 69, z. 3, s. 564—566.— — R e f.: Kačiulis J. Tarybų Lietuvos visuomenės mokslai: Literatūros mokslas.— V., 1980, sąs. 6, p. 25—33; [Tolutienė B.].— Tarybų Lietuvos visuomenės mokslai.— V., 1980, sąs. 6, p. 16—17; Качюлис Ю.— Литуанистика в СССР: Литературоведение.— Вильнюс, 1980, вып. 2, с. 18—26.

8. Simonas **Stanevičius:** Monografija.— V.: Valst. grož. lit. l-kla, 1955.— 336 p., 10 iliustr. lap.— 4000 egz.

T u r i n y s: Pratarmė.— I. Visuomeninis-politinis gyvenimas XIX amžiaus pradžioje ir lietuvių literatūra: 1. Feodalizmo irimas ir kapitalizmo elementų formavimasis; 2. Socialinė ir politinė kova; 3. Mokyklos ir švietimas; 4. Literatūros pagyvėjimo priežastys; 5. Literatūros raida.— II. S. Stanevičiaus biografija: 1. Kilmė; 2. Kražių gimnazijoje; 3. Vilniaus universitete; 4. Tolesnis gyvenimas.— III. Literatūrinė-kultūrinė S. Stanevičiaus veikla ir leidiniai: 1. Lietuviai studentai Vilniaus universitete ir S. Stanevičiaus vaidmuo jų tarpe; 2. S. Stanevičiaus leidiniai: a) Vertimai, b) Senųjų raštų perspausdinimas ir literatūrinės kalbos ugdymo klausimai, c) Liaudies dainos ir jų melodijos; 3) Vėlesni darbai.— IV. Kūryba: 1. Kūrybos pobūdis; 2. „Šlovė Žemaičių"; 3. Pasakėčios; 4. Meninės išraiškos priemonės.— V. „Lietuvių mitologijos aiškinimas".— VI. S. Stanevičiaus reikšmė ir vieta lietuvių literatūroje.— Pastabos.—

Priedas [publikacija]: S. Stanevičiaus laiškai T. Narbutui. [Vertimas].— Paaiškinimai.— Šaltiniai.

Fragmentų publikacijos ir perspaudai — žr. 39, 56.
Rec.: Būtėnas J. Monografija apie Simoną Stanevičių.— Literatūra ir menas, 1956, vasario 11, Nr. 1 (485) [persp. kn.: J. Būtėnas. Žodis ir laikas. V., 1979, p. 192—200]; Dambrauskaitė R. Mokslinis darbas apie Simoną Stanevičių.— Pergalė, 1956, Nr. 4, p. 118—120.

9. Микалоюс **Даукша** (Начальный этап формирования литовской письменности и литовского литературного языка на территории Великого Княжества Литовского в XVI веке): Автореф. дис. на соиск. учен. степени д-ра филол. наук по кн. «Микалоюс Даукша» (монография), изд. Гос. изд-вом худ. лит-ры ЛитССР (на лит. яз.)/Вильнюсск. гос. ун-т им. В. Капсукаса.— Вильнюс, 1965.— 42 с.

10. Симонас **Станевичя** (Монография): Автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук/Вильнюсск. гос. ун-т.— Вильнюс, 1953.— 8 с.

* * *

11. **Anoniminiai** kūriniai.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, t. 1, p. 67.— Be parašo.

12. **„Apostol".**— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, t. 1, p. 84.— Be parašo.

13. **Ar** pagrįsta naujoji versija apie bajorišką S. Daukanto kilmę?: [Polemika su D. Butėnu ir K. Grigu].— Tarybinis studentas (VVU), 1964, gruodžio 31, Nr. 41 (510).

Perspaudas — žr. 6.

14. **Ar** senajame Vilniaus universitete buvo lietuvių kalbos katedra? — Kn.: Senosios lietuvių literatūros baruose / Sudarė J. Zinkus. V., 1971, p. 3—14.

Perspaudas — žr. 6; vertimas — žr. 30; plg. 15—16.

Rec.: Petronis J. Iš praeities literatūros.— Literatūra ir menas, 1972, birželio 10, Nr. 24 (1333), p. 5.— — Ref.: [Tolutienė B.] — Tarybų Lietuvos visuomenės mokslai. Kalbotyra. Literatūros mokslas.— V., 1973, Nr. 1, p. 7.

15. **Ar** senajame Vilniaus universitete XVII—XVIII amžiuje buvo lietuvių kalbos katedra? — Jaunimo gretos, 1966, Nr. 4 (257), p. 16.

Plg. 14, 16.

16. **Ar** senajame Vilniaus universitete XVII—XVIII a. buvo lietuvių kalbos katedra? — Kn.: Kai kurie Lietuvos TSR pedagoginės minties ir švietimo istorijos klausimai: MMTI mokslinės konferencijos pranešimų tezės. V., 1965, p. 12—13.

Plg. 14—15.

17. **Arnoltas** (Arnoldt) Danielius.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, t. 1, p. 99.— Be parašo.

18. **Bylaukis** Jonas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, t. 1, p. 227.— Be parašo.

19. **Bretkūnas** (Bretkius, Bretke) Jonas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, t. 1, p. 265—266.— Be parašo.

20. **Brodovskis** Jokūbas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, t. 1, p. 267—268.— Be parašo.

21. **„Būdamas** svarbiausias Lietuvos kultūros centras, Vilniaus universitetas...": [Apie Vilniaus un-to reikšmę lietuvių nacionalinei kultūrai XIX a. pradžioje].— Kn.: Vilniaus universitetas. V., 1966, p. 98—101.— Aut. nenurodytas.

Plg. 6 (Vilniaus universiteto reikšmė lietuvių literatūrai).

22. **Daujotas** Vaclovas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, p. 373.— Be parašo.

23. Simono **Daukanto** biblioteka.— Lietuvių literatūros instituto darbai, t. 1, 1947, p. 51—72.

Perspaudas — žr. 6.

24. **Daukša** Mikalojus.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, t. 1, p. 375—376.— Be parašo.

25. Mikalojus **Daukša** (1527?—1613).— Kn.: Lietuvių rašytojai: Biobibliografinis žodynas. V., 1979, t. 1, p. 411—418.— Be parašo.

Plg. 2.

26. Kristijono **Donelaičio** palaikų tyrinėjimo medžiaga.— V., 1981, p. 42—43, 46—47.

J. Lebedžio — Mokslinės K. Donelaičio palaikų Tolminkiemyje paieškų komisijos nario — polemika komisijos posėdžiuose (1968 gegužės 20 ir birželio 25).

27. **Du** unikumai: [Apie Vilniaus un-to b-koje gautus M. Mažvydo (1547) ir M. Daukšos (1595) katekizmų egzempliorius].— Literatūra ir menas, 1957, vasario 2, Nr. 5 (535), su faksim.

Perspaudas — žr. 6.

28. **Ein** aufrichtiger Freund des litauischen Volkes und der litauischen Literatur.— Kn.: In honorem Hermann Buddensieg: Für das Mickiewicz-Gremium der Bundesrepublik Deutschland / Hrsg. von. L. Franke. Heidelberg, 1968, S. 64—66.

Orig.: Nuoširdus lietuvių tautos ir literatūros bičiulis (žr. 6).

29. **Giedraitis** Merkelis.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, t. 1, p. 556.— Be parašo.

30. **Y a-t-il** eu á l'Université de Vilnius une chaire de lituanien aux XVIIe—XVIIIe siècles? — Acta Baltico-Slavica (Białystok), t. 3 (Baltica in honorem Iohannis Otrębski), 1966, s. 99—106.— Yra atsp.

Orig.— žr. 14.

Rec.: Kazlauskas J.— Baltistica, t. 3 (2), 1967, p. 242; Savukynas B. Baltika Jano Otrembskio garbei.— Pergalė, 1967, Nr. 10, p. 172.

31. **Įžymusis** kovotojas dėl gimtosios kalbos teisių: Minint M. Daukšos 350-ąsias mirties metines.— Pergalė, 1963, Nr. 2, p. 129—135.

32. **Kraševskio** lietuviškoji trilogija šimto metų perspektyvoj.— Židinys, 1940, Nr. 4, p. 437—452.

Perspaudas — žr. 6.

33. **Lietuviškos** 1769 metų brošiūros autorystės klausimu: [Apie K. Donelaičio verstą Prūsijos valdžios įsaką „Gromata gaspadoriaus būrams apie ganyklų perdalijimo naudą"].— Kn.: Kristijonas Donelaitis. (Literatūra ir kalba, t. 7). V., 1965, p. 168—183.— Santrumpa rusų k. (p. 528).

Perspaudas — žr. 6.

Rec.: Skrodenis S. Jubiliejinis paminklas.— Literatūra ir menas, 1966, vasario 12, Nr. 7 (1005); Vanagas V. Svarbus indėlis į donelaitianą: [Jubiliejinės konferencijos apžvalga].— Literatūra ir menas, 1964, sausio 25, Nr. 4 (898).

34. **Literatūrinės** įtakos A. Vienuolio kūryboj.— Dienovidis, 1938, Nr. 3, p. 122—126.

Perspaudas — žr. 6; taip pat kn.: Antanas Vienuolis literatūros moksle ir kritikoje / Sudarė J. Stonys. V., 1980, p. 317—324.

35. M. **Mažvydo** laiškai.— Mokslas ir gyvenimas, 1970, Nr. 5 (152), p. 13—15, su faksim.

Perspaudas — žr. 6.

36. **Minvydas** Samuelis.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1968, t. 2, p. 605.— Be parašo.

37. **Morkūnas** Jokūbas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1968, t. 2, p. 634.— Be parašo.

38. **Pas** A. Vienuolį atsilankius.— Kn.: Atsiminimai apie A. Vienuolį. V., 1963, p. 153—156.

39. **Pasakėčios:** (Ištrauka iš knygos „Simonas Stanevičius" [V., 1955]).— Kn.: Iš lietuvių literatūrinės kritikos / Sudarė O. Balčytienė. K., 1969, p. 5—31.

Perspausdinta to paties pavadinimo ir turinio rinkinyje Brailio šriftu (V., 1970).
Plg. 8.

40. **Pirmieji** smulkiosios lietuvių tautosakos rinkiniai.— Kn.: Smulkioji lietuvių tautosaka XVII—XVIII a. V., 1956, p. 5—40.
Perspaudas — žr. 6.

41. Dionizas **Poška** (1757—1830).— Kn.: Lietuvių literatūros istorija. T. 1: Feodalizmo epocha / Red. K. Korsakas. V., 1957, p. 373—395.
Perspaudas — žr. 6.

42. **Pratarmė**. (D. Poška — vienas žymiausių ir populiariausių XIX amž. pradžios lietuvių rašytojų...).— Kn.: D. Poška. Raštai. V., 1959, p. 5—7.— Be parašo.

43. **Pretorijus** (Prätorius) Fridrichas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1968, t. 2, p. 914.— Be parašo.

44. **Rimša** Andriejus.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 85.— Be parašo.

45. **Ruigys** (Ruhig) Pilypas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 115.— Be parašo.

46. **Ruigys** (Ruhig) Povilas Fridrikas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 115—116.— Be parašo.

47. **Safarevičius** (Safarewicz) Janas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 144.— Be parašo.

48. **Seklucianas** Janas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 179.— Be parašo.

49. **Seniausias** lietuviškas rankraštinis tekstas.— Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, 1964, t. 3, p. 109—135.— Bendraautoris: J. Palionis.— Santrumpos rusų ir vok. k.
Perspaudas — žr. 6.
Rec.: Szwejkowska H. Naukowe czasopismo bibliotekoznawcze Radzieckiej Litwy.— Roczniki Biblioteczne (Wrocław—Warszawa), 1970, R. 14, z. 1/2, s. 449.

50. **Slavočinskis** Saliamonas Mozerka.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 234—235.— Be parašo.

51. **Stafilas** (Staphylus) Fridrichas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 276.— Be parašo.

52. Simonas **Stanevyčia**: (Jo mirties 100 metų sukaktį minint).— Pergalė, 1948, Nr 4, p. 75—87.

53. Simonas **Stanevyčia** (1799—1848).— Kn.: S. Stanevyčia. Pasakėčios. K., 1948, p. 5—16.

54. Simono **Stanevičiaus** bibliografija.— Kn.: S. Stanevičius. Raštai. V., 1967, p. 511—545.

55. S. **Stanevičiaus** „Dainos Žemaičių".— Kn.: S. Stanevičius. Dainos Žemaičių. V., 1954, p. 167—183.

56. S. **Stanevyčios** kūryba: (Ištrauka iš monografijos).— Istorijos-filologijos fakulteto mokslo darbai, t. 1 (Vilniaus Valst. V. Kapsuko un-to mokslo darbai, t. 5), 1955, p. 152—186.— Santrumpa rusų k.

57. S. **Stanevičius** ir jo palikimas.— Kn.: S. Stanevičius. Raštai. V., 1967, p. 5—22.

58. **Stanevičius** Simonas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 281—282.— Be parašo.

59. Simonas **Stanevičius** (1799—1848).— Kn.: Lietuvių literatūros istorija. T. 1: Feodalizmo epocha / Red. K. Korsakas. V., 1957, p. 419—433.

60. Konstantinas **Širvydas**: (325-ąsias mirties metines minint).— Literatūra ir menas, 1956, rugsėjo 1, Nr. 35 (513).
Perspaudas — žr. 6.

61. **1646** metų giesmynas.— Kn.: S. M. Slavočinskis. Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. V., 1958, p. 7—52.
Perspaudas — žr. 6.

62. Silvestras **Valiūnas** (1789—1831).— Kn.: Lietuvių literatūros istorija. T. 1: Feodalizmo epocha / Red. K. Korsakas. V., 1957, p. 357—363.
Perspaudas — žr. 6.

63. Silvestras **Valiūnas:** (125-ąsias mirties metines minint).— Literatūra ir menas, 1956, gegužės 19, Nr. 21 (499).

64. **Zablockis** (Zablotius, Zablocius) Jurgis.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 834.— Be parašo.

65. **Zatorskis** Pranas.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1971, t. 3, p. 840—841.— Be parašo.

66. **Žinoma** ir nežinoma knyga: (S. M. Slavočinskio „Giesmės...“ (1646).— Literatūra ir menas, 1956, lapkričio 13, Nr. 41 (519).

* * *

67. **Akademinė** lietuvių literatūros istorija. [Rec.: Lietuvių literatūros istorija. T. 1: Feodalizmo epocha / Red. K. Korsakas. V., 1957].— Literatūra, 1970, t. 13 (1), p. 233—235.— Bendraautoris: J. Girdzijauskas.

Perspaudas — žr. 6.

68. **Ar** tiksliai ir teisingai pateikiama praeities literatūra? [Apie knygas: A. Strazdo „Raštai“ (V., 1952), „Lietuvių poezija: XIX amžius“ (V., 1955), S. Daukanto „Rinktiniai raštai“ (V., 1955) ir K. Donelaičio „Metai“ (V., 1956)].— Literatūra ir menas, 1957, gegužės 25, Nr. 21 (551).— Bendraautoris: J. Kabelka.

Perspaudas — žr. 6.

69. K. **Donelaičio** autografų leidinys. [Rec.: Kristijono Donelaičio rankraščiai. V., 1955].— Literatūra ir kalba, 1957, t. 2, p. 411—419.

Perspaudas — žr. 6.

Polemika: Korsakas K. Prierašas prie recenzijos.— Ten pat, p. 419—421; Dar kartą dėl K. Donelaičio rankraščių.— Ten pat, 1961, t. 5, p. 573—591.

70. J. **Lebedžio** rašytos mokslo darbų recenzijos: [1) J. Tumelio straipsnio „Pirmojo „Knygos nobažnystės krikščioniškos“ leidimo klausimu“ vertinimas; 2) Vyt. Jurgučio publikacija „Simono Daukanto „Istorijos Justinaus“ vertimo pratarmė“; 3) M. Lukšienės straipsnis „Iš švietimo istorijos Lietuvoje (Bibliotekų XIX a. I pusėje klausimu)“. Su V. Žuko komentarais jo publikacijoje „Rankraščiai apie knygas“].— Knygotyra, t. 8 (15), sąs. 1: Biblioteka ir kultūrinis palikimas.— V., 1980, p. 75—77.

71. **Naujas** K. Donelaičio „Metų“ vertimas į vokiečių kalbą. [Rec.: K. Donelaitis. Die Jahreszeiten / Nachdichtung von H. Buddensieg. München, 1966].— Pergalė, 1966, Nr. 10, p. 120—129.

Perspaudas — žr. 6.

Polemika (su ištraukų vertimu į vok. k.): Vom Echo der Nachdichtung der „Jahreszeiten“ von Kristijonas Donelaitis.— Mickiewicz-Blätter (Heidelberg), 1967, H. 34/35, S. 96—97.

72. J. **Palionis.** Lietuvių literatūrinė kalba XVI—XVII a.— V., 1967 [Rec.].— Baltistica, 1968, t. 4 (2), p. 317—320.

Perspaudas — žr. 6.

B

73. **Slavočinskis S. M.** Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. 1646: Fotografuotinis leidimas / Paruošė [ir pratarmę, p. 5—6, įvad. str. „1646 metų giesmynas“, p. 7—52, paaiškinimus, p. 343—427 ir 558, parašė bei žodynėlį, p. 429—536, sudarė] J. Lebedys.— V.: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1958.— 559 p., su faksim.

Kn. taip pat: Jablonskis K. Saliamono Slavočinskio biografijos žinios (p. 53—58).— Priedas: Lietuviškas tikėjimo akto ir giesmės „Tantum ergo Sacramentum“ vertimas iš 1662 m. / [Paskelbė] K. Jablonskis (p. 553—557).

Rec.: Gasparavičius K. Senas lietuvių kalbos paminklas.— Tiesa, 1959, gegužės 21, Nr. 116 (4943); Kruopas J. Vertingas lituanistinis leidinys.— Pergalė, 1959, Nr. 2, p. 180—184; Sens valodas piemineklis.— Karogs, 1959., Nr. 12., 150. lpp.

74. **Smulkioji** lietuvių tautosaka XVII—XVIII a.: Priežodžiai, patarlės, mįslės / Paruošė [ir įvad. str. „Pirmieji smulkiosios lietuvių tautosakos rin-

kiniai“, p. 5—40, bei paaiškinimus, p. 43—49 ir 503—517, parašė] J. Lebedys.— V.: Valst. grož. lit. l-kla, 1956.— 631 p., 14 iliustr. lap.

Turinys: J. Brodovskio žodyno [apie 1740—1744] ir anoniminio rinkinio [XVII a. pab. ar XVIII a. pr.] tautosaka.— XVII—XVIII amžiaus kalbinių ir etnografinių veikalų tautosaka: D. Kleino „Lietuvių kalbos gramatika“ (1653); Vokiečių—lietuvių kalbų žodynas (vad. Krauzės [XVII a.]); T. Šulco/K. Sapūno „Lietuvių kalbos gramatikos metmenys“ (1673); J. A. Brando „Kelionė...“ (1674; 1702); [F. Pretorijaus] „Vokiečių—lietuvių kalbos žodynas“ (apie 1675); T. Lepnerio „Prūsų lietuvis“ (1690/1744); M. Pretorijaus „Prūsijos įdomybės“ (1698); Pil. Ruigio „Lietuvių kalbos tyrinėjimas“ (1745), „Lietuvių—vokiečių ir vokiečių—lietuvių kalbų žodynas“ (1747) ir P. F. Ruigio „Lietuvių kalbos gramatikos pradmenys“ (1747); G. Ostermejerio „Nauja lietuvių kalbos gramatika“ (1791); K. G. Milkaus „Lietuvių—vokiečių ir vokiečių—lietuvių kalbų žodynas“ (1800).

Rec.: Grigas K. Vertingas lietuvių tautosakos rinkinys.— Pergalė, 1956, Nr. 11, p. 120—122; Jonynas A. XVII—XVIII a. smulkioji lietuvių tautosaka.— Literatūra ir kalba, 1957, t. 2, p. 404—410; Vertingas lietuvių tautosakos mokslo leidinys.— Tiesa, 1956, balandžio 17, Nr. 90 (3998); Mockus A. Vertingas leidinys.— Literatūra ir menas, 1956, rugsėjo 22, Nr. 38 (516); Senn A. Zum litauischen Ochsenrätsel.— Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung (Göttingen), 1958, Bd. 75, H. 3/4, S. 211—214.

75. **Stanevičius S.** Dainos Žemaičių / Tekstus paruošė [ir baig. str. „S. Stanevičiaus „Dainos Žemaičių““, p. 167—183, paaiškinimus (kartu su J. Čiurlionyte), p. 189—221, parašė] J. Lebedys.— V.: Valst. grož. lit. l-kla, 1954.— 223 p.— Lygiagr. faksimilinis perspaudas: „Daynas Žemaycziu surynktas yr yszdutas par Symona Stanewicze... Wylniuje... Metuose 1829“.

Kn. taip pat: Čiurlionytė J. Žemaičių melodijos (p. 184—188).

Rec.: Bagarauskas K. ir Pečeliūnas P. Stanevičiaus „Dainos Žemaičių“.— Tarybinis mokytojas, 1955, kovo 10, Nr. 10 (67); Jonynas A. Moksliškas „Dainų Žemaičių“ leidimas.— Pergalė, 1955, Nr. 5, p. 114—115.

76. **[Stanevičius] Stanevyčia S.** Pasakėčios / Paruošė [ir įž. str. „Simonas Stanevyčia (1790—1848)“, p. 5—16, bei paaiškinimus, p. 37—44, parašė] J. Lebedys.— K.: Valst. grož. lit. l-kla, 1948.— 49 p., su faksim.

Priedas: S. Stanevyčios pasakėčių leidėjo [=J. J. Lietuvio nuo Šventos upės krašto] prakalba (p. 45—47).

77. **Stanevičius S.** Raštai / Paruošė [ir lenkiškus tekstus vertė, įvad. str. „Simonas Stanevičius ir jo palikimas“, p. 5—22, paaiškinimus (kartu su J. Čiurlionyte), p. 547—651, parašė bei aut. bibliografiją, p. 511—545, sudarė] J. Lebedys.— V.: Vaga, 1967.— 655 p., 7 iliustr. lap.— (Lituanistinė biblioteka).

Turinys: „Šešios pasakos“ (1829); „Dainos Žemaičių“ (1829); „Lietuvių mitologijos aiškinimas“ (po 1838. Orig. (lenkų k.) ir vertimas).— T. Brandenburgas: „Apey darima walge ysz kiarpiu islandu“ (Vertė S. Stanevičius. 1823).— Ch. Lhomond: „Historya szwenta“ (Vertė S. Stanevičius. 1823).— Laiškai D. Poškai ir T. Narbutui.— „Trumpas pamokimas kalbos lituwyszkos“ (1737). Paruošė S. Stanevičius (1829).

Rec.: Vanagas V. Simono Stanevičiaus palikimas.— Pergalė, 1968, Nr. 1, p. 166—168; Žirgulys A. Simono Stanevičiaus „Raštai“— svarbus „Lituanistinės bibliotekos“ leidinys.— Naujos knygos, 1967, Nr. 7, p. 4.

* * *

78. **Du** žemaitiški XVIII a. vidurio laiškai/ [Paskelbė] J. Lebedys ir V. Urbutis.— Baltistica, 1968, t. 4 (2), p. 293—306.

Perspaudas — žr. 6.

79. **Nauji** duomenys apie B. Vilento literatūrinę veiklą.— Baltistica, 1966, t. 2 (2), p. 209—215.— Bendraautoris: J. Kabelka.— Santrumpa vok. k.

Perspaudas — žr. 6.

80. Simono **Stanevičiaus** laiškai Mykolui Balinskiui / [Paskelbė] J. Lebedys ir V. Milius.— Literatūra, 1970, t. 13 (1), p. 183—219.— Santrumpos rusų ir lenkų k.

81. Jurgio **Zablockio** kilmė. (Iš akademiko K. Jablonskio palikimo) / [Paskelbė] J. Lebedys.— Kalbotyra, 1966, t. 14, p. 83—91.

Perspaudas — žr. 6.

C

82. **Diplominių** darbų nuostatai / Parengė J. Lebedys; Red. V. Areška.— Kn.: Lituanisto literato vadovas / Red. J. Girdzijauskas. V., 1980, p. 255—263.

83. **Lietuvių** literatūros istorija ir tautosaka: Bibliografinė rodyklė — pagrindinė literatūra / Vilniaus valst. V. Kapsuko un-tas; Lietuvių literatūros katedra; Sudarė P. Česnulevičiūtė, J. Girdzijauskas, J. Lebedys, A. Mikalauskas, A. Sprindis, A. Trakymas, D. Sauka; Red. J. Lebedys ir A. Trakymas.— V., 1967.— 64 p.

Rec.: Žukas V. Dvi literatūrinės bibliografijos.— Pergalė, 1968, Nr. 2, p. 166—170.

84. **Lietuvių** literatūros istorija ir tautosaka: Bibliografinė rodyklė — pagrindinė literatūra / Vilniaus valst. V. Kapsuko un-tas; Lietuvių literatūros katedra; Sudarė P. Česnulevičiūtė, J. Girdzijauskas, J. Lebedys, L. Lisenkaitė, A. Mikalauskas, A. Sprindis, A. Trakymas, D. Sauka; Red. V. Daujotytė ir V. Bagdonavičius.— 2-asis leid.— V., 1970.— 70 p.

85. **Lietuvių** literatūros istorijos programa / TSRS aukšt. mokslo m-ja; Vilniaus valst. V. Kapsuko un-tas; Neakivaizdinis skyrius; Sudarė J. Lebedys, L. Lisenkaitė, M. Lukšienė, A. Rabačiauskaitė, D. Sauka, A. Sprindis ir V. Zaborskaitė.— V., 1958.— 71 p.[1]

Žr. taip pat 95.

D

86. **Ažukalnis V.** Raštai lietuviški / Red. kom-ja: K. Korsakas, A. Venclova, R. Šarmaitis, J. Jurginis, J. Lebedys, A. Maldonis; Paruošė J. Girdzijauskas.— V.: Vaga, 1968.— (Lituanistinė biblioteka).

87. **Baranauskas A.** Raštai / Red. kom-ja: K. Korsakas, A. Venclova, R. Šarmaitis, J. Jurginis, J. Lebedys, A. Maldonis; Paruošė R. Mikšytė.— T. 1—2.— V.: Vaga, 1970.— (Lituanistinė biblioteka).

88. **Basanavičius J.** Rinktiniai raštai / Red. kom-ja: K. Korsakas, A. Venclova, R. Šarmaitis, J. Jurginis, J. Lebedys, A. Maldonis; Paruošė D. Krištopaitė.— V.: Vaga, 1970.— (Lituanistinė biblioteka).

89. Kristijonas **Donelaitis:** Pranešimai. Straipsniai. Archyvinė medžiaga. (Literatūra ir kalba, t. 7) / Vyr. red. K. Korsakas; Red. kolegija: K. Doveika, V. Drotvinas, L. Gineitis, J. Lebedys.— V.: Vaga, 1965.

90. **Goštautas J.** Ponas Teisėjaitis, arba Pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaitiją / Red. kom-ja: K. Korsakas, A. Venclova, R. Šarmaitis, J. Jurginis, J. Lebedys, A. Maldonis; Iš lenkų k. vertė R. Jasas; Paaiškinimus parašė R. Jasas ir F. Sliesoriūnas.— V.: Vaga, 1967.— (Lituanistinė biblioteka).

91. **Jucevičius L. A.** Raštai / Red. kom-ja: J. Lebedys, M. Lukšienė, Z. Slaviūnas; Vertė D. Urbas; Komentarai M. Lukšienės ir Z. Slaviūno.— V.: Valst. grož. lit. l-kla, 1959.— (Iš literatūrinio palikimo).

92. **Kultūrų** kryžkelėje: [Straipsnių rinkinys Vilniaus universiteto bibliotekos 400 metų sukakties paminėjimui] / Red. kolegija: J. Jurginis, J. Lebedys, M. Petrauskienė, K. Sinkevičius, A. Sidlauskas, A. Ulpis.— V.: Mintis, 1970.

93. **Lasickis J.** Apie Žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus / Red. kom-ja: K. Korsakas, A. Venclova, R. Šarmaitis, J. Jurginis, J. Lebedys, A. Maldonis; Iš lot. k. vertė L. Valkūnas; Paruošė ir įvadus parašė J. Jurginis.— V.: Vaga, 1969.— (Lituanistinė biblioteka).

---

[1] Spausdintame programos projekte (V., 1955) bei kituose jos leidimuose (V., 1963; 1970) sudarytojai nenurodyti. Ją parengti, kiek žinia, yra padėjęs ir J. Lebedys.

94. **Lietuvininkai.** Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktame amžiuje: [Iš E. Gizevijaus, O. Glagau, K. Kapelerio ir kt. raštų]; Red. kom-ja: K. Korsakas, A. Venclova, R. Šarmaitis, J. Jurginis, J. Lebedys, A. Maldonis; Paruošė V. Milius; Vertė V. Jurgutis.— V.: Vaga, 1970.— (Lituanistinė biblioteka).

95. **Lietuvių** literatūros istorijos chrestomatija: Feodalizmo epocha / Red. K. Korsakas ir J. Lebedys.— V.: Valst. grož. lit. l-kla, 1957.

Plg. 6 (J. Lebedžio rec. „Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija"). Rec.: Palionis J. Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija.— Pergalė, 1958, Nr. 6, p. 174—178; Ryškus J. Reikšmingas leidinys.— Tarybinis mokytojas, 1958, sausio 9, Nr. 5 (216); Vertingi lituanistikos mokslo leidiniai.— Literatūra ir menas, 1957, gruodžio 7, Nr. 49 (579); Žiūrys V. Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija.— Naujasis kelias (Kapsukas), 1958, sausio 22, Nr. 10 (1551).

96. **Literatūra** / Vilniaus Valst. V. Kapsuko un-tas; Red. kolegija: I. Kostkevičiūtė, J. Lebedys, N. Mitropolskaja, L. Valkūnas.— V., 1958—1960.— (Mokslo darbai, t. 24, 31).

T. 1 (24), 1958.

T. 2 (31), 1960.

97. **Maknys V.** Lietuvių teatro raidos bruožai / Red. kom-ja: J. Būtėnas, P. Česnulevičiūtė, J. Lebedys, V. Zaborskaitė; Knygą parengti spaudai padėjo Z. Pocius.— V.: Mintis, 1972.— T. 1.

98. **Mažoji** lietuviškoji tarybinė enciklopedija.— V.: Mintis, 1966—1971.— T. 1—3.

J. Lebedys — leidinio Redakcinės kolegijos bei Literatūros ir kultūros skyriaus Lietuvių literatūros ir tautosakos sektoriaus redaktorius konsultantas.

99. **Mykolas Lietuvis.** Apie Totorių, Lietuvių ir Maskvėnų papročius: Dešimt įvairaus istorinio turinio fragmentų / Red. kom-ja: K. Korsakas, A. Venclova, R. Šarmaitis, J. Jurginis, J. Lebedys, A. Maldonis; Iš lot. k. vertė I. Jonynas; Paruošė J. Jurginis.— V.: Vaga, 1966.— (Lituanistinė biblioteka).

Kn. taip pat: Jonynas I. „Fragmentų" autorius; Liubavskis M. Kas buvo Mykolas Lietuvis, XVI a. viduryje parašęs traktatą „Apie Totorių, Lietuvių ir Maskvėnų papročius".

100. **Poška D.** Raštai / Red. kom-ja: J. Kruopas, J. Lebedys, M. Lukšienė, D. Urbas, A. Žirgulys; Surinko V. Laurynaitis; Tekstą paruošė D. Urbas.— V.: Valst. grož. lit. l-kla, 1959.

101. **Rėza L.** Lietuvių liaudies dainos / Red. kom-ja: Ambr. Jonynas, J. Jurginis, J. Lebedys; Paruošė A. Jovaišas.— V.: Vaga, 1964.— D. 2.

102. **Stanevičius S.** Raštai / Red. kom-ja: K. Korsakas, A. Venclova, R. Šarmaitis, J. Jurginis, J. Lebedys, A. Maldonis; Paruošė J. Lebedys.— V.: Vaga, 1967.— (Lituanistinė biblioteka).

Žr. taip pat 83.

E

103. **Jakubovičius V. J.** ir **Smirnova G. P.** Geografijos klubo užrašai / Vertė J. Lebedys.— V.: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1952.— 331 p.— Orig.: В. Я. Якубович и Г. П. Смирнова. Записки географического клуба.

Rec.: Rudokas V. Knyga geografijos klausimais.— Švyturys, 1952, Nr. 23, p. 18.

104. **Nikolajeva G. J.** Kolūkis „Traktorius" / Vertė J. Lebedys.— V.: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1949.— 100 p.— Orig.: Г. Е. Николаева. Колхоз «Трактор».

105. **Sergejevas V. S.** Senovės Graikijos istorija / Versta iš 2-ojo (pomirt.), patais. ir papild. leidimo; Vertė J. Lebedys.— V.: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1952.— 612 p.— Orig.: В. С. Сергеев. История Древней Греции.

[2-asis leid.]: V.: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1955.— 531 p.

Smirnova G. P.— žr. 103.

J. LEBEDŽIO SPAUSDINTŲ DARBŲ CHRONOLOGIJA[1]

1938 — 34
1940 — 32
1947 — 23
1948 — 52—53, 76
1949 — 104
1952 — 103, 105
1953 — 10
1954 — 55, 75
1955 — 8, 56, 105
1956 — 40, 60, 63, 66, 74
1957 — 27, 41, 59, 62, 68—69, 95
1958 — 61, 73, 85
1959 — 42
1963 — 1, 31, 38
1964 — 13, 49
1965 — 9, 16, 33
1966 — 11—12, 15, 17—22, 24, 29—30, 71, 79, 81
1967 — 2, 54, 57, 77, 83
1968 — 28, 36—37, 43, 72, 78
1969 — 39
1970 — 35, 39, 67, 80, 84
1971 — 3—4, 14, 44—48, 50—51, 58, 64—65
1972 — 6
1976 — 5
1977 — 7
1979 — 25
1980 — 34, 70, 82
1981 — 26

LITERATŪRA APIE J. LEBEDŽIO GYVENIMĄ IR VEIKLĄ

Adomaitis G.— žr. 7.

106. **Areška V.** Universiteto literatų veikla.— Mūsų kalba, 1978, Nr. 6, p. 19—21.

Bagarauskas K.— žr. 75.

107. **Bagdonavičius V.** Paskutinioji Profesoriaus kelionė.— Tarybinis studentas (VVU), 1970, spalio 2, Nr. 30 (728).

108. **Bagdonavičius V.** 1946 m. prof. dr. Jurgis Lebedys pradėjo dirbti LTSR MA Lietuvių literatūros institute...— Kn.: Lebedys J. Kaip studijuoti. V., 1971, p. 6—7.

Baltrėnas V.— žr. 1.

Būtėnas J.— žr. 8.

109. **Butkevičius A.** Senosios literatūros tyrinėtojas.— Biržiečių žodis, 1973, sausio 11, Nr. 4 (3698).

Dambrauskaitė R.— žr. 8.

110. **Dambriūnas L.** The State of Linguistics in Soviet Lithuania.— In: Baltic Linguistics. Ed. by Th. F. Magner and W. R. Schmalstieg. The Pennsylvania University Press, [1970], p. 43—44.

111. **Daujotytė V.** Netekimas visuomet yra toji skaudi šviesa...— Kn.: Lebedys J. Kaip studijuoti. V., 1971, p. 3—5.

112. **Daujotytė V.** Profesorius ir poezija.— Literatūra ir menas, 1981, rugpjūčio 15, Nr. 33 (1811), p. 13, su iliustr.; rugpjūčio 22, Nr. 34 (1812), p. 12, su iliustr.

113. **Daujotytė V.** 1971 m. sausio 12 d. [...] įvyko [...] Jurgio Lebedžio atminimo vakaras...— Literatūra, 1974, t. 16 (1), p. 144—145.

114. Kristijono **Donelaičio** palaikų tyrinėjimo medžiaga.— V., 1981, p. 3, 6, 10, 27, 40—48.

115. **Doveika K.** Ad memoriam.— Tarybinis studentas (VVU), 1970, spalio 2, Nr. 30 (728).

Doveika K.— žr. taip pat 1.

116. **Drotvinas V.** Lietuvių kalbos tyrinėjimų tarybiniais metais apžvalga: Mokymo priemonė studentams.— V., 1972, p. 36, 73—74, 76—77, 79.

Dulkinas A.— žr. 6.

Gasparavičius K.— žr. 73.

117. **Genzelis B.** Argumentų ir faktų kalba.— Literatūra ir menas, 1977, rugsėjo 17, Nr. 38 (1607), p. 7.

118. **[Girdzijauskas J.]** Lebedys Jurgis.— Kn.: Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1980, t. 6, p. 400, su portr.

119. **[Girdzijauskas J.]** Lebedys Jurgis.— Kn.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1968, t. 2, p. 309, su portr.

120. **Girdzijauskas J.** Su profesorium Lebedžiu atsisveikinus.— Kultūros barai, 1970, Nr. 9 (69), p. 65—66, su portr.

Girdzijauskas J.— žr. taip pat 6.

121. **Girdzijauskas J., Vanagas V.** Jurgis Lebedys.— Kn.: J. Lebedys. Li-

[1] Šioje rodyklėje nenurodyti tik tie darbai, kurių redakcinių kolegijų ar komisijų narys buvo J. Lebedys (Nr. 86—94, 96—102).

tuanistikos baruose. V., 1972, t. 1, p. 3—17.

Grigas N.— žr. 74.

Gudaitis L.— žr. 7.

122. **Jancevičius A.** Vilniaus universitetui — 400.— V., 1979, p. 140.

123. **Jokimaitienė P.** Senosios lietuvių tautosakos tyrinėtojas.— Kn.: Lietuvių tautosakos stilius ir žanrai. (Literatūra ir kalba, t. 11). V., 1971, p. 485—490.

Jonynas A.— žr. 74—75.

124. **Jovaišas A.** Kultūros klausimai Jurgio Lebedžio darbuose.— Kultūros barai, 1973, Nr. 1 (97), p. 60—62.

125. **Jovaišas A.** Prie pirmųjų šaltinių: Minint Jurgio Lebedžio 60-ąsias gimimo metines.— Pergalė, 1973, Nr. 1, p. 114—120.

Jurginis J.— žr. 1.

Kačiulis J.— žr. 7.

Kazlauskas J.— žr. 30.

Keinys S.— žr. 6.

Korsakas K.— žr. 69.

126. **Kosman M.** Przegląd badań nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego na Litwie Radzieckiej w latach 1945—1979.— Zapiski Historyczne (Warszawa—Poznań—Toruń), 1981, t. 46, z. 1, s. 100, 102—103, 115.

Kosman M.— žr. taip pat 3, 5—6.

127. **Krivickas S.** Augyvė nebegrumzdžia...— Nemunas, 1970, Nr. 10 (43), p. 29.

Kruopas J.— žr. 73.

Kubilius V.— žr. 1.

Kudirka J.— žr. 5.

128. **Kuzmickas V.** Literatūros mokslas Vilniaus universitete pokario metais.— Kultūros barai, 1978, Nr. 2 (158), p. 61.

Kuzmickas V.— žr. taip pat 6.

129. **Lebedys** Jurgis.— Kn.: Lietuvių enciklopedija. Boston, 1958, t. 14, p. 313; 1969, t. 36 (papildymai), p. 338, su portr.

130. **J. Lebedys** — filologijos mokslų daktaras.— Literatūros ir meno metraštis 1966, kn. 8, 1966, p. 191.

131. Jurgis **Lebedys:** [Nekrologas].— Tiesa, 1970, liepos 14, Nr. 162 (8342); Kauno tiesa, 1970, liepos 14, Nr. 162 (7197); Tarybinis studentas, 1970, liepos 17, Nr. 24 (722).— Po teksto: Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. Lietuvos TSR Rašytojų sąjungos valdyba. Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija. Lietuvos TSR kultūros ministerija.

132. Jurgis **Lebedys.** (1970 m. liepos 12 d. mirė [...] Jurgis Lebedys...).— Literatūros ir meno metraštis 1971.— V., 1971, p. 67, su portr.

133. Jurgis **[Lebedys]** Lebiedis: [Nekrolog].— Czerwony Sztandar, 1970, 14 lipca, Nr. 161 (5339).— Po teksto: Wileński Uniwersytet Państwowy im. W. Kapsukasa. Instytut Litewskiego Języka i Literatury Akademii Nauk Litewskiej SRR. Zarząd Związku Pisarzy Litewskiej SRR. Ministerstwo Wyższej i Średniej Oświaty Zawodowej Litewskiej SRR. Ministerstwo Kultury Litewskiej SRR.

134. **Lietuvių** literatūros istorija. T. 4: Tarybinis laikotarpis (1940—1967) / Red. K. Korsakas ir J. Lankutis.— V., 1968, p. 726, 737—738.

135. Jurgiui **Lebedžiui** — 60. Pergalė, 1973, Nr. 2, p. 181.

136. **Lietuvių** tautosakos apybraiža / Vyr. red. K. Korsakas.— V., 1963, p. 30, 105—107, 115.

137. **Lietuvos** TSR Mokslų Akademijos įstaigose (Susirinkimai, skirti ideologinio darbo pagerinimui): Lietuvių literatūros institute.— Lietuvos TSR Mokslų Akademijos žinynas, 1948, t. 3, p. 78—80.

138. **Literatūrinio** gyvenimo kronika: 1940—1960 / Sudarė A. Adiklytė, E. Stancikas ir D. Straukaitė; Red. J. Lankutis.— V., 1970, p. 183, 261, 265, 281.

M. K.— žr. Kosman M.

139. **Markevičiūtė N.** Pirmasis!: [Apie J. Lebedžio daktarinės disertacijos gynimą].— Tėvynės balsas, 1965, Nr. 24 (815), su iliustr.

140. **Mažiulis V.** Mielas Drauge ir Bičiuli...— Tarybinis studentas (VVU), 1970, spalio 2, Nr. 30 (728).

Mockus A.— žr. 74.

Ochmański J.— žr. 1.

Palionis J.— žr. 95.

Papečkys K.— žr. 1.

Pečeliūnas P.— žr. 75.

141. **Petrauskienė Z.** ir Valentėlienė P. Lietuvos TSR mokslininkų disertacijos 1945—1968: Bibliografija.— V., 1971, p. 403, 405, 406, 409.

Petronis J.— žr. 14.

Piročkinas A.— žr. 3.

Rabikauskas P.— žr. 1.

Riškus J.— žr. 95.

Rudokas V.— žr. 103.

142. **Sabaliauskas A.** Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija: 1940—1980 m. V., 1982, p. 58—59, 75, 106, 231.

Safarewicz J.— žr. 5.

143. **Sauka D.** Filologijos mokslų daktaras doc. JURGIS LEBEDYS...— Tarybinis studentas (VVU), 1965, gegužės 20, Nr. 15/16 (525/526), su portr.

144. **Sauka D.** Mirė žmogus, sėmęs gyvenimo gėrį ne sau...— Tarybinis studentas (VVU), 1970, spalio 2, Nr. 30 (728).

145. **[Sauka D.]** Netekus profesoriaus Jurgio Lebedžio: [Nekrologas].— Literatūra ir menas, 1970, liepos 18, Nr. 29 (1235), p. 15, su portr.—Po teksto: Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedra.

Savukynas B.— žr. 30.

Senn A.— žr. 74.

146. **A short** History of Vilnius University / Aut.: V. Areška, A. Bendžius a. o.; Gen. ed. J. Kubilius a. o.— V., 1979, p. 197, 214—215.

Skrodenis S.— žr. 33.

Sprindis A.— žr. 84, 170.

147. **Stašaitis S.** Brandus M. Daukšos pasėtas grūdas.— Tarybinis kelias (Kėdainiai), 1977, kovo 24, Nr. 34 (4368).

148. **Sukanka** 60 metų, kai gimė lietuvių literatūros tyrinėtojas, filologijos mokslų daktaras Jurgis LEBEDYS...— Bibliotekų darbas, 1972, Nr. 11 (166), p. 40.

Szwejkowska H.— žr. 49.

149. **Šidlauskas A.** Zarys historiografii Uniwersytetu Wileńskiego.— In: Studia z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego. 1579—1979. Kraków, 1979, s. 17—18, 20.

Tolutienė B.— žr. 5, 7, 14.

Trost P.— žr. 1.

150. **1973 m.** sausio mėnesį [...] įvyko [...]' Jurgio Lebedžio 60-ųjų metinių minėjimas...— Literatūra, 1975, t. 17 (1b), p. 80.

151. **Tumelis J.** Jurgio Lebedžio bibliografija.— Literatūra, 1971, t. 14 (1), p. 21—30.

Tumelis J.— žr. taip pat 3, 5.

152. **Vakaras** prof. J. Lebedžiui atminti.— Pergalė, 1971, Nr. 2, p. 180—181.

Valentėlienė P.— žr. 141.

Valionis A.— žr. 6.

153. **Vanagas J.** Jurgis Lebedys mokslininkas ir pedagogas.— Literatūra, 1971, t. 14 (1), p. 7—20.

Vanagas V.— žr. taip pat 1, 7, 33, 77, 121.

154. **Vilniaus** universiteto istorija: 1940—1979 / Ats. red. A. Bendžius.— V., 1979, p. 73, 311—313, 372, 400.

Wisner H.— žr. 5, 7.

155. **Zaborskaitė V.** Didžio lituanisto netekus.— Pergalė, 1970, Nr. 8, p. 116—118, su portr.

156. **[Zaborskaitė V.]** Įžanginis žodis. (Jurgio Lebedžio tyrinėjimus [...] turėtų papildyti šis archyvinės medžiagos tomas...).— Kn.: J. Lebedys. Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime. V., 1976, p. 3—6.

Zaborskaitė V.— žr. taip pat 5.

157. **Zabulis H.** Šimtmečių humanitarinė mintis.— Pergalė, 1979, Nr. 4, p. 15—16.

158. **Žirgulys A.** Mūsų literatūros palikimą leidžiant.— Literatūra ir menas, 1972, sausio 8, Nr. 2 (1311), p. 4.

159. **Žirgulys A.** Plačiuose užmojuose palūžęs...— Tarybinis studentas (VVU), 1970, spalio 2, Nr. 30 (728).

160. **Žirgulys A.** Prie redaktoriaus stalo: Lingvistinės-literatūrinės apybraižos.— V., 1979, p. 16, 46—52, 242—243, 245.

161. **Žirgulys A.** Žymaus lituanisto netekus.— Kūrybinė savaitė („Kauno tiesos" priedas), 1970, liepos 26, Nr. 26 (295).

Žirgulys A.— žr. taip pat 77.

Žiūrys V.— žr. 95.

162. **Žukas V.** Antanas Vienuolis apie Antaną Baranauską.— Bibliotekų darbas, 1982, Nr. 4 (279), p. 21—24.

163. **[Žukas V.]** Jurgio Lebedžio netekus: [Nekrologas].— Gimtasis kraštas, 1970, liepos 16, Nr. 29 (181).

164. **Žukas V.** Lietuviškieji literatūros bibliografijos šaltiniai.— V., 1979, p. 38, 59, 72, 75—76, 100—101, 141.

Žukas V.— žr. taip pat 70, 83.

165. **Ванагас В.** Лебедис, Лябядис (Lebedys), Юргис.— В кн.: Краткая литературная энциклопедия. М., 1978, т. 9 (доп.), стлб. 416.

Заборскайте В.— см. 1.

166. **История** Вильнюсского университета (1579—1979)/Отв. ред. С. Лазутка.— Вильнюс, 1979, с. 208, 296, 298.

167. **История** литовской литературы/Под ред. И. Ланкутиса.— Вильнюс, 1977, с. 567, 818.

Качюлис Ю.— см. 7.

Кузмицкас В.— см. 6.

168. Юргис **Лебедис:** [Некролог].— Советская Литва, 1970, 14 июля, № 161(8236).— Под текстом: Вильнюсский государственный университет имени В. Капсукаса. Институт Литовского языка и литературы Академии наук Литовской ССР. Правление Союза писателей Литовской ССР. Министерство высшего и специального среднего образования Литовской ССР. Министерство культуры Литовской ССР.

Толутене Б.— см. 5.

Тумялис Ю.— см. 5.

Papildymai:

169. **Lietuvių** literatūros istorija. T. 2: (Tarybinė lietuvių literatūra) / Red. J. Lankutis.— V., 1962, p. 98, 436, 558—559.

170. **Sprindis A.** Studento ir dėstytojo akimis.— Literatūra, 1979, t. 21 (1), p. 14—15.

Salomėja ir Anastazas Lebedžiai

Krekenavos progimnazijos IV klasės mokiniai 1927 m. (pirmoje eilėje šeštas iš kairės – J. Lebedys)

Krekenavos progimnazijos auklėtiniai Panevėžio mokytojų seminarijoje 1929 m. (pirmas iš kairės – J. Lebedys)

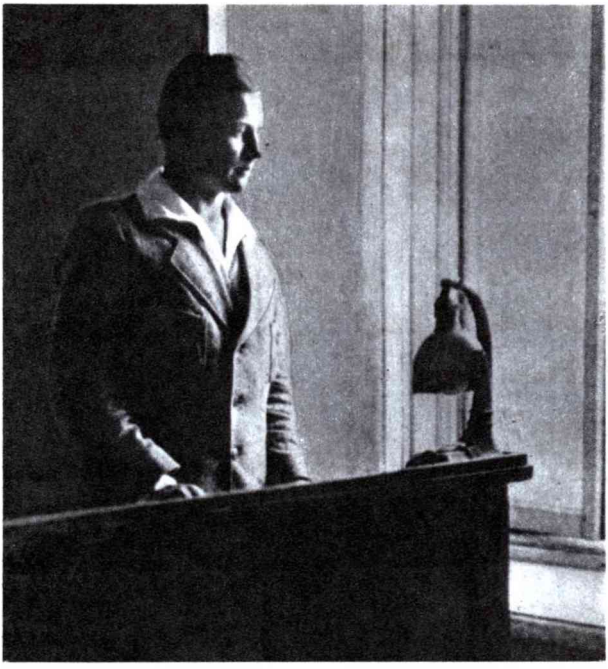

Kauno universiteto studentas (apie 1935 m.)

Pirmaisiais mokytojavimo metais (1937) Utenoje

Utenos vidurinės mokyklos 1945 m. laidos abiturientų dvidešimtmečio minėjime

Tarp kolegų

Buvusiuose Lazdynėliuose
(apie 1956 m.)

Šeima: žmona Elena, duktė Ramunė, sūnūs Jurgis ir Arvydas

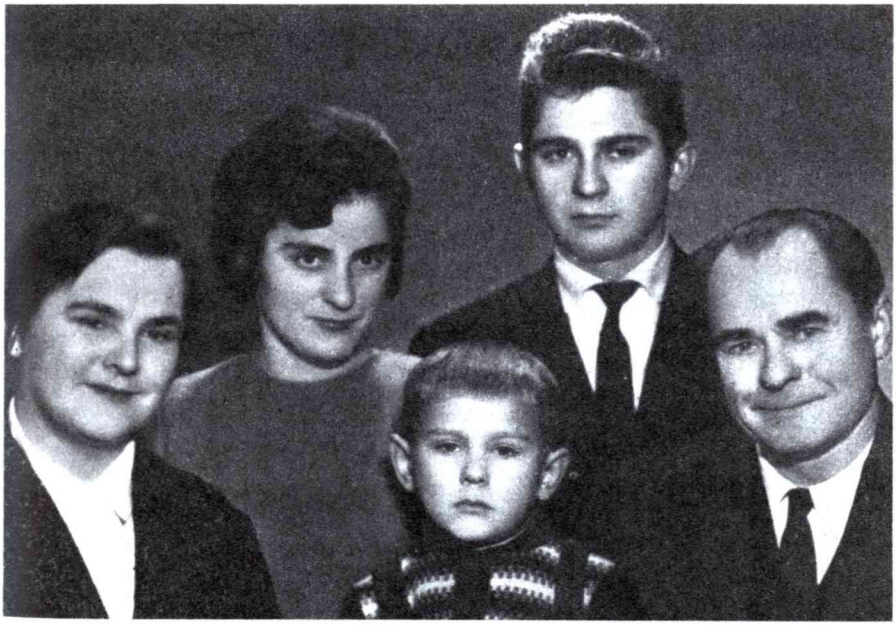

Prof. V. Urbutis – ištikimas bendražygis

Su Amb. Jonynu

Susitikime su rašytoju J. Baltušiu 1969 m.

T. Ševčenkos konferencijoje 1968 m.

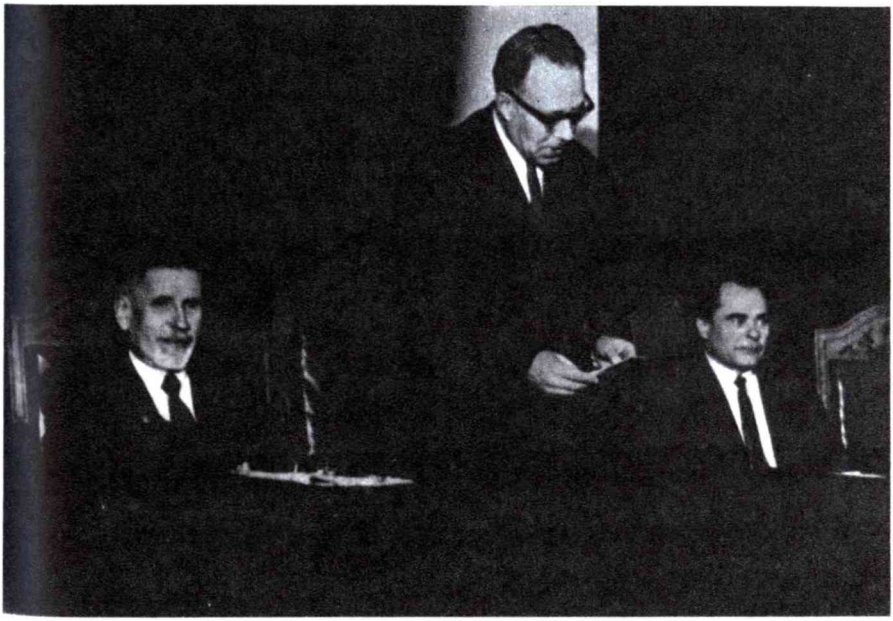

Iškyloje su akad. V. Mažiuliu

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Sudarė Kęstutis Urba

Abramavičius V. 196, 199
Abramovičius G. 195
Adiklytė A. 219
Adomaitis G. 210, 218
Akelaitis M. 77, 144
Akurateris J. 194
Alberė R. M. 195
Alekna A. 195
Alekna V. 113
Aleksandriškis J. Žr. Kossu-Aleksandravičius J.
Aleksynas K. 59, 208
Algirdaičiai 41
Ambrazevičius J. 115, 195
Andziulis P. 113
Angrabaitis-Zanavykutis J. 198
Antanovičius A. 198
Antonievičius J. 204
Anuškinas A. 204
Areška V. 184, 216, 218, 220
Aristė P. 168, 204
Aristofanas 194
Armon V. 204
Arnoldas (Arnoldt) D. 196, 197, 211
Artomonovas S. 195
Augustaitis P. 113
Augustas 136
Avižonis K. 196
Ažukalnis V. 216

Babianskienė L. 116, 118
Bachas J. S. 137
Bačko B. 200
Bagarauskas K. 218
Bagdonavičius V. 207, 216, 218
Bajardas (Bayard) P. 196
Balčikonis J. 6, 132, 144, 147, 150, 165, 171, 172, 193
Balčytienė O. 212
Baldaufienė (Baldauf) L. 204
Balinskis M. 196, 215
Balys J. 196
Baliukonytė O. 88
Balkevičius J. 198
Baltakis A. 147, 170
Baltramaitis S. 145
Baltrėnas V. 206, 218
Baltrušaitis J. 84, 194
Baltušnikas J. 106, 107
Baltušis J. 194
Balzakas O. 136, 194
Banevičius M. 118
Baranauskas A. 31, 126, 193, 204, 216, 220
Barauskas J. 101, 107
Barauskas K. 215
Baras A. 199
Barbiusas A. 194
Baronas J. 134
Basanavičius J. 144, 196, 216
Beatričė 83, 85
Begemanas (Begemann) H. 195
Belardis (Belardi) V. 204
Beliavskaja I. 197
Belinskis V. 195
Bendžius A. 220
Berkovas P. 71
Bernatovičius F. 194
Bertulis R. 191, 204
Beržinis (pravardė) 99
Beržinis V. 174
Bethovenas L. 31, 136
Bidvelas (Bidwell) G. 195
Bieliauskas Alf. 194
Biezasis (Biezais) H. 200
Bychovcas A. 196
Bylaukis J. 211
Biliūnas J. 76, 132, 193, 208
Binkis K. 86, 194
Birietienė 128
Biržiška M. 8, 10, 20, 55, 114, 118, 119, 193, 195, 202
Biržiška V. 8, 20, 71, 73, 114, 119, 198
Bitneris S. 193
Blagojus D. 195
Blaumanis R. 194

Blažys J. 112
Blokas A. 76
Blotnas Z. 24
Bložaitis 129
Bobrovskis J. 194
Bodleras S. 84, 85, 89
Bogušas K. 163
Bona 197
Bonaventūras 193
Boruta K. 194
Božimovskis J. 209
Brandenburgas T. 215
Brandtas (Brandt) J. A. 48, 51, 215
Brazdžionis B. 202
Bražėnas P. 166
Breimeris F. 113
Brenderis P. 114, 118
Brenšteinas M. 195, 200
Bretkūnas J. 13, 19, 21, 22, 25, 33—38, 51, 137, 202, 203, 208, 209, 211
Briukneris A. 197
Brodovskis J. 26, 27, 47, 51, 55, 64—66, 210, 211, 214
Buchienė T. 15, 16, 191, 203, 204
Bučys A. 166
Budenzygas (Buddensieg) H. 17, 204, 214
Būga K. 131, 198
Bulota J. 190
Burovas A. 200
Buržė (Bourget) P. 118
Butėnas D. 211
Būtėnas J. 195, 211, 217, 218
Būtėnas P. 6, 102, 104, 107, 109, 110
Butkevičius A. 218
Butvilas D. 210

Calmanaitė 106
Calvi M. Žr. Kalvis M.
Cezaris Julijus 197
Chilinskis S. B. 62, 193, 209
Chlebovskis B. 195
Chmelevskis P. 195
Chodzka J. 194
Chržanovskis S. 195
Churginas A. 84
Cvirka P. 132
Čackis T. 52
Čakertas (Tschakert) P. 197
Čaplinskis V. 197
Čechovas A. 194
Čečotas (Czeczot) J. 52
Čepinskis V. 112
Čerepninas L. 197
Česnys B. 112
Česnulevičiūtė P. 216, 217
Čibas D. 121
Čipkus 130
Čiukovskis K. 195
Čiurlionienė S. 195
Čiurlionis M. K. 199
Čiurlionytė J. 55, 196, 215

Dambrauskaitė R. 146, 195, 205, 211, 218
Dambrauskas A. 112, 113, 204
Dambriūnas L. 218
Dantė 83, 85, 126, 194
Dantonas 113
Daugelavičiai 124
Daujotas V. 209, 211
Daujotytė-Pakerienė V. 3, 81, 83, 167, 179, 205, 207, 216, 218
Daukantas S. 13, 18, 19, 27, 48, 53—55, 59, 73—75, 81, 87, 159, 192, 196, 197, 202, 208, 209, 211, 214
Daukša M. 13, 14, 19, 21, 22, 24, 25, 28, 33—38, 42—46, 48—51, 61—63, 67, 68, 72, 73, 76, 78—81, 89, 138—143, 163, 164, 173, 180, 184, 192, 193, 201, 203, 206, 207, 209, 211, 212, 220
Daumantas 26
Degutytė J. 88, 168, 170, 194
Devynduonis J. 99, 100
Didžiulis S. 191
Dikensas Č. 194
Diltėjus V. 30
Dirgintas E. 204
Dlugošas J. 43
Dluska M. 194
Donelaitis K. 11, 15, 16, 19, 20, 22—29, 33, 36—38, 48, 52, 62, 69, 72, 73, 78, 81, 82, 87, 89, 133, 135—137, 139, 144, 148, 161, 163, 170, 177, 192, 193, 200, 202—204, 208—210, 212, 214, 216, 218
Dostojevskis F. 118, 121, 194
Doveika K. 207, 216, 218
Dovydas 72
Dransutavičius K. 143
Dravinis K. 195
Drotvinas V. 208, 216, 218
Dubas V. 8, 89, 133, 195
Dulkinas A. 209, 218
Dundulis B. 197
Dzetaveckaitė A. 201

Efimovas A. 195
Eichenbaumas V. 32
Ekertas R. 147
Elisonas J. 6, 104, 107, 110
Elonskis S. 196
Endzelynas J. 198
Engelsas F. 19, 21, 200
Erenburgas I. 195
Ermatingeris E. 121
Eschilas 194
Euripidas 194
Ezopas 24, 193, 194, 203

Falkenhanas V. 137, 195
Feigelmanas N. 179
Floberas G. 121
Folkneris V. 136, 194
Fordas G. B. 191, 193, 204
Forštroiteris K. 197
Foržo (Forgeot) A. 191, 203, 204
Fosleris K. 32, 121
Frankė L. 205, 212
Fransas A. 121
Frenkelis E. 198
Frydrichas (Friedrich) H. 88, 195
Frydrichas Vilhelmas II 45

Gabrys J. 195
Gailiūnas P. 113
Gaižutytė N. 3, 83, 205
Galaunė P. 199
Galinis (pravardė) 99
Galinis V. 155
Galkauskas A. 120
Galnaitytė E. 146
Galvonaitė A. 146
Gasparavičius K. 214, 218
Gaščienė 96
Gauzė 197
Geda S. 39, 88, 167, 194
Gediminaičiai 41
Gediminas 41, 197
Gejus N. 195
Genius 129
Genzelis B. 170, 218
Gerulis J. 141, 193
Gėtė (Goethe) J. V. 30, 52, 83—85, 87, 102, 108, 133, 194
Giedraitis M. 212
Gilbert K. 200
Gineitis K. 197
Gineitis L. 70, 216
Gintila J. Ch. 77
Girdenis A. 61
Girdzijauskas J. 19, 50, 89, 146, 158, 159, 161, 164, 167, 195, 201, 205, 208, 209, 214, 216, 218
Girnius J. 191, 204
Gizevijus E. 216
Glagau O. 216
Glubkovas V. 195
Gogolis N. 76
Gorkis M. 195
Goštautas J. 216
Graždanskaja Z. 195
Greble V. 204
Greimas A. J. 195
Grekovas B. 197
Gribojedovas A. 194
Grigalius XIII 73
Grigas K. 55, 56, 59, 146, 158, 208, 211, 215, 219
Grincevičiūtė B. 147
Grinius J. 133
Grolje (Grolier) E. 198
Gudaitis L. 145, 210, 219
Gudzijus N. 195
Gulbis A. 118
Guncenhoizeris (Gunzenheuser) R. 195
Gurmonas (Gourmont) R. de 121, 194
Gurskis K. 194
Gusevas V. 196
Gustaitė S. žr. Lebedienė (Gustaitė) S.
Gustaitis M. 195, 197, 199
Gustas M. 97
Gvagninis A. 43
Gžyčova (Gryczowa) A. 204

Haidnas F. J. 137
Hakas F. V. 210
Hamsunas K. 194
Heilsbergas C. 45, 46
Heinė H. 84, 194
Helereris (Höllerer) V. 195
Hemingvėjus E. 194
Herbačiauskas J. A. 118, 197
Herderis J. G. 52, 194
Hertelis F. 148
Heziodas 194
Hilcenas (Hylzen) J. 197
Hoisis K. 197
Holbachas P. 200
Homeras 112, 117, 194
Hopneris J. 209
Horacijus 195
Hugo V. 194
Huitkevičius A. 196
Hurtelijus J. 47, 210
Husovianas M. 209

Ibsenas H. 194
Yčas M. 197
Iešmantos M. ir A. 78
Inama V. 195
Isakovskis M. 195
Ivanauskas T. 112
Ivanovas V. 198
Ivinskis Z. 196

Jablonskis J. 6, 198
Jablonskis K. 141, 150, 154, 195, 196, 208, 214, 215
Jacinevičius L. 124
Jagodinskis S. 72
Jagomastas E. 191
Jaknavičius J. 63, 209
Jakštas A. 200
Jakubovičius V. J. 217
Jakubovskis (Jakubowski) J. 42, 43, 45, 196
Jakulis A. 60
Jakutytė F. 108, 109

Jancevičius A. 219
Jankus M. 196
Janonis J. 132
Janonis M. 103
Janulaitis A. 144, 196
Jasas R. 216
Jasukaitytė V. 88
Jasulaitytė U. 129
Jaugelis Telega S. 22, 34, 63, 209
Jeršovas E. 195
Jocheris A. 72
Jodelė P. 112
Jogaila 41, 43
Jokimaitienė P. 59, 167, 208, 219
Jomantas A. 209
Jonikas P. 198
Jonynas A. 56, 59, 196, 208, 215, 217, 219
Jonynas I. 113, 114, 217
Jordanas V. 52
Jovaišas A. 18, 161, 208, 217, 219
Jucevičius L. 53, 196, 203, 216
Jučas A. 16, 197, 208
Judikaitė-Stančienė E. 95
Jurevičius T. 210
Jurginis J. 16, 39, 197, 207, 208, 216, 217, 219
Jurgutis V. 116, 142, 214, 217
Juška A. 192, 196, 198

Kabelka J. 60, 62, 198, 214, 215
Kačiulis J. 210, 219, 220
Kalenbachas J. 196
Kalinauskas P. 106
Kalvis (Calvi) M. 204
Kaminskas A. 88
Kamiu A. 194
Kampenas A. 197
Kanizijus P. 42, 43, 209
Kantas I. 46, 87, 200
Kapeleris K. 216
Kapsukas V. 132, 200
Karka M. 6
Karoliukas V. 197
Karsavinas L. 114
Katinienė B. 3, 205
Katulas 194
Kaufmanas I. 199
Kaunaitė P. 126
Kauneckis F. 74
Kavecka-Gžyčova A. 198
Kazlauskas J. 141, 152, 153, 198, 212, 219
Kazlauskienė B. 59, 208
Keinys S. 69, 208, 209, 219
Keliuotis A. 113
Kepenas P. 204
Kęstutis 197
Kėzytė S. 125
Kirkoras A. H. 144
Kisielius P. 111
Kisinas I. 198
Kiunas (Kühn) 195
Kivilytė B. 110
Kleinas D. 22, 24, 34, 46, 47, 51, 193, 208, 209, 214
Kleineris J. 196
Klemensevičius Z. 199
Klementas A. 37, 38, 210
Klimavičius K. 210
Kochanovskis J. 23, 72, 194, 196
Koeppen žr. Kepenas P.
Kokjara D. (Cacchiara Giuseppe) 196
Konradas A. 195
Kontrimaitė M. 88
Korbutas G. 71
Korsakas K. 24, 50, 70, 85, 105, 113, 168, 195, 212—214, 216, 217, 219
Korsakienė H. žr. Nastopkaitė H.
Kosčiuška T. 45
Kosmanas M. 207, 209, 219
Kossu-Aleksandravičius J. 133, 194, 195
Kostkevičiūtė I. 195, 199, 204, 217
Koubelė (Koubele) M. 191, 203, 204
Krasauskas R. 191, 203, 204
Kraševskis J. I. 13, 27, 54, 144, 194, 196, 208, 212
Krauzė A. 55, 210, 215
Krėvė-Mickevičius V. 8—10, 31, 56, 82, 86, 87, 113—115, 119, 132, [134]), 161, 162, 168, 194, 196, 202, 203
Krištopaitė D. 196, 216
Krivickas S. 219
Kročė B. 32
Kroiceris H. 195
Kruopas J. 62, 214, 217, 219
Kržyžanovskis (Krzyżanowski) J. 195
Kubilius J. 220
Kubilius V. 85, 146, 158, 167, 168, 188, 207, 208, 219
Kacpržakas E. 198
Kučinskis S. M. 197
Kučka V. 197
Kudirka J. 207, 219
Kudirka V. 110, 193
Kudzinovskis (Kudzinowski Cz.) C. 62, 143, 204
Kühn žr. Kiunas
Kukolnikas P. 196
Kulikauskas P. 197
Kulvietis (Kulviškis) A. 141, 149, 150, 209
Kunas (Kuhn) G. 200
Kuncmanas 55
Kurčevskis J. 197
Kurkovska H. 194
Kuršaitis F. 55, 65, 66, 192, 193, 198
Kušeliauckas 120

Kučeba (Kutrzeba) S. 42
Kuzmickas V. 209, 219, 220
Kuzmickis Z. 20, 120, 195

Labanauskienė D. 205
Labunauskas V. žr. Daujotas V.
Lafontenas 194
Lankutis J. 187, 219, 220
Lansonas G. 32, 36, 121, 194
Lapo J. 196
Larinas B. 17, 190, 204
Larusas 199
Lasickis J. 43, 58, 196, 216
Laucevičius E. 198
Laurynaitis V. 217
Lazdynų Pelėda 132, 193
Lazersonas V. 114
Lebedienė Elena (žmona) 11, 78, 82, 86—88, 117, 123, 124, 201
Lebedienė (Gustaitė) Salomėja (motina) 5
Lebedys Anastazas (tėvas) 5
Lebedys Arvydas (sūnus) 11, 181
Lebedys Bronislavas (brolis) 5, 96
Lebedys Julius (brolis) 5, 96, 100, 118, 121
Lebedys Juozas (brolis) 5, 96
Lebedys Jurgis (sūnus) 11, 159
Lebedys Rokas (brolis) 5, 96, 97
Lebedytė Ona 202
Lebedytė Ramūnė (duktė) 11
Lebedytė-Povilauskienė Veronika (sesuo) 5, 95
Ledesma J. 206
Lelevelis J. 196, 197
Lemanas J. 209
Leninas V. 20
Leonardas E. 197
Lepneris T. 48, 51, 196, 210, 215
Lermontovas M. 194
Lesingas G. E. 52, 194
Lesnodorskis B. 197
Leščinskas V. 88
Levkovskaja K. 195
Lomonas (Lhomond) Ch. 215
Liauksminas Z. 204
Lyberis A. 113
Lichačiovas D. 195
Lietuvis Mykolas 43, 196, 209, 217
Lindė-Dobilas J. 110, 142, 194
Lisenkaitė L. 216
Litvinaitė S. 196
Liubavskis M. 196, 217
Liuteris M. 19
Livijus Titas 197
Lobojka I. 52
Locheris J. P. 17, 87, 88, 191, 203, 204
Lopacinskis S. J. 74
Losevas A. 200
Lotmanas J. 195
Lukačas G. 195, 200
Lukauskas C. 58
Lukšienė M. 142, 195, 208, 214, 216, 217
Lukšytė A. 205

Macijauskienė M. 204
Mačernis V. 89
Magneris (Magner) T. F. 218
Maironis 31, 86, 132, 192, 193
Majakovskis V. 195
Maknys V. 199, 217
Maksimaitienė O. 197
Maldonis A. 216, 217
Maleckis J. 210
Manhartas V. 200
Manas T. 194
Maratas 113
Marcinkevičius Just. 87—89, 168, 170, 194, 204
Marčesis (Marchesi Canetto) K. 195
Marčėnas R. 197
Markauskienė M. 204
Markevičiūtė N. 219
Marksas K. 19, 200
Martinėnaitė-Katinienė G. 128
Martinonytė 126
Masionis A. 166
Matulaitis K. 197
Matusevičius 108
Mauras (Maureus) P. R. 209
Mažiulis V. 61, 146, 160, 167, 183, 198, 219
Mažvydas M. 21, 24, 26, 27, 34, 51, 63, 77, 81, 82, 87, 89, 141, 150, 193, 203, 208, 209, 212
Mejė (Meillet) A. 198
Mejeris 199
Mendesas (Mendes) S. 200
Merkys V. 197
Merlinas M. 24, 51, 163, 210
Michelis D. 118
Miciūtė O. 74
Mickevičius A. 52, 85, 118, 194, 196, 202, 212, 214
Miglovara 120
Mieželaitis E. 87, 168
Miežinis M. 55, 65, 198
Mikalauskas A. 216
Mykolaitis-Putinas V. 8—10, 13, 36, 85, 86, 113—115, 118—120, 122, 133, 139, 144, 147, 153, 165, 168, 187, 194—196, 202
Mikšytė R. 146, 216
Mikutaitis P. 195
Milašius O. 133
Mileris A. 199
Milius V. 146, 215, 217
Milkus K. G. 27, 35, 45, 46, 51, 52,

65, 66, 145, 148, 177, 197, 198, 210, 215
Milukas A. 193
Mincevičius V. 191, 204
Mindaugas 197
Minvydas S. 209, 212
Miškinis M. 126, 133, 195
Mitropolskaja N. 217
Miuleris-Freienfelsas (Müller-Freienfels) R. 30
Miunceris T. 198
Mocartas V. A. 137
Mockus A. 215, 219
Moljeras 194
Montvidas L. 74
Mopasanas 84, 118, 121
Moravskis-Lietuvis A. 196
Moriakas (Mauriac) F. 199
Morkūnas J. 209, 212
Morkūnas K. 63

Nadleris J. 12
Napolka 108
Narbutas T. 40, 53, 210, 215
Nastopka K. 166
Nastopkaitė H. 113
Naujalis J. 200
Nausėda V. 113
Nepotas K. 197
Neselmanas G. H. F. 55, 65
Neustrojevas V. 195
Nezabitauskis K. 53, 77, 143
Néris S. 194, 203
Ničė F. 121, 200
Niedrė J. 195
Niemiryčius K. 195
Niemis A. R. 196
Nikolajeva G. E. 217
Nordenas E. 195
Nosovas A. 195
Novikovas I. 195

Obolevičius V. 196
Ochmanskis (Ochmański) J. 17, 191, 197, 204, 207, 219
Olševskis M. 210
Onacevičius I. 52
Orgelbrandas S. 199
Orlovas V. 195
Ostermejeris G. 51, 182, 198, 210, 215
Otrembskis (Otrębski) J. 198, 203, 205, 212
Ovidijus 87, 112

Pabréža J. 147
Pakalniškis R. 146
Pakarklis P. 6, 27, 102, 110, 197
Paleckis J. 200
Palionis J. 60—62, 69, 141, 146, 153, 154, 163, 198, 208, 213, 214, 217, 219
Panakaitė I. 162, 181
Papečkys K. 205, 207, 219
Paplauskas A. (Ramūnas) 113
Partacijus F. 47, 210
Partacijus J. 47
Paskalis B. 200
Pašuta V. 197
Paukštelis J. 204
Pažereckas J. 113
Perkūnas J. 51
Petkevičaitė-Bitė G. 132, 197
Petkevičius M. 62, 63, 67, 193, 209
Petrauskienė M. 216
Petrauskienė Z. 219
Petravičius B. 209
Petronis J. 211, 219
Petronis V. 130
Petrulis J. 195
Pičeta V. 197
Pietaris V. 193
Pikčilingis J. 146, 147, 156, 183, 198
Piročkinas A. 80, 207, 219
Piščkovskis M. 196
Platonas 195, 200
Plioteris J. 77
Pocius Z. 217
Popliatekas J. 199
Posevinas A. 43
Pošakovskis J. 142
Poška D. 18, 27, 37, 38, 48, 54, 204, 208, 210, 212, 213, 215, 217
Povilauskienė (Lebedžių kaimynė) 99
Povilauskienė V. žr. Lebedytė-Povilauskienė V.
Požėra M. 210
Pranskus B. 141, 187, 195, 219
Prapuolenis K. 197
Pretorijus F. 50, 72, 210, 213, 215
Pretorijus M. 48, 51, 163, 210, 215
Prustas M. 84
Puidokaitė A. 100
Pupšys V. 205
Puškinas A. 134, 194
Putinas žr. Mykolaitis-Putinas V.

Rabačiauskaitė A. 216
Rabikauskas P. 191, 207, 219
Radauskas H. 113
Radvanas J. 209
Radcigas S. 195
Radzikauskas E. (L. Gira) 195
Raginskaja A. 197
Rainis J. 194
Rapolionis S. 77, 141, 209
Rejus N. 194
Relis (Röhl) H. 194
Remeris M. 9, 112
Režat 78
Rėza J. 34, 63, 137, 209

Rėza L. 18, 50, 53—55, 63, 148, 161, 196, 198, 208, 209, 217
Rėzaitė A. 128
Rickevičiūtė K. 161
Ridas M. 133
Rimantas J. 199
Rimka A. 198
Rimša A. 204, 213
Rimša P. 199
Rinkevičius H. 188
Rinkevičius V. 188
Rinkūnas A. 113
Riškus J. 174, 208, 209, 217, 219
Ryzel (Riesel) R. 195
Robespjeras 113
Rogalskis L. 52, 53
Rogovas A. 197
Rolanas R. 194
Ronkus A. 113
Rotundas A. 167
Rozga J. 146, 167
Rudokas V. 217, 219
Rudženskaitė-Lebedienė S. 99
Ruigys (Ruhig) Pil. 24, 26, 51, 163, 198, 210, 213, 215
Ruigys Pov. 210, 213, 215
Ruseckas P. 132
Ruso 194
Ruzgas V. 70
Rūkė-Dravinia V. 198

Sabaliauskas A. 196, 198, 220
Sabalys A. 198
Sabonis S. 147
Sadzevičius J. 111
Safarevičius (Safarewicz) J. 17, 142, 191, 198, 203, 204, 207, 213, 220
Sakalauskas-Vanagėlis K. 195
Samulėnas M. 113
Sapūnas K. 51, 210, 215
Sarbievijus M. K. 119, 162, 195, 209
Sauka D. 82, 86, 88, 146, 157, 158, 162, 165, 185, 186, 195, 216, 220
Sauka L. 49, 146, 158
Savukynas B. 212, 220
Schmalstieg W. R. žr. Šmolstygas V. R.
Schmaus A. žr. Šmausas A.
Seidleris L. 200
Seklucianas J. 213
Semionovas V. 197
Semkovičius (Semkowicz W.) V. 42
Senas (Senn) A. 17, 198, 204, 215, 220
Senkus K. 204
Sent-Egziuperi A. de 136
Serapinas V. 190
Sergejevas V. S. 197, 217
Servantesas [136]
Sezemanas V. 114, 121, 171, 200
Simonaitytė I. 194
Sinkas T. 196
Sienkevičius H. 118, 196
Sinkevičius K. 216
Sirvydas K. 19, 21, 25, 33—35, 38, 48, 51, 62, 63, 66, 67, 77, 81, 87, 149, 193, 198, 208, 209, 213
Sivickienė M. 146
Skardžius P. 68, 198
Skardžiūtė-Kasperavičienė S. 124
Skeivys R. 175, 201
Skorina P. 209
Skorupska S. 194
Skrodenis S. 59, 208, 212, 220
Slavočinskis S. 15, 23, 25, 34, 51, 61, 63, 64, 66—69, 72, 145, 154, 161, 193, 201, 202, 203, 209, 213, 214
Slaviūnas Z. 196, 216
Sliesoriūnas F. 216
Slovackis J. 196
Smalys J. 111
Smirnova G. P. 217
Smuglevičius P. 140, 179
Sokolovas A. 195
Spitzer L. žr. Špiceris L.
Sprindis A. 195, 216, 220
Sročinskis K. 197
Sruoga B. 8, 86, 87, 114, 115, 119, 147, 194, 195, 196, 199
Sruogaitė D. 147
Stafilas (Staphylus) F. 213
Stancikas E. 219
Stančius P. 95, 96
Stančiūtė Elena 95
Stanevičius E. 52, 53
Stanevičius S. 13—16, 18, 19, 37—39, 48, 50, 52—55, 57, 60, 61, 64, 76—78, 80, 81, 131, 139, 143, 151, 154, 163, 174, 175, 180, 184, 192, 196, 201, 202, 210—213, 215, 217
Stangas Ch. 17, 191, 198, 201, 203, 204
Starnovskis (Starnowski) J. 71
Stašaitis S. 220
Staugos 99
Stel D. 195
Stendalis 16
Steponavičiūtė I. 146, 159, 162
Stonys J. 146, 195, 212
Stoskeliūnas J. 191, 204
Straukaitė D. 219
Strazdas A. 38, 81, 143, 144, 193, 208, 214
Strazdas B. 204
Strijkovskis M. 25, 26, 40, 43, 51, 196, 209
Sutkus A. 199
Svirskis V. 204
Szwejkowska H. žr. Šveikovska H.

Šaduikis Č. 205
Šakenis K. 195

Šalkauskis S. 114, 200
Šamiso A. 52
Šapyra N. 195
Šarmaitis R. 216, 217
Šatrijos Ragana 132
Šaueris H. 194
Šeinius I. 194
Šekspyras V. [85], 133, 136, 194
Šembekas K. J. 210
Šidlauskas A. 216, 220
Šileris F. 52, 84, 102, 107, 194
Šilkarskis V. 118, 195
Šimelpenigis A. F. 35, 210
Šimkevičius S. 210
Šimkus S. 200
Šimonis K. 199
Širmuliai 95
Širvydas K. žr. Sirvydas K.
Šklovskis V. 195
Šlapelienė M. 145, 190, 198
Šleicheris A. 66
Šliūpas J. 195, 200
Šmausas A. 205
Šmitleinas R. 118
Šmolstygas V. R. 218
Šneideris V. 31, 32, 194
Šolochovas M. 194
Špechtas F. 193
Špelveris E. 204
Špiceris L. 32, 121, 194
Šreteris A. 209
Šrubauskis P. 22, 210
Študerus G. 118
Šubertas F. 137
Šulcas T. 13, 24, 51, 193, 210, 215
Šveikauskaitė E. 118
Šveikovska H. 213, 220
Švitrigaila 42, 197
Švoba M. 22, 34, 209

Tarvainis P. 209
Tecneris F. 78, 135, 195
Tenas I. 200
Teokritas 114, 194
Tichomirovas M. 197
Tiešis A. 205
Tyla A. 197
Timofejevas L. 195
Tynianovas J. 32
Tiškevičius A. 210
Tiškevičius E. 196, 198
Tamošaitis I. 113, 114, 121
Tamošiūnas J. 205
Tamošiūnas P. 104, 205
Tatarkevičius V. 200
Toliušis Z. 205
Tolutienė B. 208, 210, 211, 220, 221
Tomoševskis B. 33, 195
Toporovas V. 198
Trakymas A. 80, 216
Trautmanas R. 198
Trenčenis-Valdapfelis I. 200
Tribandytė G. 88
Tronskis J. 195
Trostas (Trost) P. 17, 191, 204, 207, 220
Tumas J. žr. Vaižgantas
Tumelis J. 80, 142, 206—208, 214, 220, 221
Turgenevas I. 76

Ulaščikas N. 197
Ulašinas H. 197
Ulpis A. 216
Urbas D. 111, 113, 115, 190, 216, 217
Urbonas 99
Urbutis V. 60, 146, 148, 158, 160, 162, 164, 215

Vabalas-Gudaitis J. 113, 114, 121
Vagneris E. 48, 51, 196, 210
Vaičiulaitis A. 132, 133, 194, 195
Vaičiūnas J. 109, 111, 154, 155
Vaineikienė S. 197
Vainštainas O. 197
Vaišnoras S. 24, 209
Vaitkevičius B. 197
Vaižgantas 115, 125, 161, 163, 195
Valančius M. 13, 31, 35, 193, 196, 202, 203
Valcelis (Walzel) O. 121, 194
Valentėlienė P. 220
Valionis A. 209, 210, 220
Valiūnas S. 18, 48, 54, 208, 213
Valkūnas L. 163, 216, 217
Vanagas A. 146
Vanagas V. 5, 19, 69, 207, 208, 210, 212, 215, 218, 220
Varnas 129
Vasiliauskaitė-Dagienė S. 108
Vasiliauskas P. 196
Varšavskis J. 196
Vaškelytė G. 129, 130
Veblaitis P. 204
Venclova A. 194, 216, 217
Venclovaitė D. 88
Vengris A. 199
Venskūnaitė V. 97
Vergilijus 85, 112, 117, 136, 194
Vėlius N. 59, 208
Vydūnas 194, 200
Vienažindys A. 142
Vienuolis A. 10, 13, 30—32, 115, 126, 132, 194, 202, 204, 208, 212, 220
Vijūkas-Kojelavičius A. 40, 137, 196, 203, 209
Vileišis V. 197
Vilentas B. 34, 63, 193, 206, 208, 209, 215
Vinogradovas V. 32, 33, 195

Virbickas J. 120
Visneris H. 208, 210, 220
Visockas V. 147
Vytautas 43, 197
Vitkauskienė P. 143
Vitvickis V. 194
Vladimirovas L. 204
Vodovozovas N. 195
Volyniakas-Gižickis J. M. 199
Volkaitė-Kulikauskienė R. 197
Vološinas F. 195
Volteris E. 8, 143, 193
Vorobjovas M. 199
Vosylius K. 113
Vujekas J. 36, 72, 196, 206
Wissner H. žr. Visneris H.

Zablockis J. 208, 209, 213, 215
Zaborskaitė V. 15, 29, 50, 75, 147, 162, 167, 172, 173, 180, 188, 195, 207—209, 216, 217, 220
Zabulis H. 220
Zajančkauskas V. 20, 195
Zajančkovskis P. 197
Zalatorius A. 208
Zanas T. 197
Zatorskis P. 53, 213
Zelinskis T. 196
Zemzarė D. 198
Zengštokas L. 209
Zigmantas III 87
Ziniai 99
Zinkevičius Z. 61, 63, 67, 146, 153, 198
Zinkus J. 140, 211

Žadeikis P. 197
Žagelis M. 49
Žana D'Ark 198
Žemaitė 31, 76, 115, 132, 139, 193
Žeromskis S. 196
Žėkaitė J. 146, 208
Žičkai 124
Žičkutė-Lebedienė E. žr. Lebedienė Elena
Židas (Gide) A. 195, 200
Žievys K. 111, 122, 123, 131, 204
Žygimantas Augustas 97
Žygimantas Kęstutaitis 42
Žirgulys A. 190, 204, 215, 217, 220
Žirmunskis V. 32, 204
Žiugžda J. 115
Žiūrys V. 217, 220
Žiurlys J. 111, 122, 127
Žižiūnaitė V. 144
Žmuidzinavičius A. 199
Žukas V. 70, 138, 162, 190, 214, 216, 220
Žukauskas A. 88
Žulys V. 63, 131, 167, 204, 208

TURINYS

Pratarmė 3

Į MOKSLO AUKŠTUMAS 5
Kelio vingiai (Vytautas Vanagas) 5
Senosios literatūros panorama (Albinas Jovaišas) 18
Meninio žodžio spalvos (Vanda Zaborskaitė) 29
Kultūros istoriko žvilgsniu (Juozas Jurginis) 39
Tautosakos lobiai (Leonardas Sauka) 49
Kalbos mįslės (Antanas Jakulis) 60
Knygų pasaulyje (Vladas Žukas) 70
Poezijos galia (Viktorija Daujotytė) 81
Pedagogo išmintis (Juozas Girdzijauskas) 89
ATSIMINIMŲ SVIESOJE 95
Gimtinės prieglobstis 95
Veronika Lebedytė-Povilauskienė 95
Rokas Lebedys 97
Stasė Rudženskaitė-Lebedienė 99
Mokyklos suole 100
Ada Puidokaitė 100
Jurgis Barauskas 101
Mykolas Janonis 103
Pranas Tamošiūnas 104
Povilas Kalinauskas 106
Jurgis Baltušnikas 106
Stefanija Vasiliauskaitė-Dagienė 108
Felicija Jakutytė 109
Juozas Vaičiūnas 109
Universiteto auditorijose 112
Antanas Dambrauskas 112
Dominykas Urbas 115
Mokytojo rūpesčiai 122
Juozas Žiurlys 122
Sofija Skardžiūtė-Kasperavičienė 124
Sofija Kėzytė 125
Anelė Rėzaitė 128
Genovaitė Martinėnaitė-Katinienė 128
Genovaitė Vaškelytė 129
Vytautas Petronis 130
Mokslininko dienos ir darbai 131
Vladas Žulys 131
Vladas Žukas 138
Vincas Urbutis 148
Zigmas Zinkevičius 153
Juozas Pikčilingis 156
Donatas Sauka 165
Vytautas Kubilius 168

Bronius Genzelis 170
Jonas Riškus 174
Rimantas Skeivys 175
Nojus Feigelmanas 179
Irena Panakaitė 181
Vitas Areška 184
Sčiūrio vasaros 188
Henrikas Rinkevičius 188
PALIKIMAS 190
Biblioteka (Vladas Žukas) 190
Rankraščiai (Aldona Dzetaveckaitė) 201
Jurgio Lebedžio bibliografija (Juozas Tumelis) 206
Asmenvardžių rodyklė (Kęstutis Urba) 222

Серия «Выдающиеся ученые Советской Литвы». Составитель Юозас Бенедиктович Гирдзияускас. ПРОФЕССОР ЮРГИС ЛЕБЕДИС. На литовском языке. Вильнюс, «Мокслас», 1983.
Serija „Žymieji Tarybų Lietuvos mokslininkai". Sudarytojas Juozas Girdzijauskas. PROFESORIUS JURGIS LEBEDYS. Redaktorė A. Petruševičienė. Dailininkas R. Dichavičius. Meninė redaktorė B. Grabauskienė. Techninė redaktorė E. Verbel. Korektorės: M. Treigienė, A. Vaitkevičienė.

ИБ № 2043.

Duota rinkti 1982.09.20. Pasirašyta spausdinti 1982.12.21. LV 12383. Formatas 60×90¹/₁₆. Popierius — spaudos Nr. 2. Šriftas — 10 p. literatūrinis. Spauda — iškilioji. 15 sp. l.+ 0,5 sp. l. įklijų, 19,49 apsk. l. l.+0,46 apsk. l. l. įklijų. Tiražas 4000 egz. Užsak. Nr. 2556. Kaina 1,80 rb. „Mokslas", Vilnius, Žvaigždžių g. 23. Spaudė M. Sumausko spaustuvė, Vilnius, Strazdelio g. 1. Įklijas spaudė K. Požėlos spaustuvė, Kaunas, Gedimino g. 10.